

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის
ქართული უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა სკოლა (ფაკულტეტი)
სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამა „თარგმანმცოდნეობა“

ცისანა ანთაძე

კონსტანტინე გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის
მარჯვენის“ ინგლისური და რუსული თარგმანები

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია ფილოლოგიის დოქტორის
აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

*სამეცნიერო ხელმძღვანელი: ფილოლოგიის დოქტორი
ნათია ამირეჯიბი*

თბილისი

2014

სარჩევი

ანოტაცია	3
Annotation	6
შესავალი	9
თავი 1. კონსტანტინე გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისური და რუსული თარგმანების ანალიზი ლინგვისტური თეორიების მიხედვით	20
§ 1. პრობლემატური თარგმანები	20
§2. კარგად შესრულებული თარგმანები	78
თავი 2. კონსტანტინე გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისური და რუსული თარგმანების სტილისტური ანალიზი	88
§ 1. რომანის კომპოზიცია, სიუჟეტი, თემა, იდეა	90
§ 2. რომანის თხრობის სისტემა	112
§ 3. ენობრივი საშუალებები	139
§ 4. ტროპები	153
§ 5. ანდაზები, აფორიზმები, ფრაზეოლოგია.....	185
თავი 3. არაეკვივალენტური ლექსიკის თარგმანში გადატანის ზოგიერთი თავისებურება კონსტანტინე გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისურ და რუსულ თარგმანებში	198
§ 1. ტოპონიმები.....	198
§ 2. ანთროპონიმები	206
§ 3. ნაციონალური რეალიები	212
თავი 4. კუპიურები და ინტერპოლაციები	220
§ 1. კუპიურები.....	221
§ 2. ინტერპოლაციები.....	234
დასკვნა	242
გამოყენებული წყაროებისა და ლიტერატურის სია	248

ანოტაცია

სადისერტაციო ნაშრომში წარმოდგენილია კონსტანტინე გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ვახტანგ ერისთავის ინგლისური და ფატმან თვალთვადის რუსული თარგმანების მრავალმხრივი და დეტალური ანალიზი მათი შედარების საფუძველზე. კვლევის შედეგად დადგინა, რომ რომანის ინგლისური და რუსული თარგმანები უშუალოდ ორიგინალიდან არის შესრულებული. ასევე ინგლისური თარგმანის რედაქტირება რუსული თარგმანის მიხედვით არის განხორციელებული. წარმოდგენილი და განხილულია მაგალითები ინგლისური თარგმანის ზოგიერთ პასაჟზე რუსული თარგმანის გავლენის საილუსტრაციოდ.

ლინგვისტური თეორიების მიხედვით რომანის ინგლისური და რუსული თარგმანების განხილვამ გვიჩვენა, რომ ნაწარმოების ინგლისური და რუსული თარგმანების ზოგიერთ პასაჟში არის გარკვეული პრობლემები საწყისი შეტყობინების ფუნქციური შინაარსის შენარჩუნების კუთხით. გამოვლენილია პრობლემები ორიგინალის ლექსიკური მასალის თარგმანებში ასახვისა და „წყარო“ ენის კოდების „მიმღები“ ენის კოდებით ჩანაცვლების, სუბსტიტუციის თვალსაზრისით, რომლებიც ცვლიან საწყისი შეტყობინების შინაარსს და აზარალებენ თარგმანების მხატვრულ მხარეს. ასევე აღმოჩენილია პრობლემები კონტექსტის გათვალისწინებით სწორი ლექსიკური ინვარიანტის მოძებნასთან დაკავშირებით სიტყვის პოლისემიის პირობებში.

გამოვლენილია ხარვეზები სოციალურ – კულტურული ასპექტების თვალსაზრისით. აღნიშნული პრობლემები მითითებული და გაანალიზებულია.

წარმოდგენილია ჩემ მიერ შესრულებული იმ პასაჟების ინგლისური და რუსული თარგმანები, რომლებშიც გამოიკვეთა სხვადასხვა სახის პრობლემა. მოცემულია ჩემ მიერ შესრულებული თარგმანების ანალიზი.

სადისერტაციო ნაშრომში მითითებული და განხილულია კარგად შესრულებული თარგმანების მაგალითები, რომლებიც ინგლისურ თარგმანში უფრო მრავლად არის წარმოდგენილი, ვიდრე რუსულში. კარგად შესრულებული თარგმანების ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ვახტანგ ერისთავი ოსტატურად იყენებს თარგმანის ენის რესურსებს.

ნაწარმოების ორიგინალისა და ინგლისური და რუსული თარგმანების სტილისტურმა ანალიზმა გვიჩვენა, რომ თარგმანებში, ძირითადად, უზრუნველყოფილია

სიუჟეტის მთავარი თემისა და თემატური მოტივების ასახვა და განვითარება, მაგრამ, იმავდროულად, გამოვლენილია მთელი რიგი ცვლილებები და ნაკლოვანებები. თხრობის სისტემის ფორმები: ავტორისეული თხრობა, მონოლოგი, დიალოგი, თარგმანებშიც ორიგინალის შესაბამისად აისახება, თუმცა, რიგ შემთხვევაში, გამოტოვებული ან შეკვეცილია. განხილულია ავტორისეული თხრობით ბუნების ხატვის ხერხები. ნაჩვენებია, რომ რიგ შემთხვევაში ვერ ხერხდება ორიგინალში მოცემული არაორდინალური ფერების ზუსტად გადატანა.

სადისერტაციო ნაშრომში განხილულია ავტორისა და პერსონაჟების მეტყველების თავისებურებები და მათი თარგმანებში გადატანის საშუალებები. ხარვეზები შეინიშნება ორიგინალში წარმოდგენილი სამხედრო სფეროსთან დაკავშირებული არქაული ლექსიკური ერთეულებისა და ფეოდალური სამეფოს მოხელეთა იერარქიის აღმნიშვნელი სიტყვების თარგმანებში გადატანის კუთხით. ფეოდალური სამეფოს მოხელეთა იერარქიის აღმნიშვნელი სიტყვები რუსულ თარგმანში უმეტესად უცვლელად გადადის და ახსნილია გვერდის ბოლოს სქოლიოში, ხოლო ინგლისურ თარგმანში უცვლელად გადატანილ სიტყვას იქვე აქვს განმარტება იმავე ლექსიკური ერთეულის სინონიმის საშუალებით. ინგლისურ თარგმანში ვახტანგ ერისთავი ხშირად იყენებს ე.წ. სიტყვათმონაცვლეობის მეთოდს. ის ხან თარგმნის ლექსიკურ ერთეულს, ხან კი უცვლელად გადააქვს ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენებით. ნაწარმოებში ეს ორი ვარიანტი ანაცვლებს ერთმანეთს.

თარგმანების ორიგინალთან შედარების საფუძველზე გამოვლენილია ხარვეზები ენის გამომსახველობითი საშუალებების, ტროპების, თარგმანებში ასახვის თვალსაზრისით. მთლიანობაში, თარგმანებში მოცემული ტროპებისაგან მიღებული შთაბეჭდილება ისეთი არ არის, როგორც დედანში მოცემული ტროპებისაგან მიღებული შთაბეჭდილება.

თარგმანებში, ძირითადად, წარმოდგენილია ორიგინალში მოცემული ანდაზების მხატვრული თარგანები და არა მათი ანალოგები. ინგლისურ თარგმანში შეინიშნება წინადადების ზრდის ტენდენცია, რაც ენებს შორის არსებული განსხვავებებით არის განპირობებული. რუსულ თარგმანში ეს ტენდენცია არ შეინიშნება.

აღმოჩენილია პრობლემები დედანში წარმოდგენილი გამოთქმების თარგმანებში ასახვის კუთხით. ვ. ერისთავი გამოთქმების თარგმნისას კარგად იყენებს ინგლისური

ენის რესურსებს. ის ორიგინალში მოცემული გამოთქმების თარგმნისას ხშირად იყენებს ინგლისურ ენაში დამკვიდრებულ ანალოგიური სემანტიკური დატვირთვის მქონე იდიომებს, რაც სწორი მიდგომაა. ფაქტმა თვალთვამე კი ხან ქართული გამოთქმის რუსულ ენაში დამკვიდრებულ შესატყვისს იყენებს, ხან დედნის შინაარსობრივ ინვარიანტს გვთავაზობს.

თარგმანების დედანთან შედარების საფუძელზე გამოვლენილია არაეკვივალენტური ლექსიკის თარგმანებში გადატანასთან დაკავშირებული პრობლემები, რაც გამოწვეულია, რიგ შემთხვევაში, ენების ფონეტიკურ სისტემაში არსებული განსხვავებებით, ზოგჯერ კი მთარგმნელების მიერ ასასწორად შერჩეული მეთოდით.

პრობლემები შეინიშნება ასევე ნაციონალური რეალიების თარგმანებში გადატანისას. რიგ შემთხვევაში ვერ ხერხდება ეროვნული კოლორიტის შენარჩუნება.

რომანის ინგლისურ და მეტწილად რუსულ თარგმანში აღმოჩენილია კუპიურები და ინტერპოლაციები, რომლებიც ხელს უშლიან მკითხველს რომანის სათანადოდ აღქმაში და აზარალებენ ნაწარმოების მხატვრულ მხარეს. თარგმანებში წარმოდგენილი ინტერპოლაციები ზედმეტად პათეტიკურია, გაზვიადებულია და არ შეესაბამება ავტორის სტილს. კუპიურებისა და ინტერპოლაციების უმრავლესობა ინგლისურ თარგმანში ემთხვევა რუსულ თარგმანში წარმოდგენილ კუპიურებსა და ინტერპოლაციებს, რადგან ინგლისური თარგმანის რედაქტირება რუსული თარგმანის მიხედვით შესრულდა.

მთლიანობაში, ინგლისური თარგმანი უფრო ახლოს არის ორიგინალთან, ვიდრე რუსული.

Annotation

The thesis deals with multilateral and detailed analysis of Vakhtang Eristavi's English and Patman Tvaltvadze's Russian translations of Konstantine Gamsakhurdia's novel "The Hand of a Great Master". By comparing English and Russian translations of the novel with the original we can conclude that both English and Russian translations of the novel are made directly from the original and that the English translation of the novel is edited according to the Russian translation. Examples of the influence of the Russian translation on some passages of the English translation are presented and analysed in the work.

Consideration of English and Russian translations of the novel according to linguistic theories has shown changes in functional content of some passages of English and Russian translations of the novel. A number of problems in finding equivalences to lexical features of the original and in substituting codes of the "source" language by codes of the "receptor" language have been observed causing changes in functional content and destroying the literary value of the original. Plus, problems in selecting the right lexical invariants taking into consideration the polysemantic nature of a word have been discovered. Some socio – cultural problems have been revealed and analysed.

My own English and Russian versions of some passages of the novel in which different kinds of problems have been detected, are presented and analysed in the thesis.

Alongside with the problems, well – translated passages have been shown and analysed in the English as well as in the Russian translation. The research has shown that there are more well – translated passages in the English version than in the Russian. The analysis of well – translated passages has detected that Vakhtang Eristavi makes good use of resources of the "receptor" language.

The stylistic analysis of English and Russian translations of the novel has revealed that, on the whole, the plot, the main theme and thematic motives have been represented and developed in accordance with the original. At the same time, a number of changes and defects have been observed. The forms of narrative system: author's narrative, monologues, dialogues have been used as it is in the original, though, in some cases they are omitted or reduced. Means of describing the nature with the help of author's narrative have been analysed. It has been

shown that in some cases translators are unable to convey extraordinary colours represented in the original to English and Russian translations of the novel.

Peculiarities of author's and characters' speech and means of their conveying to English and Russian translations have also been analysed. Some problems have been observed in finding corresponding equivalences to lexis connected with military field and archaic lexis expressing hierarchy of officials of feudal kingdom. In the Russian translation words expressing hierarchy of officials of feudal kingdom are conveyed unchanged and explained in a scholium at the bottom of the page. In the English translation such words have a definition with the help of a synonym of the given word. V. Eristavi uses the method of interchanging words. He sometimes translates the word. In other cases he uses so called transliteration method and conveys the word unchanged.

Problems have been revealed in conveying stylistic devices to the English as well as to the Russian translation. The impression got by stylistic devices in English and Russian translations is not as sharp as in the original.

Translated versions of the proverbs given in the original not their analogues are introduced in English and Russian translations of the novel. The tendency of increasing sentences has been observed in the English translation caused by differences in languages. The same tendency hasn't been observed in the Russian translation. Problems have been discovered in translating the expressions from the "source" language into "receptor" languages. V. Eristavi makes good use of resources of English. He often uses idioms having the same meaning while translating the expressions given in the original. That is the right attitude. Patman Tvaltvadze uses either the corresponding equivalents or offers the corresponding translated versions.

Problems have been discovered in conveying non – equivalent lexis to both English and Russian translations caused either by phonetic differences of "source" and "receptor" languages or by not appropriate method chosen by translators.

Problems have also been detected in conveying national realities to English and Russian translations and in retaining national colour of the original.

A number of excisions and interpolations have been found in the English and mostly in the Russian translation . Excisions both in English and Russian translations prevent the reader from appropriate perception of the novel. At the same time they destroy the literary value of the

novel. As for interpolations, they are too pathetic and exaggerated and don't correspond to the style of the author. In majority cases excisions and interpolations in the English translation coincide with the corresponding passages in the Russian translation as the English version of the novel was edited according to the Russian translation.

On the whole, the English translation of the novel is closer to the original than the Russian.

შესავალი

კონსტანტინე გამსახურდიას სრულიად კანონზომიერად უკავია ერთ – ერთი გამორჩეული ადგილი ქართული მწერლობის ისტორიაში. იგი არის ავტორი ისეთი ეპოქალური ტილოებისა, რომელთა გარეშე წარმოუდგენელია ქართული ლიტერატურა. მას ასევე დიდი წვლილი მიუძღვის მრავალი უცხოელი ავტორის ქმნილებების ქართულ ენაზე თარგმნაში.

კ. გამსახურდიას, როგორც მწერლისა და პიროვნების ჩამოყალიბებაში დიდი როლი შეასრულა დასავლეთ ევროპაში განსწავლისა და მოგზაურობის წლებმა. მწერალი გერმანიაში 1912–1919 წლებში იმყოფებოდა. მან უმაღლესი განათლება მიიღო გერმანიის უდიდეს საუნივერსიტეტო ქალაქებში: კენიგსბერგში, ლაიპციგში, მიუნხენსა და ბოლოს ბერლინის უნივერსიტეტში, რომელიც 1919 წელს დაამთავრა და მიენიჭა ფილოსოფიის დოქტორის ხარისხი. 1923 წელს კ. გამსახურდია სორბონის უნივერსიტეტის თავისუფალი მსმენელი გახდა. მისი ევროპაში ყოფნის წლები იყო სწავლისა და ინტელექტუალური განვითარების წლები. იგი ყალიბდებოდა კონსერვატული კულტურის ატმოსფეროში, გერმანული იდეალიზმისა და იტალიურ – გერმანული მისტიკის გავლენის ქვეშ. მის აზროვნებაზე დიდ გავლენას ახდენდნენ კანტი, ნიცშე, შოპენჰაუერი, ბერგსონი, ჰარტმანი, სვედენბორგი, შტაინერი, ანგელუს სილვეზიუსი, სუზო, ფრანჩესკო ასიზელი და სხვ. ყველაზე დიდი გატაცების საგანი კ. გამსახურდიასათვის იყო ვაიმარელი ბრძენი, დიდი გოეთე. ამიტომ მან დაწერა „გოეთეს ცხოვრების რომანი“, რომელიც 1934 წელს გამოვიდა. ქართულ ლიტერატურაში ეს არის პირველი ისტორიულ – ბიოგრაფიული რომანი, რომელშიც ავტორს წარსულის მოვლენები გადმოცემული აქვს თავისი თანადროული ეპოქის ინტერესებისა და მოვლენების პრიზმიდან. მოვლენების ასახვის ასეთი ტენდენცია მის სხვა რომანებშიც თვალშისაცემია. კ. გამსახურდიამ გოეთეს ცხოვრებასა და შემოქმედებას მიუძღვნა სპეციალური მონოგრაფიული გამოკვლევა, რომელიც პირველად 1928 წელს დაიბეჭდა. ამას მოჰყვა მის მიერ გოეთეს უკვდავი ქმნილების – „ახალგაზრდა ვერტერის ვნებანი“ თარგმანი, რომელიც ქართველმა მკითხველმა 1928 წელს იხილა. კ. გამსახურდიას ეკუთვნის ასევე პირველი რეცენზიები გოეთეს „ფაუსტის“ ქართულ თარგმანებზე. 1913 წელს დაიბეჭდა მისი რეცენზია „ფაუსტის“ კ. მირიანაშვილისეულ თარგმანზე, ხოლო 1928 წელს დ. ონიაშვილისეულ თარგმანზე. ხსენებულ რეცენზიებში

კ. გამსახურდია არა მარტო მიუთითებს ზემოაღნიშნული თარგმანების ნაკლოვან მხარეებზე, არამედ ეხება საერთოდ მთარგმნელობითი ხელოვნების საყურადღებო თეორიულ და პრაქტიკულ საკითხებსაც. კ. გამსახურდიამ ასევე თარგმნა თომას მანის ნოველა. მოგვიანებით კი ის მიუნხენში დაუახლოვდა კიდევ მას. კ. გამსახურდიას უნივერსიტეტში სწავლის პერიოდში დაიწყო პირველი მსოფლიო ომი. მიუნხენში ამტყდარი შოვინისტური გამოსვლებისა და ავანტურისტული თავდასხმებით გამოწვეული სიტუაციის გამო იგი დააპატიმრეს სორბონის, ბრიუსელის და ოქსფორდის უნივერსიტეტის პროფესორებთან, მხატვრებთან, მუსიკოსებთან, მწერლებთან და სტუდენტებთან ერთად. ეს პატიმრობა მწერალმა ერთ – ერთ კოშკში, ისმანიგში გაატარა. ერთ დროს ისმანიგში ნაპოლეონი ისვენებდა თურმე. კონსტანტინეს იქ ყოფნისას უნახავს ამ კოშკში დაცული იმპერატორის საწოლი ოთახი, მისი მუზარადი და ხმალი. სწორედ მისი ცხოვრების ამ მომენტს ეხება გამსახურდიას ლექსი „ჩრდილი“, რომელიც დაწერილია ისმანიგში 1914 წელს. მალე კ. გამსახურდია გადაიყვანეს ტრაუნშტაინში, საიდანაც იგი თომას მანმა დაიხსნა.

გოეთეს შემდეგ კონსტანტინე გამსახურდია გატაცებით სწავლობდა მეორე დიდ მწერალს, დანტე ალიგიერს. 1919–1920 წლებში იტალიაში მოგზაურობისას ის სტუმრობდა დანტე ალიგიერის სამშობლოს, ფლორენციას. აქ გაჩნდა დანტეს „ღვთაებრივი კომედიის“ თარგმნის იდეა. მწერალმა სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ განახორციელა კიდევ თავისი ჩანაფიქრი. კ. გამსახურდიამ დანტეს მიუძღვნა სპეციალური მონოგრაფია, რომელშიც გაშუქებულია ამ გენიალური პოეტის შემოქმედება, მისი მსოფლმხედველობა და ამასთანავე იტალიური რენესანსის პრობლემები. ამ გამოკვლევამ 1934 წელს იხილა დღის სინათლე.

ევროპიდან დაბრუნების შემდეგ კ. გამსახურდიამ აქტიური მუშაობა დაიწყო. ჯერ კიდევ ბერლინის უნივერსიტეტის სტუდენტობისას, თბილისში ყოფნის პერიოდში,

ჩაუდგასხვა ქართველ მოღვაწეებთან ერთად დაიწყო ჟურნალ „პრომეთეს“ გამოცემა 1918 წელს. გარდა ამისა, კ. გამსახურდიას რედაქტორობით გამოდიოდა შემდეგი პერიოდული გამოცემები: ჟურნალი „ალიონი“ (1922); გაზეთები: „საქართველოს „სამრეკლო“ და „ქართული სიტყვა“ (1923). ის ასევე იყო თანარედაქტორი ჟურნალისა „ლომისი“ (1922).

დიდია კ. გამსახურდიას ღვაწლი თბილისის უნივერსიტეტის დაარსების ისტორიაში. ის იმთავითვე მხარში ამოუდგა ქართველი კულტურის იმ მოღვაწეებს, რომლებიც იბრძოდნენ ქართული უნივერსიტეტისათვის. 1917 წლის ოქტომბრიდან კ. გამსახურდია უნივერსიტეტის დამფუძნებელი საბჭოს წევრი იყო, ხოლო 1921 წელს დატოვებულ იქნა უნივერსიტეტში საპროფესოროდ მოსამზადებლად, უნივერსიტეტის რექტორის, პროფესორ ივანე ჯავახიშვილის რეკომენდაციით.

საყურადღებოა, რომ ამ პერიოდის პრესაში დაბეჭდილ წერილებში მწერალი იწონებდა ქართული უნივერსიტეტის გახსნის იდეას და ასაბუთებდა მისი განხორციელების აუცილებლობას. ასეთი წერილებია: 1917 წლის 1 აგვისტოს გაზეთ „სახალხო საქმეში“ დაბეჭდილი „ტროასეული ცხენი“, გაზეთ „სახალხო ფურცლის“ 1917 წლის 30 მაისის ნომერში დაბეჭდილი „ქართული უნივერსიტეტისათვის“.

კ. გამსახურდია სამწერლო ასპარეზზე მაშინ გამოვიდა, როცა ხდებოდა კულტურული ღირებულებების გადაფასება და ახალი მხატვრული პრინციპების ფორმირება. ამ დროს საკუთარი ლიტერატურული თეორიებით გამოვიდნენ „ცისფერყანწელები“, ასევე ფუტურისტები, შემდეგ კი „აკადემიური ჯგუფი“, რომელსაც კ. გამსახურდია სათავეში. ლიტერატურული გაერთიანება „აკადემიური ჯგუფი“ 1922–1923 წლებში შეიქმნა. მასში შედიოდნენ: ა. აბაშელი, შ. დადიანი, ლ. ქიაჩელი, ს. შანშიაშვილი, ნ. ლორთქიფანიძე, კ. მაყაშვილი, კ. ჭიჭინაძე, კ. ინგოროყვა, ი. გრიშაშვილი, ხ. ვარდოშვილი, ი. მჭედლიშვილი, ა. ჭუმბაძე.

მაშინდელ პერიოდულ გამოცემებში დაბეჭდილ წერილებში კონსტანტინე გამსახურდია აყენებდა ახალი ლიტერატურის მხატვრულ პრინციპებს. იმდროინდელი ლიტერატურული ჯგუფები ნიჰილისტურ დამოკიდებულებას იჩენდნენ ქართული კლასიკური ლიტერატურისა და მისი წარმომადგენლების მიმართ. სწორედ ამ დროს, 1922 წელს დაიბეჭდა კ. გამსახურდიას წერილი „ილია ჭავჭავაძე“, რომელშიც მოცემულია ამ დიდი მწერლისა და მოღვაწის ღირსეული შეფასება. ხოლო წერილში „საქართველოს მეჭურჭლეთხუცესი“ კ. გამსახურდია გამოხატავს რა მის დამოკიდებულებას ილია ჭავჭავაძის, ექვთიმე თაყაიშვილის და ივანე ჯავახიშვილის მიმართ, აღნიშნავს, რომ მათ ძველ ეპოქაში წმინდანებადაც კი შერაცხავდნენ.

კ. გამსახურდიას სახელი ქართული პრესის ფურცლებზე 1910 წელს გამოჩნდა. გაზეთ „სახალხო საქმეში“ დაიბეჭდა მისი ლექსი „ელეგია (ილიას ხსოვნას)“ და ნოველა

„ლათინურის მსხვერპლი“. შემდეგ იყო სწავლის პერიოდი ევროპაში. ჯერ კიდევ გერმანიაში ყოფნის დროს მწერალმა გამოაქვეყნა ნოველები: „ფოტოგრაფი“ და „ნაპოლეონი“, ხოლო საქართველოში დაბრუნების შემდეგ „ზარები გრიგალში“, „ტაბუ“, „ქოსა გახუ“, „მკვდართან შეხვედრა“, „ლილ“, „პორცელანი“, „ქალის რძე“, „დიდი იოსები“, „ხოგაის მინდია“, „ამბავი ხუთასი ბოლნისელისა“ და სხვა. მის ზოგიერთ ნოველას ატყვია დეკადენტური ლიტერატურული მიმდინარეობის კვალი. ამასთან, კ. გამსახურდია არის ნოვატორი და იმავდროულად კლასიკური ლიტერატურის საუკეთესო ტრადიციების ერთგული, რასაც ადასტურებს კიდევ მისი შემოქმედება. მისი „დიონისოს ღიმილი“, „მთვარის მოტაცება“, „ვაზის ყვავილობა“ პერიოდებად წარმოადგენენ მეოცე საუკუნის უდიდეს გარდატეხას.

„დიონისოს ღიმილი“ კ. გამსახურდიას პირველი რომანი იყო. ავტორმა მისი წერა 1915 წელს დაიწყო მიუნხენში. 1916–17 წლებში ის აგრძელებდა რომანზე მუშაობას, მაგრამ, სამწუხაროდ, ხელნაწერი დაიკარგა. 1919 წელს ავტორმა ის ხელმეორედ დაწერა ბერლინში. ეს ხელნაწერიც დაიკარგა თბილისში. მწერალმა ნაწარმოები მესამედ დაწერა. რომანის მესამე ვარიანტი 1925 წლის 15 მაისს უკვე დასრულებული იყო. „დიონისოს ღიმილი“ დიდი ლიტერატურული მოვლენა იყო, რადგან ის იყო უაღრესად ქართული, ეროვნული ნაწარმოები და იმავდროულად მსოფლიო ლიტერატურის ისტორიაში მიმდინარე პროცესების ბუნებრივი გაგრძელება.

კ. გამსახურდიას ვრცელი სამტომიანი რომანი „მთვარის მოტაცება“ ასახავს მეოცე საუკუნის ოცდაათიანი წლების სინამდვილეს, ამ პერიოდის უმნიშვნელოვანეს საზოგადოებრივ პრობლემებს. უფრო ადრე, თავის ნოველებში „ზარები გრიგალში“ და „დიდი იოსები“ მწერალი ეხება ამავე ეპოქას, გვიჩვენებს საბჭოთა ხელისუფლების მიერ გატარებულ ღონისძიებებს, ასახავს იმ ცვლილებებს, რომელიც ძველისა და ახლის ჭიდილში იქმნებოდა, მაგრამ „მთვარის მოტაცება“ ახალი, უფრო მაღალი საფეხური იყო, რადგან მასში წინა პლანზე წამოწეულია ახალი ადამიანის პრობლემა.

„ვაზის ყვავილობა“ მრავალპლანიანი ნაწარმოებია. მასში მწერალი აღწერს ყოველივეს, რაც ჩვენმა ხალხმა განიცადა მეორე მსოფლიო ომის დროს და ასევე აჩვენებს იმ გარდაქმნებს, რომლებიც ჩვენ ქვეყანაში გაიშალა საბჭოთა ხელისუფლების პერიოდში.

ტეტრალოგია „დავით აღმაშენებელი“ ჩვენი ერის ცხოვრების მხატვრული მატანეა. ნაწარმოებში ასახვა ჰპოვა იმ ისტორიული ხასიათის მოვლენებმა, რითაც ხასიათ-

დებოდა ამ ეპოქის საქართველოს როგორც საგარეო, ისე შინასახელმწიფოებრივი ცხოვრება. ნაწარმოებში აღწერილია ძველი საქართველოს სახელმწიფოებრივი და კულტურული ცხოვრების აღმავლობა, რაც დაკავშირებული იყო გამოჩენილი სახელმწიფო მოღვაწის – დავით აღმაშენებლის სახელთან.

კ. გამსახურდია ასევე მრავალი ესეს ავტორია. 1956–1959 წლებში ორ ტომად გამოიცა მისი წერილების კრებული სახელწოდებით „კრიტიკა“ ქვესათაურით „ესსეი“. აღნიშნული შემდეგ მთლიანად შევიდა მწერლის თხზულებათა მეექვსე ტომში. თვითონ მწერალი ესეს ჟანრის ფუძემდებელად XVI საუკუნის ფრანგ მწერალ მიშელ მონტენს (1533–1592) მიიჩნევდა, რომლის ესეს პირველი წიგნი 1580 წელს გამოვიდა. ცხადია, კონსტანტინე გამსახურდიას ზუსტად არ დაუცავს ესეს ჟანრის მიშელ მონტენისეული ნიშან – თვისებები. მან ბრმად კი არ გადმოიღო ევროპული ესეს ასლი, არამედ შექმნა ამ ჟანრის თავისებური, ქართული სახეობა, უფრო სწორად, მან გააგრძელა ადრე დაწყებული ტრადიცია. ამიტომ, კ. გამსახურდიას ესე უფრო მეტად დაუახლოვდა ჩვენში ადრიდანვე დამკვიდრებულ კრიტიკულ ნარკვევს, რომლის ბრწყინვალე ნიმუშები მოგვცეს ილია ჭავჭავაძემ, აკაკი წერეთელმა, ნიკო ნიკოლაძემ და სხვებმა. პირველი ესე, რომლითაც მისი „კრიტიკა“ იწყება, არის „აპოლოგია რუსთაველისა“. ეს არ არის ჩვეულებრივი კრიტიკული წერილი ტრადიციული გაგებით, მაგრამ არც მიშელ მონტენისეულ პრინციპებზე დამყარებული ესეა. ამ ნაწარმოებში ავტორი განიხილავს „ვეფხისტყაოსნის“ თემას ფართო მასშტაბით, გადმოგვცემს თავის ფიქრებსა და შთაბეჭდილებებს არა მარტო რუსთაველის ეპოქაზე, არამედ მსოფლიო ხალხების ისტორიის მსვლელობაზეც და ამ გზით ხსნის, თუ რაში მდგომარეობს შოთა რუსთაველის გენიალობა.

განსაკუთრებით აღნიშვნის ღირსია მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ დაწერილი ესე გოეთეზე. ავტორი მსჯელობს იმაზე, თუ რა ბედი ხვდა წილად გოეთეს მემკვიდრეობას ჰიტლერის ბატონობის პირობებში. ის მწერლის შემოქმედების ქრესტომათიულ მიმოხილვას კი არ გვთავაზობს, არამედ მხოლოდ მთავარ შტრიხებს გამოყოფს.

ამავე პრინციპზეა აგებული ესეები: „დანტე ალიგჰიერი“, „ლეონარდო და ვინჩი“, „ლევ ტოლსტოი“, „ჯორჯ ბაირონი“, „ანატოლ ფრანსი“, „ჰონორე დე ბალზაკი“, „თომას მანნი“, „გოგოლი“, „ივანე ჯავახიშვილი“ და სხვა.

კრიტიკული ესეს ტიპურ ნიმუშს წარმოადგენს ასევე კ. გამსახურდიას „ვაჟა – ფშაველა“. ესეში ავტორის პირადი შთაბეჭდილებები ერწყმის მის დაკვირვებას მსოფლიო კულტურაზე, რომლის ფონზეც ის განიხილავს ვაჟა – ფშაველას შემოქმედებას.

ასევე აღნიშვნის ღირსია მისი ესეები: „ვოლტ უიტმან“, „ჰენრიკ იბსენ“, „რაინერ მარია რილკე“, „ავეტიკ ისაკიანი“, „ლადო გუდიაშვილი“, „კარგი ევროპელი“, „სიმონ ჯანაშია“ და მრავალი სხვა.

კ. გამსახურდიას შემოქმედებიდან ასევე უნდა გამოვყოთ მრავალი შესანიშნავი ლექსი. პრესაში მისი ლექსები კონსტანტინე აბაშისპირელის ფსევდონიმით ისტამბულოდა. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ მწერალს თავისი საუკეთესო ლექსები შეტანილი აქვს რომანებში: „დიონისოს ღიმილი“, „მთვარის მოტაცება“, „დიდოსტატის კონსტანტინეს მარჯვენა“, „დავით აღმაშენებელი“. ეს ლექსები ხსენებულ რომანებში ხან ეპიგრაფის სახით არის მოყვანილი, ხან კი მათ ამ ნაწარმოებების გმირებს წარმოათქმევინებს მწერალი. ეს ლექსები ოსტატურად არის ჩართული აღნიშნული რომანების სიუჟეტურ ქარგაში, ამიტომ ორგანულია.

კ. გამსახურდიას შემოქმედება გვადლევს საფუძველს აღვნიშნოთ, რომ ის მეოცე საუკუნის სულიერი ცხოვრების განუყოფელი ნაწილია. ამას ადასტურებს მისი შემოქმედების შემდეგი შეფასება: „მწერლის სიტყვამ არა მხოლოდ დაიმორჩილა და შეცვალა სხვადასხვა თაობის და ასაკის მოქალაქეთა განცდა და ხედვის მიმართულება, არამედ ლიტერატურული აზრის მდინარეც განსაზღვრა“ (სიგუა 2011:4).

თვალსაჩინოა კ. გამსახურდიას როლი მეოცე საუკუნის ქართული ისტორიული რომანის განვითარებაში. მწერლის განსაკუთრებული დამოკიდებულება ნოველისა და რომანის მიმართ კარგად ჩანს მის შეფასებაში: „რომანისა და ნოველის ჟანრი, რომელიც მხოლოდ მეცხრამეტე საუკუნეში აღწევს თავისი განვითარების ზენიტს,

უნივერსალური ჟანრია, რომანმა შემოიმტკიცა ლირიკის უშუალო შემართება, დრამისაგან დიალოგების ლაპიდურობა ისესხა, ხოლო ისტორიოგრაფიისაგან აიღო რეტროსპექტული მეთოდი ჰერეტიკისა; მანვე აითვისა ბუნებისმეტყველების მიღწევანი...“ (გამსახურდია 1985:262).

კ. გამსახურდიას ერთ – ერთი გამორჩეული ლიტერატურული ქმნილება არის „დიდოსტატის კონსტანტინეს მარჯვენა.“ ამ ნაწარმოებში აღწერილია X საუკუნის დასასრულისა და XI საუკუნის დასაწყისის საქართველო. თვითონ ავტორი ამ რომანის შესახებ წერს: „დიდოსტატის მარჯვენა“ ეგ იყო ჩემთვის ორმაგი წყურვილის მოკვლა. უწინარეს ყოვლისა, ფიგულარულად რომ ვთქვათ, რომანის ფორმებში გავამჟღავნე ჩემი “L’art poétique”. გარდა ამისა, დიდი საქართველოს ჩვენება განვაცხადე თანადროული რომანის მიხედვით“ (გამსახურდია 1976:263).

„დიდოსტატის მარჯვენამ“ დიდი აღიარება და პოპულარობა მოიპოვა არა მარტო ჩვენს ქვეყანაში, არამედ მის ფარგლებს გარეთაც. ფრანგული ლიტერატურული გაზეთი „ლეტრ ფრანსეზი“ ამ რომანის შესახებ წერდა: „კონსტანტინე გამსახურდიას „დიდოსტატის მარჯვენამ“ დასავლეთის სულიერად დაუძღვრებულ და გამოფიტულ ლიტერატურას უჩვენა ვნებიანი სიცოცხლის და დაუცხრომელი ქმედობითობის ახალი საწყისები“ (შუმანია 1976:107).

1938 წლის 10 სექტემბერს „ლიტერატურულ საქართველოში“ დაიბეჭდა ინფორმაცია, რომელიც იუწყებოდა, რომ კონსტანტინე გამსახურდიამ დაასრულა ნოველა „დიდი ოსტატის კონსტანტინეს მარჯვენა“, რაც გვაფიქრებინებს, რომ ეს ნაწარმოები თავდაპირველად ნოველად იწერებოდა.

სავარაუდოდ, მწერალმა ამ ლიტერატურულ ქმნილებაზე მუშაობა 1938 წლის ზაფხულში დაიწყო, რადგან იგი 1937 წლის 18 ივნისის ანკეტაში დასაწერ თხზულებათა შორის არ არის მოხსენიებული.

„მნათობმა“ ამ რომანის პუბლიკაცია 1938 წელს დაიწყო და 1939 წელს დაასრულა.

1941 წელს კ. გამსახურდიას რომანი „დიდოსტატის მარჯვენა“ ითარგმნა უკრაინულად და გამოქვეყნდა „რადიანსკა უკრაინაში“ (სიგუა 2003:227).

1956 წელს კი გამოვიდა რომანის ფატმან თვალთვაძის მიერ შესრულებული რუსული თარგმანი მოსკოვში, რომელიც თავის დროზე ავტორთან შეთანხმებით ითარგმნა.

1957 წლის დეკემბერში ფრანგული გაზეთი „ლუმანიტე დიუმანში“ მკითხველს აუწყებდა, რომ ითარგმნა და გამოიცა ჯერ უცნობი ქართველი მწერლის კ. გამსახურდიას რომანი „დიდოსტატის მარჯვენა“. რომანი რუსული ტექსტიდან თარგმნა რენე დომაკმა, ხოლო გამოსცა „ფრანგ მწერალთა გაერთიანებამ“.

„ლუმანიტე დიუმანში“ 1958 წლის მანძილზე ბეჭდავდა ჟან დორვილის ილუსტრაციებსა და რომანის ადაპტირებულ ტექსტს.

„დიდოსტატის მარჯვენა“ იყო საბჭოური სამყაროს მესამე ქართული რომანი „გვადი ბიგვასა“ და „კოლხეთის ცისკრის“ შემდეგ, რომელმაც დასავლეთში შეაღწია.

იმდენად დიდი იყო ინტერესი კ. გამსახურდიას რომანის მიმართ, რომ ის ითარგმნებოდა აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ენებზე. ნაწარმოები ითარგმნა ინგლისურ ენაზე ვ. ერისთავის მიერ და გამოიცა მოსკოვში 1959 წელს, ჰ. პერჰემის რედაქტირებით. ინფორმაცია იმის შესახებ, რომ მოსკოვში ითარგმნებოდა რომანი „დიდოსტატის მარჯვენა“ ცნობილი იყო საქართველოშიც. ამას ადასტურებს ვ. მამულაშვილის 1959 წლის 6 ივლისის გაზეთ „თბილისში“ გამოქვეყნებული სტატია „ორი თარგმანი – ორი მაგალითი“, სადაც ავტორი წერს:

„სამწუხაროა მხოლოდ ერთი გარემოება. უცხოური ენების ლიტერატურის მოსკოვის გამომცემლობამ დედნიდან თარგმნილი ეს წიგნი რატომღაც შეადარა რუსულ თარგმანს, რომლის ლიტერატურული ღირსებაც მას კარგად მოეხსენებოდა (გამომცემლობა ამის თაობაზე გაფრთხილებული იყო) და ზოგიერთი რამ ამის მიხედვით „შესწორდა“.

1969 წელს, ბერლინში გამოიცა რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ გერმანული თარგმანი. წიგნი თარგმნა ცნობილმა ქართველოლოგმა, პროფესორმა ჰერტრუდ პეჩმა. რომანის ბოლოსიტყვა დაურთო ალფრედ კურელამ.

ნაწარმოები გარდა რუსული, უკრანული, ფრანგული, ინგლისური, გერმანული, ბენგალიური ენებისა, თარგმნილია ოსურ, ჩეხურ, რუმინულ, ჩინურ, ჰინდისა და ურლუს ენებზე...

რუსული და ინგლისური თარგმანები უშუალოდ დედნიდან არის შესრულებული.

მწერალს „კოლხურ კომკში“ ხშირად სტუმრობდნენ უცხოელი სტუმრები. 1959 წლის 11 აგვისტოს კონსტანტინე გამსახურდიას ეწვია ფრანგი მწერალი, რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ თარგმანის რედაქტორი რენე უნცბიუკლერი მეუღ-

ლითურთ. რამდენიმე დღის შემდეგ კი მწერალი მოინახულეს ინდოელმა სტუმრებმა ცოლ – ქმარმა შუკრია გხოშმა და შუბხამოი გხოშმა, რომლებმაც „დიდოსტატის მარჯვენა“ თარგმნეს ინგლისურიდან ბენგალიურად.

1964 წლის აგვისტოში კონსტანტინეს მოწვევით თბილისში ჩამოვიდა მხატვარი ჟან დორვილი და მწერალს გადასცა თავისი 47 ნახატი.

1961 წლის 14 ივნისს მწერალთა კავშირის პრეზიდიუმმა გადაწყვიტა, მწერლის დაბადების 70 წლისთავი საზეიმოდ აღენიშნათ ოპერის თეატრში. იუბილე გაიმართა 27 ივნისს. საიუბილეოდ დაიდგა შალვა მშველიძის ოპერა „დიდოსტატის მარჯვენა“, რეჟისორი – ვახტანგ ტაბლიაშვილი, დირიჟორი – ოდისეი დიმიტრიადი, ლიბრეტოს ავტორები – ვ. გამსახურდია და ნ. ძიძიშვილი. კრიტიკოსებმა მაღალი შეფასება მისცეს სპექტაკლს, თუმცა გამოითქვა შენიშვნები ლიბრეტოს მიმართ, რომელიც დიდად სცილდებოდა პირველწყაროს.

1965 წლის 17 თებერვალს კონსტანტინე გამსახურდიას მიენიჭა რუსთაველის პრემია ირაკლი აბაშიძესთან, ლადო გუდიაშვილთან, ელგუჯა ამაშუკელთან ერთად.

1970–1971 წლებში კი რეჟისორებმა ვახტანგ ტაბლიაშვილმა და დევი აბაშიძემ გადაიღეს ორსერიანი ფილმი „დიდოსტატის მარჯვენა.“

ვ. გამსახურდიას შემოქმედება და მისი წვლილი მთარგმნელობით საქმიანობაში ასევე შეაფასა ცნობილმა ინგლისელმა ქართველოლოგმა დონალდ რეიფილდმა. ის წერს:

“Gamsakhurdia brought unprecedented subtlety of phrasing to Georgia’s prose” (Rayfield 1994:281).

„გამსახურდიამ შემოიტანა უპრეცედენტო სტილი ქართულ პროზაში“ წერს ის.

მწერლის სხვა ნაწარმოებებთან ერთად დონალდ რეიფილდი განიხილავს „დიდოსტატის მარჯვენასაც“, რომელსაც შემდეგი სათაურით მოიხსენიებს – “The Right Hand of the Grand Master”. ის აფასებს ტირანის მიერ არქიტექტორის დასახიჩრებას, როგორც სტალინ – ბერიას დუუმვირატის და მათ მიერ დამონებული მწერლების ალეგორიულ გამოხატულებას. ის წერს:

“Yet the novel is an equivocal personal testament, for the study of the tyrant and his mutilation of the architect is an allegory of the Stalin – Beria duumvirate and their enslaved writers” (Rayfield 1994:284).

„და მაინც რომანი არის მწერლის ორაზროვანი სუბიექტური აზრის გამოვლინება, რადგან ტირანის მიერ არქიტექტორის დასახიჩრება არის სტალინ – ბერიას დუუმ-ვირატის და მათი დამონებული მწერლების ალეგორიული გამოხატულება.“

კ. გამსახურდიას შესახებ ცნობები მოიპოვება ასევე წიგნში “A Guide to Eastern Literatures” ცნობილი ინგლისელი კავკასიოლოგის, ისტორიკოსის, ლიტერატურათმცოდნის დევიდ ლენგის რედაქტირებით (Lang. 1971:190).

წიგნში ვკითხულობთ:

“... Excels also in the historical novel, notably “The Hand of Great Master Constantine” (English version by Eristavi, Moscow, 1959), set in eleventh century Georgia, and relating the saga of the building of the Cathedral of the Life – Giving Pillar at Mtsketa” (p.190)

„განსაკუთრებით გამოირჩევა ისტორიული რომანი „დიდოსტატის კონსტანტინეს მარჯვენა“ (ინგლისური ვერსია შესრულებულია ვ. ერისთავის მიერ, მოსკოვი, 1959), სადაც მოქმედება იშლება მეთერთმეტე საუკუნის საქართველოში და მოთხრობილია საგა მცხეთაში სვეტიცხოვლის ტაძრის აგების შესახებ.“

წინამდებარე სადისერტაციო ნაშრომის აქტუალობა მდგომარეობს იმაში, რომ მასში დეტალურად, არის განხილული კ. გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისური და რუსული თარგმანები, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია მთელს მსოფლიოში ჩვენი ეროვნული ლიტერატურული ძეგლების პოპულარიზაციის თვალსაზრისით. ნაწარმოები საინტერესოა მასში ასახული ისტორიული მოვლენების, X – XI საუკუნეების საქართველოს პოლიტიკური ყოფის, ადამიანებს შორის ურთიერთობის, ქართული ადათ – წესების, ქრისტიანულ სახელმწიფოში ხელოვანის ტრაგიკული ბედის ჩვენების თვალსაზრისით. რომანი საინტერესოა რელიგიის მიმართ იმდროინდელი საზოგადოების დამოკიდებულებისა და, ზოგადად, რელიგიის როლის ჩვენების კუთხითაც.

სადისერტაციო ნაშრომის მეცნიერული სიახლე იმაში მდგომარეობს, რომ კ. გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისური და რუსული თარგმანები დღემდე არ ყოფილა საგანგებო კვლევის საგანი. ნაშრომში წარმოდგენილია ორიგინალისა და ინგლისური და რუსული თარგმანების მრავალმხრივი და დეტალური ანალიზი მათი შედარების საფუძველზე. წარმოდგენილია თარგმანების როგორც სტილისტური ანალიზი, ასევე მათი ანალიზი ლინგვისტური თეორიების მიხედვით.

განხილულია თარგმანების თითქმის ყველა ასპექტი: არაეკვივალენტური ლექსიკის თარგმანებში გადატანასთან დაკავშირებული პრობლემები, გამოტოვებული და ჩამატებული ადგილები, ენობრივი და მხატვრული მეტყველების საშუალებები, სოციო – კულტურული ასპექტები, ასევე ნაჩვენებია და განხილულია რუსული თარგმანის გავლენის მაგალითები ინგლისურ თარგმანზე, რადგან ინგლისური თარგმანის რედაქტირება რუსული თარგმანიდან შესრულდა.

სადისერტაციო ნაშრომში წარმოდგენილი იმ პასაჟების ჩემ მიერ შესრულებული ინგლისური და რუსული თარგმანები, რომლებიც არასწორად მივიჩნიე სხვადასხვა პრობლემის გამო (პრობლემები მითითებულია და განხილულია დეტალურად). ასევე მოცემულია ჩემ მიერ შესრულებული თარგმანების ანალიზი.

სადისერტაციო ნაშრომში დასმულმა პრობლემატიკამ და საკვლევი მასალის თავისებურებამ განსაზღვრა მისი სტრუქტურა, რომელიც მოიცავს 4 თავს. პირველი თავი მოიცავს 2 პარაგრაფს, მეორე – 5 პარაგრაფს, მესამე – 3 პარაგრაფს, ხოლო მეოთხე თავი 2 პარაგრაფს.

სადისერტაციო ნაშრომის ტექსტი მოიცავს 247 გვერდს, ხოლო წყაროებისა და ლიტერატურის სია 5 გვერდს.

თავი 1. კონსტანტინე გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისური და რუსული თარგმანების ანალიზი ლინგვისტური თეორიების მიხედვით

§ 1. პრობლემატური თარგმანები

თარგმანის პროცესისა და თარგმანის ინტერპრეტაციის თანამედროვე თეორიების მიხედვით გარკვეულწილად დასრულდა თარგმანის წმინდა ლიტმცოდნეობითი პოზიციიდან კვლევა. XX საუკუნის 60-იანი წლებიდან მეტი ყურადღება ექცევა თარგმანის ლინგვისტურ თეორიებს, რომლებიც მეცნიერულად აღწერენ ერთ ენაზე შექმნილი ტექსტის მეორე ენაზე ეკვივალენტურ ტექსტად გარდაქმნის პროცესს. თანამედროვე ლინგვისტური თეორიების მიმდევართა უმრავლესობა კვლევის ობიექტად ირჩევს „ზოგადად თარგმანს“, როგორც ენათშორისი კომუნიკაციის სახეობას, თუმცა თარგმანის თანამედროვე თეორიებში მაინც შეინიშნება რომელიმე კონკრეტული საკვლევი სფეროს დომინანტური როლი.

მნიშვნელოვანია განისაზღვროს თარგმანის თეორიის ადგილი სხვა დისციპლინებს შორის. ამ თვალსაზრისით საყურადღებოა ლ. ს. ბარხუდაროვის აზრი. ის წერს: „თარგმანის თეორიას ევალება, უპირველესად ყოვლისა დაადგინოს თანხვედომები და განსხვავებები იდენტური მნიშვნელობის ხერხებში „წყარო – ენასა“ და „თარგმანის ენას“ შორის და ამ საფუძველზე გამოავლინოს ამ განსხვავებათა დამლევს ტიპური ხერხები. ასეთი ამოცანა თავისი არსით ენათმეცნიერულია და ამიტომ თარგმანის თეორია, რომელიც ამ ამოცანას ისახავს, მხოლოდ ლინგვისტური შეიძლება იყოს (Бархударов 1975:26).

თარგმანის ლინგვისტური თეორია, როგორც შედარებით ახალი მიმართულება თარგმანის შესწავლაში, ნაკლებად არის შეზღუდული მეცნიერული კვლევის მკაცრი კანონებით, ამიტომ იგი შეიცავს როგორც კვლევის მეთოდთა დივერგენციის, ასევე მათი სინთეზის პერსპექტივებს. თარგმანმცოდნეობა კი, როგორც კომპლექსური ფილოლოგიური დისციპლინა, იკვლევს არა განსხვავებებს თარგმანის შესწავლის მეთოდებსა და ორიენტაციებს შორის, არამედ მათი კორელაციისა და ინტეგრაციის საშუალებებს. ნებისმიერი თარგმანი, მხატვრული იქნება ის თუ ინფორმაციული, უნდა განიხილებო-

დეს სუბიექტურ – ფსიქოლოგიურ და სოციალურ – კულტურულ გარეუბრივ ფაქტორთა გათვალისწინებით, რადგან ენათმორისი კომუნიკაციის ანუ თარგმანის პროცესში აქტივიზებულ მასალაში აისახება როგორც ორიგინალის, ასევე თარგმანის შექმნის სიტუაციური ფაქტორები.

ლიტერატურული კომუნიკაციის სპეციფიკა უდავოდ ასახავს ახალ პერსპექტივებს თარგმანმცოდნეობაში: 1. მთარგმნელის სტრატეგიაზე დაკვირვებას მის მიერ სათარგმნი მასალის შერჩევის ფსიქოლოგიური დეტერმინანტების თვალსაზრისით და თარგმანის მეთოდის გამოყენების თვალსაზრისითაც. კერძოდ, რა მეთოდს ანიჭებს უპირატესობას მთარგმნელი საკუთარი შემოქმედებითი კრედოს საფუძველზე; 2. ორიგინალისა და თარგმანის შეპირისპირებას ჟანრულ – სტილისტური მახასიათებლების მიხედვით. ეს, ერთი მხრივ, უკავშირდება ტექსტთა ფუნქციონალური ტიპოლოგიის საკითხებს, მხატვრული თარგმანის განსხვავებულ ბუნებას სხვა ჟანრული სახეობების თარგმანთან შეპირისპირებისას და, მეორე მხრივ, ინდივიდუალური სამწერლო სტილის დამახასიათებელ ნიშანთა თარგმანში რეპროდუცირების მექანიზმს. 3. დაკვირვებას თარგმანის მკითხველსა და ორიგინალის მკითხველის განსხვავებულ კომუნიკაციურ სიტუაციებზე. ასეთი კვლევა მიზანმიმართული უნდა იყოს არა მარტო იმ განსხვავებათა დამლევის პერსპექტივების გამოვლენაზე, რომლებსაც იწვევს ორიგინალისა და თარგმანის კულტურათა შორის არსებული ქრონოლოგიური დისტანცია, არამედ ის დისტანციაც, რომლებსაც ქმნის განსხვავებული ენობრივი კოლექტივების სულიერი და, კერძოდ, ლიტერატურული ცხოვრების ტრადიციები. ამ უკანასკნელთან დაკავშირებით თავს იჩენს საკმაოდ მნიშვნელოვანი პრობლემა – როგორია თარგმანის ტექსტის მიმღები ენობრივი კოლექტივის კულტურულ – ლიტერატურული ტრადიციების როლი თარგმანის ტექსტის შექმნის პრიცესში. ეს პრობლემა თარგმანის კრიტიკის ისტორიაში გააზრებული იყო როგორც სოციოლოგიური პრობლემა ან, უკეთეს შემთხვევაში, როგორც ლიტერატურათმცოდნეობითი. თარგმანის შესწავლის ახალმა ტენდენციებმა, თარგმანზე დაკვირვებამ კომუნიკაციური ლინგვისტიკის პოზიციებიდან აშკარად შეუწყო ხელი ამ პრობლემის ახალი კუთხით განჭვრეტას. კერძოდ, იმის გამოვლენას, თუ ენობრივი მასალით რაგვარი მანიპულირება შეიცავს უცხოური და ეროვნული კულტურის კორელაციის პერსპექტივებს და ტექსტის რაგვარი

მოდულიკაცია ამჟღავნებს თარგმანის პრაქტიკაში მეტ – ნაკლებად პროდუქციულობას ლიტერატურული კომუნიკაციის სრულყოფილი განხორციელებისათვის.

თარგმანის ყოველი ჟანრი, განურჩევლად იმისა სამეცნიერო ტექნიკურია სათარგმნი ტექსტი, მხატვრული, პუბლიცისტური თუ სხვა, ერთიანდება „თარგმანში“ როგორც ენათშორისი კომუნიკაციის ზოგად ცნებაში. მთავარი კი ის არის, რომ მიუხედავად თითოეული ჟანრისათვის დამახასიათებელი სპეციფიკური ნიშნებისა, არსებობს კიდევ ყველა ჟანრისათვის საერთო მახასიათებლებიც. ესენია: 1. ორიგინალის ინვარიანტული ინფორმაციის გადაცემის მიზანი თარგმანში; 2. შემოქმედებითი დამუშავება, პირობადებული შეპირისპირებულ ენათა სპეციფიკით, მათში არსებულ ენობრივ უნიკალიზმებთან შემოქმედებითი მიდგომის საჭიროებით, რაც შემდგომ გამოიხატება სათანადო ენობრივ ტრანსფორმაციებში; 3. გარეენობრივ ფაქტორთა გათვალისწინების აუცილებლობა, რადგან თარგმანის კომუნიკაციურ – პრაგმატული ეფექტის ეკვივალენტობა, პირველ ყოვლისა, დამოკიდებულია სწორედ ორიგინალისა და თარგმანის კომუნიკაციური ღირებულების თანხვედრაში (საყვარელიძე 2001:50–51).

უკვე აღვნიშნეთ, რომ თარგმანი ერთიანდება ენათშორისი კომუნიკაციის ზოგად ცნებაში და რომ, მიუხედავად ყველა ჟანრისთვის არსებული მახასიათებლებისა, არსებობს თითოეული ჟანრისთვის დამახასიათებელი სპეციფიკური ნიშნები. სწორედ ამიტომ, უპირანი იქნება ჩვენი ყურადღება შევაჩეროთ თარგმანის ჟანრულ სახეობებზე, რათა უკეთესად დავინახოთ მათ შორის მსგავსება და განსხვავება. პირველ რიგში კი განვმარტოთ, თუ რა არის თარგმანი და რა განსხვავებაა თარგმანსა და თარგმნას შორის.

თარგმნა თარგმანის პროცესია, ხოლო თარგმანი ერთი ენის საშუალებით გამოხატული აზრებისა და გრძნობების გამოხატვა მეორე ენის საშუალებებით.

განვასხვავებთ თარგმანის შემდეგ სახეობებს:

წერითი თარგმანი – ზეპირი ან წერილობითი ტექსტის გადაცემა სხვა ენაზე წერილობითი ფორმით.

პროზაული თარგმანი – პროზაული და პოეტური ტექსტის სხვა ენაზე გადატანა ვერსიფიკაციური ნიშნების გარეშე.

პოეტური თარგმანი – პოეტური ტექსტის სხვა ენაზე გადატანა ვერსიფიკაციული ნიშნების შენარჩუნებით (ზომა, რიტმი, რითმა, სტრიქონთა რაოდენობა, სტროფების (ტაეპების) რაოდენობა, ალიტერაცია და სხვა.)

პწკარედული თარგმანი – პოეტური, ზოგჯერ კი პროზაული ტექსტის სიტყვასიტყვითი გადაცემა სხვა ენაზე, რომლის მიხედვითაც მხატვრული ღირსების ტექსტი უნდა გაიმართოს.

სიტყვასიტყვითი თარგმანი – ტექსტის ენობრივი მასალის ლექსიკონურ და გრამატიკულ დონეზე გადაცემა, სრული კალკირება.

თავისუფალი თარგმანი – დედნის ტექსტში ცვლილებების შეტანა – შემცირება, გავრცობა, გადასხვაფერება, ზოგიერთი კომპონენტის იმგვარად შეცვლა, რასაც ხშირად აზრობრივი ცვლილებებიც მოსდევს.

თარგმანის თარგმანი ანუ მეორადი თარგმანი – თარგმანის შესრულება არა ორიგინალიდან, არამედ თარგმანიდან.

სამეცნიერო თარგმანი – სამეცნიერო შინაარსის მქონე ტექსტის გადატანა მეორე ენაზე შინაარსის, სტილისა და ტერმინოლოგიის შენარჩუნებით.

ტექნიკური თარგმანი – ტექნიკის დარგში დაწერილი ტექსტის თარგმანი ტექნიკური აზრისა და ტერმინოლოგიის ზუსტი გადაცემით.

პაროდული თარგმანი – თარგმანის გაშარჟება, დაცინვა, უწყინარი ხუმრობის შექმნა თარგმანის სუსტი მხარეების გაზვიადებით.

კანონიკური თარგმანი – დაუშვებელია დედნიდან მცირედი გადაცდენაც. ცნება პირობითია და ცვალებადი. თარგმანის კანონიკურად გამოცხადება, როგორც წესი, ხდება რელიგიურ, ფილოსოფიურ ან პოლიტიკურ ლიტერატურაში.

ეკვივალენტური თარგმანი – დედნის ყველა კომპონენტის შენარჩუნება თარგმანში სრული ეკვივალენტობის დონეზე.

ადეკვატური თარგმანი – ყოველმხრივ შეესაბამება დედანს, ე.ი. თარგმანში შენარჩუნებულია დედნის ყველა კომპონენტი და მკითხველზე ახდენს ისეთივე შთაბეჭდილებას, როგორც დედანი.

საავტორო თარგმანი – ავტორის მიერ შესრულებული თარგმანი.

ავტომატური ანუ მანქანური თარგმანი – კომპიუტერის მიერ შესრულებული თარგმანი.

ავთენტური თარგმანი – ოფიციალური დოკუმენტის თარგმანი, რომელსაც იგივე იურიდიული ძალა აქვს.

სრული თარგმანი – სრულად გამოხატავს ორიგინალს გამოტოვების გარეშე.

ფრაგმენტული თარგმანი – ტექსტის გარკვეული ნაწილების თარგმანი.

ასპექტური თარგმანი – ტექსტის ნაწილების თარგმნა არჩევითობის საფუძველზე.

ანოტაციური თარგმანი – მთავარი თემის ამსახველი თარგმანი.

რეფერენტული თარგმანი – მეთოდის, კვლევის ძირითადი ასპექტების თარგმანი.

ტრანსპოზიციური თარგმანი – ორიგინალის ჟანრის ცვლილება თარგმანში.

დიაქრონული, ისტორიული თარგმანი – ორიგინალის ენა ასი წლით ჩარმორჩება თარგმანის ენას.

ტრანსფორმაციული თარგმანი – უზრუნველყოფილია ინფორმაციული შინაარსი, ლექსიკური, გრამატიკული, სემანტიკური კომპონენტები შეცვლილი.

მხატვრული თარგმანი – შენარჩუნებულია დედნისთვის დამახასიათებელი მხატვრულ – ესთეტიკური, აზრობრივი და გამომხატველობითი ნიშნები.

ზეპირი თარგმანი – ზეპირი და წერილობითი ტექსტის გადაცემა სხვა ენაზე ზეპირად, ცოცხალი მეტყველების გზით.

სინქრონული თარგმანი – ზეპირი თარგმანის სახეობა, როცა ტექსტის ზეპირად წარმოთქმა და მისი თარგმანი პრაქტიკულად ერთდროულად ხორციელდება.

თანმიმდევრული თარგმანი – ზეპირი თარგმანის სახეობა, რომელიც წარმოთქმული ტექსტის გარკვეული ნაწილის თარგმანს გულისხმობს მოსაუბრის მიერ გაკეთებული ლოგიკური პაუზის დროს.

ის ნიშანი, რომლითაც მხატვრული თარგმანი მართლაც განსხვავდება თარგმანის სხვა სახეობებისაგან, იმაში მდგომარეობს, რომ ტექსტის დამუშავების პროცესი ამ სახის თარგმანში განუზომლად უფრო რთულია, ვიდრე თარგმანის სხვა ჟანრულ სახეობებში, რადგან მთარგმნელის პრაგმატულ მიზანს ამ შემთხვევაში ეკვივალენტურობის ყველაზე რთული სახეობის – ფორმალურ – ესთეტიკური ეკვივალენტურობის შექმნა წარმოადგენს. ეს კი ნიშნავს ორიგინალის იმ სტილისმიერ ნიშანთა განმეორებას თარგმანის ტექსტში, რომლებშიც განსხვავებულია ორიგინალის ავტორის მხატვრული აზროვნება, გამოვლენილია მისი სუბიექტური დამოკიდებულება ენის ნიშნებთან და აზრის ექსტერიტორიზაციის ინდივიდუალური ხასიათი. ამ ერთეულთა ერთიანობა ქმნის ნაწარმოების სტილს. სტილისტურ მოვლენათა ანალოგიურობა კი ის პრაგმატული მიზანია, რომელიც განაპირობებს მხატვრული ტექსტის მთარგმნლის მოქმედებას (საყვარელიძე 2001:34).

ერთი ენიდან მეორე ენაზე თარგმანის პირობებში ერთ – ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხი უკავშირდება ინვარიანტის ცნებას. ინვარიანტი არის ის, რაც ტექსტში უცვლელი უნდა დარჩეს ენათშორისი ტრანსფორმაციის პირობებში. აუცილებელია, უცვლელი დარჩეს საწყისი შეტყობინების ფუნქციური შინაარსი, ე.ი. მისი აზრობრივი მხარე (როგორც სემანტიკური, ასევე პრაგმატული), განპირობებული სათარგმნი გამონათქვამის კომუნიკაციური მიზანდასახულობით და ფუნქციური დახასიათებით და, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, უცვლელი უნდა დარჩეს მათ შორის მიმართება” (Швейцер 1973:70).

სემანტიკა, ანუ სემასიოლოგია, ენის ცალკეული სიტყვების აზრობრივი მხარეა. თარგმანის პრაგმატიკა კი ის სისტემაა, რომელიც არეგულირებს ერთი ენის კოდებში გამოხატული შეტყობინებების მეორე ენაზე კოდიფიცირების პროცესს მიმღები ენის სისტემისა და კულტურის გათვალისწინებით. ამიტომ, თარგმანის პრაგმატიკა აერთიანებს როგორც ენობრივ, ასევე გარეენობრივ ასპექტებს.

საწყისი შეტყობინების შინაარსის ინვარიანტულობის საკითხთან მიმართებაში განვიხილოთ კ. გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ვ. ერისთავის მიერ შესრულებული ინლისური თარგმანისა და ფ. თვალთვადის მიერ შესრულებული რუსული თარგმანის შემდეგი პასაჟი:

„ჭიაბერმა ბიზანტიიდან დაბრუნებისთანავე ღალატით მოაკვლევინა ოვსთა მეფე ...“ (გვ. 17).

“Immediately after his return from Constantinople he had caused the King of the Ossetians to be poisoned ...” (p. 23)

«По возвращении из Византиона Чиабер, окрыленный успехом, отравил аланского царя ... » (стр. 14)

ორიგინალში ავტორი წერს „ჭიაბერმა ღალატით მოაკვლევინა ოვსთა მეფე“. ე.ი. ჭიაბერს თვითონ არ ჩაუდენია ეს ქმედება. რუსული თარგმანის მიხედვით, ოვსთა მეფეს თვით ჭიაბერმა მოუსწრაფა სიცოცხლე. გარდა ამისა, დედანში არ კონკრეტდება ოვსთა მეფის მოკვლის ფორმა. რუსულ თარგმანში ვკითხულობთ: «Чиабер, окрыленный успехом, отравил аланского царя». ე.ი. „გამარჯვებით ფრთაშესხმულმა ჭიაბერმა მოწამლა ალანთა მეფე“.

როგორც ვხედავთ, დედნის შინაარსი შეცვლილია, ჩამატებულია «окрыленный успехом», „გამარჯვებით ფრთაშესხმულმა“, მაგრამ გამოტოვებულია საკვანძო სიტყვა

„ღალატი“. ასევე, დედანში მოცემული „ოვსთა“ რუსულ თარგმანში ჩანაცვლებულია „ალანით“, რაც, ჩემი აზრით, გაუმართლებელია, რადგან გაუთვინობიერებელი და უცხო მკითხველისათვის შეიძლება ძნელი აღმოჩნდეს იმის გაგება თუ რა კავშირია „ალანებსა“ და „ოვსებს“ შორის. რუსული თარგმანისაგან განსხვავებით, დედანში წარმოდგენილი სიტყვა „ოვსთა“, ინგლისურ თარგმანში შენარჩუნებულია და არ არის შეცვლილი „ალანით“, რაც სწორი გადაწყვეტილებაა.

რაც შეეხება ამ პასაჟის ინგლისურ თარგმანს, სიტყვა „მოაკვლევინა“ შეცვლილია სიტყვით „მოაწამლინა“, ისე როგორც რუსულ თარგმანშია. “He had caused the King of the Ossetians to be poisoned” – ვკითხულობთ ინგლისურ თარგმანში.

ინგლისურ თარგმანში, რუსული თარგმანისაგან განსხვავებით, მთარგმნელი „ბიზანტიონს“ ცვლის „კონსტანტინოპოლით“. მართალია, კონსტანტინოპოლი ბიზანტიის იმპერიის დედაქალაქი იყო, მაგრამ დედანში მოცემული გეოგრაფიული რეალის ჩანაცვლება მიზანშეწონილად არ მიმაჩნია. რუსული თარგმანის მსგავსად, რომანის ინგლისურ ვარიანტშიც სიტყვა „ღალატი“ გამოტოვებულია.

ამგვარად, ჩვენ მიერ განხილულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში არ არის მიღწეული საწყისი შეტყობინების ინვარიანტულობა.

წარმოვადგენ ზემოთ განხილული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

“Immediately after his return from Byzantium Chiaber had the King of the Ossetians treasonably murdered”.

«По возвращении из Византиона осетинский царь был предательски убит по поручению Чиабера».

რუსული თარგმანის წარმოდგენილ ვარიანტში შესწორებულია ის შეცდომები, რომლებზეც მივუთითებდი. კერძოდ, თარგმანის შემოთავაზებულ ვარიანტში ჩანს, რომ ჭიაბერმა კი არ მოწამლა მეფე, არამედ ღალატით მოაკვლევინა. „ალანები“ ჩანაცვლებულია „ოვსებით“, ისე როგორც დედანშია. მთარგმნელის მიერ რუსულ ვარიანტში ჩამატებული «окрепленный успехом», რაც ორიგინალში არ არის მოცემული, გამოტოვებულია.

რაც შეეხება ინგლისურ თარგმანს, აქაც ჩემ მიერ მითითებული უზუსტობები შესწორებულია. კერძოდ, „კონსტანტინოპოლი“ ჩანაცვლებულია „ბიზანტიით“, ისე

როგორც დედანშია. „მოაწამლინა“ ჩანაცვლებულია სიტყვით „მოაკვლევინა“, რაც ორიგინალის ადეკვატურია.

გარდა ამისა, ამ პასაჟის ინგლისური თარგმანის ჩემ მიერ წარმოდგენილ ვარიანტში ჩანს, რომ ოვსთა მეფე ღალატით მოაკვლევინა ჭიაბერმა.

ამგვარად, მიღებულია, ჩემი აზრით, დედნის ამ მონაკვეთის უფრო ადეკვატური ინგლისური და რუსული თარგმანები, ვიდრე მთარგმნელების მიერ იყო შემოთავაზებული. შენარჩუნებულია საწყისი შეტყობინების ინვარიანტულობა.

ენათშორისი ტრანსფორმაციის პროცესში დედნის აზრობრივი მხარის შენარჩუნების კუთხით განვიხილოთ შემდეგი პასაჟი:

„ზვიად სპასალარი გულდინჯი მრჩეველი იყო, არც თუ გიორგის სჩვეოდა დიდ საქმეთა ხელალებით გადაწყვეტა“ (გვ. 17).

“Spasalar Zviad was a cautious counsellor, nor was it Giorgi’s habit to take hasty decisions on important issues” (p. 23).

«Спасалар Звиад был вдумчивым советником, увещевал Георгия не принимать скорые решения в важных делах» (стр. 14).

რუსული თარგმანის მიხედვით, ზვიად სპასალარი, რომელიც თავად დაკვირვებული მრჩეველი იყო, გიორგისაც არწმუნებდა არ მიეღო სწრაფი გადაწყვეტილებები, რაც დედნის შინაარსს არ შეესაბამება. ორიგინალში ავტორი წერს, რომ ზვიადი გულდინჯი მრჩეველი იყო, მაგრამ არც გიორგისათვის იყო დამახასიათებელი მნიშვნელოვან საქმეთა განუსჯელად გადაწყვეტა.

ამგვარად, ჩვენ მიერ განხილული პასაჟის რუსულ თარგმანში ვერ ხერხდება დედნის შინაარსთან თანხვედრა.

ზემოთ მოყვანილი მონაკვეთის ინგლისურ თარგმანში შენარჩუნებულია საწყისი შეტყობინების შინაარსი.

წარმოდგენილ განხილული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

“Zviad Spasalar was a thoughtful counsellor, neither was Giorgi in the habit of taking hasty decisions on important issues”.

«Спасалар Звиад был вдумчивым советником, Георгию тоже не было свойственно принимать скороспешные решения в важных делах».

როგორც ზევით აღვნიშნე, ვ. ერისთავის მიერ შესრულებულ ციტირებული პასაჟის ინგლისურ თარგმანში შენარჩუნებულია საწყისი შეტყობინების შინაარსი, ამიტომ არ მქონდა პრეტენზიები მის მიმართ. მიუხედავად ამისა, მაინც წარმოვადგინე მოცემული ნაწყვეტის თარგმანის ჩემი საკუთარი ვარიანტი, სადაც ასევე მიღწეულია შინაარსის თანხვედრა ორიგინალთან.

რაც შეეხება ამ პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ რუსულ თარგმანს, აქ შესწორებულია ის შინაარსობრივი ცდომილება, რომელზეც მივუთითებდი და შემოთავაზებულია დედნის შინაარსობრივი ინვარიანტი.

საწყისი შეტყობინების შინაარსის ინვარიანტულობასთან დაკავშირებულ პრობლემას ვაწყდებით შემდეგ პასაჟშიც:

„ტოხაისძე დარბაზიდან გავიდა და როცა მწვერის ლეში გაიტანეს, იგი კვლავ მობრუნდა“ (გვ. 69).

“Tokhaidze left the room and returned when the corpse of the greyhound had been carried out” (p. 80).

«Тохаидзе унес из комнаты труп собаки. Вскоре он вернулся» (стр. 56).

ამ პასაჟის რუსული თარგმანი სცილდება ორიგინალის შინაარსს.

დედანში ნათქვამია: ტოხაისძე დარბაზიდან გავიდა და მას შემდეგ დაბრუნდა, რაც მწვერის ლეში გაიტანესო. რუსული თარგმანის მიხედვით, თვითონ ტოხაისძემ გაიტანა ძაღლის ლეში ოთახიდან. რუსულ თარგმანში სიტყვა „დარბაზი“ შეცვლილია ლექსიკური ერთეულით „ოთახი“, ხოლო სიტყვა „მწვეარი“ თარგმნილია უფრო ზოგადი ცნების გამომხატველი სიტყვით „ძაღვი“.

ამ მონაკვეთის ინგლისურ თარგმანში შენარჩუნებულია საწყისი შეტყობინების შინაარსი, თუმცა, ისევე როგორც რუსულ თარგმანში, დედანში მოცემული ლექსიკური ერთეულის „დარბაზი“ შესატყვისად წარმოდგენილია “room” ანუ „ოთახი“. გარდა ამისა, ინგლისურ თარგმანში შეინიშნება საკუთარი სახელის გადატანასთან დაკავშირებული პრობლემა. ორიგინალში მოცემული „ტოხაისძე“ ინგლისურ თარგმანში გადატანილია, როგორც “Tokhaidze”. სწორი იქნებოდა გამოგვეყენებინა ტრანსლიტერაციის მეთოდი. მაშინ მივიღებდით ვარიანტს “Tokhaisdze”. რუსულ თარგმანში ანალოგიური პრობლემა არ აღინიშნება.

წარმოვადგენ მოცემული პასაჟის საკუთარ თარგმანებს ინგლისურსა და რუსულ ენებზე:

“Tokhaisdze left the hall and when the corpse of the greyhound had been carried out, he came back again”.

«Тохаисдзе вышел из зала и когда унесли труп борзой он снова вернулся».

შემოთავაზებულ რუსულ თარგმანში შესწორებულია შინაარსობრივი ცთომილება დედანთან მიმართებაში, რომელზეც მივუთითებდი. ორიგინალში მოცემული სიტყვის „დარბაზი“ შესატყვისად შემოთავაზებულია არა «комната», არამედ «зал», რაც ადეკვატურია (ახვლედიანი ... 1950:115). ასევე, ზოგადი ცნების გამომხატველი სიტყვა «синака» შეცვლილია დედანში მოცემული სიტყვის ”მწევარი” ლექსიკური ინვარიანტით «орзая» (ახვლედიანი ... 1950:244).

ჩემ მიერ შემოთავაზებული თარგმანის ინგლისურ ვარიანტში ასევე გათვალისწინებულია ის შენიშვნები, რომლებიც მქონდა ამ პასაჟის ვ. ერისთავის მიერ შესრულებული თარგმანის მიმართ. კერძოდ, სიტყვა “room” („ოთახი“) შეცვლილია სიტყვით “hall”, რაც დედანში მოცემული სიტყვის „დარბაზის“ ადეკვატურია (გვარჯალაძე ... 1979:132). გათვალისწინებულია ასევე საკუთარი სახელის თარგმანში გადატანასთან დაკავშირებული პრობლემაც.

გაუმართლებელი იქნებოდა გვესაუბრა საწყისი შეტყობინებისა და მეორადი შეტყობინების, ანუ თარგმანის კოდთა აბსოლუტურ იდენტობაზე, რადგან ეს უკანასკნელი ფარდობითი ხასიათისაა. ამიტომ თარგმანში ეკვივალენტობის მინიმალურ პირობად საწყისი შეტყობინების აზრობრივი ინვარიანტის შენარჩუნება უნდა მივიჩნიოთ, მაქსიმალურ პირობად კი საწყისი შეტყობინების კოდთა უშუალო ჩანაცვლება, სუბსტიტუცია მიმღები ენების კოდებით (Каде 1978:69).

სწორედ აზრობრივი ინვარიანტის შენარჩუნების კუთხით განვიხილოთ შემდეგი პასაჟი:

„კოლონკელიძეს კონსტანტინე არსაკიძის მოსვლამდის აცნობეს მსტოვრებმა მეფის ლაშქრის შემოსვლა ფხოვში“ (გვ. 81).

“Kolonkelidze had been warned by his scouts of the coming of the King’s army to Pkhovi before the arrival of Konstantineh Arsakidze” (p. 95).

«От Константине Арсакидзе Колонкелидзе узнал о вступлении царского войска в Пхови» (стр. 66).

ამჯერადაც, რუსულ თარგმანში შეცვლილია საწყისი შეტყობინების შინაარსი. დედანში ნათქვამია: „კოლონკელიძეს არსაკიძის მისვლამდე აცნობეს მსტოვრებმა მეფის ლაშქრის შემოსვლა ფხოვშიო“. რუსულ თარგმანში კი წერია: „კოლონკელიძემ კონსტანტინე არსაკიძისგან შეიტყო მეფის ლაშქრის შემოსვლა ფხოვშიო“.

ამ თვალსაზრისით, ციტირებული პასაჟის ინგლისური თარგმანის მიმართ პრეტენზიები არ მაქვს, რადგან მთლიანობაში შენარჩუნებულია ეკვივალენტობის მინიმალური პირობა, საწყისი შეტყობინების ინვარიანტულობა.

მაგრამ მაქვს სხვა შენიშვნები. კერძოდ, მთარგმნელს გამოყენებული აქვს სიტყვა “warn” ანუ „გაფრთხილება“ ორიგინალში მოცემული „აცნობეს“ შესატყვისად. აცნობეს ანუ შეატყობინეს (აცნობებს გარდმ. [გა]აგებინებს, [შე]ატყობინებს (ჩიქობავა 1986:51). გააფრთხილეს ანუ წინასწარ მიუთითეს (აწმ. აფრთხილებს გარდმ. წინასწარ მიუთითებს მოსალოდნელ საფრთხეზე, რჩევას მისცემს სიფრთხილე გამოიჩინოს (ჩიქობავა 1986:72). ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, ჩემი აზრით, სწორი იქნებოდა სიტყვის “inform” გამოყენება (გვარჯალაძე ... 2013:470). გარდა ამისა, სიტყვის „შემოსვლა“ შესატყვისად შემოთავაზებულია “coming” ანუ „მოსვლა“. ვფიქრობ, უფრო სწორი იქნებოდა “entry” ანუ „შემოსვლა“(გვარჯალაძე ... 2013:303).

წარმოვადგენ განხილული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

“Kolonkelidze had been informed by his scouts about the entry of the King’s army into Pkhovi before Konstantine Arsakidze’s arrival”.

«До приезда Константина Арсакидзе разведчики сообщили Колонкелидзе о вступлении в Пхови царского войска».

წარმოდგენილ ინგლისურ თარგმანში გათვალისწინებულია ის შენიშვნები, რომლებიც მქონდა ვ. ერისთავის მიერ შესრულებული ამ პასაჟის თარგმანის მიმართ. კერძოდ, შეცვლილია ზოგიერთი ლექსიკური ერთეული (warned – informed, coming – entry). მთლიანობაში შემოთავაზებული თარგმანი, ჩემი აზრით, უფრო ახლოს არის დედანთან და უფრო მეტად ადეკვატურია, ვიდრე მთარგმნელის მიერ შესრულებული თარგმანი.

ფ. თვალთვადის მიერ შესრულებული მოცემული პასაჟის რუსული თარგმანისაგან განსხვავებით, ამ მონაკვეთის ჩემ მიერ წარმოდგენილ რუსულ თარგმანში შენარჩუნებულია საწყისი შეტყობინების ფუნქციური შინაარსი. დედანში მოცემული სიტყვის „აცნობეს“ შესატყვისად მოძებნილია, ჩემი აზრით, სწორი ინვარიანტი «сообщили» (მამისაშვილი ... 1993:713), რაც ხელს უწყობს თარგმანში დედნის აზრობრივი ინვარიანტის შენარჩუნებას.

როდესაც მკითხველი ეცნობა თარგმანს ისე, რომ ხელი არ მიუწვდება ორიგინალზე, მისი შთაბეჭდილებები ნაწარმოების შესახებ ყალიბდება თარგმანის ღირსების მიხედვით. ამიტომ დედანთან მაქსიმალური სიახლოვე და შესაბამისობა სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია.

მხატვრულ თარგმანზე უარყოფითად მოქმედებენ ის საზღვრები, რომლებიც ენებს შორის არსებობენ. მხატვრულ თარგმანს ყოველთვის მოუხდება გადალახოს რეალობის გაგების სირთულე ერთი ენიდან მეორეზე თარგმანის პირობებში. აქვე ჩნდება რამდენიმე მნიშვნელოვანი კითხვა: თარგმანი კულტურათა შორის ინტერაქციაა თუ უბრალოდ ერთი ავტორის მეორესთან ურთიერთკავშირი? თარგმანი ახალ სულს შთაბერავს მივიწყებულ ნაწარმოებს, თუ შეუნარჩუნებს მას სიცოცხლეს ტრადიციების გათვალისწინებით? ამახინჯებს თუ არა თარგმანი ნაწარმოებს თანამედროვე ესთეტიკური შეხედულებების გავლენით? მთარგმნელები აქცევენ თუ არა ჯეროვან ყურადღებას ენებს შორის არსებულ განსხვავებებს თუ უგულებელყოფენ მათ? ქმნის თუ არა თარგმანი შინაარსის იმ შრეებს, დონეებს, რომლებიც არ იყო ხილული ორიგინალში და აღწევს თუ არა თარგმანი მაღალ დონეს ესთეტიკური თვალსაზრისით? რა კავშირია თარგმანსა და ინტერპრეტაციას შორის: სად გადაიკვეთება მათი გზები და როდის ემორჩილება თარგმანი თარგმანის ხელოვნების კანონებს? (Friedrich 2013:11 – 12).

ბუნებრივია, ზემოთ ჩამოთვლილი კომპონენტების გათვალისწინება ენათშორისი კომუნიკაციის პირობებში გარდაუვალია დედნის ეკვივალენტური თარგმანის მიღებისათვის.

განვიხილოთ შემდეგი პასაჟი იმის საილუსტრაციოდ, თუ როგორ ვერ ხერხდება დედნის ტოლფასი თარგმანის მიღწევა ზემოთ მითითებული კომპონენტების უგულებელყოფის პირობებში:

„საჭოჭმანო ეგ იყო: რაინდთა წესისამებრ არ მისალმებიან ისინი შორენას და მის მხლებლებს რატომდაც“ (გვ. 339).

“But he thought it strange that they had not greeted Shorena and her fellow – travellers after the Alan manner” (p. 372).

«Странно было только, почему они не приветствовали Шорену и ее спутников по осетинскому обычаю» (стр. 268).

ორიგინალში წერია: „რაინდთა წესისამებრ არ მისალმებიან ისინი შორენას“. რუსულ თარგმანში მთარგმნელი წერს: „ისინი შორენას ოსური წესისამებრ არ მიესალმნენ“ («по осетинскому обычаю»), ხოლო ინგლისურ თარგმანში წერია: „ისინი შორენას ალანთა წესის მიხედვით არ მიესალმნენ“ (“after the Alan manner”).

რაინდობა კეთილშობილური, დიდსულოვანი და მამაცი ადამიანებისათვის დამახასიათებელი თვისებაა და მისი გაიგივება ვიწრო ეთნოგრაფიული ჯგუფისთვის დამახასიათებელ თვისებასთან მართებულად ვერ ჩაითლება.

გარდა ამისა, ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში ერთი და იმავე ეთნოგრაფიული ჯგუფის გამოსახატავად სხვადასხვა ვარიანტია შემოთავაზებული. „ალანი“ (ინგლისურში), „ოსი“ (რუსულში), რაც, ვფიქრობ, არასწორია, რადგან გაუთვინობიერებელი მკითხველისათვის შეიძლება რთული აღმოჩნდეს იმის გარკვევა, თუ რა კავშირია ამ ორ სიტყვას შორის.

ინგლისური თარგმანის მიმართ შეიძლება სხვა პრეტენზიაც გამოვთქვა. კერძოდ, კონტექსტის გათვალისწინებით, სწორი იქნებოდა “in the manner” და არა “after the manner”.

წარმოვადგენ ზემოთ განხილული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

“But he thought it strange that for some reason they had not greeted Shorena and her fellow – travellers in the knightly manner”.

«Странно было только то что почемуто они не приветствовали Шорену и ее спутников по рыцарскому обычаю».

შემოთავაზებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში გათვალისწინებულია ის შენიშვნები, რომელიც გამოითქვა. კერძოდ, “after the Alan manner” ჩანაცვლებულია ვარიანტით “in the knightly manner”, ხოლო «по осетинскому обычаю», ვარიანტით «по

рыцарскому обычаю» ე.ი. ისე როგორც ორიგინალშია, „რაინდთა წესისამებრ“. ამგვარად, მიღწეულია თარგმანების აზრობრივი თანხვედრა დედანთან.

განვიხილოთ რომანის კიდევ ერთი პასაჟის ინგლისური და რუსული თარგმანები, როგორც დედანისაგან დაშორებული თარგმანის მაგალითები:

„ნეტავი წამოსულიყავით და ჩემთვის წაეჭრა მეფე გიორგის თავი“ (გვ. 71).

“If you had gone Giorgi would have cut off my head!” (p. 83)

«Если бы вы осуществили свои намерения, царь Георгий обезглавил бы меня» (стр. 57).

ამ პასაჟის ინგლისურ თარგმანში ორიგინალში მოცემული შინაარსი შეცვლილია. ინგლისურ თარგმანში ვკითხულობთ: „თქვენ რომ წასულიყავით, გიორგი თავს მომაჭრიდა“.

ამ მონაკვეთის რუსული თარგმანიც სცილდება დედნის შინაარსს: „თქვენ რომ თქვენი განზრახვა გაგებორციელებინათ, მეფე გიორგი თავს მომაჭრიდა“ – ვკითხულობთ რუსულ თარგმანში.

ამ პასაჟის ინგლისურ თარგმანზე ვ. მამულაშვილიც ამახვილებს ყურადღებას 1959 წლის გაზეთ „თბილისის“ 6 ივლისის ნომერში გამოქვეყნებულ სტატიაში: „ორი თარგმანი – ორი მაგალითი“. მითითებულ პუბლიკაციაში ვკითხულობთ: „ქართული გამოცემის 71-ე გვერზე წერია: „ნეტავი წამოსულიყავით და ჩემთვის წაეჭრა მეფე გიორგის თავი“. რედაქტორმა, რომელიც რუსულმა თარგმანმა შეიყვანა შეცდომაში, ეს ადგილი ამგვარად გადააკეთა: „თქვენ რომ წამოსულიყავით, გიორგი თავს მომაჭრიდა!“ შემდეგ სტატიის ავტორი დასძენს: „ჩვენ საშუალება მოგვეცა გავცნობოდით ამ თარგმანის დედანს, სადაც ხსენებული ადგილი სავსებით სწორად არის გადმოცემული: „აი ვუიშ იუ ჰედ კამ ენდ გიორგი ჰედ კატ ოფფ მაი ჰედ“ (სტილი დაცულია).

ამ საგაზეთო სტატიაში წარმოდგენილ, ვ. მამულაშვილის თქმით, ვახტანგ ერისთავის მიერ შემოთავაზებული თარგმანის დედანშიც შევიტანდი კორექტივს და „თავის მოჭრას“ ვთარგმნიდი როგორც “would have beheaded me” და არა ”would have cut off my head“.

წარმოვადგენ ზემოთ განხილული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

“I wish you had come and King Giorgi had beheaded me”.

«Лучше было бы если бы вы поехали и царь Георгий обезглавил бы меня».

წარმოდგენილ თარგმანებში მიღწეულია შინაარსის ინვარიანტულობა.

ახლა განვიხილოთ შემდეგი პასაჟი:

„ვერა ყოფილხართ მამაცები, თუ ერთმა ძუმ დაგიჯაბნათ ამდენი თოროსანი რაინდი“ – გაიხუმრა გიორგიმ (გვ. 278).

“Fie on your courage if one female could frighten so many mail – clad knights”. said Girsheli jokingly” (p. 309).

«Плохие же вы рыцары, если одна самка напугала столько храбрецов, – пошутил Георгий» (стр. 221).

ამ პასაჟის ინგლისურ თარგმანში არის ერთი უზუსტობა. კერძოდ, გიორგის მიერ ნათქვამი სიტყვები, გირშელის მიერ წარმოთქმულ სიტყვებად არის წარმოჩენილი. რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, იქ ეს ცთომილება არ არის.

ინგლისურ თარგმანში არსებულ ამ უზუსტობას ვ. მამულაშვილი ინგლისური თარგმანის რედაქტორს მიაწერს. ის თავის სტატიაში „ორი თარგმანი – ორი მაგალითი“, რომელიც 1959 წლის 6 ივლისის გაზეთ „თბილისის“ მე-3 გვერდზე გამოქვეყნდა წერს: „ქართული გამოცემის 275–ე გვერდზე ვკითხულობთ: „ვერა ყოფილხართ მამაცები, თუ ერთმა ძუმ დაგიჯაბნათ ამდენი თოროსანი რაინდი – გაიხუმრა გიორგიმ“. ინგლისური თარგმანის რედაქტორს აქ მეფე გიორგი ამოუშლია და სიტყვები გირშელისათვის მიუწერია, რითაც აზრის მიმდინარეობა დაირღვა და სათანადო ადგილის გაგება შეუძლებელი გახდა“. ვ. მამულაშვილი, რომელიც ფიქრობს, რომ ინგლისური თარგმანი რედაქტორმა რუსული თარგმანის მიხედვით ჩაასწორა, ამჯერად ვერ ასახელებს მიზეზს, თუ რატომ მიაწერა ინგლისური თარგმანის რედაქტორმა ვ. პერჰემმა გიორგის სიტყვები გირშელს (ამ შემთხვევაში რუსული თარგმანის მოშველიება ვერ მოხერხდებოდა იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ რუსულ თარგმანში ეს ცთომილება არ არის). რადგან მითითებული შეცდომა რუსულ თარგმანში არ არის, მაშინ იქნებ ეს უბრალოდ ტექნიკური ხასიათის შეცდომაა, მით უფრო, რომ ასეთი ტიპის შეცდომები მრავლად არის როგორც რუსულ, ასევე ინგლისურ თარგმანებში. სხვა შემთხვევაში ძნელი ასახსნელია, თუ რატომ მოიქცა ინგლისური თარგმანის რედაქტორი ასე.

აქვე უნდა განვმარტო, რომ ჩემ მიერ ციტირებული იგივე პასაჟი, რაც ვ. მამულაშვილს მოჰყავს, სტატიაში მითითებულია არა 275–ე გვერდზე, არამედ 278–ე გვერდზე, რადგან მე ვისარგებლე 1972 წლის „დიდოსტატის მარჯვენას“ გამოცემით, ვ. მამულა-

ლაშვილმა კი რომანის 1953 წლის პუბლიკაციით, რომლის მიხედვითაც შესრულდა რომანის ინგლისური თარგმანი.

გარდა ზემოთ განხილული შეცდომისა, რუსულ თარგმანში, განსხვავებით ინგლისური თარგმანისაგან, გამოტოვებულია სიტყვა „თოროსანი“. ეს „დანაკარგი“ გაუმართლებელია, რადგან ავტორი ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, რომ თოროსანი ანუ ჯავშნიანი რაინდები „ერთმა ძუმ“ დაჯაბნა (თორი – (ძვ.) სხეულის დასაფარავი ჯავშანი) (ჩიქობავა 1986:241).

წარმოვადგენ ამ პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

“Fie upon your corouge if one female frigtened so many mail – clad knights – said Giorgi jokingly”.

«Плохие же вы рыцари, если одна самка напугала стольких рыцарей носящих дошеки – пошутил Георгий».

წარმოდგენილ თარგმანებში გათვალისწინებულია ის შენიშვნები, რომლებზეც მივუთითებდი. ინგლისურ თარგმანში დედნის შესაბამისად გიორგი და არა გირშელი მიმართავს რაინდებს, ამიტომ ხერხდება ორიგინალის შინაარსის ინვარიანტულობის მიღწევა.

რუსულ თარგმანში კი ის ”დანაკარგი“, რომელზეც მივუთითებდი, შევსებულია. «рыцарей носящих дошеки» ვკითხულობთ ჩემ მიერ შემოთავაზებულ რუსულ თარგმანში.

ენათშორისი კომუნიკაციის პირობებში შინაარსის სწორად გადმოცემის კუთხით განვიხილოთ შემდეგი დიალოგი:

„ – სად მიხვალო, შუშანიკ!

– ახლავე მოვალო, დედაო ეფემია“ (გვ. 376).

“Where are you going, Shushanika?

Shorena made no answer” (p. 407).

« – Куда ты, Шушаника?

– не отозвалась Шорена» (стр. 294).

ამ პასაჟის თარგმანის ინგლისური და რუსული ვარიანტები შეცვლილია დედანთან მიმართებაში. „ახლავე მოვალო, დედაო ეფემია“ ორივე თარგმანში შეცვლილია (ინგლი-

სურში, სავარაუდოდ, რუსული თარგმანის გავლენით) და შემდეგნაირად არის წარმოდგენილი: “Shorena made no answer”, «не отозвалась Шорена», „შორენამ არ უპასუხა“.

ორიგინალის ამ პასაჟზე თამარ ერისთავი ჟურნალ „ცისკრის“ 1960 წლის №7 ნომერში გამოქვეყნებულ სტატიაში „დიდოსტატის მარჯვენა ინგლისურ ენაზე“ წერს: „გამოტოვებულ თუ შეცვლილ ადგილთა შესახებ კი უნდა ვთქვათ, რომ უმეტეს შემთხვევაში აქ, ალბათ, რედაქტორის ხელია, რადგან ეს ადგილები ემთხვევა ხოლმე რუსულ თარგმანს. ამის ნათელსაყოფად ორიოდ მაგალითი იკმარებს. ავიღოთ თუნდაც ადგილი შორენასა და ეფემიას დიალოგიდან“ (გვ. 134). შემდეგ პუბლიკაციის ავტორს მოჰყავს მითითებული პასაჟის ციტირება როგორც დედნიდან, ასევე ინგლისური და რუსული თარგმანებიდან. ვეთანხმები თ. ერისთავის მიერ გამოთქმულ მოსაზრებას, რადგან დედნის ციტირებული დიალოგის შედარებით ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებთან აშკარად ჩანს რუსული თარგმანის გავლენა ინგლისურ თარგმანზე. თარგმანებში არ არის მიღწეული შინაარსის თანხვედრა ორიგინალთან, რაც მაფიქრებინებს, რომ ინგლისური თარგმანი რედაქტორის მიერ რუსული თარგმანიდან ჩასწორდა.

წარმოვადგენ ზემოთ განხილული დიალოგის საკუთარ თარგმანებს ინგლისურსა და რუსულ ენებზე:

“Where are you going Shushanika?

– I’ll come soon, Mother Ephemia”.

«Куда ты, Шушаника?

– Я скоро приду, матушка Евфемия».

ვფიქრობ, რომ ის შინაარსობრივი ცთომილება, რომელზეც უკვე მივუთითე, შესწორებულია და მიღებულია დედნის ეკვივალენტური თარგმანები.

განვიხილოთ კიდევ ერთი პასაჟი, როგორც დედნისაგან დაშორებული თარგმანის მაგალითი:

„მერმე ის იყო, ჩვენ დავმარცხდით, უკუვიქეციით და ოლთისი გადავწვიით გზაში“ (გვ. 70).

“Aftwards our aznauris fought amongst themselves and we retreated. In our retreat we burned down the town Oltisi” (p. 82).

«... А затем наши дворяне передрались из – за первенства, и мы отступили. По пути сожгли Олтиси» (стр. 56).

ამ პასაჟის რუსული თარგმანის პირველი მონაკვეთი შემდეგნაირად არის ინტერპრეტირებული: «... А затем наши дворяне передрались из – за первенства, и мы отступили», „შემდეგ ჩვენი აზნაურები ერთმანეთს წაეკიდნენ პირველობისთვის და ჩვენ უკუვიქეცი“.

მთარგმნელის მიერ „ჩამატებული“ ინფორმაცია აზარალებს ნაწარმოებს როგორც შინაარსის, ასევე ფორმის თვალსაზრისით.

რაც შეეხება ინგლისურ თარგმანს, აქაც, რუსული თარგმანის გავლენით, ჩამატებულია იმავე შინაარსობრივი დატვირთვის ინფორმაცია: “Afterwards our aznauris fought amongst themselves and we retreated”, „შემდეგ ჩვენი აზნაურები ერთმანეთს წაეკიდნენ და ჩვენ უკან დავიხიეთ“. რომანის ინგლისურ ვარიანტში, განსხვავებით რუსული თარგმანისაგან, არ არის მითითებული ქართველი აზნაურების წაკიდების მიზეზი, ანუ ინგლისურ თარგმანში გამოტოვებულია სიტყვა „პირველობისთვის“.

წარმოვადგენ ზემოთ ციტირებული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

“And then we were defeated, retreated and burned down Oltisi on our way”.

«... А затем мы потерпели поражение, отступили и по пути сожгли Олтиси».

ვფიქრობ, შემოთავაზებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში მიღწეულია ორიგინალთან შინაარსობრივი თანხვედრა.

მართალია, რომ ტექსტის ეკვივალენტობა შეიძლება დაეფუძნოს შინაარსის გარკვეული ელემენტების შენარჩუნებას და შესაბამისად, დაკარგვასაც, მაგრამ ზოგჯერ „დანაკარგები“ და მთარგმნელის მიერ თვითონებურად და უპასუხისმგებლოდ შეცვლილი ორიგინალის შინაარსი აზარალებს ნაწარმოებს მხატვრული თვალსაზრისით და აზრთა მდინარებასაც სხვა მიმართულებას აძლევს. ამ კუთხით საინტერესოა შემდეგი პასაჟი:

„მე ჩემი ხელოვნება სიცოცხლეზე მეტად შემყვარებია ჩემო, ამიტომაც განწირული მაქვს თავი“ (გვ. 308).

“I am building for Georgia, and I’m ready to sacrifice myself for her” (p. 338).

«Я строю для Грузии, дорогая и ради нее готов пожертвовать собой» (გვ. 241).

ამ პასაჟის თარგმანებში, როგორც რუსულში, ასევე ინგლისურში შეცვლილია ორიგინალში გადმოცემული შინაარსი. დედანში ავტორი ყურადღებას ამახვილებს ხელოვანის მიერ ხელოვნებისათვის თავის შეწირვაზე. თარგმანებში კი სრულიად უადგილოდ არის შემოტანილი ზედმეტი პათეტიკა და წერია: „რადგან ტამარს საქართველოსთვის ვაგებ, ამიტომ მზად ვარ თავიც გავწირო“. ეს პათოსი მხოლოდ აზარალებს თარგმანის მხატვრულ ღირებულებას.

აქვე უნდა გამოვთქვა ვარაუდი, რომ ინგლისური თარგმანი, როგორც სხვა შემთხვევებში, რუსული თარგმანის მიხედვით ჩასწორდა რედაქტორის მიერ. ამიტომ, ინგლისური თარგმანის ზემოთ ციტირებული პასაჟი რუსული თარგმანის ინვარიანტულია და არა ორიგინალის.

წარმოვადგენ განხილული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ თარგმანებს ინგლისურსა და რუსულ ენებზე:

“I love my art more than my life, darling, so, I am ready to sacrifice myself to her”.

«Я люблю мое искусство больше жизни, дорогая, и ради нее я готов пожертвовать собой».

ვფიქრობ, შემოთავაზებულ თარგმანებში შესრულებულია ძირითადი მოთხოვნა თარგმანის მიმართ, რაც აზრობრივ სიზუსტეში, ანუ დენოტატიური პლანის ინვარიანტულობაში მდგომარეობს.

თარგმანის, როგორც ენათმორისი კომუნიკაციის პროცესის უზრუნველყოფისათვის გამოვარჩევთ ორ განსხვავებულ ორიენტირს – ერთი მხრივ ფორმალურ ეკვივალენტობას, ხოლო, მეორე მხრივ – დინამიკურ ეკვივალენტურობას. ნაიდასეული „დინამიკური ეკვივალენტობის“ პრინციპი აშკარად უპირისპირდება ფორმალური ეკვივალენტობის პრინციპს. მასში პირველ პლანზეა წამოწეული თარგმანის პრაგმატული განზომილება – მთარგმნელის ორიენტაცია თარგმანის ტექსტის ადრესატზე. ეს თარგმანის ისეთი ხარისხობრივი მახასიათებელია, როცა ორიგინალის აზრობრივი შინაარსი ისეთნაირად არის გამეორებული მიმღები ენის ფორმებში, რომ თარგმანის ადრესატის რეაქცია ადეკვატურია საწყისი ტექსტის ადრესატის რეაქციისა (Nida ... 1969 : 202).

ი. ნაიდა არ გამორიცხავს ფორმალური ადეკვატურობის დაცვას გარკვეული ხასიათის ტექსტებში შეტყობინების განსხვავებულ ტიპთა გამიჯვნისას. ის ხაზს უსვამს

იმ გარემოებას, რომ ზოგიერთი ტიპის ტექსტში შინაარსი დომინირებს ფორმაზე. ასეთია, მაგ., თარგმანი, რომელიც მიზანმიმართულია კოგნიტიური ხასიათის სიზუსტეზე. ზოგიერთ თარგმანში კი ფორმის ელემენტები მეტ მნიშვნელობას იძენენ. ეს, რა თქმა უნდა, არ ნიშნავს, რომ ის გამორიცხავს ფორმისა და შინაარსის ერთიანობის პრინციპს.

დინამიკური ეკვივალენტობის პრინციპის დაცვით შესრულებული თარგმანი-სათვის, ი. ნაიდას აზრით, დამახასიათებელია გამოხატვის ფორმების ბუნებრიობა და სიმსუბუქე. ამ შემთხვევაში, შეტყობინების მიმღებს არ მოეთხოვება ესმოდეს ორიგინალური კულტურის კონტექსტი. მას სთავაზობენ ქცევის ისეთ მოდუსს, რომელიც საკუთარი კულტურის კონტექსტს უფრო შეესაბამება (Nida ... 1964 : 156).

ასევე აუცილებელია ე.წ. დინამიკური ეკვივალენტობის მიღწევაც, რაც შეტყობინებისა და თარგმანის ენაზე მიმღებს შორის დინამიკური კავშირის უზრუნველყოფით ხორციელდება.

თარგმანის ეკვივალენტობაზე მსჯელობა აზრს კარგავს, როცა მთარგმნელს სრულიად უსაფუძვლოდ შემოაქვს გაუგებრობა და ბუნდოვანება ენათშორისი კომუნიკაციის პროცესში.

განვიხილოთ შემდეგი პასაჟი:

„გიორგი პირველს თორმეტი წლისას დაადგეს სამეფო გვირგვინი თავზე, სათამაშოების ნაცვლად სკიპტრა შეაჩეჩეს ხელში“ (გვ. 95).

“Giorgi the First was twelve years old when the regal crown was put on his head and the sceptre thrust into his hand” (p. 110).

«Георгию не было и пятнадцати лет, когда его возвели на престол» (стр. 77).

ორიგინალში მითითებულია ზუსტი ასაკი, თუ როდის დაადგეს სამეფო გვირგვინი გიორგი პირველს. რუსულ თარგმანში კი ვკითხულობთ: «Георгию не было и пятнадцати лет когда его возвели на престол». ანუ „გიორგი თხუთმეტი წლისაც არ იყო, როცა სამეფო გვირგვინი დაადგეს“, „თხუთმეტი წლისაც არ იყო“ ძალიან აბსტრაქტულ ინფორმაციას გვაძლევს. გაუგებარია, თუ რა საჭირო იყო ასეთი გაურკვევლობის შემოტანა, მაშინ როცა დედანში ისტორიული ფაქტი გიორგი I-ის გამეფების შესახებ სწორად არის მითითებული (გიორგი I, ძე ბაგრატ III-ისა 1002–1027. 1014 წელს ავიდა ტახტზე, ე.ი. 12 წლის ასაკში).

რაც შეეხება ამ მონაკვეთის ინგლისურ თარგმანს, აქ დედნის ადეკვატური ვარიანტია შემოთავაზებული. ინგლისურ თარგმანში ვკითხულობთ: “Giorgi the First was twelve years old when ...” ე.ი. „გიორგი პირველი თორმეტი წლის იყო, როცა ...“

გარდა ამისა, რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია მონაკვეთი: „სათამაშოების ნაცვლად სკიპტრა შეაჩეჩეს ხელში“.

ინგლისურ თარგმანში „სკიპტრაზე“ არის საუბარი, მაგრამ არაფერია ნათქვამი „სათამაშოებზე“, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია, რადგან ავტორი ორიგინალში ყურადღებას ამახვილებს გიორგი პირველის ასაკზე სწორედ „სკიპტრისა“ და „სათამაშოების“ ერთგვარი შეპირისპირებით. ე.ი. აღნიშნული „დანაკარგი“ ორივე თარგმანში (ინგლისურსა და რუსულში) გაუმართლებელია.

წარმოვადგენ ზემოთ ციტირებული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ თარგმანებს ინგლისურსა და რუსულ ენებზე:

“Giorgi the First was twelve years old when the regal crown was put on his head and the sceptre thrust into his hand instead of toys”.

«Георгию Первому было двенадцать лет, когда его возвели на престол и дали в руку скипетр вместо игрушек».

ჩემ მიერ შესრულებულ თარგმანებში გათვალისწინებულია ის შენიშვნები, რომლებიც გამოვთქვი. კერძოდ, რუსულ თარგმანში მეფე გიორგი პირველის ასაკი ორიგინალისა და ისტორიული ფაქტის შესაბამისად სწორად არის მითითებული. ორივე თარგმანში, როგორც რუსულში, ასევე ინგლისურში შევსებულია ზემოთ აღნიშნული „დანაკარგი“.

თარგმანის ეკვივალენტობას განსაზღვრავს თარგმანისა და ორიგინალის კომუნიკაციურ ღირებულებათა თანხვედრა. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ორიგინალის კომუნიკაციური ღირებულება ინვარიანტულია თარგმანისათვის. კომუნიკაციური ღირებულება კი ის თვისებაა, რომელიც იწვევს გარკვეულ კომუნიკაციურ ეფექტს ადრესატის ცნობიერებაში, სადაც აღმოცენდება იმ აზრთა იდენტური ნაკადი, რომელთა გადაცემაც მიზნად ჰქონდა ორიგინალის ავტორს. ბუნებრივია, რომ ამ აზრებს აქვს შესაბამისი ლინგვისტური ექსპლიკატები. ისინი ლინგვისტურ აღწერას ექვემდებარებიან და მათი მოძიება სამ დონეზეა შესაძლებელი: სინტაქსი, სემანტიკა, პრაგმატიკა (Ereš 1979:137).

თარგმანში ეკვივალენტობის შენარჩუნების კუთხით განვიხილოთ შემდეგი პასაჟი:

„ხუთშაბათს, თებერვლის სამს, ნაშუადამევს, სამჯერ იძრა მიწა.

ღართისკარის ციხე დაზიანდა იმ წელს. სამეფო პალატები ჩამოიქცა უფლისციხეში“ (გვ. 211).

“On Friday, the third of February, in the afternoon, the earth shook three times.

That year Gartiskari Castle was damaged.

In Uplistsikheh the halls of the King’s palace were utterly destroyed” (p. 239).

«В четверг третьего февраля, было землетрясение. Гартискарская крепость трижды рушилась в том году. В Уплисцихе обвалились царские палаты» (стр. 173).

ინგლისურ თარგმანში მიწისძვრის დრო არასწორად არის მითითებული. კერძოდ, „ხუთშაბათის“ ნაცვლად მითითებულია „პარასკევი“ (“On Friday”), „ნაშუადამევს“ ნაცვლად „ნაშუადღევი“ (“in the afternoon”).

რუსულ თარგმანში კი მიწისძვრის დღე სწორად არის მითითებული, მაგრამ სიტყვა „ნაშუადამევს“ გამოტოვებულია, რის გამოც ის კონკრეტილობა, რაც ორიგინალშია, დაკარგულია.

გარდა ამისა, რუსულ თარგმანში წერია: «Гартискарская крепость трижды рушилась в том году». ე.ი. „ღართისკარის ციხე სამჯერ დაინგრა იმ წელს“. ორიგინალის მიხედვით, მიწა იძრა სამჯერ და იმ წელს ღართისკარის ციხე დაზიანდა. დედანში არ არის მითითებული, რომ ციხე სამჯერ დაინგრა. ამასთან, „დანგრევასა“ და „დაზიანებას“ შორის დიდი განსხვავებაა. ამგვარად, რუსული თარგმანის შინაარსი სცილდება დედანს. რაც შეეხება ამ მონაკვეთის ინგლისურ თარგმანს, აქ დედნის ადეკვატური თარგმანია შემოთავაზებული. აქვე მინდა გარკვეული კორექტივი შევიტანო ტოპონიმების გადატანაში. „ღართისკარი“ ინგლისურად გადავიდოდა არა როგორც “Gartiskari”, არამედ “Ghartiskari”, ხოლო “Uplistsikheh”, როგორც “Uplistsikhe”.

კიდევ ერთ ნიუანსზე მინდა შევაჩერო ყურადღება. ინგლისურ თარგმანში მთარგმნელი წერს: „სასახლის დარბაზები მთლიანად დაინგრა“, “the halls of the King’s palace were utterly destroyed”. ინგლისურ თარგმანში სიტყვა “utterly” ანუ „მთლიანად“ (Мюллер 1978 : 833) სრულიად უადგილოდ არის ჩამატებული, რადგან დედანში არ წერია სამეფო პალატები მთლიანად დაინგრა თუ ნაწილობრივ. ორიგინალში უბრალოდ წერია „სამეფო პალატები ჩამოიქცა“ (ჩამოაქცევს – გრდმ. 1. ჩამოანგრევს, ჩამოშლის) (ჩიქობავა 1986:516). ამ მონაკვეთის რუსული თარგმანი ადეკვატურია.

წარმოვადგენ განხილული პასაჟის საკუთარ თარგმანებს ინგლისურსა და რუსულ ენებზე:

“On Thursday, the third of February, after midnight, the earth shook three times.

That year Ghartiskari Castle was damaged. In Uplistsikhe the halls of the King’s palace collapsed”.

«В четверг, третьего февраля, после полуночи, трижды было землетрясение. Гартискарская крепость была повреждена в том году. В Уплисцихе обвалились царские палаты».

ჩემ მიერ შემოთავაზებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში გათვალისწინებულია ყველა ის შენიშვნა, რომლებზეც მივუთითებდი, კერძოდ, ორივე თარგმანში დედნის შესაბამისად მითითებულია მიწისძვრის დრო: “On Thursday, the third of February, after midnight”, «В четверг, третьего февраля, после полуночи». ინგლისურ თარგმანში კი სიტყვა “utterly”, „მთლიანად“, რომელიც უადგილოდ მივიჩნეე, ჩემ მიერ წარმოდგენილ თარგმანში აღარ არის გამოყენებული, ამიტომ შენარჩუნებულია საწყისი შეტყობინების შინაარსი. ასევე გათვალისწინებულია ტოპონიმების თარგმანში გადატანის თავისებურება. მთლიანობაში კი მიღებულია დედნის ადეკვატური თარგმანები.

თარგმანის პროცესში ერთ – ერთი ძირითადი ამოსავალი ინფორმაციის კატეგორიათა სისტემაა და ამ ჭრილში საინტერესოა თარგმანის ტექსტი თავისი შინაარსობრივ – ინფორმაციული კუთხით და რეალიზაციის შესაძლებლობებით. ი. რ. გალპერინმა ტექსტის კომპონენტებად დაყოფა მის ერთ – ერთ კატეგორიად მიიჩნია და ფაქტობრივად ხაზი გაუსვა ტექსტისადმი ორი მიდგომის – სტრუქტურულისა და შინაარსობრივის გაერთიანებას (Гальперин 1974:73).

ი. რ. გალპერინი განასხვავებს მინიმალურ და მაქსიმალურ ტექსტებს. მისი აზრით, მინიმალურ ტექსტში შეიძლება მოვიაზროთ ნებისმიერი ცნობა, ტელეგრამა, წერილი, მოკლე საგაზეთო ინფორმაცია და ა.შ., ხოლო მაქსიმალური ტექსტი შეიძლება იყოს რომანი. რომანის შემადგენელი ნაწილი შეიძლება იყოს „ტომი“, „ნაწილი“, „პროლოგი“, „ეპილოგი“, „თავი“, „ქვეთავი“, „აბზაცი“, „ზეფრაზული მთლიანობა“.

ასეთ დაყოფას ის მოცულობით – პრაგმატულს უწოდებს და მიაჩნია, რომ ტექსტში ხდება მისი გადაკვეთა ისეთ დაყოფასთან, რომელსაც შეიძლება ეწოდოს კონტექსტურ – ვარიაციული (Гальперин 1981:52).

ი. რ. გალპერინის აზრით, ტექსტი სამეტყველო პროცესის წარმონაქმნია, რომელსაც ახასიათებს დასრულებულობა, ობიექტივირებულია წერილობითი დოკუმენტის სახით და ამ დოკუმენტის ტიპის შესაბამისად, ლიტერატურულადაა დამუშავებული. ტექსტი შედგება სათაურისაგან და მთელი რიგი ერთეულებისაგან, რომლებიც გაერთიანებულნი არიან სხვადასხვა ტიპის ლექსიკური, გრამატიკული, ლოგიკური, სტილისტური კავშირებით, რომელთაც აქვთ გარკვეული მიზანდასახულება და პრაგმატული ორიენტაცია (Гальперин 1981:18). ი. რ. გალპერინი ტექსტს განიხილავს, როგორც გრამატიკულ კატეგორიას და სვამს კითხვას, არის თუ არა მისაღები ტერმინები „გრამატიკა“ და „გრამატიკული კატეგორიები“ ტექსტის კვლევისას. ნებისმიერი ენის გრამატიკა, მისი აზრით, არის დაკვირვების რეზულტატი ამ ენის ფუნქციონირებაზე ადამიანური მოღვაწეობის სხვადასხვა სფეროში. ამ დაკვირვებათა მიზანი კი, მისი აზრით, არის იმ კანონზომიერებათა გამოვლენა, რომელთა გარეშეც შეუძლებელია მოცემული მოვლენის ბუნების გაგება (Гальперин 1981:10).

ვ. სერგია თვლის, რომ ის კატეგორიები, რომლებიც ი. რ. გალპერინმა ტექსტის კატეგორიებად მიიჩნია, გრამატიკისთვის უცნობია და რომ ეს კატეგორიები გრამატიკული კატეგორიების საზომით ვერ გაანალიზდება, რადგან ისინი შინაარსობრივი კატეგორიებია (სერგია 1989:13).

ი. მერაბიშვილი კი ამ საკითხთან მიმართებაში წერს: „ტერმინი „გრამატიკული“ ტექსტის კატეგორიებთან მიმართებაში ჩვენთვის სრულიად გასაგები და მისაღებია. უფრო მეტიც, მისი ხმარებით ჩვენ კიდევ ერთხელ ვუსვამთ ხაზს იმას, რომ გარკვეულ კატეგორიათაგან, როგორც უნივერსალურ მოვლენათაგან, ველით კანონზომიერების უზრუნველყოფას ტექსტის ინტერპრეტაციის დროს, რაც ნიშნავს მათ ობიექტივიზაციას და გვეხმარება როგორც მყარი საყრდენი და ოდენობა“ (მერაბიშვილი 2005:49).

რასაკვირველია, ენათშორისი კომუნიკაციის პირობებში ვერ გამოვრიცხავთ გრამატიკის როლს, რაც, ბუნებრივია, ენის არა ქაოსურ, არამედ გარკვეულ წესებზე დაქვემდებარებით მის გამოყენებას უზრუნველყოფს. მაგრამ, ვფიქრობ, რომ თარგმანი მაინც ძირითადად შინაარსობრივ ეკვივალენტობაზე დაფუძნებული ქმედებაა. ამიტომ, ტექსტის შინაარსზე ყურადღების გამახვილება ჩვენი უპირველესი ამოცანაა. შეუძლებელია შეტყობინების მიმღებისათვის გასაგები იყოს გზავნილი, თუკი ეს უკანასკნელი არასწორად ასახავს საწყის შეტყობინებას.

იმის საილუსტრაციოდ, რომ ტექსტი პირველ რიგში შინაარსობრივი კატეგორიაა, განვიხილოთ შემდეგი:

„თავათ გიორგისაც შერყეული ჰქონდა რწმენა. არაბი ბაზიერნი უწვრთნიდნენ მას მიმინოებს, ხოლო ფარსმან სპარსთან ღამეული საუბრების დროს იგი დიდის გულისყურით ისმენდა მისგან პლატონის სწავლას სულთა გადავლენისათვის. ვარსკვლავებს უთვალთვალებდა ასტროლოგი მეფე, ღამ – ღამობით, ვინ იცის, ეგებ, მზეგადასულთა სულნი იყვნენო იგინი“ (გვ. 16).

“And yet his own faith was wavering. His hawks were being trained by Arab falconers. During his nightly talks with Parsman the Persian he listened eagerly to the teaching of Plato. At night the King would observe the stars. Who knows, he thought, perchance they were the souls of those whose sun had set forever” (p. 23).

«Георгий и сам был не тверд в христианской вере – увлекался учением Платона о переселении душ, следил за звездами: кто знает, быть может на небе мерцали души людей, солнце земной жизни которых навсегда закатилось» (стр. 13).

ამ მონაკვეთის რუსული თარგმანი შეკვეცილია. ის წინადადება, სადაც გიორგის რწმენაზეა საუბარი, ადეკვატურია, მაგრამ არაფერია ნათქვამი „ფარსმან სპარსთან ღამეული საუბრების“ შესახებ, უბრალოდ ნათქვამია, რომ ის გატაცებული იყო პლატონის სწავლებით „სულთა გადავლენისათვის“. აგრეთვე, არაფერია ნათქვამი არაბი ბაზიერების მიერ მიმინოების წვრთნაზე. გამოტოვებულია სიტყვა „ასტროლოგი“, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია, რადგან ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ მეფე გიორგი ასტროლოგიით იყო გატაცებული.

ინგლისურ ვარიანტში „თვით გიორგისაც შერყეული ჰქონდა რწმენა“ შემდეგნაირად არის თარგმნილი: “And yet his own faith was wavering”, ანუ, „მას საკუთარი რწმენა ჰქონდა შერყეული“. როცა მთარგმნელი წერს, საკუთარი რწმენა ჰქონდა გიორგის შერყეულიო, გაუგებარია რომელ რწმენაზეა საუბარი. დედანში ავტორი გულისხმობს ქრისტიანულ, რელიგიურ რწმენას, ამიტომ ჯობდა მთარგმნელს შემოეთავაზებინა შემდეგი ვარიანტები: “his religious faith was wavering” ან “his faith in Christianity was wavering”. მაშინ გასაგები იქნებოდა თუ რაზეა საუბარი.

გარდა ამისა, ინგლისურ თარგმანში არაფერია ნათქვამი „სულთა გადავლენის“ შესახებ, რაც გარკვეული უკმარისობის გრძნობას ტოვებს. ინგლისურ თარგმანში, ისევე

როგორც, რუსულში გამოტოვებულია სიტყვა „ასტროლოგი“, რომლის მნიშვნელობაზეც უკვე გამოვთქვი ჩემი მოსაზრება, როცა ამ პასაჟის რუსულ თარგმანს განვიხილავდი.

წარმოვადგენ ზემოთ განხილული მონაკვეთის ჩემ მიერ შერულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

“Giorgi’s faith in Christianity was wavering. Arab falconers trained his hawks. During his nightly conversation with Parsman the Persian he listened to him with great attention when he spoke about Plato’s soul resettlement studies.

At night an astrologer King would observe the stars. Who Knows, he thought, perhaps they were the souls of those whose, sun had set forever”.

«Георгий и сам был тверд в христианской вере.

Арабские сокольники тренировали его ястребов. Во время ночных бесед он внимательно слушал Парсмана Перса, когда тот говорил об учении Платона о переселении душ. Царь астролог следил за звездами, быть может, на небе мерцали души людей, солнце земной жизни которых навсегда закатилось».

ჩემ მიერ შესრულებულ თარგმანებში შევსებულია ის „დანაკარგები“, რომლებზეც მივუთითებდი. მიღწეულია ინვარიანტულობა შინაარსისა და ფორმის თვალსაზრისით. განხილული მაგალითი ადასტურებს ზემოთ გამოთქმულ ვარაუდს, რომ ტექსტი არ არის გრამატიკული კატეგორია და რომ თარგმანი პირველ რიგში შინაარსობრივ ეკვივალენტობაზე დაფუძნებული ქმედებაა.

თარგმანის დროს მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ის, რაც ითქვა, არამედ ის, რაც იგულისხმება, ანუ ის, რასაც ქვეტექსტს ვუწოდებთ.

ქვეტექსტი დაგვემილია ავტორის მიერ და თანაარსებობს ვერბალურ გამოხატვასთან. მისი ინფორმაციულობა შეადგენს ტექსტის შინაარსობრივი ნაწილის ორგანულ შემადგენელს და უშუალო შეხება აქვს თარგმანთან (Гальперин 1981:42).

ხშირად თარგმანებში შენარჩუნებულია კონცეპტი და დაკარგულია ქვეტექსტი. იშვიათად კი ორივეს ერთად ტრანსფორმაციაც ხერხდება.

ნაწარმოების აზრობრივი მხარის სწორად გადმოცემაში დიდი როლი ენიჭება მთარგმნელის მიერ შინაარსის ყველა შრის დანახვასა და სიტყვის სწორი ინვარიანტის მოძიებას, რაც მოცემულ კონტექსტში ყველაზე უკეთ შეძლებს ავტორის „ხილული“ თუ „მალული“ ნააზრევის გადმოცემას.

ამ თვალსაზრისით განვიხილოთ შემდეგი პასაჟი:

„ ... ღანძილისა და ღოღოს ანაბრად დარჩნენ როგორც კათალიკოსი, ისე მხლებელნი მისნი“ (გვ. 57).

“The diet of both the Catholicos and the princely brethren had to be confined to wild garlic and wild sorrel” (p. 68).

« ... католикос и “братья из князей” стали питаться лишь черемшой и щавелем» (стр. 46).

ვ. ერისთავი ინგლისურ თარგმანში გვთავაზობს სიტყვას “diet” ორიგინალში აღწერილი სიტუაციის გადმოსაცემად, რაც არაადეკვატურია. დედანში ავტორი არ ახსენებს სიტყვას „მარხვა“ ამ კონკრეტულ სიტუაციაში, მაგრამ ციტირებულ მონაკვეთს ორიგინალში წინ უსწრებს შემდეგი ინფორმაცია: „ნაადღგომევი იყო. სოფლებში ბატკნის ხორცისა და ხინკლის მეტი არა მოიძეოდა რა. ბერთა შორის ეპისკოპოზნი და „მმანი თავადთაგანნი“ ხორცეულს არა სჭამდნენ. თავათ კათალიკოსი ხმელი პურითა და წყლით იკვებებოდა ... “ (გვ. 57). შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ საუბარია არა დიეტაზე, რაც კვების გარკვეულ რეჟიმს გულისხმობს, არამედ სასულიერო პირთა და მორწმუნე ადამიანთა ჯგუფის მიერ რელიგიური წესის აღსრულებაზე, რომელიც კრძალავს ხორცეულისა და რძის პროდუქტების საკვებად გამოყენებას.

გარდა ამისა, „მხლებელნი მისნი“ თარგმნილია როგორც “princely brethren” ინგლისურში, ხოლო “братья из князей” რუსულში, სავარაუდოდ შემდეგი პასაჟის გავლენით: „ბერთა შორის ეპისკოპოზნი და „მმანი თავადთაგანნი“ (გვ. 57). სასურველი იყო ორივე თარგმანში უფრო ზუსტი შესატყვისების დაძებნა სიტყვისათვის „მხლებელნი“. მაგ., “companions” (გვარჯალამე ... 2013:174) და «сопровождающие» (ახვლედიანი ... 1950:246).

წარმოვადგენ ზემოთ განხილული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

“Catholicos and his companions ate only wild garlic and sorrel”.

«... католикос и его сопровождающие питались лишь черемшой и щавелем».

სიტყვა “diet” მოცემულ კონტექსტში არასწორად მივიჩნიე და არ გამოვიყენე. თუკი თარგმანებში მაინც გამოვიყენებდი სიტყვას „მარხვა“, მაშინ შესატყვისი ლექსიკურ

ერთეულები იქნებოდა: “fast” (გვარჯალაძე ... 2013:327) და “nocm” (მამისაშვილი ... 1993:547) მაშინ მივიღებდით :

“Catholicos and his companions were fasting and ate only wild garlic and sorrel”.

« ... католикос и его сопровождающие постились и питались лишь черемшой и щавелем».

წარმოდგენილ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში „მხლებელნი მისნი“ თარგმნილია “his companions” და «его сопровождающие».

ამგვარად, შემოთავაზებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში შესწორებულია ის შეცდომები, რომლებზეც მივუთითებდი. დაძებნილია სწორი ლექსიკური ინვარიანტები, მიღებულია დედნის ეკვივალენტური თარგმანები.

„ზოგადად თარგმანის პრაქტიკაში დასაშვებია გარკვეული ელემენტების: სიტყვის, სიტყვათშეთანხმებების, წინადადების და ა.შ. გამოტოვება. ეს „დანაკარგები“ გამართლებულია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ არ ირღვევა ორიგინალის ფორმისა და შინაარსის მთლიანობა. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ა. ვ. ფიოდოროვის აზრი, რომელიც წერს: „გარკვეული ელემენტების გამოტოვების პრინციპი თარგმანის პროცესში ვერ გავრცელდება ფორმალურ ექსპერიმენტებზე და ხრიკებზე, რომელიც გამოიწვევს შინაარსის შეცვლას ან გამიზნულად ბუნდოვანს გახდის მას, ასევე ხელს შეგვიშლის ჩანაფიქრის გადმოცემაში, გამოიწვევს ფორმის მთლიანობის რღვევას“ (Федоров 2002: 141).

ზემოთქმულის საილუტრაციოდ განვიხილოთ შემდეგი მონაკვეთი:

„სვეტიცხოვლის გალავანთან თავდება ჩვენი ეპოქის ჩქამი და სინათლე, მის წიაღში იწყება საუკუნე რიცხვით მეათე თავისი მრუმე ღამეებითა და იღუმალებით“ (გვ. 6).

“At the battlemented walls of Svetitskhoveli begin the gloomy nights of the eleventh century” (p. 11).

«В лоне Светицховели начался одинацатый посчету век, со своими темными ночами и угрюмым покоем» (стр. 5).

თარგმანებში გამოტოვებულია ამ პასაჟის პირველი ნაწილი: „სვეტიცხოვლის გალავანთან თავდება ჩვენი ეპოქის ჩქამი და სინათლე“. სწორედ ამის გამო, ორიგინალისაგან განსახვავებით, არ ჩანს კონტრასტი „ჩქამსა და სინათლესა“ და „მრუმე ღამეებსა და იღუმალებსა“ შორის. ე.ი. „სინათლესა და მოქმედებსა“ და „სიბნელესა და

უმოქმედობას“ შორის (მრუმე – მრუმისა (ძვ.) ბნელი, შავი; ჩქამი – რისამე ხმა, ხმაური; იდუმალეზა – სრული მყუდროეზა, მდუმარეზა, სიჩუმე (ჩიქობავა 1986:341, 534, 246).

გარდა ამისა, თარგმნებში არის უზუსტობა. დედანში წერია: „იწყეზა რიცხვით მეათე საუკუნე“. რუსულ თარგმანში და სავარაუდოდ რუსული თარგმანის გავლენით ინგლისურ ვარიანტში მეათე საუკუნის ნაცვლად მითითებულია მეთერთმეტე საუკუნე.

წარმოვადგენ ზემოთ განხილული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ თარგმანებს ინგლისურსა და რუსულ ენებზე:

“All the noise and light of our age end at the batlements of Svetitskhoveli and in the lap of it the tenth century with its gloomy nights and mystery begin”.

«У ограды Светицховели кончается шум и свет нашей эпохи и в лоне его начинается век числом десятый со своими темными ночами и тайнственностью».

შემოთავაზებულ თარგმანებში გათვალისწინებულია ის შენიშვნები, რომლებზეც მივუთითებდი ზემოთ ციტირებული პასაჟის განხილვის დროს. შევსებულია „დანაკარგები“, მიღებულია, ჩემი აზრით, დედნის ეკვივალენტური თარგმანები. რაც შეეხება მონაკვეთს „საუკუნე რიცხვით მეათე“, რუსულ თარგმანში დედნის ადეკვატურად ვთარგმნე და მივიღე «век числом десятый». ინგლისურ თარგმანში, ვფიქრობ, ვარიანტი “the century number ten” არ იქნებოდა სწორი, ამიტომ წარმოვადგინე შემდეგი ვარიანტი “the tenth century”. საერთო ჯამში კი მივიღე, ჩემი აზრით, დედნის ადეკვატური თარგმანი. დაძებნილია დედანში მოცემული ლექსიკური ერთეულებისათვის, ჩემი აზრით, სწორი შესატყვისები: ჩქამი – noise (გვარჯალაძე ... 2013:471) – шум (მამისაშვილი ... 1993:759); სინათლე – light (გვარჯალაძე ... 2013:369) – свет (მამისაშვილი ... 1993:673); მრუმე – gloomy (გვარჯალაძე ... 2013:388) – темный (მამისაშვილი ... 1993:754); იდუმალეზა – mystery (გვარჯალაძე ... 2013:590) – тайнственный (მამისაშვილი ... 1993:750). სწორად შერჩეული ლექსიკური ერთეულები და შევსებული „დანაკარგები“ საშუალებას იძლევა თარგმანებშიც ორიგინალის შესატყვისად აისახოს კონტრასტი „ჩქამსა და სინათლესა“ და „მრუმე ღამეებსა და იდუმალეზას“ შორის.

განვიხილოთ კიდევ ერთი მაგალითი, რომელიც კარგად ასახავს „დანაკარგის“ არაკანონზომიერებას მოცემულ სიტუაციაში:

„ზვიად სპარსალარი თავგამოდებით მოითხოვდა მამამზისათვის თავის მოკვეთას, ან თვალების დაწვას“ (გვ. 35).

“Zviad, the commander – in – chief, made great efforts to press the King to order that Mamamzeh’s eyes be put out” (p. 43).

«Звиад – спасалар настойчиво требовал ослепить Мамамзе в наказание за измену» (стр. 28).

ორიგინალში ავტორი კარგად გამოხატავს მამამზის დასჯის ალტერნატიულ ვარიანტებს, როცა ამბობს, რომ ზვიად სპარსალარი მოითხოვდა მამამზისათვის „თავის მოკვეთას“ ან „თვალების დაწვას“.

ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში ეს ალტერნატივა არსად ჩანს. მთარგმნელები იადვილებენ საქმეს და თავის მოკვეთას არსად ახსენებენ. გარდა ამისა, რუსულ თარგმანში ჩამატებულია «в наказание за измену» ანუ „ღალატისათვის დასჯის მიზნით“, რასაც ვერ ვიტყვით ინგლისურ თარგმანზე.

წარმოვადგენ განხილული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ თარგმანებს ინგლისურსა და რუსულ ენებზე:

“Zviad Spasalar insisted on either beheading Mamamze or burning his eyes”.

«Звиад Спасалар настойчево требовал обезглавить Мамамзе или же выжечь ему глаза».

ჩემ მიერ წარმოდგენილ თარგმანებში კარგად ჩანს დასჯის ალტერნატიული ვარიანტები: „თავის მოკვეთა“, “beheading”, «обезглавить» და „თვალების დაწვა“, “burning his eyes”, «выжечь ему глаза».

რუსულ თარგმანში ფ. თვალთვადის მიერ ჩამატებული ფრაზა, «в наказании за измену», რაც დედანში არ არის, ჩემ მიერ შემოთავაზებულ რუსული თარგმანის ვარიანტში გამოტოვებულია.

როგორც უკვე აღვნიშნე, ძირითადი მოთხოვნა თარგმანის მიმართ დენოტაციური პლანის ინვარიანტობაში ანუ აზრობრივ სიზუსტეში მდგომარეობს, რაც აუცილებელ პირობად მოითხოვს ენობრივი და კომპოზიციური ფორმების იმგვარ ანალოგიზაციას, რომ მოხდეს განსხვავებული ლინგვისტური გამოცდილების მქონე ადრესატისათვის შეტყობინების მინიმალური „დანაკარგით“ გადაცემის უზრუნველყოფა და, ამასთან, ორიგინალის ესთეტიკური ღირებულების და ემოციური ზემოქმედების პრაგმატული ეფექტის შენარჩუნება. ამიტომ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია თარგმანის შესრულება

იმ „დანაკარგების“ გარეშე, რაც უზრუნველყოფს ნაწარმოების შინაარსობრივსა და მხატვრულ – ესთეტიკური მხარის შენარჩუნებას, ფორმის მთლიანობას.

„დანაკარგების“ თვალსაზრისით საინტერესოა შემდეგი პასაჟი:

„ . . . განრისხებულმა გიორგიმ სვეტიცხოვლის „ცუდად ამგებელს მკლავის მოკვეთა მიუსაჯა“ “ (გვ. 373).

“He ordered that Arsakidze’s right hand be cut off” (p. 404).

«Он приказал отсечь Арсакидзе правую руку» (стр. 292).

წარმოდგენილი პასაჟის როგორც ინგლისურ, ასევე რუსულ თარგმანებში გამოტოვებულია არსებითი მნიშვნელობის მქონე სიტყვები „სვეტიცხოვლის ცუდად ამგებელს“. ეს ის საკვანძო სიტყვებია, რომლებიც მთელი ნაწარმოების საფუძველთა საფუძველია. სწორედ ამ სიტყვებიდან ჩანს, თუ როგორ დასაჯეს ხელოვანი „სვეტიცხოვლის ცუდად აგებისთვის“. ეს ის სიტყვებია, რომლებიც შინაარსობრივი გამოძახილია იმ ხალხური ლექსისა სვეტიცხოვლის აღმშენებელზე, რომელიც წამძღვარებული აქვს რომანს:

ხეკორბულას წყალი მისვამს,

მცხეთა ისე ამიგია

დამიჭირეს, მკლავი მომჭრეს,

რატომ კარგი აგიგია (მითითებული ეპიგრაფი რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია).

ამგვარად, ეს „დანაკარგი“ გაუმართლებელია. ასევე, არც ერთ თარგმანში არ არის მოცემული სიტყვა „განრისხებული“, რაც, ჩემი აზრით, მნიშვნელოვანია, რადგან ხაზს უსვამს იმას, თუ რა მდგომარეობაში მიიღო მეფე გიორგიმ ასეთი სასტიკი გადაწყვეტილება. ჩვენ მიერ მოხმობილი პასაჟი საინტერესოა ინგლისურ თარგმანზე რუსული თარგმანის გავლენის თვალსაზრისითაც.

განხილული პასაჟის ინგლისურ თარგმანზე ამახვილებს ყურადღებას თ. ერისთავი თავის პუბლიკაციაში „დიდოსტატის მარჯვენა ინგლისურ ენაზე“. ის წერს: „აქაც, უდავოდ რუსულის მიხედვითაა „გასწორებული“ რედაქტორის მიერ ინგლისური თარგმანი, თორემ ვ. ერისთავი, როგორც ნაწარმოების განხილვამ დაგვარწმუნა, ასე გულგრილად არ ეპყრობა დედანს. დასანანია გამოტოვება ფრაზისა – სვეტიცხოვლის ცუდად ამგებელს, მით უმეტეს, რომ იგი ეპიგრაფში ნათქვამ სიტყვებს (დამიჭირეს, მკლავი მომჭრეს, რატომ კარგი აგიგია) ეხმაურება და ურთიერთგამომძახილი როგორც

ცნობილია, ამ ნაწარმოების სტილის თავისებურებაა“ („ცისკარი“ 1960: ჟურნალი „ცისკარი“, №7).

გთავაზობთ მოცემული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

“Enraged Giorgi ordered that Arsakidze’s arm be cut off for building Svetitskhoveli not so well”.

«Разгневанный Георгий приказал отсечь руку Арсакидзе за «плохое построение» Светицховели».

ჩემ მიერ წარმოდგენილ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში გათვალისწინებულია ის პრეტენზიები, რომლებიც გამოვთქვი მოცემული პასაჟის ინგლისური და რუსული თარგმანების მიმართ. კერძოდ, ის „დანაკარგი“, რაზეც მივუთითებდი შევსებულია: ”for building Svetitskhoveli not so well”, «за плохое построение Светицховели». ე.ი. „სვეტიცხოვლის ცუდად აგებისთვის“. ასევე ორივე თარგმანში ჩამატებულია: ”Enraged Giorgi”, «Разгневанный Георгий» ანუ „განრისხებულმა გიორგიმ“. მთლიანობაში მიღებულია დედანთან მიახლოებული თარგმანები ”დანაკარგების გარეშე”.

ერთ – ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხი ენათმორისი კომუნიკაციის პროცესში სიტყვის როლის განსაზღვრაა. ამ საკითხთან დაკავშირებით ი. მერაბიშვილი წერს:

„... ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ტექსტის ლინგვისტები ზედმეტად გაიტაცა წინადადების მიღმა არსებული ერთეულების ძიებამ, თუ გაბმული ტექსტის ფორმამ, და მათ ყურადღების გარეშე დატოვეს ტექსტის ამოსავალი, ჭეშმარიტად მისი კუთვნილი და მისი ძირითადი ძალის შემცველი ისეთი ერთეული, როგორც გახლავთ სიტყვა – სიტყვა, როგორც ფორმისა და შინაარსის შემცველი უმცირესი ერთეული, სიტყვა, როგორც უდიდესი ინფორმაციის დამტვევი, სიტყვა, რომელსაც აბარია ექსპრესიის ძირითადი დატვირთვა ტექსტში, სიტყვა, როგორც ძირითადი მამოძრავებელი ძალა ჩვენი არსებობისა, სიტყვა, როგორც ლოგოსი, და სიტყვა, რომელიც იყო პირველი ...“ (მერაბიშვილი 2005:51–52).

აქვე ჩნდება აუცილებლობა განისაზღვროს, თუ რა არის „უმცირესი სათარგმნი“ ერთეული. ფრანგი თეორეტიკოსების ჟ. ვინესა და ჟ. დარბელნეს აზრით, უმცირესი სათარგმნი ერთეული სიტყვათა შეთანხმებაა და არა სიტყვა.

ი. რეცკერის მოსაზრებით კი „სათარგმნი ერთეული“ შეიძლება იყოს სიტყვაც, სიტყვათშეთანხმებაც, სინტაგმაც და მთელი ტექსტიც. ის ასევე მიიჩნევს, რომ აუცილებელია გავითვალისწინოთ ნაწილის მთელთან მიმართების ცნება (Рецкер 1974:25).

ვეთანხმები რეცკერისა და მერაბიშვილის მოსაზრებებს და მიმაჩნია, რომ სწორი ლექსიკური ერთეულის შერჩევა კონტექსტის გათვალისწინებით, განსაზღვრავს თარგმნილი ტექსტის ინვარიანტულობას, ტექსტის სწორ ემოციურ შეფერილობას, მხატვრულ მხარეს.

იმის საილუსტრაციოდ, თუ რამდენად მნიშვნელოვანი შეიძლება იყოს კონკრეტულ სიტუაციაში სწორი სიტყვის შერჩევა, განვიხილოთ შემდეგი პასაჟი:

„ამ ათასთვალა პოლიფემის ნათელი მისდგომია ზედაზენის მთას, რომელიც დემონების საუფლოდ მიაჩნდათ ძველ იბერიელებს ოდესღაც“ (გვ. 6).

“The blaze of this thousand – eyed devi, the fabulous giant, beat full on the slopes of Zedazeni mountain, the domain of demons in the tales of the ancient Iberians” (p. 10).

«...сказочный Полифем освещал склоны Зедазенской горы, которую древние ивери считали обиталищем демонов» (стр. 4).

რუსულ თარგმანში „ათასთვალა პოლიფემის“ შესატყვისად შემოთავაზებულია ვარიანტი «сказочный Полифем», რაც ეკვივალენტურად ვერ ჩაითვლება, რადგან პოლიფემი (Polyphemus) მითოლოგიური და არა ზღაპრის გმირია (ძველი ბერძნული მითოლოგიის მიხედვით, პოლიფემი პოსეიდონისა და ტუზას ცალთვალა გიგანტი ვაჟია, ერთ – ერთი ციკლოპი). (www.theoi.com).

დედანში ავტორი მითოლოგიურ გმირს, რომელსაც ერთი თვალი ჰქონდა, „ათასთვალას“ უწოდებს, ამიტომ ლექსიკური ერთეული «сказочный», რომლის ერთ – ერთი მნიშვნელობა „საოცარი“, „არაჩვეულებრივია“ ვერ ჩაანაცვლებს „ათასთვალას“, რადგან ეს უკანასკნელი საკვანძო სიტყვაა, რომელსაც კ. გამსახურდია სტილისტურსა და ემოციურ დატვირთვის სქენს.

ინგლისურ ვარიანტში ვ. ერისთავი ცდილობს ქართული სინამდვილისათვის უფრო ნაცნობი, აღმოსავლური და ქართულში დამკვიდრებული პერსონაჟი „დევი“ შემოგვთავაზოს „პოლიფემის“ შესატყვისად, რაც წარუმატებელი მცდელობაა, რადგან არღვევს ხალხთა ძველი წარმოდგენის მთლიანობას. დევი ცრურწმენით უზარმაზარი მავნე, კაცის მსგავსი რქიანი, ბანჯგვლიანი და ხშირად რამდენიმე თავის (უმეტესწილად

ცხრა თავის) მქონე არსებაა (ჩიქობავა 1986:211). თუ ამ განმარტებას გავითვალისწინებთ, „დევი“ ორიგინალში მოცემული „პოლიფემის“ შესატყვისი ვერ იქნება. საუკეთესო გამოსავალი ამ შემთხვევაში „პოლიფემის“ ინგლისურ თარგმანში უცვლელად გადატანა იქნებოდა ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენებით, ან ინგლისურში დამკვიდრებული შესატყვისით, რადგან ბერძნული მითოლოგიაა.

გარდა ამისა, რუსულ თარგმანში და, სავარაუდოდ, მისი გავლენით რომანის ინგლისურ ვარიანტშიც ჩამატებულია სიტყვა „ფერდობები“ («склоны Зедазени», “the slopes of Zedazeni»). ამასთან, დედნის შემდეგი მონაკვეთი: ”რომელიც დემონების საუფლოდ მიაჩნდათ ძველ იბერიელებს ოდესღაც”, ინგლისურ თარგმანში ინტერპრეტირებულია შემდეგნაირად: „დემონების საუფლო ძველ იბერიელთა ნაამბობში“ (“the domain of demons in the tales of the ancient Iberians”). ამ მონაკვეთის რუსული თარგმანი ახლოს არის დედანთან, მაგრამ «ивери» პატარა ასოთი წერია. უნდა იყოს «Ивери», რადგან საკუთარი სახელია და რუსულ ენაში, ისევე როგორც ინგლისურში, საკუთარი სახელები დიდი ასოთი იწერება. (შეიძლება ეს ტექნიკური ხასიათის შეცდომაა).

წარმოვადგენ განხილული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

“The blaze of this thousand – eyed Polyphemus beat down on Mountain Zedazeni, which was regarded as the domain of demons by ancient Iberians”.

«Яркий свет тысячглазого Полифема освещал гору Зедазени, которую древние Ивери считали обиталищем демонов».

შემოთავაზებულ ინგლისურ თარგმანში “devi” ჩანაცვლებულია “Polyphemus” – ით და ამიტომ “the fabulous giant” („ზღაპრული გიგანტი“), რაც „დევის“ განმარტებად იყო დართული, მთარგმნელის მიერ ამოღებულია. ასევე აღარ არის გამოყენებული თარგმანში ჩამატებული სიტყვა „ფერდობები“, “slopes”. ბოლო მონაკვეთი შეცვლილია და მთლიანობაში მიღებულია დედანთან მიახლოებული თარგმანი.

რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, აქაც სიტყვა „ფერდობები“, “склоны” აღარ არის გამოყენებული, ლექსიკური ერთეული “сказочный” შეცვლილია „ათასთვალათი“, “тысячаглазого” ისე, როგორც დედანშია. საბოლოო ჯამში, ამ შემთხვევაშიც, ისევე რო-

გორც თარგმანის ინგლისურ ვარიანტში, მიღებულია ორიგინალთან მაქსიმალურად მიახლოებული თარგმანი.

ახლა განვიხილოთ შემდეგი პასაჟი:

„მამისეულ ოჯახში ნებივრად აღზრდილს მეურნის ნიჭი არ მოსდგამდა არსაკიძეს. განადგურების კიდეზე იყო მიმდარი რატისეული სასახლე“ (გვ. 134).

“Brought up by indulgent parents, Arsakidze had no skill in farming and housekeeping, so Rati’s house continued to reel on the verge of ruin” (p. 153).

«Арсакидзе, хоть и был из простой семьи, не обладал способностью устраивать свое хозяйство. А между тем бывший дом Рати почти развалился» (стр. 111).

დედანში საუბარია მამისეულ ოჯახში ნებივრად ანუ ზედმეტი მზრუნველობით, გალღებულად აღზრდილ არსაკიძეზე (ნებისმიერი – 1. ზედმეტი მზრუნველობით გალღებული. ჩიქობავა 1986:357).

ინგლისურ თარგმანში კი ვკითხულობთ “brought up by indulgent parents” ე.ი. „შემწყნარებელი“ „მომთმენი“ მშობლების მიერ აღზრდილი (შემწყნარებელი, შემწყნარებლისა). 1. (ძვ.) ვინც შეიწყნარებს, შეიბრალებს ვისმე. მოწყალე, შემნდობი, მიმტევებელი; მომთმენი ვისაც, რასაც მოთმენა შეუძლია (ჩიქობავა 1986:491, 323).

როგორც ვხედავთ, მთარგმნელის მიერ შერჩეული ლექსიკური ერთეული “indulgent” ორიგინალში მოცემული „ნებიერის“ შესატყვისი არ არის (Мюллер 1978 : 391). არასწორად შერჩეული სიტყვა კი ცვლის მთლიანობაში პასაჟის შინაარსს. გარდა ამისა, ინგლისურ თარგმანში სრულიად უადგილოდ არის ჩამატებული სიტყვა “farming”, რაც სასოფლო სამეურნეო საქმიანობას აღნიშნავს. (გვარჯალაძე ... 1979:373).

რუსულ თარგმანში ფ. თვალთვაძე შემდეგ ვარიანტს გვთავაზობს «Арсакидзе, хоть и был из простой семьи», „თუმცა არსაკიძე უბრალო ოჯახიდან იყო“, რაც საერთოდ სცილდება ორიგინალს.

გთავაზობთ ზემოთ განხილული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

“Brought up in excessive care in the family Arsakidze was bad at housekeeping. Rati’s palace was on the verge of destruction”.

«Арсакидзе был избалован воспитанием в семье и был плохим хозяйственником, дворец Рати почти рушался».

შემოთავაზებულ ინგლისურ თარგმანში “brought up by indulgent parents”, შეცვლილია ვარიანტი “brought up in excessive care” ანუ „ზედმეტი მზრუნველობით აღზრდილი“, რაც, ვფიქრობ, „ნებიერის“ სწორი შესატყვისია. ამ პასაჟის ბოლო მონაკვეთის: „განადგურების კიდეზე იყო მიმდგარი რატისეული სასახლე“, თარგმანი ვ. ერისთავის მიერ, ძირითადად, დედნის ადეკვატურად არის შესრულებული, გარდა ერთი ნიუანსისა. კერძოდ, ორიგინალში მოცემული სიტყვის „სასახლე“ შესატყვისად შემოთავაზებულია ლექსიკური ერთეული “house”, „სახლი“, რაც არასწორია. სწორი ვარიანტი იქნებოდა “palace”, „სასახლე“ (გვარჯალაძე ... 1979:354).

რაც შეეხება ჩემ მიერ შესრულებულ რუსულ თარგმანს, აქ ლექსიკური ერთეული «простой» – „უბრალო“ (მამისაშვილი ... 1993:598) შეცვლილია სიტყვით «избалован», „განებივრებული“ (მამისაშვილი ... 1993:214) და მიღებულია ორიგინალთან, ჩემი აზრით, მაქსიმალურად მიახლოებული თარგმანი.

ლექსიკური ერთეულის სწორად შერჩევის მნიშვნელობის საილუსტრაციოდ განვიხილოთ შემდეგი პასაჟი:

„მცხეთაში ჩასვლის კვირამაღში შემთხვევით გავიგე: სვეტიცხოვლის მეთვალყურედ ყოფილათ თურმე“ (გვ. 8).

“A few days before my ride to Mtskheta, I had learned by chance that he was the care – taker of the Cathedral” (p.12).

«Как то раз, приехав в Мцхета в воскресенье, я узнал, что он сторож при храме Светицховели» (стр. 6).

ციტირებული პასაჟის თარგმანებში ვერ ხერხდება სიტყვის „კვირამაღი“ ეკვივალენტის პოვნა, რის გამოც ირღვევა საწყისი შეტყობინების შინაარსი. ორიგინალში ავტორი წერს: ამბავი მცხეთაში ჩასვლის კვირამაღში ე.ი. შაბათ საღამოს გავიგეო (კვირამაღი – (ძვ.) კვირა დღის წინა საღამო, შაბათ საღამო. (ჩიქობავა 1986:264).

რომანის ინგლისურ ვარიანტში მთარგმნელი წერს: „ეს ამბავი მცხეთაში წასვლამდე რამდენიმე დღით ადრე გავიგე“. რუსულ თარგმანში კი ვკითხულობთ: „ეს ამბავი კვირას გავიგე, როცა მცხეთაში ჩამოვედი“.

ამგვარად, სიტყვამ როგორც უმცირესმა სათარგმნმა ერთეულმა, გადაწყვიტა მთელი პასაჟის შინაარსობრივი ტოლფასოვნების საკითხი.

გარდა ამისა, ამ პასაჟის ინგლისურ თარგმანში, ვ. ერისთავი წერს: „შემთხვევით შევიტყვე, რომ ის ტაძარში მეთვალყურედ ყოფილაო თურმე“, “I had learned by chance that he was the care – taker of the Cathedral”. თარგმანში, ორიგინალისაგან განსხვავებით, არ ჩანს თუ რომელ ტაძარზეა საუბარი. მეტი კონკრეტულობისთვის ჯობდა მთარგმნელს მიეთითებინა, რომ ის სვეტიცხოველში იყო მეთვალყურედ, ისე, როგორც დედანშია. გარდა ამისა, რომ ჩემი აზრით, მოცემულ სიტუაციაში უკეთესი იქნებოდა ”a” განუსაზღვრელი არტიკლის გამოყენება ნაცვლად “the” განსაზღვრული არტიკლისა. მაშინ მივიღებდით: “I learned by chance that he was a care – taker of Svetitskhoveli”. რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, აქ, ისევე როგორც დედანში, დაკონკრეტებულია, თუ სად იყო ექვთიმე მეთვალყურედ.

წარმოვადგენ მოცემული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

“On Saturday. evening on my arrival in Mtskheta I learned by chance that he was a care – taker of Svetitskhoveli”.

«Приехав в Мцхета в субботним вечером, я узнал, что он сторож при Светицховели».

შემოთავაზებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში გათვალისწინებულია ის შენიშვნები, რომლებიც გამოვთქვი ვახტანგ ერისთავისა და ფატმან თვალთვადის მიერ შესრულებული ამ პასაჟის ინგლისური და რუსული თარგმანების მიმართ. კერძოდ, მომეზინა სიტყვის „კვირამალი“ ლექსიკური ინვარიანტები: “Saturday evening”, «субботним вечером». ინგლისურ თარგმანში „ტაძრის“, “Cathedral” ნაცვლად, გამოყენებულია “Svetiskhoveli”, მეტი კონკრეტულობისთვის. “The” განსაზღვრული არტიკლი ჩანაცვლებულია ”a” განუსაზღვრელი არტიკლით. საერთო ჯამში, მიღებულია ორიგინალის ადეკვატური თარგმანები.

სიტყვის ინვარიანტული შესატყვისის როლის საილუსტრაციოდ განვიხილოთ კიდევ ერთი მონაკვეთი:

„ახლა ეს ეწადა მელქისედეკს: ოლთისის ეკლესიის სამაგიეროდ სვეტიცხოველის აგების ხარჯები ეკისრნა გიორგის“ (გვ. 97).

“Melkisedek wanted King Giorgi to undertake to bear the cost of restoring the ruined temple as compensation for the church in Oltisi” (p. 113).

«Мелхиседек настаивал, чтобы Георгий в отпущение своих грехов выделил средства на постройку Светицховели» (стр. 80).

ორიგინალში მოცემული სიტყვის „აგება“ შესატყვისად ინგლისურ თარგმანში შემოთავაზებულია «restore», რაც აგებას კი არა, აღდგენას ნიშნავს (Мюллер 1978:643). შესაბამისად იცვლება საწყისი შეტყობინების შინაარსი. თუ დედანში საუბარია სვეტიცხოვლის აგების ხარჯებზე, ინგლისურ თარგმანში საუბარია დანგრეული ტაძრის აღდგენის ხარჯებზე.

რუსულ თარგმანში ეს უზუსტობა არ არის დაშვებული.

გარდა ამისა, ინგლისურ თარგმანში ვერ ხერხდება სიტყვის „ხარჯები“, სწორი ინვარიანტის შერჩევა. შემოთავაზებული სიტყვა “cost”, „ფასს“ ნიშნავს (გვარჯალაძე ... 2013:199) და „ხარჯების“ შესატყვისად არ გამოდგება. ჩემი აზრით, მოცემულ სიტუაციაში სწორი იქნებოდა სიტყვის “expenses” გამოყენება, რაც „ხარჯებს“ ნიშნავს (გვარჯალაძე ... 2013:316). ასევე, რომანის ინგლისურ ვარიანტში, გაუგებარ მიზეზთა გამო, მთარგმნელი იყენებს ორ იდენტური მნიშვნელობის სიტყვას ერთსა და იმავე წინადადებაში: “to undertake” და “to bear”, რაც ორიგინალში მოცემული „ეკისრნას“ შესატყვისია (დაეკისრება (თურმ. დაჰკისრებია: აწმ. ეკისრება) გარდუვ. დააკისრებენ; დაევალება, მიენდობა) (ჩიქობავა 1986:68); (Webster 1986:1019; 77).

რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, აქ ფ. თვალთვამე ორიგინალის ასეთ ინტერპრეტაციას გვთავაზობს: «в отпущение своих грехов», ე.ი. „საკუთარ ცოდვათა მიტევებისათვის“, ნაცვლად „ოლთისის ეკლესიის სამაგიეროდ“. სწორი იქნებოდა «вместо церкви Олтиси». „აგების ხარჯები ეკისრა“ თარგმნილია შემდეგნაირად: «выделил средства на». ანუ „თანხები გამოეყო“. ვფიქრობ, უფრო ადეკვატური იქნებოდა «взять на себя расходы», თუმცა მთარგმნელის მიერ შემოთავაზებული ვარიანტი, პრინციპში, არ სცდება დედნის შინაარსს. ასევე რუსულ თარგმანში სიტყვის „ეწადა“ შესატყვისად გამოიყენებულია «настаивал» ანუ დაჟინებით მოითხოვდა, რაც უფრო მეტად კატეგორიულია, ვიდრე „ეწადა“, „უნდოდა“ (ეწადა (ნ. ძირ. ეწადა, თურმ. სწადებია, აწმ. – ში იყენ. სწადია) გრდუვ, წადილის სურვილი ექნება რისამე, მოწადინებული იქნება, ენდომება) (ჩიქობავა 1986:224).

წარმოვადგენ განხილული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

“Now Melkisedek wanted Giorgi to undertake expenses of construction of Svetitskhoveli instead of Oltisi church”.

«Теперь Мелхиседек хотел, чтобы Георгий взял на себя расходы строительства Светицховели вместо церкви Олтиси».

შემოთავაზებულ თარგმანებში მიღწეულია შინაარსობრივი თანხვედრა ორიგინალთან. გათვალისწინებულია ის შენიშვნები, რომლებზედაც მივუთითებდი. კერძოდ, ინგლისურ თარგმანში ორი ერთი და იმავე მნიშვნელობის სიტყვისაგან მხოლოდ ერთია გამოყენებული. ნაპოვნია სიტყვის, „ხარჯები“ ზუსტი ინვარიანტი “expenses”, სიტყვა “restore” ჩანაცვლებულია ლექსიკური ერთეულით “construction” (გვარჯალაძე ... 2013:187) .

რუსულ თარგმანში კი «отпущение своих грехов», შეცვლილია «вместо церкви Олтиси», რაც დედნის ადეკვატურია, «выделил средство», ჩანაცვლებულია ვარიანტით «взял на себя расходы» (ახვლედიანი ... 1950:29;464). საერთო ჯამში, მიღებულია დედანთან მიახლოებული თარგმანები.

რამდენჯერაც არ უნდა განვიხილოთ მთელის ტოლფასოვნების აუცილებლობა, გვერდს ვერ ავუვლით მთელის შემადგენელი ნაწილების ტოლფასოვნების საკითხსაც. თუ თარგმანს განვიხილავთ, როგორც ლინგვისტურ დისციპლინას, მაშინ ცნებები „ზუსტი“, „ტოლფასოვანი“, „ადეკვატური“ უნდა განვიხილოთ ტექსტის ენობრივი კომპონენტების საფუძველზე. ერთ – ერთი ასეთი კომპონენტი არის სიტყვა.

ვილჰემ ჰუმბოლდტი აღნიშნავს: „სიტყვა უფრო მეტია ვიდრე ცნების გამომხატველი ნიშანი, რადგან ცნება ვერ იარსებებს სიტყვის გარეშე. აზრი ფორმირდება სიტყვაში, როგორც ღრუბელი მოწმენდილ ლურჯ ცაზე. უნდა გვახსოვდეს, რომ სიტყვას აქვს საკუთრივ მისთვის დამახასიათებელი ინდივიდუალური ბუნება, ხასიათი, ფორმა, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი ძალა გავლენა მოახდინოს სულზე“ (Humboldt 2013:55).

სიტყვის მნიშვნელობის განსაზღვრისას აუცილებელია განვასხვავოთ სიტყვის რეფერენტული, პრაგმატული და შიდაენობრივი მნიშვნელობები.

რეფერენტული მნიშვნელობა ნიშანსა და მის რეფერენტს შორის დამოკიდებულებას აღნიშნავს. ნიშანთა რეფერენტები კი საგნების, პროცესების, თვისებების და რეალური სინამდვილის სხვა მოვლენების აღმნიშვნელი ნიშნებია. რეფერენტულ მნიშ-

ვნელობათა სისტემაში აისახება ენობრივი კოლექტივის მთელი პრაქტიკული გამოცდილება და ამიტომ ეს მნიშვნელობები სხვადასხვა ენაში უფრო მეტად საერთოა, ვიდრე განსხვავებული.

სიტყვის შიდაენობრივი მნიშვნელობები აღწერენ ნიშნის დამოკიდებულებას იმავე სისტემის სხვა ნიშნებთან. ხოლო პრაგმატული მნიშვნელობები სიტყვების მეტაფორული მნიშვნელობებია, რომლებიც წარმოიქმნება ერთი საგნის სახელწოდების მეორეზე გადატანის პირობებში, რასაც, თავის მხრივ, საფუძვლად უდევს მოცემული სიტყვის ემოციურ – შეფასებითი დახასიათება.

თარგმანის პროცესში სიტყვის მნიშვნელობების ერთი ენიდან მეორეზე გადატანის საშუალებების თვალსაზრისით განვიხილოთ შემდეგი პასაჟი:

„ ... ერთ დროს ტფილისში ბუკინისტობდა. მას მუდამ ჰქონდა სავსებით იშვიათი ძველი წიგნები და სურათები. ერთ მშვენიერ დღეს მის პაწია დუქანში საპარიკმახერო აღმოვაჩინე და ამის შემდეგ იგი გაჰქრა ჩემი ჰორიზონტიდან“ (გვ. 8).

“For some time he had owned a booth in Tbilisi dealing in old books. His shop was always well – stocked with the rarest folios and plates. One day I found his tiny bookshop had become a barber’s saloon, and so I lost track of him” (p. 12).

«Одно время был букинистом в Тбилиси. У него всегда можно было найти самые редкие книги и гравюры. В один прекрасный день, придя в его маленькую лавку, я застал в ней парикмахерскую» (стр. 6).

ორიგინალში მოცემული სიტყვის „წიგნები“ შესატყვისად ინგლისურ თარგმანში შემოთავაზებულია არა “books”, რაც, ჩემი აზრით, სწორი გადაწყვეტილება იქნებოდა, არამედ “folios”. Folio – ლათინური სიტყვაა [in folio] და ისეთ წიგნს აღნიშნავს, რომელშიც ერთი ფურცელი გაკეცილია ორ ნაწილად და მარცხენა და მარჯვენა გვერდები ერთი და იმავე ციფრით არის დანომრილი (Лехина ... 1955:742). სიტყვა „წიგნი“, “book” რეფერენტულ მნიშვნელობათა სისტემაში ჯდება. ამიტომ მისი გამოყენება მოცემულ სიტუაციაში სწორი იქნებოდა. (გვარჯალაძე ... 2013:101).

რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, აქ წარმოდგენილი «книги» ქართული „წიგნების“ ადეკვატურია.

მთარგმნელებს სიტყვა ”სურათები” ორივე თარგმანში გადააქვთ როგორც „გრავიურა“ (რუსულში «гравюры», ინგლისურში “plates” (სიტყვის “plate” ერთ – ერთი

მნიშვნელობა გრავიურა)) (გვარჯალაძე ... 2013:67). გრავიურა ფრანგული სიტყვაა და ხეზე, ქვაზე ან ლითონზე ამოჭრილ გამოსახულების ანაბეჭდს ნიშნავს და არა ქაღალდზე ან ტილოზე შესრულებულ ნახატს, ან ფოტოგრაფიულ გამოსახულებას (ჩიქობავა 1986:150). ამგვარად, „გრავიურა“ და „სურათი“ ეკვივალენტებად ვერ ჩაითვლება.

კიდევ ერთი პრობლემა იჩენს თავს ინგლისურ თარგმანში. ქართული „დუქნის“ შესატყვისად ერთმანეთის თანამიმდევრობით მთარგმნელი გვთავაზობს სამ სხვადასხვა ვარიანტს: „booth“, „shop“, „bookshop“. ყველა ამ სიტყვას აქვს მისთვის დამახასიათებელი სემანტიკური მნიშვნელობა: booth – ჯიხურს ან კოსკს აღნიშნავს, shop – მაღაზიას, ხოლო bookshop – წიგნების მაღაზიას (გვარჯალაძე ... 2013:102;824;101). ერთ პასაჟში სამი სხვადასხვა ლექსიკური ერთეულის შემოთავაზება ერთი და იმავე ობიექტის გამოსახატავად აზარალებს თარგმანის მხატვრულ მხარეს, აბნევს მკითხველს, ბუნდოვანს ხდის შინაარსს.

რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, აქ აღნიშნული პრობლემა არ იჩენს თავს, მაგრამ, სამწუხაროდ, გამოტოვებულია მონაკვეთი: „და ამის შემდეგ გაჰქრა ჩემი ჰორიზონტიდან“. ამ მონაკვეთის გამოტოვება არამიზანშეწონილია, რადგან მნიშვნელოვან ინფორმაციას შეიცავს.

გთავაზობთ აღნიშნული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

“For some time he was a second – hand book – seller. His shop always had a good stock of quite rare books and pictures. One day I found a barber’s in his tiny shop and since then I lost track of him”.

«Одно время он был букинистом в Тбилиси. У него всегда можно было найти самые редкие книги и картины. В один прекрасный день я застал парикмахерскую в его маленькой лавке и с тех пор он исчез с моего горизонта».

წარმოდგენილ თარგმანებში გათვალისწინებულია ყველა ის შენიშვნა, რომელებზეც მივუთითებდი. კერძოდ, წარმოდგენილი თარგმანის ინგლისურ ვარიანტში „ბუკინის-ტობდას“ შესატყვისად შემოთავაზებულია “he was a second – hand book – seller” (გვარჯალაძე ... 1979:48). „დუქნის“ ლექსიკურ ინვარიანტად შერჩეულია სიტყვა “shop”

(გვარჯალაძე ... 1979:242), „გრავიურა“, „plates“ ჩანაცვლებულია „სურათებით“, „pictures“ (გვარჯალაძე ... 1979:376).

რაც შეეხება წარმოდგენილ რუსულ თარგმანს, აქაც «гравюры» ანუ ”გრავიურები” დედნის შესაბამისად, ჩანაცვლებულია ”სურათებით”, «картины» (ახვლედიანი ... 1950:317). გარდა ამისა, გამოტოვებული მონაკვეთი, რომელიც მნიშვნელოვან ინფორმაციას შეიცავდა, დამატებულია. მთლიანობაში, მიღებულია დედნის ადეკვატური თარგმანები.

ვ. ერისთავის მიერ ერთი და იმავე ობიექტის სხვადასხვა ვარიანტით თარგმანის საილუსტრაციოდ მოვიყვანოთ კიდევ ერთი მაგალითი:

„ ... ეზოსმოდღვარმა ბნელი ღამე შეარჩია, მეფის საწოლ დარბაზში შეიპარა, ბოქლომი დაამსხვრია, ჯაჭვი ახსნა, წმ. გიორგის ხატი მოიპარა და ნოკორნას მონასტერში ჩაუტანა დაყუდებულ ბერს ევდემონს“ (გვ. 99 – 100).

”... one dark night the King’s chaplain slipped into the King’s bedchamber, broke the padlock, unchained the icon of St. George and carried it to Eudaemon, the hermit in the monastery of Nokorna” (p. 115).

«Темной ночью царский духовник Амбросий проник в опачивальню Георгия, сбил замок и снял цепь с иконы святого Георгия. Он украл ее и отнес в Нокорнский монастырь к схимнику Эвдемону» (გვ. 82).

ორიგინალში მოცემული სიტყვა „ხატის“ შესატყვისად ინგლისურ თარგმანში შემოთავაზებულია “icon”, რაც სწორი გადაწყვეტილებაა (თუმცა „წმ. გიორგის ხატის“ თარგმნილ ვარიანტად არა “the icon of St. George” – ს, არამედ “St. George’s icon” – ს ავირჩევდი).

რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, აქ მოცემულია ვარიანტი “с иконы святого Георгия”, რაც ადეკვატურია.

ინგლისურ თარგმანში არაფერია ნათქვამი ხატის „მოპარვაზე“. რომანის ინგლისურ ვარიანტში ვკითხულობთ: “broke the padlock, unchained the icon of St. George and carried it to ...” ე.ი. „ბოქლომი დაამსხვრია, ჯაჭვი ახსნა წმ. გიორგის ხატს და წაუღო...”

რუსულ თარგმანში კი კარგად ჩანს , რომ ეზოსმოდღვარმა ხატი მოიპარა. “Он украл ее” – ვკითხულობთ რომანის რუსულ ვარიანტში. ე.ი. „მან მოიპარა“. კარგი იყო სიტყვა „მოიპარა“ ინგლისურ თარგმანშიც გადასულიყო.

გარდა ამისა, ამ პასაჟის დასაწყისი „ეზოსმოდვარმა ბნელი ღამე შეარჩია ...“ არც ერთ თარგმანში არ არის წარმოდგენილი. ამ პასაჟის ორივე თარგმანი იწყება: ”one dark night ...”, «темной ночью», ე.ი. „ერთ ბნელ ღამეს“.

შემდეგი პასაჟის ინგლისურ თარგმანში ვ. ერისთავი ”ხატის” შესატყვისად არა “icon”-ს არამედ ”holy, image” – ს გვთავაზობს. რუსულ თარგმანში კი იგივე ვარიანტია წარმოდგენილი, რაც წინა პასაჟში:

„დაანამუსა თანაც, მხოლოდ ერთი თვის შემდეგ განეცხადებინა ხატი თავათ ჩამოვიდა ნოკორნაში“ (გვ. 100).

“He strictly enjoined him to announce, but not before one month had passed, that the holy, image had come to him itself” (p. 115).

«При этом наказал: лишь месяц спустя возвестить о том, что икона “сама прибыла” в Нокорнский монастырь» (стр. 82).

გამიძნელდება ლოგიკური ახსნა მოვუძებნო ვახტანგ ერისთავის გადაწყვეტილებას, ორი სხვადასხვა ლექსიკური ერთეულით გამოხატოს ერთი და იგივე ობიექტი.

ზემოთ მოყვანილი პასაჟის თარგმანების მიმართ შეიძლება სხვა პრეტენზიაც გამოითქვას.

დედანში წერია დაანამუსა, ანუ საიდუმლო გაანდო, სთხოვა ნათქვამი საიდუმლოდ შეენახა (დაანამუსებს (აწმ. ანამუსებს) გარდმ. (საუბ) 1. საიდუმლოს გაანდობს, სთხოვს ნათქვამი საიდუმლოდ შეინახოს) (ჩიქობავა 1986:158).

რუსულ თარგმანში კი ვკითხულობთ «при этом наказал» ანუ უბრძანა, დაავალა, დაარიგა (наказать – 2. ძვ. საუბ. ბრძანება (უბრძანებს), დავალება, დარიგება). (მამისაშვილი ... 1993:337). სიტყვა «наказать» უფრო კატეგორიულია, ვიდრე „დაანამუსა“. ეს უკანასკნელი უფრო თხოვნასთან ასოცირდება, ვიდრე ბრძანებასთან.

იგივე შეიძლება ვთქვათ ინგლისურ თარგმანზეც, რომელშიც ვკითხულობთ “he strictly enjoined”, ე.ი. „მან მკაცრად მიუთითა, უბრძანა“ (Мюллер 1978:747;262). „მითითებასა“ და „თხოვნას“ შორის განსხვავებაა. „მითითება“ უფრო კატეგორიულია, ვიდრე „თხოვნა“ მით უფრო, რომ თარგმანში გამოყენებულია სიტყვა “strictly”, „მკაცრად“, რაც კიდევ უფრო მეტი კატეგორიულობის ელფერს სძენს ინგლისურ თარგმანს.

წარმოვადგენ მოცემული პასაჟების ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

“... King’s chaplain chose the dark night, slipped into the King’s bedchamber, broke the padlock, unchained St. George’s icon, stole it and carried it to the hermit in the monastery of Nokorna”.

«Царский духовник выбрал темную ночь, проник в опочивальню Георгия, сбил замок, снял цепь с иконы святого Георгия, украл ее и отнес в Нокорнский монастырь к схимнику Эвдемону».

წარმოდგენილ თარგმანებში გათვალისწინებულია ის შენიშვნები, რომლებიც გამოვთქვი. ორივე თარგმანში, პასაჟის დასაწყისი შეცვლილია და უფრო ახლოს არის ორიგინალთან “... King’s chaplain chose the dark night”, «Царский духовник выбрал темную ночь», ე.ი. „ეზოსმოდვარმა შეარჩია ბნელი ღამე“. ინგლისურ თარგმანში დამატებულია სიტყვა “stole” ანუ „მოიპარა“, რომელიც გამოტოვებული იყო ვ. ერისთავის მიერ შესრულებულ თარგმანში. ასევე, წმ. გიორგის ხატი თარგმნილია, როგორც St. George’s icon (თუმცა არც “the icon of St. George” არის შეცდომა). შედეგად მიღებულია დედნის ადეკვატური თარგმანი:

“He asked him to keep the secret and to announce only after a month, that the icon had come to Nokorna itself”.

«Он попросил сохранить тайну и лишь месяц спустя возвестить, что икона сама прибыла в Нокорну».

ინგლისურ თარგმანში „დაანამუსას“ ეკვივალენტად “asked” არის შერჩეული (Мюллер 1978:50), რის გამოც აღარ იგრძნობა ის კატეგორიულობა, რომელიც მთარგმნელის მიერ შემოთავაზებულ ვარიანტში იყო. “of itself” შეცვლილია ვარიანტით “itself”, რადგან “of” წინდებულის გამოყენება ამ კონკრეტულ სიტუაციაში არასწორად მივიჩნეე.

რუსულ თარგმანში «При этом наказал», შეცვლილია ნაკლებად კატეგორიული ვარიანტით «он попросил» ანუ „დაანამუსა“, „სთხოვა“ (მამისაშვილი ... 1993:540). ამგვარად, მიღებულია დედანთან მიახლოებული თარგმანები.

ეკვივალენტური თარგმანის პირობა ორიგინალში გამოვლენილი ენის ნიშნების ისეთი ჩანაცვლებაა თარგმანში, როცა თარგმნითი ვარიანტები იმავე ან შეძლებისდაგვარად იმავე მნიშვნელობას ავლენენ. ორიგინალის ენის ნიშანთა ინვარიანტული

მნიშვნელობის შენარჩუნება თარგმანის ენის ნიშნებში თარგმანის ძირითადი პრობლემაა.

ენის ნიშანთა ინვარიანტული მნიშვნელობის შენარჩუნების კუთხით განვიხილოთ შემდეგი პასაჟი:

„... საჩიხეში ბლადა ნებიერა, ნატრობდა ფხოვის მთებსა და მჟავე წყალს“ (გვ. 281).

“... While in the deer’s enclosure Nebiera lowed plaintively yearning for the Pkhovian mountains and their chalybeate springs” (p. 313).

«Небиера мычала в загоне, грезила о пховских горах и соленых водах» (стр. 223).

ორიგინალში მოცემული „მჟავე წყალი“ ინგლისურად თარგმნილია, როგორც “chalybeate springs”, ხოლო რუსულად «соленых водах». ინგლისურ თარგმანში შემოთავაზებული “chalybeate springs” რკინის შემცველ წყაროებს აღნიშნავს (Мюллер 1978:127), ხოლო რუსულ თარგმანში შემოთავაზებული «соленых водах» მარილების შემცველ წყლებს (მამისაშვილი ... 1993:712). ვფიქრობ, მოცემულ სიტუაციაში უკეთესი იქნებოდა თარგმანებში „მჟავე წყალი“ შეგვეცვალა უფრო ზოგადი მნიშვნელობის აღმნიშვნელი სიტყვებით. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, ჩემი აზრით, უპრიანი იქნებოდა „მჟავე წყალი“ გვეთარგმნა, როგორც “mineral waters”, «минеральные воды» (Мюллер 1978:481); (მამისაშვილი ... 1993:314).

ვ. ერისთავი რომანის სხვა პასაჟში „მჟავე წყლის“ შესატყვისად გვთავაზობს ვარიანტს “the springs of sour water”:

„... ფხოვის მთებს და მჟავე წყალს მონატრებულ ირემს“ (გვ. 293).

“...like a deer panting for Pkhovian mountains and the springs of sour water” (p. 325).

«когда она грезит о пховских горах и соленых водах» (стр. 232).

“sour” „მჟავეს“, „ამჟავებულს“ ნიშნავს და მეტწილად პროდუქტებთან მიმართებაში გამოიყენება და არა „მჟავე წყლის“ აღსანიშნავად (Мюллер 1978:719).

რაც შეეხება ციტირებული პასაჟის რუსულ თარგმანს, აქ იგივე ვარიანტია შემოთავაზებული, რაც წინა პასაჟში.

ვფიქრობ, ამ შემთხვევაშიც სწორი იქნებოდა ე.წ. „გენერალიზაციის მეთოდის“ გამოყენება, რაც ერთ ენაზე კონკრეტული მნიშვნელობის სიტყვის უფრო ზოგადი მნიშვნელობის ლექსიკური ერთეულით ჩანაცვლებას გულისხმობს მეორე ენაზე.

წარმოვადგენ მოცემული პასუხების ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

”... Nebiera was lowing in the deer’s enclosure yearning for Pkhovian mountains and mineral waters”.

«Небиера мычала в загоне, грезила о пховских горах и минеральных водах».

“... like a deer panting for Pkhovian – mountains and mineral waters”.

«когда она грезит о пховских горах и минеральных водах».

ძირითადი პრეტენზია, რაც ამ პასაჟის თარგმანების მიმართ მქონდა, იყო „მუავე წყლის“ თარგმნასთან დაკავშირებული პრობლემა, რომელიც მოგვარდა ე.წ. „გენერალიზაციის მეთოდის“ გამოყენებით.

ახლა განვიხილოთ შემდეგი პასაჟი:

„ბორდოხანმა და მამამზემ ჟანგისფერი სამოსი ჩაიცვეს, ბნელ მიწურში გადასახლდნენ. ორი კვირა გამოხდა, ახლა ხამლნი ჩაიცვეს შავნი, მოთეთრო ზოლებით აჭრელებული. დღე და ღამე შიშველ სოხანებზე იყვნენ პირქვე დამხობილნი, სასმელ – საჭმელს არ იკარებდნენ“ (გვ. 59).

“Bordokhan and Mamamzeh put on rust – coloured garments and moved into a dark pit. Two weeks passed and they dressed themselves in black sackcloth streaked with white. Day and night they lay face down on the naked earth and would not touch food or drink” (p. 70).

«В глубочайший траур оделись Бордохан и Мамамзе. Они переселились в темную землянку. Лишь спустя две недели они обулись в черные с белыми полосами сандалии. День и ночь лежали они на голой циновке, не прикасаясь к пище» (стр. 48).

დედანში მოცემული სიტყვის „მიწური“ შესატყვისად ინგლისურ თარგმანში მოცემულია სიტყვა “pit”, რაც ადეკვატურად ვერ ჩაითვლება. “pit” უფრო ღრმულს, ორმოს ნიშნავს (Мюллер 1978:571), „მიწური“ კი მიწაში გაკეთებული სადგომია. (მიწური – მიწაში გაკეთებული სადგომი, ბინა; სადგომი – 1. საცხოვრებელი ნაგებობა, ადგილსამყოფელი) (ჩიქობავა 1986:307, 385). რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, აქ სწორად არის მოძებნილი ლექსიკური ერთეული «землянка» ქართული „მიწურის“ შესატყვისად (მამისაშვილი ... 1993:207). რჩება დილემა, რომელი ლექსიკური ერთეული მივუსადაგოთ ინგლისურ თარგმანში სიტყვას „მიწური“. უკვე აღვნიშნე, რომ მთარგმნელის მიერ შემოთავაზებული “pit” არ გამოდგება. არც “mud – hut” იქნება სწორი ლექსიკური

ინვარიანტი, რადგან ეს უკანასკნელი ტალახით აშენებულ ქოხს ნიშნავს, თუმცა ქართულ – ინგლისურ ლექსიკონში განმარტებულია, როგორც „მიწური“ (გვარჯალაძე ... 1979:259). აქვე უნდა აღვნიშნო, რომ სხვა ლექსიკონებში, მაგ. მიულერის ინგლისურ – რუსულ ლექსიკონში, ვებსტერის განმარტებით ლექსიკონში, სიტყვა “mud – hut” საერთოდ არ არის წარმოდგენილი. ვფიქრობ, გამოსავალი იქნება “earthen dwelling” „მიწის სადგომი“ (Мюллер 1978:250;248).

რუსულ ვარიანტში ფატმან თვალთვადე „ხამლის შესატყვისად გვთავაზობს «сандалии», რაც არასწორია, რადგან სანდალი მსუბუქი, უქუსლო ფეხსაცმელია (ჩიქობავა 1986:393). ორიგინალში კი, კონტექსტის გათვალისწინებით, უხემ, მოუქნელ ქსოვილზეა საუბარი. (ხამი – 1. დაუმუშავებელი, გამოუყენებელი, მოუქნელი) (ჩიქობავა 1986:575). ეს რომ ასეა, ადვილად დავრწმუნდებით, თუ გავიხსენებთ შემდეგ პასაჟს ორიგინალიდან:

„ესა სთქვა და წითელი ხამლით მხარშეკრული მიმინო აიყვანა ორმოს ფსკერიდან არსაკიძემ და აჩვენა მონადირეებს“ (გვ. 111). ე.ი. დაბეჯითებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საუბარია უხემ ქსოვილზე და არა „სანდლებზე“.

რაც შეეხება ინგლისურ თარგმანს, ამ შემთხვევაში ვ. ერისთავი სწორ ეკვივალენტს გვთავაზობს ქართული „ხამლის“ შესატყვისად. “They dressed themselves in black sackcloth” – ვკითხულობთ ინგლისურ თარგმანში, ე.ი. „მათ უხეში შავი ტილოს სამოსი ჩაიცვეს“. მოთეთრო ზოლებით აჭრელებული შემდეგნაირად არის თარგმნილი: “streaked with white”, «с белыми полосами». ე.ი. „თეთრი ზოლებით“. ვფიქრობ, უფრო სწორი იქნებოდა «с беловатыми полосами» და “streaked with whitish stripes”. შემოთავაზებული ვარიანტები საშუალებას მოგვცემდა უფრო სწორად გადმოგვეცა ავტორის მიერ დანახული ფერთა გამა.

რუსულ თარგმანში, ფ. თვალთვადის მიერ შემოთავაზებულ „სანდლებთან“ დაკავშირებულ ნიუანსზე ყურადღებას ამახვილებს ვ. მამულაშვილი 1959 წლის გაზეთ „თბილისის“ 6 ივლისის ნომერში გამოქვეყნებულ სტატიაში: „ორი თარგმანი – ორი მაგალითი“. ის წერს: „ქართული ფრაზა „ხამლები ჩაიცვეს შავნი მოთეთრო ზოლებით“ რუსულად ასეა ტრანსფორმირებული: მათ ჩაიცვეს თეთრზოლებიანი შავი სანდლები“. რა შუაშია აქ სანდალი? ხამლი ხსენებულ კონტექსტში ხამს, უხემს, მოუქნელ ქსოვილს

უნდა ნიშნავდეს. რომ ეს ასეა, სხვა ადგილიდანაც მტკიცდება („წითელი ხამლით მხარშეკრული მიმინო“).

გარდა ამისა, რუსული თარგმანში არის სხვა უზუსტობაც. კერძოდ, ორიგინალის მიხედვით ბორდოხანი და მამამზე სოხანეზე, ანუ მიწის იატაკზე იწვნენ (სოხანე სოხანისა (კუთხ.) მიწის იატაკი) (ჩიქოვაძე 1986: 412). რუსული თარგმანის მიხედვით კი «лежали они на голой циновке» ე.ი. „შიშველ ქილობზე იწვნენ“, რაც სცდება ორიგინალს.

რაც შეეხება ინგლისურ თარგმანს, აქ „სოხანეს“ შესატყვისად “naked earth” ანუ „ცარიელი მიწა“ არის შემოთავაზებული. ამ ვარიანტმა შეიძლება გარკვეული გაუგებრობა გამოიწვიოს მით უფრო, რომ ინგლისურ თარგმანში „მიწურის ეკვივალენტად “pit” არის წარმოდგენილი. ჩემი აზრით, სწორი იქნებოდა “naked earth floor”, ანუ „შიშველი მიწის იატაკზე“.

ასევე რუსულ თარგმანში წერია ისინი საჭმელს არ ეკარებოდნენო, «не прикасались к пище». ორიგინალში კი ვკითხულობთ: „სასმელ – საჭმელს არ იკარებდნენ“. ე.ი. რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია სიტყვა „სასმელი“, რაც არაკანონზომიერია, რადგან როცა ავტორი დედანში წერს „სასმელ – საჭმელს არ იკარებდნენ“ო, ის ხაზს უსვამს მათი მდგომარეობის ტრაგიზმს.

ეს უზუსტობა ინგლისურ თარგმანში არ შეინიშნება.

რუსულ ვარიანტში არის კიდევ ერთი პრობლემა, რაც ფერის თარგმნის სპეციფიკას უკავშირდება. კერძოდ, ციტირებულ პასაჟში ნათქვამია: „ბორდოხანმა და მამამზემ ჟანგისფერი სამოსი ჩაიცვეს“. რუსულ თარგმანში კი ვკითხულობთ: «В глубочайший траур оделись Бордохан и Мамамзе». ე.ი. „ბორდოხანმა და მამამზემ სამგლოვიარო სამოსი ჩაიცვეს“. შინაარსობრივი თვალსაზრისით, შეიძლება ვთქვათ, რომ დედანთან თანხვედრაა, მაგრამ უმჯობესი იქნებოდა ვარიანტი: «Бордохан и Мамамзе, оделись в одежды ржавого цвета» (ახვლედიანი ... 1950:267), მაშინ წარმოდგენილ ვარიანტში შენარჩუნებული იქნებოდა კ. გამსახურდიას ბუნებრივ ფერთა ხედვისა და გადმოცემის მანერა, სტილი.

ინგლისურ თარგმანში ვ. ერისთავი ითვალისწინებს ფერების ავტორისეულ ხედვას და გვთავაზობს ვარიანტს: “rust – coloured”, რაც „ჟანგისფერის“ ზუსტი ადეკვატია (Мюллер 1978:662).

ზემოთ განხილული პასაჟის ინგლისურმა და რუსულმა თარგმანებმა გვიჩვენა, რომ ყოველთვის როდი ხერხდება ერთ ენაში არსებული ლექსიკური ერთეულების ზუსტი ადეკვატების მოძიება სხვა ენაში.

აქვე წარმოვადგენ განხილული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

“Bordokhan and Mamamze put on rust – coloured garments and moved into a dark earthen dwelling. Two weeks passed and now they put on black sackcloth streaked with whitish stripes.

Day and night they lay face down on the naked earth floor and wouldn't touch food or drink”.

«Бордохан и Мамамзе оделись в одежды ржавого цвета. Они переселились в темную в землянку. Две недели спустя они надели черные мешковины с беловатыми полосами. День и ночь лежали на голом земляном полу, не прикасаясь ни к пище, не к питью».

შემოთავაზებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში გათვალისწინებულია ის შენიშვნები, რომლებზედაც მივუთითებდი. კერძოდ, ინგლისურ თარგმანში „მიწურის“ შესატყვისად მოძებნილია “earthen dwelling”, „შიშველ სოხანეზე“ თარგმნილია, როგორც “naked earth floor”. ამიტომ, უკვე კარგად ჩანს, რომ ისინი მიწის იატაკზე იყვნენ პირქვე დამხობილნი.

გარდა ამისა, ორივე თარგმანში, როგორც ინგლისურში, ასევე რუსულში, „მოთეთრო ზოლებით აჭრელებული“ თარგმნილია, როგორც “with whitish stripes” და «с беловатыми полосами». წარმოდგენილი ვარიანტები, ვფიქრობ, უკეთესად გამოხატავენ ორიგინალში გადმოცემული ფერის გამას.

რუსულ თარგმანში, მონაკვეთი: „ბორდოხანმა და მამამზემ ჟანგისფერი სამოსი ჩაიცვეს,““ შემდეგნაირად ვთარგმნე: «бордохан и Мамамзе оделись в одежды ржавого цвета». ვფიქრობ, წარმოდგენილი ვარიანტი უკეთესად შეესაბამება ავტორის მიერ დახატულ ფერს „ჟანგისფერი“. გარდა ამისა, «черные с белыми полосами сандалии», შევცვალეთ ადეკვატური ვარიანტით, «черные мешковины с беловатыми полосами» (მამისაშვილი ... 1993:312).

ასევე ინგლისურ თარგმანში საკუთარი სახელი „მამამზე“ ტრანსლიტერაციის მეთოდით გადავიტანე და მივიღე “Mamamze” და არა “Mamamzeh”. მთლიანობაში, წარმოდგენილ თარგმანებში დაძებნილია დედანში წარმოდგენილი ზოგიერთი ლექსიკური

ერთეულისათვის, ჩემი აზრით, მაქსიმალურად ადეკვატური შესატყვისები. თუმცა, როგორც უკვე აღვნიშნე, ზოგჯერ ზუსტი ლექსიკური ინვარიანტების მოძიება შეუძლებელია იმის გამო, რომ ყველა სიტყვას ერთ ენაში არ მოეპოვება ზუსტი შესატყვისი სხვა ენაში და ყველა სიტყვა ერთ ენაში არ გამოხატავს იმავე ცნებას მეორე ენაში.

ენის სტრუქტურისა და ფუნქციონირების მეტად წარმოჩენის მიზნით ლინგვისტიკა ეყრდნობა სემიოტიკას – მეცნიერებას, რომელიც სისტემის სხვადასხვა ნიშნებს შეისწავლის. ნიშნები მატერიალური ობიექტებია, რომლებიც ჩვენს ცნობიერებაში გარკვეულ შინაარსობრივ მნიშვნელობასთან ასოცირდება. ყოველ ნიშანს აქვს ორი მხარე: ფორმა და შინაარსი.

ვ. ნ. კომისაროვი გამოყოფს სამი ტიპის კავშირს, რომლის გარეშეც ნიშნები ვერ ფუნქციონირებენ: 1. ნიშნის კავშირი ობიექტთან, რომელსაც ის გამოხატავს, რასაც ნიშნის სემანტიკა ეწოდება; 2. ნიშნის კავშირი ამ სისტემის სხვა ნიშნებთან, სადაც ის არსებობს; 3. ნიშნის კავშირი ადამიანებთან, რომლებიც მას იყენებენ (Комиссаров 2002:15).

რ. იაკობსონი კი გამოყოფს ვერბალურ ნიშანთა ინტერპრეტაციის სამ გზას: 1. ვერბალურ ნიშანთა ინტერპრეტაციას იმავე ენის სხვა ნიშანთა საშუალებით ანუ ინტრა-ლინგვალურ თარგმანს; 2. ვერბალურ ნიშანთა ინტერპრეტაციას სხვა ენის საშუალებით ანუ ინტერლინგვალურ თარგმანს; 3. ვერბალურ ნიშანთა ინტერპრეტაციას არა-ვერბალურ ნიშანთა სისტემის ნიშნებით ანუ ინტერსემიოტურ თარგმანს, ტრანსმუტაციას (Jakobson 2013:145).

თარგმანის დროს ნიშნების სწორად შერჩევის მნიშვნელობის საილუსტრაციოდ განვიხილოთ შემდეგი პასაჟი:

„ძველკოლხური სპილენძის მონეტები მაჩვენა, თამარის, რუსუდანის, ლაშა გიორგის, დავით ნარინისა და ერეკლე მეფის თეთრები“ (გვ. 9).

“He showed me ancient Colchian copper coins, silver of the times of Queen Tamar, Rusudan, Lasha Giorgi, David and Heraclius II” (p. 13).

«Он показал мне древние колхидские медные деньги, монеты царицы Тамар, ее дочери Русудан, Георгия Лаша, серебро Давида Нарина и последнего царя Грузии Ираклия II» (стр. 6).

ამ მონაკვეთის რუსულ თარგმანში „სპილენძის მონეტების“ შესატყვისად შემოთავაზებულია «колхидские медные деньги». ნიშანი „ფული“ ზოგად ცნებაზე მიგვანიშნებს, ამიტომ უკეთესი იქნებოდა გამოგვეყენებინა უფრო ვიწრო მნიშვნელობის აღმნიშვნელი სიტყვა „მონეტა“, ისე როგორც ორიგინალშია და მივიღებდით «древние колхские медные монеты» და არა «деньги», «колхские» და არა «колхидские».

ინგლისურ თარგმანში ეს სპეციფიკა გათვალისწინებულია და შემოთავაზებულია “ancient copper coins”.

რაც შეეხება სიტყვას „თეთრი“, ეს ნაციონალური რეალიის გამომხატველი სიტყვაა და თარგმანებში უცვლელად უნდა გადასულიყო: რუსულში «тетри», ინგლისურში „tetri“ და არა «серебро» და „silver“, რაც ვერცხლის მონეტას აღნიშნავს.

გვერდს ვერ ავუვლი თარგმანის ინგლისურ ვარიანტში კიდევ ერთ პრობლემას, რომელიც საკუთარი სახელის გადატანის სპეციფიკას უკავშირდება. კერძოდ, „ერეკლე მეფის“ შესატყვისად ინგლისურ თარგმანში “Heraclius II” არის შემოთავაზებული. მთარგმნელის მიერ შერჩეული ფორმა სწორია, მაგრამ მე უპირატესობას მაინც ფორმას “Erekle II” მივანიჭებდი, რადგან უკეთ ხერხდება ქართული ქდერადობისა და სურნელის შენარჩუნება.

გარდა ამისა, ამ პასაჟის რუსულ თარგმანში დაშვებულია ისტორიული ხასიათის შეცდომა. რუსულ თარგმანში წერია: «и последнего царя Грузии Ираклия II». საქართველოს უკანასკნელი მეფე ერეკლე II არ ყოფილა. როგორც ცნობილია, ასეთი მისი ვაჟი, გიორგი XII იყო.

ინგლისურ თარგმანში ეს ცთომილება არ არის.

ასევე დედანში საუბარია „დავით ნარინის“ შესახებ, ამიტომ სწორი იქნებოდა თარგმანის ინგლისურ ვარიანტში „დავით ნარინი“ სრულად გადასულიყო, მაშინ მივიღებდით შემდეგ ვარიანტს: “David Narin”. ეს შენიშვნა არ ვრცელდება რუსულ თარგმანზე.

წარმოვადგენ ციტირებული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

“He showed me ancient Colchian copper coins, “tetris” of Tamar, Rusudan, Lasha Giorgi, David Narin and Erekle II”.

«Он показал мне древние колхские медные монеты, тетры Тамар, Русудан, Лаша Георгия, Давида Нарина и Ираклия II».

შემოთავაზებულ თარგმანებში გათვალისწინებულია ის შენიშვნები, რომელზედაც მივუთითებდი. ინგლისურ თარგმანში “silver” ჩანაცვლებულია ლექსიკური ერთეულით “tetris”. „თეთრი“ ნაციონალური რეალიის, კერძოდ, ფულის ნიშნის გამომხატველი სიტყვაა და მისი შეცვლა არ იქნებოდა რეკომენდებული. ასევე გათვალისწინებულია საკუთარი სახელების გადატანასთან დაკავშირებული პრობოლემები.

რუსულ თარგმანში სიტყვა «монеты», რომელიც მთარგმნელს „თეთრის“ შესატყვისად აქვს გამოყენებული, ჩანაცვლებულია ლექსიკური ერთეულით «тетри», როგორც ზევით აღვნიშნე, იმის გამო, რომ ეროვნული ფულის ნიშნის გამომხატველი სიტყვაა. მთლიანობაში, შერჩეულია ობიექტების აღმნიშვნელი სწორი ნიშნები, მიღებულია დედნის ადეკვატური თარგმანები.

მთარგმნელისათვის კიდევ ერთ დაბრკოლებად შეიძლება იქცეს სიტყვის პოლისემიური ბუნება, რადგან პოლისემიის პირობებში რთულდება მოცემული ლექსიკური ერთეულის შესატყვისის ამორჩევა სიტყვის მრავალ მნიშვნელობათა შორის. ამ საკითხის თაობაზე იუ. ნაიდა წერს: „რადგანაც სიტყვები გარკვეული შინაარსის მატარებელნი არიან და რადგან სხვადასხვა ენაში შესატყვისი სიტყვების სემანტიკური ველები არ არის იდენტური, „წყარო“ ენიდან „მიმღებ“ ენაზე თარგმანის პირობებში სიტყვის არჩევა უფრო მეტად კონტექსტზეა დამოკიდებული ვიდრე სიტყვათა ფიქსირებულ სისტემაზე“ (Nida ... 1974:15).

პოლისემიის პირობებში სიტყვის შესატყვისი მნიშვნელობის არჩევის თვალსაზრისით განვიხილოთ შემდეგი პასაჟი:

„ცხენიანად რომ დამინახა, ლანდმა ზეწამოიჭრა, მომიახლოვდა.

რომელი ხარო? შემეკითხა განცვიფრებული.

ხმაზე შევიცანი ექვთიმე, მან კი ვერ მიცნო, ვიდრე გვარი არ ვუთხარი ჩემი“ (გვ. 7).

“On seeing me with my horse the apparition jumped up and approached me”.

“Who may you be? A surprised voice asked. By the voice I knew it was Euphemus. He did not realize who I was until I told him my name” (p. 11).

«Увидив меня с конем, старик поднялся и приблизился ко мне.

Я узнал Евфимия» (стр. 5).

დედანში მოცემული სიტყვის „ლანდი“ შესატყვისად მთარგმნელი ინგლისურ ვარიანტში გვთავაზობს სიტყვას „apparition“, რაც „მოჩვენებას“, „ლანდს“ ნიშნავს (გვარჯალაძე ... 2013:45). ქართულ სიტყვას „ლანდი“ ორი მნიშვნელობა აქვს: 1. სიბნელეში ბუნდოვნად გამოჩენილი ადამიანი, ცხოველი, საგანი. 2. ვისიმე, რისიმე აჩრდილი, მოჩვენება (ჩიქობავა 1986:274).

კონტექსტიდან გამომდინარე ორიგინალში „ლანდი“ სიბნელეში ბუნდოვნად გამოჩენილი ადამიანია. მაგრამ ამ შემთხვევაში სიტყვა „apparition“ მაინც შეიძლება ჩაითვალოს „ლანდის“ ლექსიკურ ინვარიანტად.

რუსულ თარგმანში ფ. თვალთვაძე ვერ ახერხებს სიტყვისათვის „ლანდი“ შესატყვისის მოძებნას და გვთავაზობს სიტყვას «старик», „მოხუცი“, რის გამოც იკარგება იდუმალების, მოულოდნელობისა და გაურკვეველობის ელფერი, რომელიც ორიგინალში თან ახლავს ამ ორი პიროვნების შეხვედრას. ეს განწყობა რუსულ თარგმანში მაშინაც იკარგება, როცა მთარგმნელი წერს: «я узнал Евфимия», ანუ „ექვთიმე ვიცანი“, რაც შორდება დედანს, რადგან ორიგინალში წერია: “ხმაზე შევიცანი ექვთიმე, მან კი ვერ მიცნო, ვიდრე გვარი არ ვუთხარი ჩემი”.

გარდა ამისა, კარგი იყო საკუთარი სახელი „ექვთიმე“ ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენებით გადაგვეტანა, რათა შეგვენარჩუნებინა ქართული სურნელი და ჟღერადობა. მაშინ მივიღებდით ვარიანტებს “Ekvtime” და არა “Euphemus”, «Эквtime» და არა «Евфимия».

გთავაზობთ განხილული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

“On seeing me with a horse the figure rose quickly and approached me”.

“Who are you? he asked surprisingly. I recognised Ekvtime by voice. He couldn’t recognise me until I told him my name”.

«Увидев меня с конем, тень поднялась приблизилась ко мне.

Это ты? – спросил он изумленно.

Я узнал Эквtimeя по голосу, но он не узнал меня, пока я не сказал ему свою фамилию».

წარმოდგენილ თარგმანებში გათვალისწინებულია ის შენიშვნები, რომლებზეც მივუთითებდი. ინგლისურ თარგმანში ლექსიკური ერთეული “apparition” ჩავანაცვლე, ჩემი აზრით, უფრო სწორი ეკვივალენტით “figure” (Webster 1986:334).

რუსულ თარგმანში სიტყვა «старик» შევცვალე ლექსიკური ერთეულით «тень» რაც დედანში მოცემული „ლანდი“-ს ადეკვატურია (მამისაშვილი ... 1993:755). უზუსტობები შევასწორე და ამიტომ ორიგინალში მოცემული განწყობა შევინარჩუნე.

ამგვარად, წარმოდგენილ თარგმანებში მოძებნილია დედანში მოცემული ლექსიკური ერთეულებისათვის სწორი შესატყვისები სიტყვის პოლისემიური ბუნების გათვალისწინებით. მიღებულია ორიგინალის ეკვივალენტური თარგმანები.

ძირითადი სირთულე თარგმანის პროცესში უკვაშირდება ენების თავისებურებებსა და მათი გამოყენების ხერხებს სიტყვებისა და ობიექტების აღწერის დროს. გამოვყოთ სირთულეთა სამი ტიპი: 1. ენობრივი ერთეულების სემანტიკური სპეციფიკა; 2. ენებს შორის არსებული არაენობრივი რეალიების ასახვის თავისებურებები; 3. განსხვავება თვით ამ რეალიებს შორის.

ყოველ ენობრივ ნიშანს მყარი, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი მნიშვნელობა აქვს სხვადასხვა ენაში, რომლებიც, როგორც წესი, ერთმანეთს არ ემთხვევა. სწორედ ამიტომ, თარგმანი ვერ შემოიფარგლება ერთი ფორმის მეორეთი ჩანაცვლებით, რადგან გასათვალისწინებელია, თუ ენის ნიშანთა რომელი მნიშვნელობა შეესაბამება ორიგინალის შინაარსს. ლინგვისტური დაბრკოლება კი სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ ყოველი ენა თავისებურად აღწერს ე.წ. „სამყაროს ენობრივ სურათს“ (ასე უწოდებს ასეთი ტიპის დაბრკოლებას ვ. კომისაროვი) (Комиссаров 1990:80). ამიტომ ლოგიკურია ერთი და იმავე სემანტიკური დატვირთვით სხვადასხვა ლექსიკური ერთეულის გამოყენება სხვადასხვა ენაში.

ზემონათქვამის საილუსტრაციოდ განვიხილოთ შემდეგი:

„გაიხარა მოხუცმა, მარჯვენა მკერდზე მაკოცა ისე, როგორც ოდიშელებს სჩვევიათ ხოლმე“ (გვ. 7).

“The old man was glad to see me. He kissed me on the right breast as is the custom of the Mingrelians ...” (p. 11).

«Старик поцеловал меня в правое плечо, по мегрельскому обычаю ...» (стр. 5)

ორიგინალში მოცემული სიტყვა „მკერდი“ ინგლისურ თარგმანში გადავიდა როგორც „breast“, ხოლო რუსულ თარგმანში „плечо“ და არა მაგ. „грудь“, რაც არ იქნებოდა სწორი.

ეს პასაჟი სხვა მხრივაც არის საინტერესო. დედანში ვკითხულობთ: „ისე როგორც ოდიშელებს სჩვევიათ“, ხოლო რუსულ თარგმანში რატომღაც «по мегрельскому обычаю». იგივე ვარიანტია წარმოდგენილი ინგლისურ თარგმანშიც: „as is the custom of the Mingrelians“.

ორიგინალში მოცემული სიტყვის „ოდიშელების“ „მეგრელებით“ შეცვლა ვერ ჩაითვლება სწორ გადაწვეტილებად. პირველი არგუმენტი ის არის, რომ უცხო მკითხველისათვის შეიძლება გაუგებარი იყოს ამ სიტყვებს შორის კავშირი ყოველგვარი განმარტების გარეშე. მეორე არგუმენტად კი შეიძლება მოვიყვანოთ ის გარემოება, რომ მთარგმნელებმა უნდა გაითვალისწინონ ავტორის არჩევანი, რომელიც გამყარებულია საკუთარი ქვეყნის ისტორიის ცოდნით.

წარმოვადგენ ციტირებული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

“The old man was glad to see me. He kissed me on the right breast as is the custom of the Odishelians”.

«Старик поцеловал меня в правое плечо, по одишскому обычаю...»

ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში „მეგრელები“ ჩანაცვლებულია „ოდიშელებით“, ისე, როგორც ორიგინალშია.

შედეგად მივიღეთ თარგმანის ისეთი ვარიანტები, სადაც რომანის ავტორის მიერ წარმოდგენილი სიტყვა „ოდიშელები“ არ არის „მეგრელებით“ შეცვლილი. შესაბამისად, აღარ ჩნდება კითხვა თუ რა კავშირია ამ ორ სიტყვას შორის.

მხატვრული თარგმანის ანალიზის დროს გვერდს ვერ ავუვლით უცხო და მშობლიურ კულტურათა ურთიერთკავშირის საკითხსაც. ამ კუთხით განვიხილოთ შემდეგი პასაჟი:

„ცხენოსანს შავარდენი უზის მარცხენაზე და ასომთავრულით წარწერილია ზედ ...“ (გვ. 11).

“It represented a horseman with a hawk on his right wrist, and bore the following inscription in capital letters ...” (p. 15).

«На ней ясно можно было различить всадника с ястребом на левой руке. Надпись на обороте монеты, сделанная заглавными буквами, гласила ... » (стр. 8).

ორივე თარგმანში უზუსტობაა დაშვებული. „ასომთავრული“ რუსულად თარგმნილია, როგორც «заглавными буквами», ხოლო ინგლისურად, სავარაუდოდ რუსულის გავლენით, “in capital letters”, ანუ „დიდი ასოებით“. მთარგმნელებს უნდა სცოდნოდათ, რომ ქართულ დამწერლობაში არ არსებობს დიდი და პატარა ასოები და რომ ასომთავრული უძველესი ქართული დამწერლობაა მეცნიერებაში მრგლოვანად წოდებული (ჩიქობავა 1986:40). ამ შემთხვევაში შეიძლება ვისაუბროთ არა მხოლოდ არასწორ თარგმანზე, არამედ ფაქტების არცოდნაზე, ენობრივი, ლიტერატურული, კულტურული ერუდიციის ნაკლებობაზე.

თარგმანის ინგლისურ ვარიანტში არის კიდევ ერთი უზუსტობა. ორიგინალში წერია „შევარდენი უზის მარცხენაზე“, ხოლო ინგლისურ თარგმანში სიტყვა „მარცხენა“ შეცვლილია „მარჯვენათი“ (“on the right wrist” – ვკითხულობთ ინგლისურ თარგმანში). გარდა ამისა, „ხელის“ შესატყვისად, გამოყენებულია “wrist” ანუ „მაჯა“, როცა სწორი ვარიანტი იქნებოდა “hand”.

რუსულ თარგმანში ეს უზუსტობა არ აღინიშნება, მაგრამ ჩამატებულია «ясно можно было различить», ანუ „კარგად შეიძლებოდა გარჩევა“.

გთავაზობთ მოცემული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

”It represented a horseman with a hawk on his left hand, and bore the following inscription in asomtavruli” (ancient Georgian writing).

«На нем был изображен всадник с ястребом на левой руке. Надпись на обороте монеты, сделанная на асомтаврули (древне Грузинское письмо), гласила ... »

წარმოდგენილ თარგმანებში გათვალისწინებულია ის შენიშვნები, რომლებზეც მივუთითებდი. ორივე თარგმანში „ასომთავრული“ ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენებით უცვლელად არის გადატანილი და იქვე არის განმარტებული. გარდა ამისა, ინგლისურ თარგმანში „მარჯვენა“ „მარცხენათია“ შეცვლილი, ისე როგორც დედანშია. ლექსიკური ერთეული “wrist” „მაჯა“, შეცვლილია სიტყვით „ხელი“, “hand”, ისე როგორც ორიგინალშია.

რუსულ ვარიანტში მთარგმნელის მიერ ჩამატებული ფრაზა, რომლებზეც მივუთითებდი, გამოტოვებულია.

ამრიგად, მიღებულია დედნის ადეკვატური თარგმანები იმ უზუსტობების გარეშე, რომელზედაც მივუთითებდი.

განვიხილოთ კიდევ ერთი პასაჟი:

„საქართველო მას წარმოდგენილი ჰქონდა, როგორც ნახევრად წარმართული სამეფო“ (გვ. 360).

“Kasavila had previously had a general idea that Georgia was an almost barbarian country ...” (p. 393).

«Касавила представлял себе Грузию как страну почти варварскую» (стр. 283).

ორიგინალში მოცემული სიტყვა „წარმართული“ თარგმანებში ჩანაცვლებულია „ბარბაროსულით“. რუსულ თარგმანში ვკითხულობთ: «страну почти варварскую», ხოლო ინგლისურ თარგმანში: „an almost barbarian country“ ანუ „თითქმის ბარბაროსული ქვეყანა“.

გაუგებარია, რა საჭირო იყო ეს ჩანაცვლება, მით უფრო, რომ ორივე ენაში, როგორც რუსულში, ასევე ინგლისურში არსებობს „წარმართულის“ შესატყვისი სიტყვები: «языческий» – რუსულში (მამისაშვილი ... 1993:863), ხოლო “heathenish” ან “paganish” – ინგლისურში (Мюллер 1978:359;541).

გთავაზობთ ზემოთ ციტირებული პასაჟის ჩემ მიერ შესრულებულ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებს:

“Kasavila thought that Georgia was a half paganish country”.

«Касавила представлял себе Грузию как полу – языческую страну».

წარმოდგენილ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში „ბარბაროსული“ ჩანაცვლებულია „წარმართულით“ («языческий», “paganish”) და მიღებულია დედნის ადეკვატური თარგმანები.

ამგვარად, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ენათშორისი კომუნიკაციის პირობებში მნიშვნელოვანია არა მარტო ენობრივი მასალის სწორად შერჩევა, არამედ სოციალურ – კულტურული ასპექტების გათვალისწინებაც. ამ მოსაზრების გასამყარებლად მოვიშველიოთ დ. ფანჯიკიძის შეხედულება: „თარგმანი არ არის მონოლითური ნაწარმოები, იგი ამბივალენტურია თავისი ბუნებით, თარგმანში ერთმანეთს ერწყმის ორი სხვადასხვა

კულტურა. ამასთან იგი გვევლინება, როგორც ორი სხვადასხვა ენის პოტენციის რეალიზების ნაყოფი და ორი სხვადასხვა ინდივიდის შემოქმედებითი ენერჯის სხვადასხვა ენის ბაზაზე გამომჟღავნების შედეგი, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, თარგმანი არის ორი სტრუქტურის სინთეზი სადაც უცხო და მშობლიური ერთ მხატვრულ თვისობრიობადაა ქცეული“ (ფანჯიკიძე 1988:9).

აუცილებლად უნდა აღვნიშნო, რომ რომანის ინგლისურსა და, უფრო მეტად, რუსულ თარგმანებში ბევრი ტექნიკური ხასიათის შეცდომაა, არეულია ბოტანიკური და ზოოლოგიური ტერმინოლოგია, ციფრები. მაგ.:

„ ... ნეკერჩხლის ტყეში ეძიათ ნაკვალევი მისი“ (გვ. 20).

“... to look for its tracks in the maple wood” (p. 27).

« ... искать его следы в дубовом лесу» (стр. 16).

რუსულ თარგმანში დედანში მოცემული „ნეკერჩხალი“ გახდა „მუხა“ ინგლისურ თარგმანში ეს შეცდომა არ არის.

„ ... ყარყატზე ნადირობააო ახლა არაგვის ჭალებში კარგი“ (გვ. 23).

“... Just the right time now for a crane – hunt in the underbrush of the Aragvi aits” (p. 31).

« – хорошо бы сейчас поохотиться на журавлей в долине Арагви!» (стр. 19).

ორივე თარგმანში, როგორც რუსულში, ასევე ინგლისურში „ყარყატი“ „წეროდ“ არის თარგმნილი.

„ ... სადაც სამი ათასი ბერძენი და ხუთასი იბერიელი ტყვედ ჰყავდა ხალიფას“ (გვ. 312).

“... where 30,000 captive Greeks and 10,000 Georgians had been kept” (p. 342).

« ... где находилось тридцать тысяч пленных греков и десять тысяч грузин» (стр. 244).

დედანში მოცემული „სამი ათასი“ თარგმანებში „ოცდაათი ათასი“ გახდა, ხოლო „ხუთასი“ „ათი ათასი“.

ამ ტიპის შეცდომებზე აღარ შევჩერდები, მხოლოდ აღვნიშნავ, რომ მსგავსი ტიპის უზუსტობები მრავლად გვხვდება რომანის ინგლისურსა და, მეტწილად, რუსულ თარგმანებში.

§2. კარგად შესრულებული თარგმანები

ჩვენ უკვე განვიხილეთ პრობლემატური თარგმანების ზოგიერთი ნიმუში ფ. თვალ-თვადის რუსულ და ვ. ერისთავის ინგლისურ თარგმანებში. ახლა განვიხილოთ კარგად შესრულებული თარგმანები. ამ კუთხით საყურადღებოა რომანში ჩართული ლექსების თარგმანები. პირველ ყოვლისა, განვიხილოთ ზოგადად პოეტური თარგმანის სპეციფიკა, ის მახასიათებლები, რომლებიც პოეზიას განასხვავებს პროზისაგან.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ პოეზია პროზაზე მეტად არის დაკავშირებული ენასთან და დამოკიდებულია მასზე: ერთი მხრივ, მკაცრი ფორმალური მოთხოვნები და შეზღუდვები, მეორე მხრივ კი პოეზიის გამოხატვის საშუალებები, მთლიანად ენობრივ ხასიათს ატარებენ და უწყვეტ კავშირში არიან არა მხოლოდ ენის სისტემასთან ზოგადად, არამედ მოცემულ კონკრეტულ ენასთან და მისთვის დამახასიათებელ სპეციფიკასთან (Бархыдаров 1984:38).

პოეტური თარგმანის ანალიზისას, ისევე როგორც პროზის შემთხვევაში, აუცილებელია პოეტური ნაწარმოების სტილის, რიტმის, ინტონაციის, სინტაქსური წყობის, მხატვრული სახეებისა და სხვა ლიტერატურული კომპონენტების გათვალისწინება და, რაც მთავარია, ყველა ამ ელემენტის პოეზიის კანონების მკაცრად რეგლამენტირებულ ჩარჩოებში მოქცევა. კერძოდ, აუცილებელია პოეზიისათვის დამახასიათებელი ლექსთაწყობის კანონების გათვალისწინება, ლექსის ინტონაციების მუსიკალურობის მხედველობაში მიღება, პოეტური სინტაქსის სპეციფიკის გათვალისწინება (რაც ზოგ შემთხვევაში უშვებს სიტყვათა ჩვეულებრივი რიგის რღვევას). ასევე, გარდაუვალია ლექსის მხატვრული სახეების სპეციფიკის გათვალისწინება, რადგან ისინი მეტი ლაკონიზმითა და პირობითობით ხასიათდებიან, ვიდრე პროზის სახეები. ასევე უნდა შევნიშნოთ, რომ ლექსთა წყობის საერთო საფუძველშივე შეიმჩნევა განსხვავებები ენების მიხედვით. გ. გაჩეჩილაძე აღნიშნავს: „სხვადასხვა ენის ლექსთაწყობის უბრალო შედარებას შეუძლია ადვილად დაგვარწმუნოს, რომ სხვაობას ქმნის არა მარტო ლექსთაწყობის ენობრივი საფუძველი, არამედ ლექსთაწყობის სისტემა აღებული მთლიანობაში. ბევრი რამ არის დამოკიდებული სიტყვათა სპეციფიკურ სიგრძესა და ჟღერადობაზე“ (გაჩეჩილაძე 1958:284 – 285).

განვიხილოთ კ. გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენაში“ მოცემული ქართული სიმღერის „ჰარალუ ჰარიარალუ“ ინგლისური და რუსული თარგმანები:

ჰარალო, ჰარიარალუ,
ჰარალო, ჰარიარალუ...
კაია ყმა, მგელი, არწივი,
არც ერთ არ გაიწურთნების,
ჰარალუ, ჰარიარალუ...
ჰარალუ, ჰარიარალუ,
მგელი არ მოშლის მგლობასა,
კაი ყმა მამაცობასა,
ჰარალუ, ჰარიარალუ...
ჰარალუ, ჰარიარალუ,
კაი ყმა მამაცობასა,
არწივი არწივობასა,
მთის ყურში ნადირობასა (გვ. 76–77).

Aralo, ariaraloo,

Aralo, ariaraloo ...

An eagle, a wolf, a good youth

Can never be tamed, in sooth ...

Haraloo, hariaraloo ...

The wolf will keep his wolfish way,

The gallant youth is ever gay.

Haraloo, hariaraloo ...

Haraloo, hariaraloo ...

A goodly youth is bold and gay,

An eagle eager for his prey

Will ever hunt upon a brae.

Haraloo, hariaraloo ... (p. 88–89).

Харало, Хариаралуу ...

Харало, Хариаралуу ...

Нет, не смирить до конца ...

Волка, орла и храбреца ...

Харало, Хариаралуу ...

Харало, Хариаралуу ...

Волк не оставит в покое овец.

И всегда удал храбрец.

Харало, Хариаралуу ...

Харало, Хариаралуу ...

Удаль проявит храбрец.

Будет орел наповал

Бить свои жертвы меж скал (стр. 61–62).

შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ორივე თარგმანი, როგორც ინგლისური, ასევე რუსული კარგად გადმოსცემს ორიგინალში მოცემულ ლექსის განწყობას. თარგმანებში შენარჩუნებულია ლექსის მხატვრული სახეები, ქართული სიტყვის ლაკონურობა და სილალე. მიუხედავად ენებს შორის არსებული განსხვავებებისა, მათი განსხვავებული ბუნებისა, რაც გამოიხატება სიტყვების სიდიდისა და მათი ცვლილებების ფორმებში, სიტყვის მახვილებში და სხვა, მოცემული თარგმანების ყველა ელემენტი ანალოგიური თავისებურებებით ხასიათდება, როგორც დედანში მოცემული ლექსი. მაგრამ, მაინც უნდა აღვნიშნო, რომ რუსულ თარგმანში ჯობდა ფ. თვალთვამეს წარმოედგინა ვარიანტი «Арал» და არა «Харало», რადგან ასეთ შემთხვევაში სიტყვის ხმოვანება უფრო ახლოს იქნებოდა ქართულ ჟღერადობასთან და ქართული სურნელიც უკეთ იქნებოდა შენარჩუნებული.

ციტირებული ლექსის ინგლისურ თარგმანზე ყურადღებას ამახვილებს თ. ერისთავი 1960 წლის ივლისის ჟურნალ „ცისკრის“ მეშვიდე ნომერში გამოქვეყნებულ სტატიაში: „დიდოსტატის მარჯვენა ინგლისურ ენაზე“. ის წერს: „ქართული სიმღერა „ჰარალო ჰარი – არალო“ მეტად ლამაზადაა გახმოვანებული ინგლისურად. სხარტი და მოხდენილი სიტყვები ინარჩუნებენ ქართული სიმღერის სურნელს და ამავე დროს ლამაზ პოეტურ სახეებს გვაძლევენ ინგლისურად“.

კარგად შესრულებულ თარგმანად შეიძლება განვიხილოთ „მწითური ლაზის სიმღერა“:

ზღვისფერი გაქვს თვალები, და თავად ჰგავხარ ზღვას,

თუ არ შეგებრალე და მისთხოვდები სხვას,

მივატოვებ გაზაფხულზე თესვასა და ხვნას,
გადავლახავ ადიდებულ ჭოროხსა და მტკვარს,
ცეცხლს გავატან შენს სამყოფლოს, შენს სიყვარულს ქარს,
და მოგილკავ, მოღალატევ, მაგ ნაფერებ ქმარს.
ზღვისფერი გაქვს თვალები, და თავათ ჰგავხარ ზღვას (გვ. 319).

Sea – green are thine eyes, my sweetheart!

like the sea thou art.

Shouldst thou wed another wooer,

Shouldst thou wound my heart,

I will stop my spring – time ploughing

And the seeds discard,

Swim across the swollen rivers ,

Bid my love depart.

Then behold my hate, O traitress,

When thy home is charred,

When the man whom thou hast favoured

Gets my deadly dart! ... (p. 348 – 349).

Цвета моря твои глаза,

И сама ты – как море.

Если будешь безжалостна

И пойдешь за другого замуж,

Брошу я пахать и сеять,

Уйду весной за Чорох,

Оставлю Куры берега,

Предам огню твое жилище,

Развею по ветру мою любовь

И убью, изменница,

Тобой обласканного мужа (стр. 249).

თ. ერისთავის შეფასებით, „ლაზის სიმღერა ბუნებრივ და მელოდიურ ინგლისურ ლექსად გვევლინება თარგმანში“ („ცისკარი“ 1960: ჟურნალი „ცისკარი“, 1960, №7).

სრულიად ვეთანხმები თ. ერისთავის ამ მოსაზრებას და დავამატებ, რომ ვ. ერისთავი „ლაზის სიმღერის“ ინგლისურ თარგმანში ოსტატურად იყენებს ნაცვალსახელების ძველ ფორმებს: thou – პირის ნაცვალსახელი შენი; thine – კუთვნილებითი ნაცვალსახელი შენი; thy – კუთვნილებითი ნაცვალსახელი შენი, რაც ორგანულად ერწყმის მითითებულ ლექსს და კეთილხმოვანებას მატებს მას. რაც შეეხება „ლაზის სიმღერის“ რუსულ თარგმანს, ის პწკარედული თარგმანის ნიმუშია და არა პოეტური, რაც მხატვრული ნაწარმოების თარგმანში გაუმართლებელია.

ახლა განვიხილოთ შემდეგი პასაჟი:

„მრავალჟამიერ ჰყოს დამბადებელმან ყოველთაგან მეფობა შენი და ისარნი ესე გულსა შინა განერთხოს მეფობისა შენისა ორგულსა. წყეულიმც იყოს ყოველი გულბოროტი და ქვეგამხედვარი ტახტისა შენისაი“ (გვ. 13).

“May the Creator make long your reign. O king, and let these arrows pierce the hearts of those who are treacherous to your dominion! Accursed be the evilminded and those who plot treason against your throne!” (p. 19).

« – Да будет долговечно царствование твое по воле творца, и да вонзятся стрелы эти в сердце двоедушных. Проклятие всякому злобствующему и замышляющему измену против престола твоего!» (стр. 11).

ორივე თარგმანი შეიძლება განვიხილოთ, როგორც კარგად შესრულებული თარგმანები, რადგან მიღწეულია შინაარსის ინვარიანტულობა, შერჩეულია სწორი ლექსიკური შესატყვისები. ორიგინალის სტილი ორივე თარგმანში სწორად არის დაცული. „ლომკაცად“ წოდებული მამამზე ერისთავის „ლოცვა“ მიმართული მეფე გიორგისადმი და „წყევლა“ მიმართული ყველა „ორგული“, „გულბოროტი“ და „ქვეგამხედვარი“ ადამიანისადმი თარგმანებში სრულად ეხმიანება ორიგინალს თავისი პათოსით, ემოციურმოხითა და ერთგვარი პოეტურობით.

კარგად შესრულებული თარგმანების საილუსტრაციოდ განვიხილოთ შემდეგი პასაჟი:

„ცერებზე დგებოდნენ, კისერს იგრძელებდნენ, ბრბოში ისრისებოდნენ, შეძრწუნებული, გაოცებული თვალებით ეძებდნენ მრისხანე ჯვარს, ამ ლომგულოვანი რაინდის მომაკვდინებელს“ (გვ. 66).

“They rose on tiptoe, craned their necks, got themselves crushed in the press. Their frightened, amazed eyes looked for the terrible cross, the killer of the lion – hearted knight” (p. 66).

«Люди становились на цыпочки, вытягивали шеи, давили друг друга. Тревожные, удивленные глаза искали крест, сразивший этого витязя с львиным сердцем» (стр. 45).

წარმოდგენილი პასაჟის ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში მიღწეულია შინაარსის ფუნქციური ინვარიანტულობა, ორიგინალისა და თარგმანების ტოლფასოვნება, სიტუაციის აღწერის საშუალებათა იგივეობა, სიტყვიერ ნიშანთა ტოლფასოვნება. შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ციტირებული პასაჟის ინგლისური და რუსული თარგმანები კარგად არის შესრულებული.

ახლა განვიხილოთ შემდეგი:

„არაგვი გაცოფებულია და ზედაზენს ამაღამ წასვლა?!“ (გვ. 181).

“The Aragvi is raging madly! Just imagine going to Zedazeni tonight” (p. 207).

« – Арагви сегодня как бешеная, невозможно пробраться в Зедазени» (стр. 150).

ამ პასაჟის პირველი ნაწილი, როგორც ინგლისურ, ასევე რუსულ თარგმანებში ენობრივი სიზუსტით არის თარგმნილი. რაც შეეხება ამ პასაჟის მეორე ნაწილს: „ზედაზენს ამაღამ წასვლა?!“ ვ. ერისთავი შემდეგნაირად თარგმნის: “Just imagine going to Zedazeni tonight” („წარმოიდგინე ზედაზენს ამაღამ წასვლა“), ხოლო ფ. თვალთვაძე ამ მონაკვეთს ასე გადმოგვცემს: «невозможно пробраться в Зедазени» („ზედაზენამდე მიღწევა შეუძლებელია“). ამ ნაწილის პირდაპირი თარგმანის ვარიანტები შეიძლება ყოფილიყო: “Going to Zedazeni tonight?!” „Уйти в Зедазени сегодня ночью?!“. მაგრამ ასეთი თარგმანები, ენობრივი სიზუსტის მიუხედავად, იქნებოდა არამხატვრული და უსიცოცხლო. მთარგმნელების მიერ შემოთავაზებული ვარიანტები კი დედნის პოეტურ ხასიათთან უფრო ახლოსაა, შინაარსობრივად არ არის შეცვლილი. თარგმანებში სწორად არის ინტერპრეტირებული ორიგინალში მოცემული რიტორიკული შეკითხვის: „ზედაზენს ამაღამ წასვლა?!“ არსი. ამგვარად, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მთარგმნელების მიერ შემოთავაზებული ვარიანტები ადეკვატურია და კარგად არის შესრულებული.

ვ. გამსახურდიას „დიდოსტატის მარჯვენას“ ინგლისური თარგმანის შეფასებისას თ. ერისთავი წერს: „თარგმანის ერთ – ერთ ღირსებად ისიც ჩაითვლება, რომ ის ზომი-

ერადაა შეზავებული იდიომებითა და კარგად მიგნებული წმინდა ინგლისური მხატვრული გამონათქვამებით. ქართული მოხდენილი ფრაზა, როგორც წესი ასევე მოხდენილად ჟღერს ინგლისურადაც“ („ცისკარი“ 1960: ჟურნალი „ცისკარი“ №7).

თუ ზოგიერთი პასაჟის ინგლისურ თარგმანს განვიხილავთ, მართლაც შევნიშნავთ, რომ ვ. ერისთავს ოსტატურად აქვს შერჩეული იდიომი თუ გამოთქმა ორიგინალში მოცემული „ქართული მოხდენილი ფრაზის“ შესატყვისად.

მაგალითისთვის განვიხილოთ შემდეგი:

„როგორც ზოგიერთს, კაცთაგანს, ცხოველსაც ასე სჩვევია, როცა შენ ქედმოდრეკილად ექცევი, მას ჰგონია, ჩემი ეშინია, თორემ რად მომეპყრობოდაო პატივისცემით?“ (გვ. 4).

“But just as it sometimes is with a person so it is with a beast. If you treat it respectfully it thinks that you’re afraid of it.” “If not why should he make up to me? it wonders” (p. 8).

ამ პასაჟის ინგლისურ თარგმანში ვ. ერისთავი იყენებს ე. წ. ფრაზულ ზმნას “to make up to sb”, რაც ქართულად პირფერობას, სასიამოვნო მოპყრობით, ქცევით, ვიღაცის გულის მოგებას ნიშნავს (Мюллер 1978:462). “If not why should he make up to me? it wonders”, ვკითხულობთ ინგლისურ თარგმანში. „თორემ რად შეეცდებოდა ჩემი გულის მოგებას, ფიქრობს ის“. ასეთი თარგმანი მხატვრულობით გამოირჩევა, სრულფასოვანია, რაც მთავარია, მასში გათვალისწინებულია ინგლისური ენის თავისებურებები. კარგად შერჩეული გამოთქმის წყალობით, ვიღებთ დედნის არა ბრმა ასლს, არამედ ცოცხალ, მაღალი მხატვრულობით გამორჩეულ თარგმანს, რომელშიც კარგად ჩანს ასევე მთარგმნელის ინდივიდუალიზმი.

ციტირებული პასაჟი რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია.

შემდეგი მონაკვეთიც გამოდგება იმის საილუტრაციოდ, თუ რამდენად დიდი მნიშვნელობა აქვს მთარგმნელის მიერ დედანში მოცემული ლექსიკური ერთეულისა თუ ფრაზის შესატყვისის სწორად შერჩევას:

„ახლა ეს მოაგონდა არსაკიძეს, როგორ ეკუნტრუმებოდა ვარდისახარი კვეტარის ერისთავს“ (გვ. 206).

“Arsakidze recalled, too, how Vardisakhar used to dance attendance on Kolonkelidze the eristavi of Kvetari” (p. 234).

მოცემული პასაჟის ინგლისური თარგმანი შეიძლება განვიხილოთ კარგად შესრულებული თარგმანის ნიმუშად. ციტირებული მონაკვეთის ინგლისურ თარგმანში ვ. ერისთავი კარგად ახერხებს დედანში წარმოდგენილი სიტყვისათვის „ეკუნტრუმებოდა“ შესატყვისის შერჩევას. ის იყენებს იდიომს „to dance attendance on sb“, რაც ქართულად სხვისი სურვილის, მოთხოვნის მიხედვით მოქცევას ნიშნავს (Мюллер 1978:193). ლექსიკური ერთეული „ეკუნტრუმებოდა“ ამ კონკრეტულ შემთხვევაში არის წინადადების აზრობრივი ცენტრი. ამიტომ მნიშვნელოვანია, თუ როგორ მოხერხდებოდა მისი თარგმნა. უნდა ითქვას, რომ მითითებული იდიომის გამოყენება ამ სიტუაციაში გამართლებულია, რადგან დედანში გადმოცემული შინაარსის სწორად ტრანსფორმაციას უწყობს ხელს, მოხდენილად ჟღერს და ნათლად გვიჩვენებს, თუ როგორ შეიძლება გამოიყენოს მთარგმნელმა იმ ენის რესურსები, რომელზეც თარგმნის.

ზემოთ განხილული პასაჟი რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია.

თარგმანის სწორად შესრულებისათვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია იმ ენის თავისებურებების მხედველობაში მიღება, რომელზეც ხდება თარგმანის განხორციელება. ასევე მნიშვნელოვანია სოციალურ – კულტურული ფაქტორების გათვალისწინება.

განვიხილოთ შემდეგი:

„თვალისგუგვიდან ამოღებულივით მიაგავსო აფხაზთა მეფეს“ (გვ. 286).

“They ‘re as like as two peas” (p. 396).

«Они как две капли воды похожи друг на друга» (стр. 286).

შეგვიძლია დაბეჯითებით ვთქვათ, რომ ორივე თარგმანი, როგორც ინგლისური, ასევე რუსული, კარგად არის შესრულებული. ვ. გამსახურდიას მიერ შემოთავაზებული გამონათქვამი „თვალისგუგვიდან ამოღებულივით მიაგავსო ...“, ერთგვარი ანალოგია ფართოდ გავრცელებული გამონათქვამისა: ”შუაზე გაჭრილი ვაშლივით ჰგვანან ერთმანეთს”.

მთარგმნელები ზუსტად ახერხებენ დედანში მოცემული გამონათქვამის ანალოგების მოძიებას და გვთავაზობენ ინგლისურსა და რუსულში დამკვიდრებულ მსგავსი მნიშვნელობის გამონათქვამებს. უნდა აღვნიშნოთ, რომ ეს სწორი მიდგომაა, რადგან შინაარსის პლანში სწორად გადმოსცემს ავტორის სათქმელს. რაც შეეხება ფორმას, სწორი, შესაფერისი, ინგლისურსა და რუსულში ანალოგიური შინაარსის გამოსახატავად

დამკვიდრებული გამონათქვამებია გამოყენებული. ასეთი ტიპის გამონათქვამები სხვადასხვა ენაში მკვიდრდებოდა როგორც სესხების გზით, ასევე ხალხების, ქვეყნების მატერიალური თუ სულიერი ჩამოყალიბებისა და განვითარების პირობებში. ამიტომ ეს გამონათქვამები, ზუსტად გამოხატავენ ანალოგიურ შინაარსს, სხვადასხვა ფორმით.

ამგვარად, კ. გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისური და რუსული თარგმანების ლინგვისტური თეორიების მიხედვით განხილვამ და თარგმანების ორიგინალთან შედარებამ გვიჩვენა, რომ ნაწარმოების ინგლისური და რუსული თარგმანების ზოგიერთ პასაჟში არის გარკვეული პრობლემები საწყისი შეტყობინების ფუნქციური შინაარსის შენარჩუნების კუთხით. ორივე თარგმანი შესრულებულია ორიგინალიდან, მაგრამ ზოგიერთი შეცვლილი ადგილი ინგლისურ თარგმანში ემთხვევა რუსული თარგმანის შესატყვის პასაჟს, რადგან რომანის ინგლისური თარგმანის რედაქტირება რუსული თარგმანის მიხედვით შესრულდა. „წყარო“ ენის კოდების „მიმღები“ ენის კოდებით ჩანაცვლების, სუბსტიტუციის კუთხით გამოვლენილია პრობლემები, რომლებიც მითითებული და გაანალიზებულია. პრობლემები შეინიშნება კონკრეტულ სიტუაციაში კონტექსტის გათვალისწინებით სწორი ლექსიკური ერთეულის შერჩევისა და სიტყვის პოლისემიური ბუნების პირობებში სწორი ლექსიკური ინვარიანტის მოძებნასთან დაკავშირებით. აღწერილია ე.წ. არასასურველი „დანაკარგები“, რომლებიც აზარალებენ თარგმანების მხატვრულ მხარეს და ცვლიან საწყისი შეტყობინების შინაარსს. ახსნილია მითითებული „დანაკარგების“ არაკანონზომიერება. სოციალურ – კულტურული ასპექტების თვალსაზრისით ასევე გამოვლენილია ხარვეზები, რომლებიც დეტალურად არის გაანალიზებული. წარმოდგენილია ჩემ მიერ შესრულებული იმ პასაჟების ინგლისური და რუსული თარგმანები, რომლებიც არასწორად მივიჩნეე მათში არსებული პრობლემების გამო. მოცემულია ჩემ მიერ შესრულებული თარგმანების ანალიზიც.

თარგმანების შედარებამ ორიგინალთან გვიჩვენა, რომ გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში არის კარგად შესრულებული თარგმანებიც, რომლებიც ინგლისურ თარგმანში უფრო მეტად არის წარმოდგენილი, ვიდრე რუსულში. კარგად შესრულებული თარგმანების ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ვ. ერისთავი ოსტატურად იყენებს ინგლისური ენის რესურსებს: იდიომებს, გამოთქმებს, ფრაზულ ზმნებს დედანში მოცემული ქართული მოხდენილი ფრაზების

შესატყვისად. კარგად შესრულებული თარგმანების ზოგიერთი ნიმუში ნაჩვენებია ფ. თვალთვამის მიერ შესრულებული რუსული თარგმანის მაგალითზეც. რომანში ჩართული ლექსების თარგმანების განხილვამ ცხადყო, რომ ისინი კარგად შესრულებული თარგმანების ნიმუშებია, როგორც ინგლისურ, ასევე რუსულ თარგმანებში, თუმცა „ლაზის სიმღერის“ რუსული თარგმანი პწკარედულია და არა პოეტური.

თავი 2. კონსტანტინე გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისური და რუსული თარგმანების სტილისტური ანალიზი

არსებობს თარგმანის შეფასების სხვადასხვა კრიტერიუმი, მაგრამ მაინც შეიძლება გამოვყოთ რამდენიმე ოპტიმალური კრიტერიუმი, რომლებსაც აღიარებს თეორეტიკოსებისა და პრაქტიკოსების უმრავლესობა. თარგმანის თეორიის განვითარების დღევანდელ ეტაპზე შეიძლება გამოვყოთ შემდეგი კრიტერიუმები: 1. თარგმანში დაცული უნდა იყოს შინაარსისა და ფორმის ერთიანობა, ანუ თარგმანი ზუსტად უნდა გადმოსცემდეს დედნის შინაარსსა და მის მხატვრულ მხარეს; 2. თარგმანს უნდა ეტყობოდეს თავისი ეპოქის კვალი; 3. თარგმანში უნდა მივიღოთ უცხო და მშობლიური კულტურის სინთეზი; 4. თარგმანი უნდა ითვალისწინებდეს მკითხველს და იმავდროულად ზრუნავდეს მისი შემეცნებითი დონის ამაღლებაზე.

ზემოთ ჩამოთვლილი კრიტერიუმები საერთოა ნებისმიერი ტიპის თარგმანისათვის და არ არის საკმარისი მხატვრული ნაწარმოების სრულყოფილი კრიტიკული ანალიზისთვის, რომლისთვისაც ერთ – ერთი აუცილებელი კომპონენტი მხატვრული ნაწარმოების სტილის შეფასებაა. სტილი, როგორც კომუნიკაციის მიზნის დომინანტურობა, უპირველეს ყოვლისა, მხატვრულ ლიტერატურას მიესადაგება და ნაკლებად სჯერდება იმპლიციტურ პრობლემებს, ზედაპირზე ამოდის და ექსპლიციტური ხდება (ფანჯიკიძე 1995:118).

ნაწარმოების სტილის განხილვისას გარდაუვალია ჟანრის ფაქტორების გათვალისწინება. სწორი იქნება, თუ მხატვრული თარგმანის თეორიაში ჟანრობრივი დაყოფა მეტყველების ორგანიზაციის მიხედვით მოხდება (პროზა, პოეზია, დრამა) და არა გამოსახვის საგნისა და საშუალებების მიხედვით (ეპოსი, ლირიკა და სხვ.)

მხატვრული პროზა ნაკლებად არის რეგლამენტირებული იმ პირობითი კანონებით, რომელთაც ქმნის ეკვირიტიმის, ეკვილინეარობის, რითმების სისტემის, სტროფიკის და სხვა მკაცრი პრინციპების დაცვა პოეზიაში. პროზის მთარგმნელი თავისუფალია პოეტური პირობითობისაგან და შეუძლია თავისუფლად გამოაჩინოს ენის ცოდნაცა და შემოქმედებითი უნარიც, თუმცა იგივე თავისუფლება მას უფრო მკაცრ მოთხოვნებს უყენებს დედნისადმი ერთგულების თვალთაზრისით (გაჩეჩილაძე 1958:182).

პროზის თარგმანის სტილისტიკაში ძირითადია დედნის სტილის გადმოცემის ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორები. ობიექტურ ფაქტორებში მოიაზრება დედნის სტილის ის კომპონენტები, რომელთა შენარჩუნება ფუნქციური კომპენსაციის გზით არის შესაძლებელი თარგმანში. სუბიექტურ ფაქტორებში მთარგმნელის პოზიცია, ერუდიცია და შემოქმედებითი პრინციპები იგულისხმება.

ყოველი პროზა და მათ შორის მხატვრულიც, კომპოზიციურად ორგანიზებულია სინტაქსური კონსტრუქციებით, ამიტომ თარგმანის პროცესში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება იმ სემანტიკურ ურთიერთობას, რომელიც ჯერ კიდევ დედანშია დამყარებული აზრს, ინტონაციას, რიტმსა და სინტაქსურ წყობას შორის, რაც არსებითად უნდა აისახოს თარგმანში.

გარდა ჟანრული სტილისტური თავისებურებებისა, პროზის თარგმანში შეიძლება ასევე გამოვყოთ მწერლის სტილი. ამ თვალსაზრისით ქართულ ლიტერატურაში გამორჩეული ადგილი უკავია ვ. გამსახურდიას, რომლის გამოკვეთილი სტილის ერთ – ერთი ელემენტია თავისებური რიტმულ – ინტონაციური ხმოვანება, რაც ორგანულად ერწყმის ქართულ ლექსიკასა და ფრაზეოლოგიას. ვ. გამსახურდიას გამორჩეული სტილის ერთ – ერთი შემადგენელია არქაული ლექსიკა, საკუთარი ნეოლოგიზმები, ოკაზიური შედარებები და ეპითეტები, რომლებიც წინადადებას გამორჩეულ მელოდიურობას ანიჭებენ და ქმნიან იმ ინდივიდუალურ სტილს, რაც მხოლოდ და მხოლოდ ვ. გამსახურდიას შემოქმედებას ახასიათებს და გამოარჩევს მას სხვა მწერლებისაგან (ფანჯიკიძე 1988:27).

ვ. გამსახურდიას გამორჩეულ სტილზე ყურადღებას ამახვილებს ნ. კაკაბაძე თავის წერილში: „ჰაინეს პროზის პირველი ქართული თარგმანი“, სადაც ის ერთმანეთს ადარებს გ. ქიქოძისა და ვ. გამსახურდიას სტილს და წერს: „გერონტი ქიქოძის ენა სადა, ემოციური, ყოველგვარ ღვარჭნილობასა და მანერულობას მოკლებული და სალაპარაკო მეტყველებასთან მიახლოებულია. კონსანტინე გამსახურდიას ენაც უაღრესად გამომხატველი, ემოციური, მაგრამ ცოტა მწიგნობრული, არქაულად შეფერილი და ამაღლებულია“ („მნათობი“ 1957: ჟურნალი „მნათობი“, 1957, №9).

მიუხედავად ვ. გამსახურდიას სტილის გამორჩეულობისა, ს. სიგუა ხედავს მის სიახლოვეს თანამედროვე მწერლებთან. ის წერს: ვ. გამსახურდიას პროზა ავლენს ტიპოლოგიურ სიახლოვეს თანამედროვე მწერლებთან:

ვასილ ბარნოვთან (ენობრივი სტილი),

გალაკტიონ ტაბიძესთან (მიმართება ევროპასთან, უახლოეს მიღწევათა გაქართულება, მეტყველების მოდერნიზება, დასავლეთ – აღმოსავლეთის სინთეზი, სტილური არტისტიზმი),

გრიგოლ რობაქიძესთან (ძლიერი პიროვნების კულტი, მითოსური მოდელები ექსპრესიონისტული იდეები),

დემნა შენგელაიასთან (ქართული მითოსური სტრუქტურებით აზროვნება). ხოლო კლასიკიდან ყველაზე ახლოს დგას (ეს უკვე გენეტიკური ნათესაობაა):

ვაჟა – ფშაველასთან (ენის პრობლემა, მითოსი, ძლიერი პიროვნების კულტი),

შოთა რუსთაველთან (სტილური არტისტიზმი, ორმაგი სიუჟეტები, ზეკაცური ბუნების პერსონაჟები),

ძველ ქართულ პროზასთან, რომელიც კრებითი ტერმინია (პოლ ვალერის ანალოგიით – ერთი გენიოსი მრავალი თავით). მასში გამოიყოფა ბიბლია, „ქართლის ცხოვრება“, „შუმანიკის წამება“, „გრიგოლ ხანცთელის ცხოვრება“, „ამირანდარეჯანიანი“, „ვისრამიანი“, „სიბრძნე სიცრუისა“ და „კალმასობა“.

აი, ასეთია კ. გამსახურდიას პროზის გენეტიკურ – ტიპოლოგიური არეალი ნაციონალურ სივრცეში (სიგუა 2001:17 – 18).

მწერლის ინდივიდუალური სტილის გარდა, შეიძლება თუ არა დავაყენოთ მთარგმნელის ინდივიდუალური სტილის, ე.ი. მთარგმნელის მიერ წინასწარ შემუშავებული ენობრივი ფენომენის არსებობის საკითხი. ვფიქრობ, სწორი იქნება მთარგმნელის ინდივიდუალურ სტილში დედნის სტილის ერთგულება მოვიაზროთ, რადგან ვერაფრით გამართლებთ ორიგინალის სტილში სპეციფიკური ჟღერადობისა და კოლორიტის შეტანას.

§ 1. რომანის კომპოზიცია, სიუჟეტი, თემა, იდეა

თავდაპირველად შევეხოთ კ. გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ორიგინალისა და ინგლისური და რუსული თარგმანების ანალიზზე, რაც მოითხოვს მხატვრული ნაწარმოების მრავალი კომპონენტის მიმართ ყურადღებას.

პირველ რიგში, შევჩერდეთ რომანის კომპოზიციაზე, რომელიც საინტერესოა თხრობის ერთიანობისა და სიუჟეტის განვითარების უწყვეტობის თვალსაზრისით. უნდა

აღინიშნოს, რომ მიუხედავად გარკვეული ავტორისეული გადახვევებისა, რაც გამოიხატება ე.წ. შეგონებებში, ბუნების, პერსონაჟების, ვითარების აღწერაში და სხვა, არ ირღვევა თხრობის დინამიკა, რადგან ასეთი პასაჟები მწერლის მიერ შერჩეული ხერხია. მაგალითისათვის განვიხილოთ „შეგონებები“, რომლებიც რომანში მოთხრობილ ამბავთა უშუალო ჩარჩოში თავსდება და არ იწვევს წყვეტასა და შეყოვნებას. ერთ – ერთი ასეთი შეგონება მოცემულია დედნის XL თავის დასასრულს, რომელიც არაკის სახით არის გადმოცემული, სრულად შეესაბამება XL თავში აღწერილ ამბებს და გვეხმარება ძირითადი აზრის შეცნობაში. XL თავის ბოლოს, 289 – ე გვერდზე მოცემულ არაკში მოთხრობილია სამი მუსიკოსის შესახებ, რომლებიც მოედანზე იდგნენ და უკრავდნენ. ყრუმ ვერ მოახერხა მათი შეფასება, რადგან არც ხმა ესმოდა, არც სიტყვები. კ. გამსახურდია „ყრუს“ ფარსმანს ადარებს და ასკვნის: „როცა ოსტატის მიერ შესრულებული ქმნილების დიდებულებას ვეღარ ჰხედავს შურისაგან აღვსილი, ხელმოცარული ოსტატი ვინმე, იცოდე, მკითხველო, ამ ყრუს მიაგავს იგი, იმ სამთა ტკბილი მუსიკოსის ვერ შემსმენელსა“.

ზემოთ განხილული არაკი არ არღვევს თხრობის დინამიკას, რადგან ასეთი ჩანართები, როგორც უკვე აღვნიშნე, მწერლის მიერ შერჩეული ხერხია.

იგივე შეიძლება ითქვას დედნის XLII თავის ბოლოს, მე–300 გვერდზე მოცემულ და XLIII თავის ბოლოს 304 – ე გვერდზე მოცემულ შეგონებებზე. ორივე შეგონება სიყვარულის თემას ეძღვნება და ლოგიკურად აგრძელებს ზემოთ მითითებულ განვითარებულ აზრს სიყვარულის შესახებ. XLII თავის ბოლოს შეგონებაში ვკითხულობთ:

„მაინც სხვა რაღაა სიყვარული, თუ არა და ღმერთი? ღმერთი კი არა, სიკვდილი რადგან მას დაუმკვიდრებია სიყვარული სამარადჟამოდ, ვისაც სიკვდილის საფასით შეუსყიდნია იგი ... “ (გვ. 300). სიყვარულის თემას ეხმიანება შეგონება 304–ე გვერდზეც, რომელშიც „ეროსის უგულობაზეა“ საუბარი, რომელიც „მეფეებს დაალაჩრებს“, ხოლო „დიდოსტატებს მეჯადაგე ოსტატებს დაამსგავსებს“.

რა ვითარებაა ამ თვალსაზრისით თარგმანებში? თარგმანებში, უმეტესად რუსულ თარგმანში და უფრო ნაკლებად ინგლისურში გამოტოვებულია დედნის გარკვეული ნაწილები, რაც, რიგ შემთხვევაში, სიცარიელის გრძნობას ტოვებს. რაც შეეხება ჩემ მიერ მითითებულ შეგონებებს, თარგმანებში ყველა შეგონება არ არის წარმოდგენილი. შეგონება, რომელიც დედნის 289–ე გვერდზეა, ორივე თარგმანში არის გადატანილი.

მიუხედავად იმისა, რომ თარგმანებში მუსიკალური ინსტრუმენტები არასწორად არის მითითებული მაგ. რუსულ თარგმანში „ჭიანური“ ჩანაცვლებულია „ფანდურით“ (გვ. 229), ხოლო ინგლისურ თარგმანში „სალამურის“ ნაცვლად „ფლეიტა“, ხოლო „ჭიანურის“ ნაცვლად „ვიოლინოა“ თარგმნილი (გვ. 321) (თუმცა, სავარაუდოდ, მწერალი „ჭიანურში“ „ვიოლინოს“ გულისხმობდა) მთლიანობაში, შეგონების იდეა, შინაარსი სწორად არის გადმოცემული. ისევე როგორც ორიგინალში, თარგმანებშიც არაკი კარგად გამოხატავს XL თავში გატარებულ ძირითად აზრს, შურით დაბრმავებული ადამიანი უძლურია აღიქვას ოსტატის მიერ შექმნილი სილამაზე:

“When an envious man who has failed in his own craft pretends not to see the magnificence of the work created by the master, rest assured, reader, that he is like the man whose ears were deaf to the sweet music of those three musicians” (p. 321).

«Когда неудачник, преисполненный зависти, не видит величия произведения, созданного великим мастером, то знай, что он напоминает того глухого, который не слышит сладких звуков музыки» (стр. 229).

აქვე უნდა აღვნიშნო, რომ ინგლისურ თარგმანში სიტყვა „შეგონება“, რომელიც დედანში, როგორც სათაური, ისეა გამოყოფილი, გამოტოვებულია, რუსულ თარგმანში კი თარგმნილია როგორც „притча“, „არაკი“. უკეთესი იქნებოდა, რომ ინგლისურ თარგმანში არ ყოფილიყო გამოტოვებული სიტყვა „შეგონება“, რადგან მკითხველის ყურადღება უკეთესად იქნებოდა ფოკუსირებული ერთგვარ დასკვნაზე, რაზეც ხდება ძირითადი აზრის მოკლედ ჩამოყალიბება, იმის ჩვენება, თუ რა გვასწავლა მოთხრობილმა ამბავმა.

რაც შეეხება ჩვენ მიერ დედნის მე–300 გვერდზე მითითებულ „შეგონებას“, ორივე თარგმანში, როგორც ინგლისურში, ასევე რუსულში გამოტოვებულია.

შეგონება, რომელიც ორიგინალის 304-ე გვერდზეა, ორივე თარგმანში არის წარმოდგენილი, მაგრამ არც ერთ თარგმანში არ არის გადატანილი სიტყვა „შეგონება“, როგორც სათაური. თარგმანებში, ისევე როგორც დედანში, შენარჩუნებულია ძირითადი აზრი, რაც სიყვარულის რაობის განსაზღვრას უკავშირდება:

„ასეთი უგულო ვინმეა ეროსი, იგი მამაც მეფეებს დაალაჩრებს, თრიაქის სმასა და უსაზმნო ლოთობას შეაჩვევს, ხოლო დიდოსტატებს, რომელნიც მტკიცე ხელით აქანდაკებდნენ თეძამის ქვაზე როზეტებსა და ყურძნის მტევნებს, მეჯადაგე ოსტატებს დაამ-

სგავსებს და გაახელებს. ბოლოს მინდვრებზე სახეტილოდ წარგზავნის, რათა საყვარლისათვის აკრეფინოს წარმავალი ყაყაჩოები ველისა“ (გვ. 304).

“What a heartless vagabond is Eros! He turns dauntless kings into weaklings, and great masters, whose firm hands could carve rosettes and bunches of grapes in stone, he changes into bunglers. He befuddles them and drives them mad. He sends them out to roam in fields and meadows and gather poppies for their sweethearts” (p. 335).

«Какой бессердечный бродяга этот Эрос! Бессильными делает он даже храбрых царей, а великих мастеров, высекающих мощными руками розетки и виноградные гроздья на тедзамском камне, равняет с илотами; он опьяняет их и лишает разума. Он посылает их бродить по полям и лугам, собирать полевые маки для своей возлюбленной» (стр. 238).

თარგმანებში, ისევე როგორც ორიგინალში, ეს შეგონება არ არღვევს თხრობის დინამიკას. ორივე თარგმანში, როგორც ინგლისურში, ასევე რუსულში შენარჩუნებულია ავტორისეული მეთოდი ასეთი ტიპის გადახვევები თავისებურ სტილისტურ საშუალებად გამოიყენოს ნაწარმოებში გატარებული აზრის უკეთ გადმოსაცემად.

აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ რომან „დიდოსტატის მარჯვენაში“ რამდენიმე ისტორიული ხასიათის გადახვევა გვხვდება, რომელიც კარგად მიუთითებს რელიგიის გავლენასა და როლზე შუა საუკუნეების სახელმწიფოში. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ძელიცხოველის ჯვრის თავგადასავლის თხრობას. კერძოდ, რომანის X თავში გადმოცემულია ეპიზოდები ჯვართან მიმართებაში. ძელიცხოველთან დაკავშირებული ცნობების წარდგენისას, ავტორი ხსნის ამ ჯვრის მიმართ ადამიანების გადაჭარბებული მოწიწების მიზეზს:

„ცნობილია, ადამიანები ღვთაებას უფრო იოლად აპატივებენ ხელის მოცარვას, ვიდრე კაცთაგანს და სწორედ ამან შეუქმნა ვახტანგისეულ ძელისცხოველს ზვიადი სახელი. არაბებთან ბრძოლაში 50 000 ქართველი დაიღუპა ტფილისში, თავათ ძელიცხოველიც „წარტყვევნილ იქმნა“, იმდროინდელ ჟამთაღმწერელს ჯვრისთვის არ მოუკითხავს ბრალი. მთიულეთში სალაშქროდ მიმავალ ბულა თურქს მთეულებმა და ზვავეებმა მოუჭრეს გზა, „მოისრნა სარკინოზთაგან ურიცხვი“ და თოვლის ქვეშ დაიღუპა მრავალი. ერთმა მენადირე მთეულმა არაგვის პირად დახოცილ სარკინოზების გვამთა შორის დიდძალი ნაალაფარი და ერთი ვაშკარანი იპოვნა, ვაშკარანში სავსებით გაძარცვული ძელიცხოველი, და ბაგრატ კურაპალატს მიუტანა უფლისციხეში. სარკინოზების

შემუსვრა მამაც მთეულთა და ზვავებს როდი მიაწერეს, არამედ ძელიცხოველის ჯვარს“ (გვ. 51).

ეს ისტორიული ხასიათის გადახვევა სრულად არის წარმოდგენილი ინგლისურ თარგმანში:

“It is human to be more lenient to a deity than to a man in forgiving some failing, and it was just this circumstance that had magnified the renown of Vakhtang’s Wonder – Working Cross. In the battles with the Arabs 50 000 Georgians had been killed in Tbilisi, and the Life – Giving Cross “was captured”. The chronicler of those days did not impute the fault to the Cross. When Buga the Turk marched with his troops against Mtiuleti, the natives of the district and the avalanches blocked his way and “countless Saracens perished by the sword “or were buried by the snow. A native of Mtiuleti, who was hunting on the banks of the Aragvi, found among the corpses of the Saracens and their rich spoils a casket, in which was the Life – Giving Cross entirely robbed of its ornaments. He took it to Bagrat Kuropalat, in the town of Uplistsikheh. The annihilation of the Saracens in Mtiuleti was ascribed not to the brave highlanders and the avalanches but to the Cross” (p. 60–61).

რუსულ თარგმანში ზემოთ ხსენებული ისტორიული გადახვევა შეკვეცილია, კერძოდ, დედნის ციტირებული პასაჟის პირველი ნაწილი გამოტოვებულია:

«В битве с арабами погибло в Тбилиси пятьдесят тысяч грузин, животворящий крест «был полонен», но летописец не ставит это в вину кресту, который был символом побед грузин – христиан. Буга Турку, идущему в поход на горцев, снежные обвали и горцы отрезали путь: погибло «сарацин без числа», многих из них живыми похоронили обвалы. На берегу Арагви охотник – горец среди трупов сарацин нашел богатую добычу: драгоценный ларец, а в ларце – животворящий крест. Горец отнес его Баграту Куропалату в Уплисцихе. Гибель сарацин предписали не храбрым горцам и не снежным обвалам, а животворящему кресту» (стр. 41).

მიუხედავად იმისა, რომ რუსულ თარგმანში პასაჟის პირველი ნაწილი გამოტოვებულია, მაინც ხერხდება ძირითადი არსის გადმოცემა.

ძელიცხოველისადმი ადამიანების დამოკიდებულების არსზე კ. გამსახურდია რომანის XII თავშიც მოგვითხრობს შემდეგ პასაჟში:

„პირველი ათასწლეულის წლის მიწურულში ქრისტიანულ ქვეყნებში ხელმეორედ წარღვნას ელოდნენ. წნორის ფოთოლივით ცახცახებდა ბიზანტია, იტალია და საფრანგეთი. საქართველოში ბერები ეფუთს იმოწმებდნენ, მეორედ მოსვლით ემუქრებოდნენ ხალხს. სწორედ იმ დღეს, როცა მელქისედეკ ქორსატეველას ციხეს ეწვია, ნოკორნას მონასტერში ამეტყველებულა დაყუდებული ბერი ევდომონ, მეორედ მოსვლის დაგვიანება ასე აუხსნია: კათალიკოსი საქართველოს შემოვლას მოუნდა, ახლა ფხოვში მიდისო, თან მოაქვსო ძელისცხოველი, რათა ფხოველთა მონათვლა მოასწროსო განკითხვის დღემდის, ეკლესიების შემმუსვრელი ღვთის რისხვა დაატეხოსო თავზე“ (გვ. 58).

ეს ისტორიული ხასიათის გადახვევა, რომელიც ძელიცხოველს უკავშირდება, წარმოდგენილია ასევე ინგლისური და რუსული თარგმანების XII თავში:

“By the end of the first millennium people in Christian Countries were expecting the Advent of Christ. The Byzantine Empire, Italy and France were trembling like aspen leaves. In Georgia, monks quoting Ephut, a book of prophecies, threatened people with the day of doom. The very day that Melkisedek visited Korsatevela Castle, Eudaemon, the speechless hermit in the monastery of Nokorna, began to speak. He explained the delay of the Advent of Christ by the circumstance that the Catholicos had had to visit all parts of Georgia, that he was now proceeding to Pkhovi with the Life – Giving Cross to baptize the Pkhovians before Judgement Day and that he would strike the destroyers of the church with the wrath of God” (p. 69).

«В конце первого тысячелетия в христианских странах ждали второго пришествия. Трепетали Византия, Италия и Франция. Монахи в Грузии клялись Эфутом и грозили народу концом света. Как раз в день прибытия Мелхиседека в замок Корсатевела в нокорнском монастыре заговорил схимник Эвдемон. Он объяснил опоздание второго пришествия тем, что католикос Грузии занят объездом страны. «Он едет в Пхови и везет туда животворящий крест, чтобы окрестить пховцев до Судного дня и послать кару божью на осквернителей святой церкви», – так говорил схимник» (стр. 47).

დედნისა და თარგმანების მოცემულ პასაჟში აღწერილია ძელიცხოველის ჯვრის სასწაულმოქმედი ძალის შესახებ, მისი გავლენის შესახებ ხალხზე. ვ. ერისთავი მოცემული პასაჟის ინგლისურ თარგმანში გვაწვდის სიტყვის „ეფუთი“ განმარტებას იქვე, სიტყვის გვერდით „... Ephut, a book of prophecies“, „ეფუთი, წინასწარმეტყველების

წიგნი“. სიტყვის ახსნის ამგვარ მეთოდს ხშირად ვხვდებით ნაწარმოების ინგლისურ თარგმანში, რომელსაც უფრო დაწვრილებით ნაშრომის შემდეგ ნაწილში განვიხილავ.

უკვე XXIII თავში ვხვდებით კიდევ ერთ ისტორიული ხასიათის გადახვევას. კერძოდ, მწერალი გვაწვდის ცნობას ბიზანტიის კეისრების ერთი ტრადიციის შესახებ, რაც იმაში მდგომარეობდა, რომ:

„ვესტარხების ხარისხს მარტოოდენ ქართველებსა და სომხებს ანიჭებდნენ ხოლმე ბიზანტიის კეისრები. უკანასკნელ წლებში მხოლოდ სომხებს მიუბოძა ბასილი კეისარმა ეს ხარისხი“ (გვ. 147–148).

ეს პასაჟი, რომელშიც საუბარია საქართველოსა და ბიზანტიის ურთიერთდამოკიდებულებაზე ორივე თარგმანში არის წარმოდგენილი და ისევე, როგორც დედანში ისტორიული გადახვევის ნიმუშია:

“The title of “vestarch” was known, as a rule, to have been conferred by the Byzantine emperors only on Georgians and Armenians; however, in recent years, it had been given by Emperor Basil only to Armenians” (p. 168).

«Византийский кесарь всегда предоставлял титул вестархов грузинам и армянам. Но за последние годы этим титулом награждались лишь одни армяне» (стр. 121).

წარმოდგენილი ისტორიული ხასიათის გადახვევა, ისევე როგორც სხვა გადახვევები რომანში, არ არღვევს თხრობის დინამიკას არც დედანში და არც თარგმანებში.

ყოველ მხატვრულ ნაწარმოებში ავტორი ცდილობს ესა თუ ის მოვლენა დაგვანახოს ახალი კუთხით, ან სრულიად უცნობი ამბავი გააცნოს მკითხველს. მაგრამ მხატვრული ნაწარმოების შექმნისათვის მხოლოდ თემის შერჩევა არ არის საკმარისი. აუცილებელია, რომ მწერალმა თავის მიერ შერჩეული თემა სუბიექტური მსოფლმხედველობრივ – ესთეტიკური შეხედულებების გათვალისწინებით წარმოაჩინოს. ყოველ მხატვრულ ნაწარმოებს ახასიათებს თემის ძირითადი, ცენტრალური ხაზის არსებობა. იმ შემთხვევაში თუ მხატვრული ნაწარმოები მრავალპლანიანობით გამოირჩევა, მაშინ ძირითად თემას ექვემდებარება თემატური მოტივები, რაც ხელს უწყობს მთავარი ამბის წარმოჩენას.

კ. გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ მთავარი თემა ახალგაზრდა ხუროთმოძღვრის, კონსტანტინე არსაკიძის ცხოვრება და ხელოვნებისადმი თავგანწირვაა. რომანში განვითარებული მეორე თემა კი საქართველოს თავისუფლებისათვის

მებრძოლი მეფის, გიორგი პირველის ცხოვრებასა და მოღვაწეობას აღწერს. ნაწარმოების მეორე თემა ორგანულად ერწყმის ძირითად თემას და არ არღვევს რომანის კომპოზიციურ მთლიანობას.

რაც შეეხება თარგმანებს, ძირითადი თემის ხაზი, ისევე როგორც ნაწარმოებში განვითარებული მეორე თემა, ორივე თარგმანში, როგორც ინგლისურში, ასევე რუსულში, შენარჩუნებულია.

შევჩერდეთ სახეთა სისტემაზე, იმ მთავარ პერსონაჟებზე, რომელთა გარემოც შეუძლებელია ნაწარმოების თემისა და იდეის განვითარება.

რომანის მთავარი გმირი კონსტანტინე არსაკიძეა, რადგან მის სახეში მჟღავნდება ძირითადად ნაწარმოების პრობლემატიკა. ამასვე ადასტურებს ნაწარმოების ავტორი. ის რომანის ბოლოსიტყვაში წერს: „ზოგიერთ კრიტიკოსს ეგრე მოეჩვენა, თითქოს მთავარი გმირი ამ რომანისა გიორგი პირველი იყოს და არა კონსტანტინე არსაკიძე. გმირების გალერეაში იერარქიის ძებნა ნაკლებად საგულისხმო ამბავია. ამ შემთხვევაში სათაურს უნდა დაუკვირდეს მკითხველი. მოვლენათა ფოკუსში მოქცეულია მკლავის წარკვეთის ამბავი, ე.ი. განწირული ბედი დიდი ხელოვანისა ტირანულ სახელმწიფოში“ (გამსახურდია 1972:401).

კონსტანტინე არსაკიძე ისტორიული რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ერთ – ერთი სრულყოფილი სახეა. ის თავისი ხალხის ტიპური წარმომადგენელია და ატარებს მის შემოქმედებით პოტენციალს. რომანში მისი პირველი გამოჩენა ქორსატეველას ციხეში ხდება, ჭიაბერის დაკრძალვაზე. აქვე ამჩნევს მას მეფე გიორგიც:

„ ... მერმე კონსტანტინე არსაკიძეს გადახედა, იგი ძლიერ წააგავდა შორენას. ფხოვური ჩოხა ეცვა და ჟანგისფერი თორი. ძმა ხომ არ არისო ეს ვაჟი შორენასი? გაახსენდა: მხოლოდშობილი რომ იყო შორენა“ (გვ. 53).

თარგმანებშიც, ორიგინალის მსგავსად, მკითხველი პირველად კონსტანტინე არსაკიძეს ქორსატეველას ციხეში ეცნობა, როცა, ის თან ახლავს შორენას ჭიაბერის დაკრძალვაზე:

“Then he turned his eyes to Konstantineh Arsakidze, who resembled Shorena very much. He was dressed in a Pkhovian chokha and a rust – coloured coat of mail” (p. 64).

«Переводя взгляд на Константинэ Арсакидзе, одетого в пховскую чоху, царь нашел что этот простой юноша похож лицом на Шорену. Не брат ли он Шорены? Но вспомнил что у эристава не было детей, кроме Шорены» (стр. 43).

როგორც ვხედავთ, მწერალს ისე შემოჰყავს არსაკიძე რომანში, თითქოს ის არაფრით არის გამორჩეული. კვეტარის ერისთავის კირითხუროს ვაჟი, ერთი შეხედვით, თავისი სოციალური წრის დონეზე მდგარი ადამიანია, თუმცა მეფე გიორგისთან ნადირობის დროს შეხვედრამდე ორი ეკლესია აქვს აგებული – ცხრაკარისა და ითვალისის. რა ხდება ამ კუთხით თარგმანებში? შენარჩუნებულია თუ არა ავტორის მეთოდი, სტილი, რაც პერსონაჟის წარდგენისას შეიმჩნევა? ზოგადად, არსაკიძის გაცნობა მკითხველისთვის დედნის ანალოგიურად ხორციელდება თარგმანებშიც. მაგრამ, უნდა ითქვას, რომ ზემოთ ციტირებული პასაჟის ინგლისური თარგმანი უფრო ახლოს არის დედანთან, ვიდრე რუსული, მაგრამ ინგლისურ თარგმანში მაინც შეინიშნება ერთი მცირედი უზუსტობა, რაც საკუთარი სახელის თარგმანში გადატანას უკავშირდება. ვფიქრობ, სწორი იქნებოდა ვ. ერისთავს მთავარი პერსონაჟის სახელი „კონსტანტინე“ თარგმანში გადაეტანა როგორც „Konstantine“ და არა როგორც „Konstantineh“. რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია არსაკიძის ჩაცმულობის ერთი, ჩემი აზრით, მნიშვნელოვანი ატრიბუტი, „ჟანგისფერი თორი“, ე.ი. „ჟანგისფერი აბჯარი“, რაც დედანში და შესაბამისად ინგლისურ თარგმანში ერთგვარად ამზადებს მკითხველს იმ დაპირისპირებისათვის, ბრძოლისათვის, რომელიც მას მოელის მომავალში. ამიტომ, ვფიქრობ, სასურველი იყო, რომ რომანის ამ მოქმედი გმირის ჩაცმულობის ეს ატრიბუტი, „ჟანგისფერი თორი“ რუსულ თარგმანშიც გადასულიყო. გარდა ამისა, რუსულ თარგმანში, დედნისაგან და ინგლისური თარგმანისაგან განსხვავებით, ჩამატებულია სიტყვა „простой“, ანუ „უბრალო“:

«...царь нашел, что этот простой юноша похож лицом на Шорену», „მეფემ აღმოაჩინა, რომ ეს უბრალო ახალგაზრდა შორენას ჰგავდა სახით“. ვფიქრობ, სიტყვის «простой» ჩამატება რუსულ თარგმანში გაუმართლებელია, რადგან ავტორი პერსონაჟს ისეთ სიტუაციაში და იმგვარად გვაცნობს, რომ სიტყვის «простой» ჩამატება სრულიად უადგილოა.

ნაწარმოებში არსაკიძის ცხოვრება მეტ დინამიკას იძენს იმის შემდეგ, როცა მას სვეტიცხოვლის აგებას დაავალდებენ. მკითხველი ხედავს, თუ როგორ მოიცავს დიდოს-

ტატს ტაძრის კარგად აგების სურვილი, სურვილი იმისა, რომ შექმნას ქმნილება, რომელსაც დროის სვლა ვერაფერს დააკლებს. თანდათან იკვეთება მისი სახე, როგორც დიდოსტატისა. ეს ის ადამიანია, რომელსაც შესაბამისი ცოდნა აქვს მიღებული კონსტანტინოპოლში, სადაც მან ათი წელი დაჰყო და სადაც გამოჩენილი მხატვრებისა და ოსტატების მოწაფე ყოფილა. ფარსმან სპარსთან საუბარში ის ამბობს, რომ მას ფერწერას როდოსელი ბერძენი, ავრელოს ალოსტოსი ასწავლიდა. მართალია, არსაკიძეს ბერძნული სკოლა აქვს გავლილი, მაგრამ ის არ არის ბრმა მიმბაძველი. სვეტიცხოველში მას ქართული ნაციონალური მოტივები და სული შეაქვს, რითაც განსხვავდება ფარსმან სპარსისაგან, რომელმაც ირანული ალეგორიებით გადატვირთული ტაძრის გეგმა წარუდგინა მეფესა და კათალიკოსს. რომანში არსაკიძის სახე დიდი სიყვარულით იძერწება, იკვეთება მისი შრომისადმი სიყვარული, საქმისადმი თავგანწირვა. კ. გამსახურდია რომანის ბოლოსიტყვაში წერს: „ჩვენს დროში, შრომის აპოლოგიის საუკუნეში, შევასხი ხოტბა დიდი ხელოვანის ჯაფას და მის თავდადებას“ (გამსახურდია 1972:401).

მწერალი ხელოვანს შემდეგს ათქმევინებს:

„კურთხეულია მხოლოდ ნაბიჯი ვალმოხდილისა, შრომაა უდიდესი სიქველე ამქვეყნად და არც არაფერი ამშვენებს ისე ვაჟკაცს, როგორც შრომაში გამოჩენილი სიმამაცე“ (გვ. 137).

კონსტანტინე არსაკიძის ეს სიტყვები თარგმანებშიც არის გადატანილი და შესანიშნავად ახასიათებს რომანის მთავარ პერსონაჟს:

“Blessed are they who have discharged their duty. Work is the greatest virtue on earth. Nothing adorns man so much as valour displayed in labour” (p. 157).

«Благословенна поступь исполнившего долг свой. Труд – величайшее благо на земле, и ничто так не красит человека, как отвага, явленная им в труде» (стр. 114).

არსაკიძის სიტყვებში კარგად არის გაცხადებული რომანის ამ მოქმედი გმირის კრედო, შექმნას ხელოვნების ისეთი ქმნილება, რომელიც საუკუნეებს გაუძლებს. მისი ეს სიტყვები თარგმანებშიც კარგად არის წარმოდგენილი და ორიგინალის მსგავსად სრულად გამოხატავს პერსონაჟის ცხოვრების მრწამსს.

კონსტანტინე არსაკიძის ზემოთ ციტირებული სიტყვები იმავდროულად ასახვას ქართველი ხალხის შრომით ტრადიციებს. ამ საკითხს ეხმიანება რ. სირამის შემდეგი მოსაზრება:

„როცა ქართულ ხელოვნებაზე, ქართულ ესთეტიკაზე ვფიქრობთ, არ შეიძლება არ გვახსოვდეს შრომის ესთეტიკა, შრომის სილამაზე და ამაღლებულობა. ხელოვნებაში კარგად ჩანს ხალხის შრომითი ტრადიციები, მიზანდასახული შრომის სიყვარული. ქართულ ხელოვნებაში ისეთი რთული მხატვრული ფორმებია, რომლებიც დიდ გარჯას მოითხოვდა. შევხედოთ ქართულ ჩუქურთმას. ქვის ხაზები ნაქსოვსა ჰგავს. აქ უამრავი ხვეული და ფორმათა მონაცვლეობაა. ქვაში ამნაირი ხვეულების გამომჭრელნი უდავოდ დიდი შრომისმოყვარენი ყოფილან. სხვაგვარად გაუგებარი იქნებოდა, თუ როგორ ეტანებოდნენ ისინი ასეთ სირთულეს. შეუძლებელია, მათთვის სიამოვნების მომგვრელი არ ყოფილიყო თვით შრომის პროცესი. ცხადად ჩანს შრომის მაღალი ესთეტიკა“ (სირამე 1982:123 – 124).

არსაკიძე თავის ერის შვილია, ამიტომ მისთვის უცხო არ არის არც შრომა, არც საქმისათვის თავდადება. ის აცხადებს:

„ხელოვნება გულის სისხლს მოითხოვს საფასად, თუ მთელი ჯანი არ შეაღიე ამ სასტიკ ბომონს, არაფერი გამოგივა ხელიდან“ (გვ. 196).

მისი ეს სიტყვები თარგმანებშიც არის მოცემული და კარგად გამოხატავს ხუროთმოძღვრის დამოკიდებულებას საქმისადმი:

“The price of mastering art is one’s heart’s blood. If one does not devote all one’s powers to that cruel idol nothing worth while shall come out of one’s hands” (p. 223).

«Искусство требует расплаты кровью сердца. Не выйдет ничего, если этому суровому кумиру не отдашь всего себя» (стр. 161).

თუ ხელოვანი მზად არის, საკუთარი თავი შესწიროს ხელოვნებას, მაშინ ის შეძლებს შექმნას ქვაში გამოხატული უკვდავება:

„განა ქვაა სვეტიცხოველი, ჩემო? ქვაყოფილია იგი ამაჟამად. უფრო უკვდავი, ვიდრე ასიათასი მოკვდავის სული“ (გვ. 308).

“Why, is Svetitskhoveli mere stone? It was stone not so long ago, but now it is more immortal than the souls of a hundred thousand mortals” (p. 338).

« – Разве Светицховели камень? Он был когда – то камнем. А теперь он более бессмертен, чем души сотен тысяч смертных» (стр. 241).

არსაკიძის სიტყვები კარგად არის წარმოდგენილი ორივე თარგმანში და ორიგინალის მსგავსად გამოხატავს ხელოვანის მზაობას თავი შესწიროს ხელოვნებას. ამიტომ: „ვინც ხელოვნებით ცხოვრობს, მისი სიცოცხლე არ შეიძლება წუთიერად ჩაითვალოს. ხელოვანი კვდება, მაგრამ რჩება ყველაზე მნიშვნელოვანი რამ, ხელოვნებაში გასაგნებული მისი სული, რომელსაც ხელოვნება მარადიულობასთან აახლოებს.

გავიხსენოთ ცნობილი ლექსი:

„თუ ყოველივე არის სიზმარი, თუ ბინდისფერი არის სოფელი,

რატომ დგას, რატომ, კვლავ მცხეთის ჯვარი, რატომ დგას ისევ სვეტიცხოველი“ (სირაძე 1982:139).

კონსტანტინე არსაკიძის სახის ჩვენებით მწერალი ავითარებს რომანის ძირითად თემას.

როგორც უკვე აღვნიშნე, ნაწარმოების მეორე თემა, რომელიც ძირითად თემას ერწყმის, არის საქართველოსათვის მეზრძოლი მეფის, გიორგი პირველის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ასახვა, რაც X საუკუნის დასასრულისა და XI საუკუნის პირველი ნახევრის ისტორიული პერიპეტეების ფონზე იკვეთება. რომანში საქართველოს საშინაო მდგომარეობა გაშლილია ფხოველთა აჯანყების ფონზე, ნაჩვენებია სამი ასეთი ამბოხება. ისტორიულად ასეთ ამბოხებას გიორგი პირველის ეპოქაში ადგილი არ ჰქონია. ეს ისტორიული ფაქტი დასტურდება თამარის მეფობის პერიოდში. თამარ მეფის პირველი ისტორიკოსი თავის თხზულებაში „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“ აღწერს ფხოველთა ამბოხს და წერს: „მათ უკუე ჟამთა იწყეს ათეულთა განდგომად, კაცთა ფხოველთა და დიდოთა ... მოუწოდა მეფემან ათაბაგსა და ყოველთა მთეულთა: დვალთა, ცხრაზმელთა, მოხვეთა, ხადელთა, ცხავატელთა, ჭართალთა, ერწოთიანელთა, მისცა ივანე ათაბაგსა და წარავლინა მათ ზედა“ (ყაუხჩიშვილი 1959:111).

კ. გამსახურდია თავის რომანში დიდ ადგილს უთმობს გიორგი პირველის ეპოქის საქართველოს საშინაო მდგომარეობის ასახვას. ის რომანის ბოლოსიტყვაში წერს: „ზოგს ეგ უკვირდა: რად არ ავსახე გარეპოლიტიკური ომები „დიდოსტატის კონსტანტინეს მარჯვენაში“, ან რად დავუთმე მომეტებული ყურადღება შინაურ ამბოხებათა ჩაქრობის

მომენტებს? უნდა ვაღიარო: ეს შეგნებულად მაქვს ჩადენილი. შინაპოლიტიკური ვითარებანი სწყვეტენ ყოველი ნაციის, ყოველი სახელმწიფოს ბედს. მსოფლიო ისტორია ამის მოწმე თავათ. არც ერთი ნაციონალური გაერთიანება, არც ერთი სახელმწიფო მარტოოდენ გარეპოლიტიკური ინვაზიების შედეგად არ დარღვეულა. შინაური გათიშვისა და ზნეობრივი დეგრადაციის მეოხეობით დაიღუპა ძველი საბერძნეთი, ძველი რომი, საკეისრო ბიზანტიისა, რუსუდანისა და ლაშა გიორგის სახელმწიფოცა. ამადაც აქცენტი გავუკეთე ჩემს რომანში გიორგი პირველისეული საქართველოს ვითარებას შინაურს (გამსახურდია 1972:401).

მართლაც, რომანში ასახულია გიორგი პირველის აქტიური ბრძოლა არა გარეშე მტრებთან, არამედ ქვეყნის შიგნით წარმოებულ ბრძოლებში. მიუხედავად ამისა, ქვეყანა გარესამყაროსაგან იზოლირებულად არ არის დახატული. ნაწარმოებში, მართალია, არ არის ნაჩვენები გარეშე მტერთან ბრძოლის პერიპეტეები დაწვრილებით, მაგრამ სიტუაციების ვითარებათა ანალიზით მაინც შესაძლებელია წარმოდგენა შეგვექმნას საქართველოს სხვა ქვეყნებთან დამოკიდებულებაზე. რომანში ნათლად ჩანს მეფე გიორგი პირველის ანტიბიზანტიური განწყობილებანი (ის ბიზანტიელებს მშიშრებს, ქურდებსა და უსინდისოებს უწოდებს). მას არაფერი უნდა ბიზანტიური, არც მათი სტილით ნაგები ეკლესიები, არც კეისრის ნაჩუქარი ეტლი.

გიორგი პირველი ქვეყნის დიდი პატრიოტია. ის ნამდვილი რაინდი, უებრო სარდალი, მეომარი, მონადირე და მიჯნურია. მისთვის უცხო არ არის ადამიანური გრძნობები. მას უიმედოდ უყვარს კვეტარის ერისთავის, კოლონკელიძის ასული შორენა. არც თანაგრძნობაა მეფისთვის უცხო. ჭიაბერის დაკრძალვაზე მას შესძრავს უსინათლო თაყაის ქვითინი. გიორგი პირველი რთული ფსიქოლოგიური სახეა, რადგან მის პიროვნებაში ჩანს ადამიანური სისუსტეები, ერთი მხრივ, დაუნდობლობა, ვერაგობა, მეორე მხრივ, სიბრალული და თანაგრძნობა. პატრიოტიზმის გრძნობა კი მეფეში თითქმის ყველაფერს ჭარბობს და იმ უარყოფით ღირსებებსაც აფერმკთალებს რაც მას, როგორც ჩვეულებრივ მოკვდავს ახასიათებს.

ამ პერსონაჟის დახასიათება ყველაზე უკეთ სიკვდილის ეპიზოდში ხდება, თავის აღსარებაში:

„მე მრავალი ცოდვა მიმიძღვის ამქვეყნად, როგორც მეფეს, ისე როგორც კაცს. თითქმის ყველა ღირსება და ყველა ნაკლი ჩემი ხალხისა მიტარებია. ვაჟკაციც ვიყავი და

მშიშარაც, კეისარს ვებრძოდი, მეშინოდა ხვიარის ფესვებისა, გულზვიადიც ვიყავი და ლოთიც, მაგრამ ხალხისთვის არასოდეს მილალატნია, პიპა (გვ. 381).

ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებშიც მეფის სიკვდილის სცენა წარმოდგენილია, მაგრამ შეკვეცილია, რაც გაუმართლებელია, რადგან, როგორც უკვე აღვნიშნე ყველაზე უკეთ ეს პერსონაჟი ზუსტად მითითებულ ეპიზოდში იხსნება:

“... I’ve committed many sins, Pipa, as a King and a man. I was bold and faint – hearted. I set at nought the Byzantine Emperor and was afraid of snakes. I was conceited and given to drinking” (p. 411).

«Во многом я грешен, Вамех, и как царь и как человек. Был я и храбрым и трусливым. Боролся с кесарем и боялся корней плюща, принимая их за змей. Был спесивым и любил выпивать, но своему народу никогда я не изменял, Вамех» (стр. 298).

სამწუხაროდ, ინგლისურ თარგმანში გამოტოვებულია საკვანძო ფრაზა: „მაგრამ ხალხისთვის არასოდეს მილალატნია, პიპა“, რაც შესანიშნავად ახასიათებს გიორგი პირველს. რუსულ თარგმანში ზემოთ მითითებული „დანაკარგი“ არ არის. პიპა რუსულ თარგმანში გადადის, როგორც ვამეხი.

გარდა ამისა, ორივე თარგმანში გიორგი პირველის სიკვდილის სცენაში არის ჩამატებული ადგილი, რაც, ჩემი აზრით, „აუბრალოებს“ და „აჭიანურებს“ პერსონაჟის სიკვდილის ეპიზოდს და სტილისტური თვლასაზრისით აცდენილია მწერლის წერის მანერისაგან. რუსულ თარგმანში ჩამატებული პასაჟი, მეორდება ინგლისურ თარგმანშიც, რაც კიდევ ერთხელ გვაფიქრებინებს, რომ ინგლისური თარგმანის რედაქტირება რუსული თარგმანიდან შესრულდა. გიორგი პირველის, როგორც პიროვნების, ასევე მეფის ტრაგიზმი მთელი სიმძაფრით მის შემდეგ სიტყვებში გამოიხატება:

„სიყრმე და სიჭაბუკე საქართველოს შევალე, მაგრამ ქართველები „აფხაზს“ მეძახდნენ, ხოლო აფხაზები – „ქართველების მსტოვარს“ მიწოდებდნენ ბაგრატოვანს, ლაზს“ (გვ. 381).

პერსონაჟის ტრაგიზმი თარგმანებშიც არის გადატანილი მთელი სიმძაფრით:

“I gave my childhood and my youth to Georgia but the Georgians called me “the Abkhazian”, and by the Abkhazians I was considered to be a Kartalinian spy, I who was a Bagration, a Laz” (p. 412).

«Грузии я отдал свои отрочество и юность, но грузины звали меня обхазом, а абхазы – лазутчиком карталинцев, – меня, Багратиона, лаза! ... » (стр. 298).

არანაკლები ტრაგიზმი გამოსჭვივის მესაფლავის სიტყვებში:

„არც სიკვდილში ჰქონია გიორგი მეფეს ბედი“ (გვ. 383).

მესაფლავის ეს სიტყვები რუსულ თარგმანშიც არის წარმოდგენილი და ისევე როგორც დედანში, გამოხატავს მეფე გიორგის ტრაგიკულ ხვედრს:

« – И в смерти оказался несчастливым царь Георгий! » (стр. 299).

სამწუხაროა, რომ მესაფლავის სიტყვები ინგლისურ თარგმანში გამოტოვებულია.

მეფე გიორგის აღსარებაში კარგად ვლინდება მისი გულისტკივილი შინაური შუღლის გამო. ის გულდაწყვეტით ამბობს:

„როცა ხალხს ამდენი მოღალატე შინა ჰყავს, მაკედონელიც ვერ გაამარჯვებინებს მას

. . . . .

დამანელა აზნაურებისა და სარდლების კინკლაობამ, პიპა.

ჩვენში ყოველ ნაბიჭვარს აზნაურობა სწყურია, ყოველ ნაცარქექიას – სარდლობა“ (გვ. 381).

ეს უმნიშვნელოვანესი პასაჟი, რომელშიც ნათლად აისახება გიორგი პირველის დროინდელი საქართველოს რეალური ყოფა, ორივე თარგმანში, სამწუხაროდ, გამოტოვებულია. ამიტომ თარგმანებში არ ჩანს ამ პერსონაჟის მიერ სიკვდილის წინ აღწერილი ფეოდალური საქართველოს რეალური სურათი, ის შიდა აშლილობა, კუთხური განდგომა, რომელსაც არაერთხელ ჩაუგდია განსაცდელში მთელი ერის ბედი.

რომან „დიდოსტატის მარჯვენაში“ მეფე გიორგის სახე დიდი სიყვარულით არის გამოვლენილი. ნაწარმოებში კარგად ჩანს, რომ ის თავისი ერის ნამდვილი შვილია, ამიტომ „თითქმის ყველა ღირსება და ყველა ნაკლი“ ქართველობისა უტარებია. ციტირებული ფრაზა ორივე თარგმანში გამოტოვებულია, რაც დასანანია.

ნაწარმოების თემის, იდეის, სიუჟეტის განვითარებისათვის ერთ – ერთი მნიშვნელოვანი პერსონაჟი არის ფარსმან სპარსი. ის მწერლის მხატვრული ფანტაზიის ნაყოფია, მაგრამ მისი ფსიქოლოგიური განცდები, პირადი ცხოვრების დეტალები, ისტორიული მოვლენების ფოკუსშია მოქცეული. კ. გამსახურდია „დიდოსტატის მარჯვენას“ ბოლოსიტყვაში წერს: „უწინარეს ყოვლისა უნდა განვაცხადო, რომ ფარსმან სპარსი წინაპარია საქართველოს ისტორიის მანძილზე წარმოშობილ უსამშობლო კონდოტიერებისა ...

ფარსმან სპარსისათვის კონსტანტინე არსაკიძის დაპირისპირება გაგებულ უნდა იქნას, როგორც ერთგვარი ტეზა და ანტიტეზა რომანში“ (გამსახურდია 1972:401–402).

ნაწარმოებში ფარსმან სპარსს ვეცნობით, როგორც ქვისმთელეთა და კირით-ხუროთა უხუცესს, არაბულ ალქიმიამში განსწავლულს, აქიმს, ვარსკვლავთმრიცხველს, მეწამლესა და მჩხიბავს. ის შავმეთელი დიდგვაროვანი აზრნაურის სუმბატ ჩორჩანელის შთამომავალია. მეფე ბაგრატის მიერ ურჩი ერისთავის სუმბატ ჩორჩანელის დასჯის შემდეგ მისი შვილი ბაქარი ვაჟთან, ფარსმანთან ერთად ბიზანტიაში გადაიხვეწება. იქ ბაქარი ბასილი კეისარს უპირისპირდება, რისთვისაც თავის მოკვეთით ისჯება. ბაქარის ვაჟი ფარსმანი კი ტყვედ მიჰყავთ ბიზანტიაში. სწორედ აქედან იწყება ფარსმანის უჩვეულო ცხოვრება. „თვითმოდრავი ჭური“ დახეტიალებს ბიზანტიიდან ეგვიპტეში, ანტიოქიასა და ინდოეთში, კაპადოკიასა და ბაღდადში. ქაიროში ის სწავლობს ხუროთ-მოდღვრებას, ალქიმიას, ვარსკვლავთმრიცხველობას, დერვიშობას, მკურნალობას, ჯამბაზობას. ალ – ჰაქიმთან ჰალეებში ჩასული ფარსმანი სჯულს იცვლის. რამდენიმე ხნის შემდეგ კი, როცა ბიზანტიაში ხვდება, ქრისტიანად მონათლდება. შემდეგ კონსტანტინოპოლში სუფიების სექტას მიემხრობა და ეგვიპტეში გაიქცევა. ბოლოს, ბაღდადის ხალიფა მას თბილისის ამირასთან აგზავნის. აქ იღვიძებს ფარსმანში წინაპართა გენი. თბილისის ამირასა და ბაგრატ მეფის დიღმის ველზე დაპირისპირებისას მამაპაპისეულ თუხარისის ციხეში გადავა, რის გამოც, მეფე დიღეგში ამოაყოფინებს თავს უფლისციხეში. დრო გადის და გიორგი პირველი მას მთავარ ხუროთმოდღვრად დანიშნავს. მიუხედავად განსწავლულობისა, ის არ იმსახურებს კეთილგანწყობას, რადგან კაცთმოდულე კოსმოპოლიტია, რაც კარგად ჩანს არსაკიძესთან საუბარში:

„თუ ლაზი ხარ, ეგეც გეცოდინება, ჭაბუკო, სადოღე ცხენი თუ გააძღე, ჰელოზე სხვა მოასწრებს უცილოდ, მწევარი თუ გააძღე, კურდღელს ვერ მიეწევა, მგელი რომ მგელია, მგელი რომ მშიერი არ დაძრწოდეს, მაკე ცხვარიც გაასწრებდა უთუოდ. ხალხი თუ გაძღა, ჭაბუკო, ეს იცოდე, ლოცვასაც მიატოვებს და შრომასაც, მაშინ აღარც ციხეები გვექნება და აღარც ეკლესიები ...“ (გვ. 220).

ეს სწორედაც რომ კაცთმოდულე, უსამშობლო, რჯულის მრავალგზის მოღალატე კაცის მსოფლმხედველობაა და კარგია, რომ ორივე თარგმანში, როგორც ინგლისურში, ასევე რუსულში სრულად არის წარმოდგენილი მისი სიტყვები:

“If you are a Laz you must know that if you overfeed a racehorse it will be outrun without fail. If you surfeit a greyhound it will never catch a hare. Take a wolf. If he were not roaming with an empty belly even a ewe big with young would outstrip him. If people eat their fill, be sure, young man, that they will give up both religion and labour, and then we shan’t have any castles or churches” (p. 248–249).

« – А коли лаз, то ты должен знать: если накормить досыта скаковую лошадь она не победит в скачке, если борзую насытить перед охотой, она не нагонит зайца. На что уж волк, – но даже овца убежит от него, когда он сыт. Запомни, юноша, что если народ станет сытым, он перестанет и молиться и трудиться, и тогда у нас не будет ни замков, ни храмов. » (стр. 179–180).

ფარსმანი თავისი მსოფლმხედველობითა და პიროვნული თვისებებით სრული ანტიპოდია კონსტანტინე არსაკიძისა, ამიტომაც არ ძალუძს შექმნას რაიმე ღირებული ქვეყნისათვის.

რომანის მთავარი გმირი ქალი, შორენა, ერთ – ერთი ის პერსონაჟია, რომელსაც არ ჰყავს ისტორიული პროტოტიპი, მაგრამ ის ნაწარმოების სიუჟეტის განვითარებაში ერთ – ერთი უმნიშვნელოვანესი ფიგურაა, რადგან სწორედ მას უკავშირდება რომანის ორი მთავარი გმირის – კონსტანტინე არსაკიძისა და გიორგი პირველის სასიყვარულო ურთიერთდამოკიდებულება. ნაწარმოების კვანძიც სასიყვარულო თავგადასავალთა ფონზე იხსნება.

შორენა გამოირჩევა როგორც ფიზიკური, ასევე სულიერი მშვენიერებით:

„ფაქიზი იყო შორენა, როგორც ქერუბიმის ფრთენი და სევდიანი, როგორც ყინწვისის მჭმუნვარე ანგელოსი. ყელისმიერი ხმა ჰქონდა, ისეთი წკრიალა, როგორც ვერცხლის ეჟენები, ხევისბერების დროშის ბუნზე შებმულნი. ჰარილესავით რბილი და ტფილი იყო მისი ბუნება სრულად“ (გვ. 207).

მისი აღწერა და დახასიათება თარგმანებშიც სრულად გადადის და სწორ წარმოდგენას გვიქმნის პერსონაჟზე:

“...Shorena was as delicate as the wings of a seraph and as sad as the sorrowing angel on the wall of the Kintsvisi church. Her voice was clear and sonorous like the small silver bells attached to the Khevisberi’s banner. Her whole nature was as soft and warm as some costly fur ...” (p. 234–235).

«Чиста была Шорена, как крыля херувима, и печальна, как ангел скорби в Кинцвиси.

У нее глубокий, грудной голос, как звон серебряных колокольчиков, что висят на древках знамен хевисбери. В ней мягкость и теплота горностая» (стр. 169).

კოლონკელიძის ასულისადმი სიყვარული ხდება რომანის ორ მთავარ გმირს, არსაკიძესა და გიორგი პირველს შორის დაპირისპირების საფუძველი. ჭიბერისა და გირშელის სიკვდილის უნებლიე მიზეზიც შორენაა.

რომანში ერისთავის ასული ნაჩვენებია არა მხოლოდ როგორც ფიზიკური და სულიერი სილამაზის მატარებელი ქალი, არამედ როგორც სიმამაცით გამორჩეული ქალბატონი. მტკიცეა მისი გადაწყვეტილება სათავეში ჩაუდგეს ფხოველთა აჯანყებას და შური იძიოს მამის გამო. ის ამბობს:

„... დიაცი ვარ, მაგრამ მამაჩემის თვალების დაწვას მაინც არ შევარჩენ მეფე გიორგის ... მამისეულ თორს გადავიცვამ, მის მუზარადს დავიხურავ, მის ხმალს შევირტყამ, მის საომარ ცხენზე შევჯდები, ლაშქარს გავუძღვები წითელის დროშით. მაშინ გამოჩნდება ქუდოსანთა სიმამაცე ფხოველნო“ (გვ. 237).

შორენას მიერ წარმოთქმული ეს სიტყვები წარმოდგენილია ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში:

“... I am a woman yet I cannot forgive King Giorgi the scorching of my father’s eyes ...

I shall put on my father’s coat of mail and helmet, gird on his sword, mount his war – steed and with banner in hand ride at the head of the warriors. O Pkhovians, you shall see then who is courageous among men and women” (p. 266).

« – Я женщина, но я буду мстить царю за отца ...

Надену на себя латы и шлем отца, опояшусь его мечом, сяду на его ратного коня и поведу войско с синим знаменем вперед и тогда мы увидим, на что способны пховские рыцари и женщины. » (стр. 191).

მოცემული პასაჟის ზემოთ ციტირებული თარგმანების ბოლო მონაკვეთი ოდნავ შეცვლილია, მაგრამ, მთლიანობაში, სწორად ასახავს დედანში გადმოცემულ აზრს (ამ შემთხვევაშიც, პასაჟის შეცვლილი მონაკვეთი ორივე თარგმანში ემთხვევა ერთმანეთს.)

ინგლისურ თარგმანში დროშის ფერი არ არის მითითებული, ხოლო რუსულ თარგმანში „წითელი დროშის“ ნაცვლად „ლურჯი დროშა“ არის თარგმნილი. ფერთა ეს ჩანაცვლება არ არის გამართლებული, რადგან წითელი ფერი სიმბოლურად ბრძოლას, დაძაბულობას გამოხატავს, ხოლო ლურჯი მშვიდობის გამომხატველია

([www.incredibleart.Org/lessons/middle/color 2. htm](http://www.incredibleart.Org/lessons/middle/color%20.htm); ka.wikipedia.org/wiki/ ფერების სიმბო-
ლიზმი და ფსიქოლოგია).

აქვე უნდა აღვნიშნო, რომ ციტირებული პასაჟის ინგლისურ თარგმანში ორჯერ არის გამოტოვებული არტიკლი. ჩემი აზრით, სწორი იქნებოდა “with a banner” და არა “with banner,” “in the hand” და არა “in hand.”

რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ სიუჟეტური ქარგა გამოხატავს არა მარტო ცალკე-
ული პერსონაჟის ცხოვრებას, არამედ აჩვენებს ისტორიის მსვლელობასაც. ნაწარმოების
სიუჟეტის განვითარების პროცესში ვლინდება ეპოქისათვის დამახასიათებელი
წინააღმდეგობები. ავტორი სიუჟეტის ოსტატური ორგანიზაციით ახერხებს მხატვრული
ჩანაფიქრის განხორციელებას, პორტრეტებისა და მხატვრული სახეების ძერწვას,
იდეური შინაარსის გადმოცემას.

სიუჟეტი ყოველი ნაწარმოების ღერძს წარმოადგენს და მისი ძირითადი შემად-
გენელი კომპონენტებია: პროლოგი, ექსპოზიცია, კვანძის შეკვრა, ამბის განვითარება,
კულმინაცია, კვანძის გახსნა, ეპილოგი. კ. გამსახურდიას რომანი „დიდოსტატის
მარჯვენა“ სიუჟეტის სრული შემადგენელი ნაწილებით არის წარმოდგენილი, როგორც
დედანში, ასევე ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში.

რომანის პროლოგში გაცხადებულია ხელოვანის ესთეტიკური მრწამსი: „მწერლობა
გმირობის გამოსარჩლებაა მხოლოდ, მიჩქმალული გმირობის ქომაგია მწერალი და სხვა
არაფერი“ (გამსახურდია 1976:13).

რომანის პროლოგი წარმოდგენილია როგორც დედანში, ასევე ინგლისურსა და
რუსულ თარგმანებში. უნდა აღინიშნოს, რომ პროლოგის რუსულ თარგმანში გამო-
ტოვებულია ბევრი ისეთი ადგილი, რომელსაც მწერალი დედანში მნიშვნელოვან
იდეურსა და მხატვრულ დატვირთვას ანიჭებს. პროლოგის ინგლისური თარგმანი, რუ-
სული თარგმანისაგან განსხვავებით, უფრო ზუსტად მისდევს დედანს.

ექსპოზიციაში, რომელიც I–XX თავებს მოიცავს, ავტორი გვაცნობს მოქმედ პირებს.
მათ შორის წინააღმდეგობის გართულების მომენტამდე. ექსპოზიციის შემდეგ იწყება
ძირითადი ამბავი. კვანძის შეკვრა საფუძველს ქმნის ამბის განვითარებისათვის. აქედან
იწყება ინტერესთა შეჯახება, პერსონაჟებს შორის ურთიერთობის გამწვავება.

XX თავში მეფე პირისპირ პირველად ხვდება არსაკიძეს (მანამდე კონსტანტინეს
ჭიაბერის დაკრძალვის ცერემონიაზე მოჰკრავს თვალს). სწორედ მეფისა და არსაკიძის

პირისპირ საუბარი ქმნის საფუძველს ნაწარმოების შემდგომი გავრცობა – განვითარებისათვის. ამ ორი პერსონაჟის შეხვედრის შემდეგ მოვლენები მწვავედ ვითარდება. თავს იჩენს არსაკიძის კონფლიქტი მეფესთან, ეკლესიასთან, დროსთან. ამ კონფლიქტის გარკვეული ნიშნები ექსპოზიციაშიც მჟღავნდება, როცა ავტორი ხაზს უსვამს ეკლესიის ძლიერებას, რომელიც მეფისგანაც კი მოითხოვს მორჩილებას, მორალის დაცვას და ეკლესია – მონასტრების მშენებლობას.

გიორგი პირველის მიერ ახალგაზრდა არქიტექტორის სასახლის კარზე მიწვევა კიდევ ერთი კომფლიქტის მიზეზია. ფარსმან სპარსი ახალგაზრდა არქიტექტორის მტერი ხდება.

მეფესთან არსაკიძის პირისპირ შეხვედრისა და საუბრის შემდეგ რომანში აღწერილი სიტუაციები თხზულების მთავარი იდეის გამომხატველია. ამის შემდეგ ვუახლოვდებით კულმინაციას.

სიუჟეტი თარგმანებშიც ისევე ვითარდება, როგორც დედანში.

ორიგინალში LV თავში ხდება კულმინაციასთან მიახლოება შორენასა და გიორგი პირველს შორის დიალოგში:

„კიდევ რა გწადია, მეფევ ბატონო, ჩემგან.“

. . . . .

„შენი სიყვარული.“

. . . . .

„მე მგონია, რაც წამართვი, იგიც გეყოფა, მეფევ ბატონო, არა? მამაჩემს თვალის სინათლე წარსტაცე, მე – თავისუფლება, – ხოლო ჩემი გული? სხვას ეკუთვნის დიდი ხანია იგი“ (გვ. 366).

წარმოდგენილი დიალოგი ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებშიც არის გადატანილი, მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ ორიგინალისა და თარგმანების იდენტური თავები განსხვავებულად არის დანომრილი. დედნის LV თავის შესატყვისი თავი ინგლისურ თარგმანში არის LIV თავი, ხოლო რუსულ თარგმანში LIII თავი:

“What do you want of me, my Lord King?”

. . . . .

Your love!” . . .

“I think you should be content with what you have already snatched away from me, my lord. You have deprived my father of light, and myself of liberty. As for heart . . . it has long since belonged to another . . .” (p. 397–398).

« – Что вам угодно от меня, государь?

. . . . .

Я думаю, вам довольно того, что вы у меня отняли, государь. Отца моего вы лишили света, меня – свободы. А мое сердце . . . Оно давно принадлежит другому» (стр. 287).

კულმინაცია იმავე თავში მძაფრდება და პიკს აღწევს, როცა ფარსმან სპარსი მეფეს ქარაგმულად ეუბნება:

«ეგ ბოკვერები და ლეკვები ძუძუმტეებია, მეფევ ბატონო.»

. . . . .

«ამოდ იგულებ, მეფევ ბატონო, სადედოფლოდ ერისთავის ქალს, მთელმა სასახლემ იცის არსაკიძე ცხოვრობს დიდიხანია მასთან» (გვ. 367).

ზემოთ ციტირებული პასაჟი, სადაც კულმინაციის პიკი იკვეთება თარგმანებშიც სრულად გადადის:

“The pups and cubs are foster – brotheres and sisters, Your Majesty” (p. 398).

. . . . .

“You’d better abandon any thought of marrying Shorena, my lord King. Everybody at your court knows that she’s Arsakidze’s mistress, but none dears to tell you about it” (p. 399).

« – Эти щенки волчата – молочные братья и сестры, государь. »

. . . . .

“ – Напрасно ты, царь, задумал жениться на Шорене, весь двор знает, что она любовница Арсакидзе, но никто не осмеливается сказать тебе об этом” (стр. 288).

რომანში კონფლიქტის გამწვავებას ხელს უწყობს ის გარემოება, რომ ფარსმანი მეფეს არსაკიძის მიერ დახატული ორი სურათის შესახებ უყვება, იგულისხმება „იაკობისა და ღმერთის შერკინება“ და „სიზმარი“:

„ერთი სურათი ვნახე მის მიერ ნახატი, იაკობისა და ღმერთის რკინებაა ზედ გამო-სახული. თანაც იცოდე, ღმერთს მელქისედეკის თვალები აქვს, ხოლო იაკობს – დამხატ-ველისა“ (გვ. 368).

„ ... შორენა დაუხატავს ერისთავის ასული ... ორი დათვი, ერთი წმინდა თაფლისფერი, მეორე – წაბლისფერი, ფერხით დავარდნია დიაცს. წაბლისფერი ყველისციხის პატრონს მოგაგონებს ზედმიწევნით, ხოლო თაფლისფერი თუ ვინ იქნება, ამას თავათაც მიხვდები, მეფევე ბატონო, უთუოდ” (გვ. 368).

ფარსმანის ეს მინიშნებები საბოლოოდ წყვეტს არსაკიძის ბედს.

დედნის ზემოთ ციტირებული პასაჟები ორივე თარგმანში, როგორც ინგლისურში, ასევე რუსულში არის წარმოდგენილი და იგივე დატვირთვა აქვს რაც დედანში:

“But I saw a picture painted by him: it shows Jacob wresting with God. As a matter of fact, his God has Melkisedek’s eyes, whereas Jacob is the likeness of the painter himself” (p. 400).

“He has painted Shorena, the eristavi’s daughter . . . At her feet lie two bears – one honey – coloured, the other brown. The brown one resembles the deceased Girsheli, the owner of Kvelistsikheh. As to the other bear, Your Majesty can easily guess who he is” (p. 400).

«Зато я видел у него написаную им картинку: она изображает борьбу Иакова с богом. Так вот у того бога глаза Мелхиседека, а Иаков похож на самого художника» (стр. 289).

«Он нарисовал Шорену, дочь эристава . . . а у ног лежат два медведя – один медового цвета, другой каштанового. Каштановый очень напоминает покойного Гиршела, владельца Квелисцихе, а кто другой медведь, ты это угадаешь, наверное, сам государь! » (стр. 289).

ისევე როგორც ორიგინალში, ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებშიც კარად ჩანს, რომ ფარსმანის მიერ მეფისათვის აღწერილი არსაკიძის მიერ შესრულებული ორი სურათის სიუჟეტი მეფის რისხვას იწვევს და ერთგვარად ბიძგსაც აძლევს მის გადაწყვეტილებას, დასაჯოს ახალგაზრდა ხუროთმოძღვარი.

სიუჟეტის განვითარების ბოლო საფეხური კვანძის გახსნაა, რასაც რომანში წინ უსწრებს ერთი ეპიზოდი. მეფე გიორგის შორენას ხობისყელისფერ საწმერთულს მიჰგვრიან, რომელიც ავადმყოფ არსაკიძეს გამოაცალეს სასთუმლიდან. მეფე წონასწორობას კარგავს. მისი ბრძანებით არსაკიძეს მკლავს აჭრიან. ნაწარმოების კვანძიც იხსნება:

„როცა დასიცხულ ავადმყოფს მარჯვენა წააცალა ტფილისელმა ჯალათმა, თვით საღირასაც ცრემლი ჩამოსდინდა ერთადერთი თვალიდან“ (გვ. 373).

თარგმანებშიც მოვლენები ორიგინალის მსგავსად ვითარდება და კვანძის გახსნაც დედნის შესაბამისად აისახება:

“As the one – eyed executioner of Tbilisi, Sagira, was removing the hand of the sick master, his only eye swam with tears” (p. 404).

«Когда кривой Тбилисский палач Сагира отсек руку у больного мастера, даже у Сагиры из единственного глаза потекли слезы» (стр. 292).

როგორც ორიგინალში, ასევე თარგმანებში, კვანძის გახსნა არსებული მდგომარეობის ობიექტური დასასრულია ტირანული სახელმწიფოს პირობებში.

რომანი „დიდოსტატის მარჯვენა“ მთავრდება ეპილოგით, რომელიც ნაწაროების კომპოზიციის განუყოფელი ნაწილია და ხელს უწყობს რომანის ძირითადი იდეის წარმოჩენას. პროლოგი ორივე თარგმანში, როგორც ინგლისურში, ასევე რუსულში არის წარმოდგენილი.

§ 2. რომანის თხრობის სისტემა

ეპიკურ ჟანრებში უმნიშვნელოვანესი როლი ენიჭება თხრობას, რომლის ერთიან სისტემაში ჩართულია აგრეთვე პერსონაჟების მეტყველების ფორმები – მონოლოგები და დიალოგები. მართალია, ისინი უფრო დრამის სტრუქტურისათვის არიან დამახასიათებელი, მაგრამ თხრობით ჟანრებშიც ფუნქციონირებენ.

ავტორისეული თხრობა, მეტყველება რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ძირითადი კომპოზიციური ელემენტია. რომანში ასევე გვხვდება დიალოგები, მონოლოგები, რეპლიკები. ავტორისეულ თხრობა – მეტყველებაში გამოიხატება რომანის მთავარი აზრი, მისი ძირითადი შინაარსი, რაც პროზაული მეტყველების საერთო კანონზომიერებით არის განპირობებული. ნაწარმოებში აღწერილი X საუკუნის დასასრულისა და XI საუკუნის დასაწყისის საქართველოს ცხოვრების უმნიშვნელოვანესი მოვლენები, კონფლიქტური ეპიზოდები, ადამიანებს შორის ურთიერთდამოკიდებულება, კულტურული ცხოვრების მიმართულებები, პერსონაჟების ხასიათის გახსნა, მათი შინაგანი ვნებების ჩვენება ავტორისეული თხრობის საშუალებით ხორციელდება. რომანის შინაარსის, მისი ძირითადი აზრის გამოხატვის ფორმები კი არის გარემოს აღწერა, გმირების დახასიათება, ამბავთა და სიტუაციათა არსის ჩვენება.

რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ კომპოზიციურ ღერძს ავტორისეული თხრობის ფორმით განვითარებული სიუჟეტი წარმოადგენს.

ნაწარმოების ერთ – ერთი მთავარი გმირი კონსტანტინე არსაკიძე ძირიდად ავტორისეული თხრობით არის დახატული მხატვრულად. ერთ – ერთ მაგალითად, სადაც ავტორისეული თხრობით ხდება პერსონაჟის სახის ძერწვა, შეიძლება ჩავთვალოთ პასაჟი, სადაც საუბარია ახალგაზრდა ხუროთმოძღვრის ინტერესებზე და მოვალეობებზე:

„არც თუ ოდესმე გაბედავდა არსაკიძე არაგვისა და მტკვრის შესართავთან ტაძრის აგებას უკვარცხლბეკო ვაკეზე. აღმოსავლეთიდან ჯვარის ტაძარი გადმოსცქერის მას, სარკინეთისა და ზედაზენის მთების გვირგვინი, ჩრდილოეთიდან ყაზბეგის მწვერვალიდან ყინვის ბექთარებში ჩაჭედილი მარადჟამობა. ეს ყოველივე კარგად ესმოდა არსაკიძეს, ამიტომაც ებრძოდა იგი ამ უხეში ლოდების ქაოსს, როგორც კოჭლი იაკობი თავის მრისხანე ღმერთს“ (გვ. 137).

რა შეიძლება ითქვას თხრობის სისტემის შესახებ რომანის ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში. ბუნებრივია, თხრობის სისტემის ფორმები თარგმანებშიც იგივე რჩება. ისევე როგორც ორიგინალში, ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებშიც დიდი როლი ენიჭება ავტორისეულ თხრობას. თარგმანებშიც, ისევე როგორც დედანში, გამოყენებულია მეტყველების ისეთი ფორმები, როგორცაა დიალოგი, მონოლოგი. ვხვდებით ასევე რეპლიკებსაც.

ზემოთ ციტირებული პასაჟი, რომელიც ავტორისეული თხრობის ნიმუშია, გადატანილია როგორც ინგლისურ, ასევე რუსულ თარგმანებში:

“He was very proud that he had ventured to build a cathedral at the confluence of the Aragvi and the Kura on a plain of soft soil. From the east the Monastery of the Cross and the rocky diadem of Sarkineh and Zedazeni looked down at Sevtitskhoveli, and from the north, from the peak of Kazbek, Eternity itself in its cuirass of ice. Arsakidze was aware of these heavy odds against his creation, and therefore wrestled with this chaos of rough blocks of stone as did Jacob with his formidable God” (p. 156).

« . . . У него захватывало дух, когда он думал, где он строит храм – в низине, у слияния Куры и Арагви. С востока вздымается здесь Крестовый монастырь, сюда нависли вершины Саркинети и Зедазени, с севера – вершины Казбека, как закованная в ледяные латы вечность. Здесь, среди этих величавых громад, Арсакидзе бился с хаосом каменных глыб, как Иаков, противоборствовавший своему богу» (стр. 113).

მოცემული პასაჟის რუსული თარგმანის ბოლო მონაკვეთი შეკვეცილია, განსხვავებით ინგლისური თარგმანისაგან, მაგრამ მიუხედავად ამისა, გამოდგება ავტორისეული თხრობის ნიმუშად. ინგლისურ თარგმანში დედნის ეს ნაწყვეტი სრულად არის გადატანილი და რა თქმა უნდა, ავტორისეული თხრობის ნიმუშია. აქვე მინდა გამოვთქვა ჩემი მოსაზრება მოცემული პასაჟის ინგლისურ თარგმანში საკუთარი სახელების გადატანის სპეციფიკასთან დაკავშირებით. მოკლედ შევნიშნავ, რომ საკუთარი სახელების ინგლისურ თარგმანში გადასატანად სწორი იქნებოდა ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენება. მაშინ მივიღებთ “Sarkineti” და არა “Sarkineh”, “Kazbegi” და “Kazbek”, “Mtkvari” და არა “Kura” (უფრო ვრცლად ონომასტიკური ლექსიკის საკითხებს სხვა თავში განვიხილავ).

ზემოთ ციტირებულ პასაჟში, რომელიც ავტორისეული თხრობის ნიმუშია, ჩანს დიდოსტატის დიდი პასუხისმგებლობა ტაძრის აგებასთან დაკავშირებით. მისი ტრადიციებისადმი პატივისცემა, მემკვიდრეობითობის მიმართ დამოკიდებულება. ყოველივე ზემოთ თქმული განაპირობებს არსაკიდის მონდომებას, სწრაფვას ძველი ძეგლების შესაფერისი ტაძარი ააგოს.

რომანში ავტორისეული თხრობის საშუალებით მწერალი კარგად გამოკვეთს პერსონაჟის ხასიათს, ფსიქოლოგიას, ვნებებს, განცდებს:

„დადიოდა დარცხვენილი ოსტატი, ტაძრის გარშემო დაყიალობდა უსაზმნოდ. ისე ათვარიელებდა კარ – ფანჯრების სამკაულებს, ფასადების ბარელიეფს, ლავგარდანების ჩუქურთმებს, თითქოს იგინი სხვის მიერ ყოფილიყვნენ შესრულებულნი“ (გვ. 302).

არსაკიდის განცდები, ფიქრები ავტორისეული თხრობის საშუალებით არის წარმოდგენილი ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებშიც:

“The shamefaced master roamed aimlessly round the temple. He looked at the decorations on the doors and windows, the bass – reliefs of the facedes, the ornamentation of the cornices with such an indifferent air that they might have been made by some other people and not by himself” (p. 333).

«Он бесцельно ходил вокруг своего творения. Равнодушно рассматривал украшения дверей и окон, барельефы фасадов и орнаменты карнизов, словно они не были созданы им самим» (стр. 237).

უნდა აღინიშნოს, რომ დედანსა და თარგმანებში ავტორისეული თხრობა, ამ კონკრეტულ შემთხვევებში, უფრო მეტ ინფორმაციას გვაწვდის ვიდრე ამას სხვა ფორმა შეძლებდა. რაც შეეხება თარგმანებს, მცირედი განსხვავება შეინიშნება დედანთან მიმართებაში. რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია ფრაზა „დარცხვენილი ოსტატი“. ვფიქრობ, ეს „დანაკარგი“ ხელს უშლის მკითხველს სწორად აღიქვას, ის რის შესახებაც არის მინიშნება დედანში. კერძოდ, ორიგინალში მოცემული „დარცხვენილი ოსტატი“ ხაზს უსვამს კონსტანტინე არსაკიძის პასუხისმგებლობას დაწყებული საქმისადმი, მის სურვილს ჯეროვნად შეაფასოს შესრულებული სამუშაო.

ინგლისურ თარგმანში, განსხვავებით რუსული თარგმანისაგან, ზემოთ მითითებული „დანაკარგი“ არ არის.

რაც შეეხება რუსულ თარგმანში ჩამატებულ ფრაზას «равнодушно рассматривал», „გულგრილად ათვარიელებდა“, ინგლისურ თარგმანშიც არის ჩამატებული: “he looked at . . . with such an indifferent air that”. მითითებული ფრაზა ორივე თარგმანში ცვლის შინაარსს. ინგლისური და რუსული თარგმანების მიხედვით, არსაკიძე გულგრილია სხვისი ნამუშევრის მიმართ, რაც არასწორია. როცა ავტორი ორიგინალში ამბობს, რომ არსაკიძე ათვარიელებდა ჩუქურთმებს, ფასადებს და სხვ., ის პერსონაჟის საკუთარ პასუხისმგებლობაზე მიგვანიშნებს და არა სხვისი ნამუშევრის მიმართ გულგრილობაზე.

ნაწარმოებში ავტორისეული თხრობის საშუალებით არაერთხელ არის დახასიათებული არსაკიძის განცდები. კ. გამსახურდია ცდილობს აჩვენოს პერსონაჟის მოქმედების არსი, მოღვაწეობის კრედიო იმგვარად, რომ ნათლად გამოხატოს ისტორიული, მორალურ – ზნეობრივი თუ ყოფითი პროცესების კანონზომიერებები, ეპოქის სული. მაგალითისათვის გავიხსენოთ რომანის დასასრულს აღწერილი სურათი:

„სწყუროდა ავადმყოფს, იქვე იდგა წყალი, მარჯვენა მკლავი აღარ ჰქონდა, მარცხენას ვეღარ ხმარობდა მხარში დაჭრილი ხედავდა: წყალი იქცეოდა ნაპირებიდან . . . წყალიო დაიძახა არსაკიძემ უძლური ხმით და ბალღვით იტირა, დედამაც რომ არ მოუტანა წყალი შეეშინდა: არავინ ნახოსო ცრემლი, გამოიღო საბნიდან მარცხენა ხელი, თვალზე წამოიფარა. გამოეთხოვა მთებსა და ზღვას, გამოეთხოვა თავის ტკბილ სიყრმესა და სიჭაბუკეს გამწარებულს“ (გვ. 384–385).

“Water . . . The water was by his side, but he had only one hand, the left one and it was disabled by a wound. He saw a river flooding its banks – no, it was not a river . . . ”

“Water! . . . Arsakidze continued to implore in a feeble voice, but even his mother would not allow him to drink his fill, and childlike, he burst into tears. Suddenly he grew afraid lest they should notice his tears, and raising with difficulty his left hand, he screened his eyes. Then he took leave of the mountains and the sea, he said good – bye to his dear childhood and bitter youth” (p. 414–415).

« – Воды! Вода стояла тут же, но правой руки у него не было, а левой он не мог пользоваться – мешала рана. Он видел, как река стала выступать из берегов . . .

– Воды! – попросил Арсакидзе слабым голосом и заплакал, как ребенок, – даже мать не хотела дать ему напиток. Вдруг испугался, как бы не увидели его слез, с трудом поднял левую руку и прикрыл его глаза. Простился с горами и морем, простился с милым детством и горьким юношеством» (стр. 300–301).

ორიგინალიდან და თარგმანებიდან მოხმობილი პასაჟი, რომელიც ავტორისეული თხრობის ნიმუშია, გვიჩვენებს მორალისა და ზნეობის ჭეშმარიტ ღირებულებებს, რაც შურისძიების ფორმების შერჩევით ვლინდება.

ნაწარმოებში ავტორისეული თხრობის საშუალებით იხსნება ასევე გიორგი პირველის სახეც, აისახება მეფის გარეპოლიტიკური მოღვაწეობა, ბრძოლა შინაურ მტრებთან და სხვ. მაგ.:

„გიორგი მდუმარე იყო ბუნებითგანვე, კაცი არამეტყველი, მაგრამ ფრიად დაკვირვებული. მან ხმალივით შეაგება მზერა ისრიმისფერ თვალებს, დაფანჩულ, თეთრ წარბებქვეშ თრითინებსავით აწრიალებულთ, შემდგომ ამისა, სპასალარისაკენ გადაიტანა მზერა“ (გვ. 13).

ავტორისეული თხრობის ეს ნიმუში თარგმანებშიც გადადის:

“Taciturn by nature, Giorgi was a shrewd observer. His glance, like a sword – thrust, parried the stare of those grey eyes, and they wavered and leapt aside under the bushy white eyebrows like a pair of squirrels. Then the King turned his eyes to Zviad, the commander – in – chief” (p. 19).

«Георгий не отличался красноречием, но был наблюдателен. Взгляд его, подобно удару меча, сразил Мамамзе. Заметались глаза Мамамзе под лохматыми бровями, как белки. Георгий перевел взгляд на спасалара» (стр. 11).

დედნისა და თარგმანების მითითებულ პასაჟში, რომელიც როგორც უკვე აღვნიშნე, ავტორისეული თხრობის ნიმუშს წარმოადგენს, კარგად არის გადმოცემული გიორგი პირველის ხასიათის ნიშნები, მისი თვისებები, დაკვირვებულობა, სიტუაციის შეფასების უნარი.

რომანიდან შემდეგი ნაწყვეტი, რომელიც ასევე ავტორისეული თხრობის, მეტყველების ნიმუშია, კარგად ახასიათებს გიორგი პირველს, როგორც მეფეს. მოცემულ პასაჟში ჩანს მისი დიპლომატიური ემპაკობა, პოლიტიკური სიმტკიცე, მოვლენების სწორად შეფასების უნარი, პრინციპულობა:

„კეისართან ზავის დარღვევას გაურბოდა გიორგი, თავის მხრით ბიზანტიისათვის თვალის ასახვევად დაუცხრომლად აგებდა ქრისტიანულ ტაძრებს და მახვილით ავრცელებდა მთელს კავკასიონში ქრისტეს შჯულს“ (გვ. 17).

სამწუხაროდ, ორივე თარგმანში, როგორც ინგლისურში (გვ. 23), ასევე რუსულში (გვ. 13), მოცემული პასაჟი გამოტოვებულია.

ავტორისეული თხრობის საშუალებით არის ასევე გადმოცემული გიორგი პირველის განცდები და ფსიქოლოგიური განწყობა:

„მხედრებმა შენიშნეს ადამიანის ორანი რომ იგრძნო ნადირმა, – მხარმარჯვნისკენ გადაუხვია . . . დიდებულებმა არ ინდომეს თავათ გამოდგომა, რადგან ცხენდაცხენ ვერ მიყვებოდნენ; გიორგიმ ცხენიდან ჩამოხტომა დააპირა, მაგრამ მამამზემ აღვირში უტაცა ხელი. უარესად გაგმიზღვდებო ნაიარევი ფეხი, ნუ იქმო, აფიცებდა ბაგრატ კურაპალატის სულს ... მის მუდარაში იმდენი სიწრფელე და მამაშვილური რუდუნება ისმოდა, გაცდა გიორგი ... გადასწყვიტა ძმურად, მამაშვილურად გასაუბრებოდა ... შემდგომ ამისა, სახის გამომეტყველებით, ან ხმის ნირით გამოარკვევდა მეფე, თუ რა წილი ედო თავათ მამამზეს ამ საქმეში?“ (გვ. 19–20).

“The horsemen saw it turn to the right, having sensed the presence of man ... Yet the noblemen were not disposed to pursue the dear themselves, being unable to follow it on horseback. Giorgi was about to dismount when Mamamzeh seized his horse by the bridle ...

“Walking will injure your wounded leg. Stay on your horse, O King”, urged Mamamzeh, invoking the soul of his father, Bagrat Kurapat. ... So much sincerity and parental solicitude was in his entreaty that Giorgi could not help being astonished ... he made up his mind to have a talk with Mamamzeh there and then, in private, as man to man, as between father and son ...

The King hoped to discern from the expression on Mamamzeh's face, from the intonation in his voice what part he might have had in the matter" (p. 26).

«Олень почуял человека и свернул в ущелье к месту, где находились царь и его свита Вельможи не стали преследовать зверя, так как ехать верхом дальше было невозможно. Георгий попробовал сойти с коня, но Мамамзе схватил его лошадь за узду: – Не надо! Заклинаю тебя памятью Баграта Курапалата! ... В просьбе эристава было столько отцовской заботливости, что Георгий был поражен ... Он решил поговорить с Мамамзе наедине, расспросить его о причинах отступничества Чиабера. Он мог бы тогда по выражению его лица, по оттенку голоса понять роль Мамамзе в деле» (стр. 15–16).

ზემოთ ციტირებულ ავტორისეული თხრობის ნიმუშში, როგორც დედანში, ასევე ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში, კარაგად ჩანს გიორგი პირველის განცდები გამომდინარე სიტუაციიდან. ასევე იკვეთება პერსონაჟის ისეთი თვისებები, როგორებიცაა სიფრთხილე, დაკვირვებულობა, სიტუაციის ანალიზის უნარი. მოცემული პასაჟის ინგლისურ თარგმანში იკვეთება საკუთარი სახელის გადატანასთან დაკავშირებული პრობლემა. კერძოდ, „მამამზე“ ინგლისურ თარგმანში გადადის როგორც “Mamamzeh” და არა როგორც “Mamamze”, რაც სწორი ვარიანტი იქნებოდა.

ავტორისეული თხრობით არის ასევე გადმოცემული გიორგი პირველის ერთგვარი „აღსარება“, მისი გულისნადები და შინაგანი სულიერი განწყობა:

„უსინათლო თაყაის ქვითინმა საოცრად შესძრა გიორგის გული, ახლა იგიც დააღონა ჭიბერის სიკვდილმა, მამამზეს შემოეხვია და გულწრფელად ატირდა თავათაც“ (გვ. 54).

დედანში გადმოცემული პერსონაჟის სუბიექტური და ინტიმური განცდები თარგმანებშიც აისახება:

“The moaning of the blind Takai cut King Giorgi to the heart in a surprising way. He embraced Mamamzeh and burst into tears” (p. 65).

«Сердце Георгия сжалось, когда он услышал рыдания слепого Такая. Он обнял Мамамзе и даже заплакал» (стр. 44).

გიორგი პირველის, როგორც ერის მეთაურის სახე, მისი ხასიათის სუბიექტური თვისებები ასევე ავტორისეული თხრობის საშუალებით იკვეთება:

„თავის ოქროსფერ ულაყზე შეჯდა მეფე, ამალიანად დადიოდა მოედნებზე, ეჩვენებოდა ცისქვეშ გამოცვნილ ხალხს, ათვალიერებდა ციხეებს, მონასტრებს და სახელოსნოებს, ამშვიდებდა დიდსა და მცირეს“ (გვ. 317).

დედანში მოცემული ეს პასაჟი ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებშიც გადადის და ისევე, როგორც ორიგინალში გვიჩვენებს ერის მეთაურის, ერის მწყემსის სახეს, მის პიროვნულ თვისებებს, რაც მის ქმედებასაც განაპირობებს:

“Sitting on his gold – coloured stallion, Giorgi made a tour of the squares with his retinue, showed himself to the people, who had established themselves in the open, visited various fortresses, monasteries and workshops and tried to set everybody at ease” (p. 346).

«На своем золотистом жеребце, со свитой разъезжал Георгий по площадям, показывался народу, расположившемуся под открытым небом, посещал крепости, монастыри и мастерские и успокаивал всех» (стр. 247).

ფარსმან სპარსისა და შორენას სახეებიც ავტორისეული თხრობის ფორმით არის გახსნილი.

ფარსმანის თავგადასავალი, მისი ბიოგრაფიის დეტალები ყრმობის ასაკიდან ძალიან შთამბეჭდავად არის მოთხრობილი. რომანში ამ ტრაგიკული პიროვნების სახის ძერწვა დროის სვლასთან ერთად ხდება. ასევე თანდათან ხდება „უსამშობლო კაცის“ გრძნობების, ემოციების, იდეურ – ზნეობრივი სახის ჩვენებაც. უნდა აღინიშნოს, რომ ფარსმან სპარსის ცხოვრების ისტორიის თხრობა ლაკონური, სხარტი და ექსპრესიულია, რაც შესაძლებლობას აძლევს მკითხველს ჩასწვდეს გმირის ბუნებას.

ფარსმანის პორტრეტის შექმნისას ავტორი გარკვეული კანონზომიერებით ხელმძღვანელობს. მის აღწერაში ჩანს რაღაც მზაკვრული, ბოროტი, მტაცებლური:

„სარკმლიდან შემოსულ უსუსურ ნათელს გაუჩრდილავს ბორას ნისკარტივით მოდრეკილი, სიფრიფანა ცხვირი და პერგამეტივით გაყვითლებული ქოსა სახე“ (გვ. 114).

„წელში მოდრეკილი, თითქმის ქოსა მოხუცი ისე მოდიოდა, თითქოს ეპარებაო რაიმეს“ (გვ. 228).

დედანში აღწერილი პერსონაჟის პორტრეტი, რომელიც მის თვისებებზეც მიგვანიშნებს, თარგმანებშიც გადადის:

“The feeble light struggling through the window cast high lights and shadows on his thin nose, which was hooked like the beak of a buzzard, and on his hairless, parchment – yellow face” (p. 131).

“The old man with the wrinkled hairless face, his back bent double, stepped into the chamber, ... as stealthily as if he were hiding from something” (p. 257).

«Бледный свет скупо проникает в окно, кладет блики на изогнутый, как клюв коршуна, нос и пергаментно желтое безбородое лицо Фарсмана» (стр. 94).

«Сутулый, почти безбородный старик шел своей обычной крадущейся походкой ... » (стр. 185).

შეიძლება ითქვას, რომ ფარსმანის დახასიათება, სხვა პერსონაჟების მსგავსად, ავტორისეული თხრობით ხორცილედება როგორც დედანში, ასევე ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში.

შორენაც, ისევე როგორც რომანის თითქმის ყველა სხვა მოქმედი გმირი, ძირითადად ავტორისეული თხრობით არის გამოსახული. საინტერესოა პასაჟი, როცა ის არსაკიძესთან მიდის რატისეულ სასახლეში. ამ მონაკვეთში ავტორი შორენას ისე ხატავს, რომ მას არ ამშვენებს არც ხატაური აბრეშუმის კაბა, არც ალმასების მანიაკი, არც მდიდრული ხობბისფერი საწმერთული. პერსონაჟს ფხოვური თალხი სადიაცო აცვია. მას შვენის კიდეც ეს უბრალოება:

„რიდე მოიხსნა შორენამ. არც მარგალიტის ქუდი ეხურა, არც ალმასების მანიაკი ეკიდა ყელზე. არც ხატაური აბრეშუმის კაბა ეცვა, არც საწმერთული ხობბის ყელისფერი. ფხოვური, თალხი სადიაცო ეცვა, ისეთივე სადა, როგორსაც მისი მოახლენი ატარებენ ხოლმე ყოველდღე. ფერმკრთალი სჩანდა. ყინწვისის ანგელოსივით მჭმუნვარე“ (გვ. 293).

ავტორის მიერ დახატული პერსონაჟი თარგმანშიც შესატყვისად აისახება:

“Shorena took off her veil. She had neither her pearl cap on her head, nor diamond carcanet around her neck. She was not wearing her dress of Chinese silk, nor her sheidishi of the colour of a pheasant’s neck. She was dressed in a dark Pkhovian coat as plain as the everyday garment usually worn by her servants. She looked pale and sorrowful like the angel in the wall – painting of Kinstsvisi” (p. 325).

«Шорена сняла покрывало. Ни жемчужной шапочки не было на ней, ни алмазного ожерелья, ни платья из китайского шелка, ни шейдиши цвета фазаньей шейки. Она была одета в пховское черное платье, такое же простое, какое носили служанки. Она казалась побледневшей. Печальная, как скорбящий ангел в Кинцвиси» (стр. 231–232).

ზემოთ ციტირებული პასაჟიდან, როგორც დედანში, ასევე თარგმანებში ნათლად ჩანს, რომ შორენა თავად არის მშვენიერების გამოხატულება. არსაკიძეც ხვდება ამას. ამიტომ ავტორი ამბობს:

„მხოლოდ ახლა მიხვდა არსაკიძე, რომ მისი აღმასის ქუდები, დიბის კაბები, აბრეშუმის საწმერთულები და მარგალიტის სამკაულები, ეს ყოველივე ნიღაბი ყოფილა თურმე, გიორგი მეფის გარყვნილ სასახლეში სახმარებელი“ (გვ. 293).

შორენას დახასიათება თარგმანებშიც ავტორისეული თხრობის საშუალებით ხორციელდება, თუმცა წარმოდგენილ რუსულ თარგმანში შეინიშნება ცვლილება შინაარსის კუთხით:

“Only now did Arsakidze understand that her diamond caps, her brocade dresses, her silk sheidishi and jewels were but a facade to be used at the dissolute court of King Giorgi” (p. 325).

«И только теперь понял Арсакидзе, что ее алмазные шапки, платья из персидского и китайского шелка, шейдиши и жемчужные ожерелья – все это против желания приходилось ей носить во дворце царя Георгия» (стр. 232).

კოლონკელიძის ასული თავისუფალი და დაუმორჩილებელია ნებიერას მსგავსად, ამიტომ თავისუფლების მოტრფიალე ქალი მდიდარი სამოსით ინიღბება. არსაკიძე არა მარტო ხვდება ამას, არამედ ბუნებრივადაც მიაჩნია, რადგან:

„ ... ეს გლოვა უფრო ამშვენებდა მას, ვიდრე აღმასების მანიაკი და ოქსინოს ქათიბები ფერად – ფერადი“ (გვ. 293).

შეგვიძლია ვთქვათ, რომ პერსონაჟის ხასიათის შტრიხები სრულყოფილად არის გამოვლენილი ავტორისეული თხრობის საშუალებით, რაც თარგმანებშიც აისახება:

“... mourning was more becoming to her than the diamond necklace and many – coloured samite robes” (p. 325).

« ... Еще прекраснее казалась Шорена в этом простом платье; оно украшало ее больше, чем алмазные ожерелья и цветные платья» (стр. 232).

როგორც უკვე აღვნიშნე, რომანში გმირთა ცხოვრების აღწერა, ისტორიული თუ მიმდინარე ამბების ასახვა, სიტუაციების, ეპიზოდების დახასიათება, გარემოსა თუ ბუნების სურათების აღწერა, პეიზაჟების ხატვა, ავტორისეული თხრობის საშუალებით ხორციელდება. თხრობა კი სიუჟეტის განვითარების საფუძველია და საშუალებაა ნათლად ასახოს სინამდვილე.

ისტორიული რომანი მთელი რიგი სპეციფიკური თვისებებით ხასიათდება. რომანის ამ სახეობაში ერთმანეთს ერწყმის მწერლის ფანტაზია და ისტორია, ამიტომ ამ ჟანრის ნაწარმოებში დიდი ყურადღება ეთმობა ეპიკურ ელემენტს, რომელიც ცხოვრებისა და ეპოქის მასშტაბურად ასახვის საშუალებაა, რასაც ავტორისეული თხრობა ახერხებს ყველაზე სრულყოფილად.

ისტორიულ რომანში ლირიკული ელემენტიც უმნიშვნელოვანეს როლს თამაშობს, არც „დიდოსტატის მარჯვენა“ გამონაკლისი. მასში ლირიზმი ზომიერად არის გამოყენებული, არ გადადის სენტიმენტალიზმში და, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია, არ აყალბებს ცხოვრების რეალურ ასახვას.

რაც შეეხება თარგმანებს, ბუნებრივია, ორიგინალის მსგავსად ავტორისეულ თხრობას დიდი ყურადღება ეთმობა. ისევე როგორც დედანში, თარგმანებშიც, ეპიკური ელემენტის საშუალებით ხდება ეპოქის ანალიზი, ცხოვრებისეული ეპიზოდების ხატვა. ლირიკული ელემენტი, ისევე, როგორც ორიგინალში, უმნიშვნელოვანეს როლს თამაშობს.

რომანში პეიზაჟების აღწერაც ავტორისეული თხრობით ხორციელდება. მწერალი დიდ როლს ანიჭებს ბუნების ხატვას მხატვრულ ნაწარმოებში. ის წერს:

„დიდი პოეტია არა ის, ვინც გამართობელ ამბებსა და თავშესაქცევ აზრებს მოაცოდვილებს, არამედ იგი, ვინც ბუნების – ცხოვრების ამ ჩარჩოს გამოსახვაში ისევე დახელოვნებულია, როგორც მასში მოქცეული ტიპაჟის განსახიერებაში“ (გამსახურდია 1985:266).

კ. გასახურდია ბუნებაში, რა თქმა უნდა, პეიზაჟს გულისხმობს.

მწერალი ასევე ყურადღებას ამახვილებს იმ გარემოებაზე, რომ პეიზაჟის ხატვა ადვილი არ არის. ის აღნიშნავს:

„დიდი პეიზაჟისტის ხელში ლანდშაფტი მუდამ ადამიანური სულობის კომენტარია. პეიზაჟი უმწველესი საქმეა არა მარტო მხატვრობაში, მწერლობაშიაც“ (გამსახურდია 1985:493).

პეიზაჟის როლის ასე სერიოზულად მიჩნევა შემთხვევითი არ არის, რადგან იგი გმირთა განწყობის, ძლიერი ემოციების გამოხატვის ერთ – ერთი მთავარი ხერხია, რაც დასტურდება კიდევ მრავალი დიდი შემოქმედის მაგალითზე. საინტერესოა კ. გამსახურდიას აზრი ამ საკითხთან მიმართებაში. ის წერს: „ყოველი დიდი მწერალი აკავშირებს (ამსგავსებს ან ანსხვავებს) ბუნების მოვლენებს პიროვნების განწყობილებებთან, ეძებს პარალელიზმებს ბუნებასა და ადამიანს შორის. ამ კავშირის ძიებისას ყოველივე ბოლომდე ვერ შეიცნობა, რადგან, მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანური ცნობიერება სულ უფრო მეტად სწვდება ბუნების კანონებს, იგი (ბუნება) გარკვეულად მაინც “misterium magnum” – ს წარმოადგენს“ (გამსახურდია 1985:341).

რომან „დიდოსტატის მარჯვენაში“, პეიზაჟი მრავალფეროვანი იდეურ – შინაარსობრივი და ესთეტიკური ფუნქციით არის დატვირთული. პეიზაჟი აღწერს და ასახავს დროს, გარემოს, ხსნის საზოგადოებრივ მოვლენათა ხასიათს, გამოხატავს ადამიანის სულიერ მგდომარეობას. რიგ შემთხვევაში ბუნების აღწერა გვევლინება რაიმე ამბის დასაწყისად ან დასასრულად. პეიზაჟები ერთგვარად არეგულირებენ სიუჟეტს. უნდა აღინიშნოს, რომ ასეთი ჩანარტები, გადახვევები არასდროს არის ზედმეტი, ორგანულია, არ არის ხელოვნურად გაჭიანურებული და ხელს უწყობს ნაწარმოების დინამიკურ განვითარებას. მაგ., როდესაც გიორგი პირველი გაისტუმრებს მამამზეს თავის სამყოფელში, ერისთავს არ სჯერა მეფის მოწყალებისა. მუხნარისას ციხეს როცა გასცდება, მხოლოდ მაშინ ირწმუნებს, რომ არ დასაჯეს. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში პეიზაჟი პერსონაჟის სიხარულს აძლიერებს:

„გაზაფხულის არენი მოსდგომოდნენ მთებსაც, არაგვის პირად ალუჩები ჰყვოდნენ და ტოროლებს ცაში აჰქონდათ განახლებული მიწის სიხარული“ (გვ. 34).

დედანში მოცემული ეს პეიზაჟი თარგმანებშიც არის გადატანილი და წარმოადგენს ავტორისეული თხრობის ნიმუშს:

“Spring was encroaching on the mountains. On the banks of the Aragvi wild plums were abloom and larks were winging up to the heaven bearing the repture of the rejuvenated earth” (p. 42).

«Весна подступила к горам. По берегам Арагви зацвела алыча. Жаворонки возносили в небо радость обновленной земли» (стр. 28).

ბუნება, ამ შემთხვევაში, კარგად გამოხატავს პერსონაჟის ემოციებს, განცდებს, რაც მისი სიცოცხლის გადარჩენით არის განპირობებული. რომანის მოქმედი გმირის განწყობა და ემოციები გამძაფრებულად აისახება როგორც ორიგინალში, ასევე ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში.

რიგ შემთხვევაში პეიზაჟი მომავალი მოვლენის განვითარებას წინასწარმეტყველებს. მაგალითისათვის, განვიხილოთ არსაკიძის ნადირობის სურათი, რომელიც წყნარი, მშვიდი ბუნების აღწერით იწყება XVI თავში:

„შემოდგომის მზე აღერსიანად ატფობდა ხეობას. კაკბების კაკანი ისმოდა ცარცისფერ გორმახების უბეებში ...“ (გვ. 75).

ეს თითქმის იდეალური გარემო სრულიად მოულოდნელად იცვლება:

„დედაკაცის ყივილზე ქარაფზე ასული კაკბები ისევ ხევისკენ შებრუნდნენ, მომეტებულის კრიახით გადაიხვეწნენ კბოდედან, მახლობელ სამლოცველოს ნანგრევადან წამოიშალნენ ყორნები, უცნაური ყრანტალი შეჰქმნეს, მერმე აირივნენ ჰაერში და მელნის ლაქებად შეესხნენ სადაფისფერ ცას“ (გვ. 77).

მწერლის მიერ დახატული სურათი შესანიშნავად აღწერს მოახლოებულ საფრთხეს.

ის ფონი, რომელსაც ავტორი ქმნის დედანში მომავალი მოვლენის განვითარებისათვის წარმოდგენილია ორივე თარგმანში, როგორც ინგლისურში, ასევე რუსულში XVI თავის დასაწყისში:

“The gorge basked in the general warmth of the autumn sun. In the chalky clefts of the hillsides re – echoed the cries of partridges” (p. 88).

«Ласково грело осеннее солнце. Кудахтанье куропаток раздавалось на горных склонах ...» (стр. 61).

ისევე, როგორც დედანში, პეიზაჟის აღწერა თარგმანებში მოახლოებული საფრთხის მაუწყებელია:

“The shriek of the woman startled the partridges that had settled on the upper ledge of the precipice and sent them tumbling downwards helter – skelter with still louder cries. From the ruins of a nearby chapel rose a flock of ravens croaking strangely. They flew high into the air, a chaos of flapping wings, like ink stains on the pure nacre sky” (p. 89).

«Испугавшись крика женщины, стоя куропаток метнулась под гору и, озабоченно клохча, исчезла с гребня вершины. Вороны с карканьем поднялись с развалин ближней молельни и закружились в воздухе, покрыв чернильными пятнами небо» (стр. 62).

ამგვარად, გამსახურდიასეული პეიზაჟები ფანტაზიით, ემოციურობით, ექსპრესიულობით და მრავალფეროვნებით გამოირჩევა. ავტორისეული მეტყველება სრულყოფილი და დახვეწილია. მწერლის მიერ დახატულ პეიზაჟებში იგრძნობა როგორც მატერიალური, ასევე სულიერი მოძრაობა, რაც თარგმანებშიც შეძლებისდაგვარად აისახება.

პეიზაჟების, პერსონაჟებისა თუ საგნების აღწერის დროს კ. გამსახურდია იყენებს ფერთა მრავალფეროვან საღებავებს, სხვადასხვა ტონს, შუქისა და ჩრდილის მოულოდნელ შეხამებას.

რომანში მწერალი იყენებს თეთრსა და ყვითელ ფერებს მრვალანაირი ტონითა და ელფერით. მაგ.: რძისფერი, თაფლისფერი, ვერცხლისფერი, ლომისფერი, ცარცისფერი, მზისფერი, ლიმონისფერი, ოქროსფერი და სხვ.

ნაწარმოებში ასევე გამოყენებულია ლურჯი, ცისფერი, წითელი, მწვანე ფერები და ამ ფერთა მრავალნაირი ტონი, მაგ.: ლილისფერი, ლაინისფერი, სისხლისფერი, შაბიამნისფერი, ზეთისხილისფერი, აქატისფერი, ლალისფერი, მოწისფერი, ალისფერი, იასპისფერი, ვასაკისფერი და სხვ.

ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში ვ. ერისთავი და ფ. თვალთვაძე ცდილობენ შეინარჩუნონ გამსახურდიასეული ფერთა ხედვა და რიგ შემთხვევაში ახერხებენ კიდევ ამას. მაგ.:

„ავაზისფერი კლდეები გამოჩნდნენ გზიდან“ (გვ. 251).

“Ahead of them were high cliffs coloured like the skin of a cheetah ...” (p.280).

«Впереди показались горы цвета гепарда» (стр. 201).

ავაზისფერი – coloured like the skin of a cheetah – цвета гепарда.

განსაკუთრებით მძაფრად იგრძნობა ფერთა მრავალფეროვნება ბუნების აღწერისას:

„სამეფო ბაღში ირანული ვარდები გაშლილიყვნენ, სისხლივით წითელი ზოგნი, ნუშისგულივით თეთრნი, მოყვითალონი სხვანი, ყვითელი კი არა, ძველთუძველესი სპილოსძვლის ფერისანი“ (გვ. 267).

“In the King’s garden full – blown Iranian roses had already unfolded thier petals, some of them blood – red, some white as the core of the almond, others yellowish, not just light yellow, but the colour of the most ancient ivory” (p. 297–298).

«В царском саду распустились иранские розы, красные, как кровь, белые, как сердцевина миндаля и бледно – желтые, как старая слоновая кость» (стр. 213).

ამ შემთხვევაშიც თარგმანებში დედანში მოცემული ფერები სწორად არის გადატანილი: სისხლისფერი – blood – red – красные как кровь; ნუშისგულივით თეთრი – white as the core of the almond – белые как сердцевина миндаля.

რაც შეეხება ორიგინალში მოცემულ მონაკვეთს „მოყვითალონი სხვანი, ყვითელი კი არა, ძველთუძველესი სპილოსძვლის ფერისანი“ შემდეგნაირად არის თარგმნილი ინგლისურში: “others yellowish, not just light yellow, but the colour of the most ancient ivory”, ხოლო რუსულში „მოყვითალონი სხვანი“ გამოტოვებულია და თარგმნილია შემდეგნაირად: «бледно – желтые, как старая слоновая кость.» რადგან დედანში არ არის მითითება ყვითელი ფერის ღია ტონზე, უფრო სწორი იქნებოდა შემდეგი ვარიანტები: “others yellowish, not just yellow, but the colour of the most ancient ivory” და «желтоватые, не желтые, а цвета старейшей слоновой кости».

რომანში ვითარებისა და ბუნების სურათების აღწერის დროს მწერალი ისეთ ფერებს იყენებს, რომლებიც პერსონაჟის განცდების გამოხატვას უწყობს ხელს. მაგ.:

„არა, ეს არ იყო განკითხულის ცრემლი, წვიმა თქორავდა მცირედი, უკვე აღარ სჩანდა მთვარე, მიწისფერად გამხდარ ღრუბლების ხნულებში მარტოხელა ვარსკვლავები ელავდნენ აქა – იქ“ (გვ. 298).

მოცემულ პასაჟში კარგად არის აღწერილი არსაკიძის განცდები, ფიქრები, რასაც ამჟამად ბუნების აღწერისას ავტორის მიერ შერჩეული ფერი – მიწისფერი.

პერსონაჟის განწყობა და ამ განწყობის გადმოსაცემად მწერლის მიერ შერჩეული ფერი თარგმანებშიც გადადის:

“No, those were not the tears of one condemned. It was drizzling slightly and the moon was out of sight. In the earth – coloured furrows of the clouds solitary stars were twinkling here and there” (p. 330).

«Нет, это не были слезы. Дождь медленно накрапывал, месяц скрылся в борозде облаков, землистого цвета, редко мерцали одинокие звезды» (стр. 235).

ამგვარად, ციტირებული პასაჟის ორივე თარგმანში დედანში მოცემული ფერი სწორად არის გადატანილი: მიწისფერი – earth – coloured – землистого цвета.

ნაწარმოებში ფერები საგნების, ცხოველებისა და პერსონაჟების აღწერის დროსაც არის გამოყენებული. მაგ.:

„გლახუნა ფურს გამოუდგა, ლომისფერი იყო იგიცა, ზედმიწევნით ჰგავდა ნებიერას“ (გვ. 379–380).

“Glakhuna ran after the doe – she was lion – coloured and resembled Nebiera” (p. 410).

«Глахуна погнался за оленихой, – она была львиного цвета и напоминала собой Небиеру.» (стр. 297)

დედანში მოცემული ფერი ორივე თარგმანში სწორად არის გადატანილი.

ლომისფერი – lion – coloured – львиного цвета.

დედნის შემდეგ მონაკვეთშიც მოცემული ფერი ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში სწორად გადადის:

„თავის ოქროსფერ ულაცზე შეჯდა მეფე, ამალიანად დადიოდა მოედნებზე ...“ (გვ. 317).

“Sitting on his gold – coloured stallion, Giorgi made a tour of the squares with his retinue ...” (p. 346).

«На своем золотистом жеребце, со свитой разъезжал Георгий по площадям ...» (стр. 247).

ოქროსფერი – gold – coloured – золотистом.

რომან „დიდოსტატის მარჯვენაში“ ხშირად ფერები, კერძოდ კი, მუქი ფერები საფრთხის მიახლოების მაუწყებელია:

„ბინდი დაეშვა რატისეულ ხილნარზე, თალხი ფერები გადაანთხია ყვავილებსა და ბალახებს მწუხრმა, ჩრდილისებრ ნახაზებად იქცნენ ხეები და სიგრილე შეიცნო აივანზე მდგომარემ“ (გვ. 290).

“Twilight descended on Rati’s orchard. The evening poured its somber tints over the flowers and grasses, the trees became black shadows and the man on the veranda felt chilly” (p. 322).

«Сумерки спускались на фруктовый сад дома Рати. Вечер облил темными красками цветы и травы. Деревья превратились в тени» (стр. 229).

ორიგინალში აღწერილი სურათი, რომელშიც მუქი ფერები ჭარბობს, სწორად არის გადატანილი ორივე თარგმანში და ისევე როგორც, დედანში, საფრთხის მოახლოების მაუწყებელია: ბინდი დაეშვა – Twilight descended – Сумерки спускались; თალხი ფერები – somber tints – темными красками.

რიგ შემთხვევაში მწერლის მიერ შერჩეული არაორდინალური ფერების გადატანა თარგმანებში ზუსტად ვერ ხერხდება მაგ.:

„ისხდნენ წვერგაბურძგვნილი, რკინის ჩაბალახიანი ხევისბერები, ჭაღების ლიც-ლიცზე კაშკაშებდნენ ხოჭოსფერი თორნი“ (გვ. 237).

“The chiefs sat in iron casques, their lizard – coloured armour shining in the flicking light of the lamps” (p. 265–266).

«Косматые хевисбери сидели в железных шлемах. Пламя светильников отражалось в их темных латах» (стр. 191).

დედანში ავტორის მიერ შერჩეული ფერი „ხოჭოსფერი“ ინგლისურ თარგმანში გადადის, როგორც “lizard – coloured”, „ხვლიკისფერი“, ხოლო რუსულ თარგმანში «темных» ანუ „მუქი“. როგორც ვხედავთ, დედანში მოცემული ფერის ზუსტი ასახვა ვერ ხერხდება თარგმანებში.

ფერის თარგმანის პრობლემატიკასთან დაკავშირებით საინტერესოა შემდეგი:

„ეზოსმოდვრის ყორნისფერი ანაფორა დალანდა“ (გვ. 205).

“He had caught sight of the raven – black cassock of the King’s chaplain” (p. 233).

«Промаячила черная ряса царского духовника» (стр. 169).

ყორნისფერი ინგლისურ თარგმანში გადადის, როგორც “raven – black” „ყორანივით შავი“, რაც სწორ ვარიანტად უნდა ჩაითვალოს.

რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, აქ ფ. თვალთვაძე უბრალოდ ვარიანტს «черная» ანუ „შავი“ გვთავაზობს. შეიძლებოდა დედანთან უფრო მიახლოებული ვარიანტის შერჩევა, რომელშიც გათვალისწინებული იქნებოდა ავტორისეული ფერთა ხედვის ტენდენცია.

მთლიანობაში, ფერებისა და ფერთა ტონების ავტორისეული ხედვა მთარგმნელების მიერ შეძლებისდაგვარად გათვალისწინებულია, მაგრამ ყოველთვის ვერ ხერხდება მათი სრულყოფილი ასახვა თარგმანებში.

რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ თხრობის სისტემის ერთ – ერთი ფორმა, გარდა ავტორისეული თხრობისა, არის მონოლოგი, რომლის ერთ – ერთი ნიმუში არსაკიდის ლაზებისადმი მიმართვაა:

„ლაზებო, მართალია, ჟამიანობა დაიწყო, მაგრამ გახსოვდეთ, ჟამის საფრთხე ყველას გვიქადის, ხომ ხედავთ, მეც თქვენთან ვარ განსაცდელის ჟამს, ლაზებო. სიკვდილი ისეთი რამეა, უჟამოდაც არ აგვცდება, იცოდეთ, რადგან არავინ იცის, როდის გვეწვევა იგი, ხომ ხედავთ, რა შლეგია სიკვდილი, ისეთ უგუნურ ცხოველებს თან დაჰყვება, როგორიცაა ვირთხები და რწყილები. თქვენ თვითონ განსაჯეთ, ლაზებო, უქნარობაში რომ დავიხოცოთ, იმას არა სჯობს, ჩვენი მოვალეობის შესრულებისას გვეწვიოს სიკვდილი. ეგეც იცოდეთ, ძმებო, ზარმაცებსა და მშიშარებს უმალ ეწვევა იგი, ვიდრე მამაცებსა და გამრჯელებს“ (გვ. 318).

მითითებული პასაჟი ორივე თარგმანში, როგორც ინგლისურში, ასევე რუსულში გადადის და ისევე, როგორც ორიგინალში, მონოლოგის ნიმუშს წარმოადგენს:

“Lazes! It’s true that the time of pestilence has come but bear in mind that it threatens everyone alike. You see, Lazes, I am with you in these days of calamity. Plague or no plague, nobody shall ascape death, and nobody knows the hour of its coming. Death is as mindless as the vermin that have on this occasion ushered it in, the rats and fleas. Judge for yourselves, Lazes, is it not better to meet death while doing our duty than to perish in idleness? Let all men know, too, that death triumphs much more easily over lazy – bones and cowards than over those who are courageous and diligent” (p. 347–348).

« – Лазы! . . . Чумное время началось, но не забывайте, что оно одинаково опасно для всех. Видите, лазы, я с вами во время тяжких испытаний. Смерти не избежать никому и помимо чумы, и никто не ведает часа ее прихода. Подумайте, лазы, разве не лучше встретить смерть исполняя свой долг, чем погибнуть бездельниками. Знайте, что смерть скорее настигнет лентяев и трусов, чем смелых и тружеников» (стр. 248).

კონსტანტინე არსაკიდის ამ მიმართვაში ლაზებისადმი, როგორც დედანში, ასევე ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში საზოგადოებრივი, მორალური და ეთიკური იდეალებია გამჟღავნებული. ზემოთ ციტირებული პასაჟი შეიძლება ჩაითვალოს ე.წ. „ღია“ მონოლოგის ნიმუშად, როგორც ორიგინალში, ასევე თარგმანებში.

ნაწარმოებში არსაკიდის ფიქრები, განცდები ხშირად ე.წ. „შინაგანი“ მონოლოგის სახით არის გადმოცემული. მაგ.:

„მართლაც, მართლაც ღირსია შორენა ველის ყაყაჩოები თაყვანსა სცემდნენ, ოქროს თაველები თავს იდრეკდნენ მის წინაშე და უმძვინვარესი მხეცები ეგებებოდნენ ფერხით სანატრელს“ (გვ. 218).

მოცემული პასაჟი ორივე თარგმანში აისახება და ისევე, როგორც ორიგინალში „შინაგანი მონოლოგის“ ნიმუშს წარმოადგენს:

“Indeed, Shorena was worthy that the poppies of the fields should worship her, the golden ears of corn bow to her, the most ferocious beasts lie prostrate before her, the world’s desire ...” (p. 247).

«Да, Шорена достойна того, чтобы полевые маки поклонялись ей, чтобы золотые колосья склоняли головы перед ней и лютые звери ластились у ног самой благостной из дев» (стр. 179).

ზემოთ ციტირებულ პასაჟში, როგორც დედანში, ასევე თარგმანებში გამოხატულია პერსონაჟის ძლიერი ემოცია საყვარელი ქალის მიმართ, მისი რეალური თუ ირეალური, ზოგჯერ კი შეიძლება ითქვას ალოგიკური წარმოდგენა ქალზე, რომელსაც აღმერთებს.

„შინაგანი“ მონოლოგის ნიმუშია ასევე პასაჟი, რომელშიც არსაკიდის განცდება გამჟღავნებული შორენასთან მიმართებაში:

„მე ბედი მაქვს ასეთი, ჩემი სიყვარული განწირულს ეკუთვნოდა მუდამ. მე ის ფერები მიყვარდა, რომელთა შეზავება თვით მეწამლეებსა და მხატვრებსაც გადავიწყნიათ უკვე, ისეთი ჩუქურთმები, თვით უხუცეს კალატოზებს რომ ვედარ გამოჰყავთ, ისეთი სამოსელი, რომლის ტარებაც უკვე არავის ეხალისება, და ახლა ბედმა იგი შემაყვარა, ვინც ბედისაგან განწირულია“ (გვ. 298–299).

“Such is my destiny. My love has always been lavished on that which was doomed. I have loved those colours whose formulas are already forgotten by dyers and painters; those ornaments in stone which even the oldest stone – cutters are now unable to carve; those garments which nobody cares to wear, and now fate has made me love a woman who has been condemned by fate” (p. 330).

რუსულ თარგმანში, სამწუხაროდ, არსაკიდის ეს მონოლოგი გამოტოვებულია (გვ. 235). ინგლისურ თარგმანში, ისევე, როგორც ორიგინალში, ზემოთ ციტირებული პასაჟი

„შინაგანი“ მონოლოგის ნიმუშს წარმოადგენს, რომელშიც პერსონაჟის განცდებია გამჟღავნებული.

„შინაგანი“ მონოლოგის ნიმუშად შეიძლება ჩაითვალოს არსაკიძის მონოლოგები, სადაც ხელოვნებისადმი მისი დამოკიდებულება არის გამოხატული. მაგ.:

„ხელოვნება გულის სისხლს მოითხოვს ...“ (გვ. 196).

“The price of mastering art is ...” (p. 223).

«Искусство требует расплаты кровью ...» (стр. 161).

ან

„კურთხეულია მხოლოდ ნაბიჯი ვალმოხდილისა ...“ (გვ. 137).

“Blessed are they who have discharged their duty ...” (p. 157).

«Благословенна поступь исполнившего долг свой . . .» (стр. 114).

მოცემული პასაჟები (როგორც დედანი, ასევე თარგმანები) სრულად არის ციტირებული ნაშრომის წინა ნაწილში, ამიტომ საჭიროდ არ ჩავთვალე მათი სრული სახით წარმოდგენა. მითითებული პასაჟი თარგმანებშიც სრულად აისახება და „შინაგანი“ მონოლოგის ნიმუშს წარმოადგენს, ისევე როგორც დედანში.

გიორგი პირველის მონოლოგებიდან ყველაზე სრული და ემოციური მისი სიკვდილისწინა აღსარებაა:

„მე მრავალი ცოდვა მიმიძღვის ამქვეყნად, როგორც მეფეს, ისე როგორც კაცს ...“ (გვ. 381–382).

“I’ve committed many sins, Pipa, as a King and as a man...” (p. 411).

«Во многом я грешен, Вамех, и как царь и как человек ...» (стр. 298).

ეს პასაჟიც (როგორც დედანი, ასევე თარგმანები) წარმოდგენილია და განხილულია ნაშრომის წინა ნაწილში. აქ უბრალოდ დავამატებ, რომ ზემოთ მითითებული პასაჟი, როგორც დედანში, ასევე თარგმანებში წარმოადგენს მონოლოგის ნიმუშს, რომელშიც გამოვლენილია პერსონაჟის მრავალი დადებითი თუ უარყოფითი თვისება.

საინტერესოა გიორგი პირველის კიდევ ერთი მონოლოგი, რომელიც მან, როგორც ავტორი ამბობს, „წაიბუტბუტა თავისთვის“:

„საერთოდ ქურდებია ბიზანტიელები, შჯული ებრაელებს მოპარეს, ენა – ძველ – ბერძნებს, ბულგარელებს – ცეტინიუმი, სომხებს – ანისი, ბასიანის გადაღმა ქვეყნები –

ქართველებს, ხოლო სინდისი ვერავის წაგლიჯეს, რადგან ასეთი რამ არა სჭირიათ ჯერაც“ (გვ. 364).

ეს მონოლოგი ორივე თარგმანში არის გადატანილი:

“... the Byzantines are thieves. They’ve stolen their religion from the Jews, their language from the ancient Greeks, Centinium from the Bulgarians, the territory of Basiani from the Georgians and Ani from the Armenians! Everything they possess is ill – gotten, except their conscience which they have no use for” (p. 396).

«Византийцы – воры. Они украли религию у иудеев, язык – у древних греков, Цетиниум – у болгар, Басианский край – у Грузии, Аниси – у армян! У них все ворованное, кроме совести, которая им не нужна» (стр. 286).

ზემოთ ციტირებული პასაჟი დედანსა და თარგმანებში, როგორც უკვე აღვნიშნე, წარმოადგენს მონოლოგის ნიმუშს, რომელშიც გამჟღავნებულია გიორგი პირველის დამოკიდებულება და შეხედულება ბიზანტიელებზე. აქვე უნდა მივანიშნო საკუთარი სახელის გადატანასთან დაკავშირებულ პრობლემაზე. „ანისი“ ინგლისურ თარგმანში გადატანილია, როგორც “Ani”, რაც არასწორია. ჩემი აზრით, სწორი იქნებოდა ტრანლიტერაციის მეთოდის გამოყენება. მაშინ მივიღებდით “Anisi” და არა “Ani” (უფრო ვრცლად ონომასტიკური ლექსიკის თარგმანში გადატანის პრობლემებს შემდეგში განვიხილავ). რუსულ თარგმანში ეს პრობლემა, ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, არ არის. მაგრამ ზოგიერთი საკუთარი სახელი პატარა ასოთი წერია, რაც არასწორია (შეიძლება ეს ტექნიკური ხასიათის შეცდომები იყოს).

შემდეგი პასაჟი მეფე გიორგის „შინაგანი“ მონოლოგის ნიმუშია, რაც თარგმანებშიც აისახება:

„შორენა აწი ველარ გახდება „სხვისი“, რადგან ჭიაბერი აღარაა ამჟვეყნად, ხოლო ირმის ჯოგი? ირმის ჯოგი ... ვნახოთ რა მოხდება ამაღამ“ ... (გვ. 87).

“Shorena will never belong to anybody else now that Chiaberi is dead, and as for the herd of deer ... the herd of deer ... Lets’s wait to see what will happen this evening” (p. 102).

«Шорена не будет принадлежать другому! Чиабера нет больше в живых. А оленья стадо? Оленья стадо ... Посмотрим, что произойдет сегодня ночью ... » (стр. 71).

ციტირებულ მონოლოგში, როგორც ორიგინალში, ასევე თარგმანებში, კარგად ჩანს კვეტარის ციხეში მეფის სტუმრობის დროს ირმების ჯოგის ხილვისას აშლილი ფიქრები, განცდები, ვნებები.

უნდა აღინიშნოს, რომ მელქისედეკ კათალიკოსის რელიგიური ქადაგებები, ზნეობრივი თუ საზოგადოებრივი შეგონებები არსებითად მონოლოგებს წარმოადგენენ. ეს მონოლოგები ხან კონკრეტული პიროვნების, ხან კი მრავალრიცხოვანი მრევლის წინაშე წარმოითქმება. მონოლოგებს ვხვდებით მელქისედეკ კათალიკოსის მიერ გარკვეული რიტუალის აღსრულების დროსაც.

ერთ – ერთი მაგალითი მელქისედეკ კათალიკოსის მონოლოგისა არის მისი მოწოდება ქორსატეველას ციხეში, რომელიც მიმართულია ჭიაბერისა და მამამზის მიმართ:

„მეფეთ მეფე გიორგი სულგრძელია. იგი დიახაც ისმენს თათბირთა ჩემთა. რამეთუ არა ბრძანებულ არს უფლისაგან მახვილის აღებაი. ესე ხამს ქრისტიან მეფეთა და ეკლესიის მწყემსთა სახარებითა მაცხოვრისათა და ჯვართა პატიოსანითა უჩვენონ ქვეშევრდომთა თვისთა გზაი ჭემმარიტ, მიმყვანებელი ცხოვრებად საუკუნოდ, რათა ძალმან ძელისაცხოველისამან განანათლოს ბნელი ცთომილების გზაზე შემდგართა გულში“ (გვ. 48).

მითითებული პასაჟი ორივე თარგმანში, როგორც ინგლისურში, ასევე რუსულში არის გადატანილი და ისევე, როგორც დედანში, მონოლოგის ნიმუშია:

“King of Kings Giorgi is gracious. Of a truth, he gives ear to my counsels. For it is forbidden by the Lord to take up the sword. The Christian kings and ministers of the Church ought by the Gospel and the Holy Cross to show their subjects the way to everlasting life, so that the power of the Wonder – Working Cross should illumine the darkness in the hearts of those who tread the path of temptation ... ” (p. 58).

« – Царь царей Георгий великодушен. Он прислушивается к моим советам. Спаситель наш не велит нам брать в руки меч. Царям православным и пастырям церковным надлежит Евангелием и святым крестом указывать своим подданным путь истины, ведущий к жизни вечной, дабы сила креста животворящего рассеяла тьму в сердцах идущих греховным путям ... » (стр. 39).

შეიძლება ითქვას, რომ თხრობის სისტემის ფორმა – მონოლოგი, რომანში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს, გამოხატავს პერსონაჟების განცდებს, ვნებებს, ამა თუ იმ საკითხისა თუ პიროვნების მიმართ დამოკიდებულებას.

გარდა ავტორისეული თხრობისა და მონოლოგებისა, ნაწარმოებში ვხვდებით დიალოგებსაც. უნდა ითქვას, რომ პროზაში ერთბაშად არ მომხდარა დიალოგის თხრობასთან ორგანული შერწყმა. ეს პროცესი თანდათან ხდებოდა და უკვე XIX საუკუნის რეალისტთა ნაწარმოებებში ვხედავთ, რომ დიალოგი უფრო ბუნებრივად ერწყმის თხრობას. ამ პერიოდში დიალოგი თანდათან გამოიყოფა ავტორისეული თხრობიდან და შედარებით უფრო მნიშვნელოვან ფუნქციას იძენს. უკვე ი. ჭავჭავაძის, ა. წერეთლის, ვაჟა – ფშაველას, ალ. ყაზბეგისა და სხვათა შემოქმედებაში დიალოგები საინტერესოდ და ბუნებრივად არიან წარმოდგენილნი. კონსტანტინე გამსახურდიას შემოქმედებაში დიალოგი შესაბამისი მხატვრული ფუნქციით არის დატვირთული. მწერალი მას მაშინ იყენებს, როცა მიაჩნია, რომ რომელიმე კონკრეტული მხატვრული ამოცანის გადაწყვეტა ყველაზე კარგად დიალოგის საშუალებით განხორციელდება. საინტერესოა მწერლის შეხედულება დიალოგზე. ის ამბობს:

„მე საერთოდ ვებრძვი დიალოგის მოჭარბებას რომანში. ჩვენი ზოგიერთი მთხრობელი რომ დასვამს ას კაცს და ყველას ალაპარაკებს ჰონორარისათვის, ეს ამბავი არ ვარგა, განსაკუთრებით საქართველოში, სადაც ჩვენ გვყავს რამდენიმე ენობრივი შენაერთი“ (გამსახურდია 1985:357).

ესეში – „ჰონორე და ბალზაკ“ კ. გამსახურდია შემდეგნაირად აყალიბებს თავის მოსაზრებას:

„რამდენადაც მწერლის მეტყველების ფორმები მუდამ მხატვრული სახეებით აზროვნებას გულისხმობს, ეს დიალოგებსა და ავტორისეულ რემარკებში ჩაჩრილი ფილოსოფიური მსჯელობანი მხოლოდ მთქნარებას იწვევს ხოლმე ჟამიდან ჟამზე მკითველის განწყობილებაში“ (გამსახურდია 1985:225).

მწერლის მიერ გამოთქმული მოსაზრებები დიალოგის შესახებ ისე არ უნდა გავიგოთ, რომ ის სრულიად გამორიცხავს მათ როლს. რომან „დიდოსტატის მარჯვენაში“ ის დიალოგებს ესთეტიკურსა და იდეურ – შინაარსობრივ ფუნქციას ანიჭებს და მაშინ იყენებს, როცა მათი გამოყენება გარდაუვალია. გავიხსენოთ რომანის კულმინაცია, შორენასა და გიორგი პირველს შორის დიალოგი:

„კიდევ რა გწადია, მეფევ ბატონო ...“ (გვ. 366).

“What do you want of me, my lord King? ...” (p. 397–398).

« – Что вам угодно от меня, государь? ... » (стр. 287).

ან დიალოგი მეფესა და ფარსმან სპარსს შორის:

„ეგ ბოკვერები და ლეკვები ძუძუმტეებია, მეფევ ბატონო ...“ (გვ. 367).

“The pups and cubs are foster – brothers and sisters, Your Majesty ...” (p. 398–399).

« – Эти щенки волчата – молочные братья и сестры, государь ... » (стр. 288).

მითითებული დიალოგები სრულად არის წარმოდგენილი ნაშრომის წინა ნაწილში, ამიტომ ამჯერად არ არის სრულად ციტირებული. მწერალი წარმოდგენილ დიალოგებს იდეური და შინაარსობრივი ფუნქციით ტვირთავს, რაც რომანში კომფლიქტის გამწვავებას უწყობს ხელს და საბოლოოდ წყვეტს ახალგაზრდა ხუროთმოძღვრის ბედს.

დიალოგები ნაწარმოებში მრავალ მნიშვნელოვან სიტუაციას აღწერენ და ეხმარებიან მკითხველს გაერკვეს ვითარებაში. მაგ.:

„ეს ხომ პაპაჩემის, გვარამის ლოდია, შავლეგ?“

„გადავმალე, ერისთავთ ერისთავო, ჭიაბერის ლოდი“

„რადა ჰქენი ეს, შავლეგ?“

„საჭიროდ ვცანი და იმადაც, ერისთავთ ერისთავო“

„როგორ თუ საჭიროდ სცანი?“

„არ ვიცი, რას მოგვიტანს ხვალინდელი დღე! “

„რას როშავ, ბედშაო შავლეგ?“

„სიბრძნის დედაა სიფრთხილე, ერისთავთ ერისთავო“

„გარკვევით თქვი, რისი თქმაც გწადის!“

„სათქმელი ბევრი მაქვს, მაგრამ ყოველივე ერთად არ ითქმის, ერისთავთ ერისთავო!“

„მაინც? ... “ (გვ. 64).

შავლეგ ტოხაისძესა და მამამზეს შორის გამართული ეს დიალოგი თარგმანებშიც გადადის:

“Is this not the stone from the grave of my grandfather Gvaram?”

“Yes, Eristavi of Eristavis! This is Gvaram’s, thy grandfather’s stone”

“And where is Chiaberi’s Shavleg?”

“I have hidden it, my lord”

“Why hast thou done it, Shavleg?”

“I deemed it necessary, my lord”

“How is that?”

“Who knows, Eristavi of Eristavis, what is in store for us”

“What nonsense is this, wretched man?”

“Caution is wisdom’s mother, Chief of the Eristavis”

“Say plainly what you mean”

“I have much to say but one breath will not suffice”

“That is to say ...?”

. . . . . (p. 75–76).

« – Кто мог украсть надгробный крест,

– Я снял его, – признался Тохаисдзе

– Куда же девал ты крест с могилы Чиабера?

– Я спрятал его, эристав эриставов

– Почему ты это сделал?

– Нашел нужным

– Как же так?

– Мы не знаем, что сулит нам завтрашний день

– Ты бредишь, несчастный Шавлег!

– Остороженность – мать мудрости, эристав эриставов

– Говори яснее

– Мне нужно готворить о многом, но еще рано

– А все же? »

. . . . . (стр. 52).

ციტირებული დიალოგი, ერთი შეხედვით, მარტივია, არ გამოირჩევა მრავალსიტყვიანობით, მაგრამ ძალიან მნიშვნელოვანია, რადგან იდუმალეობით მოცულ საიდუმლოს უნდა ახადოს ფარდა. მამამზის კითხვები შავლეგ ტოხაიძის მიმართ გაკვირვების გამომხატველია და იმავდროულად მკვეთრად ემოციური. მისი კითხვები დიალოგის მსვლელობის დროს ერთგვარ გრადაციას განიცდის, იცვლება შეკითვების ტონიც –

გაკვირვებიდან – გულისწყრომამდე. აღნიშნული დიალოგი საკმაოდ ვრცელია და აზრობრივად მნიშვნელოვანი.

უნდა აღინიშნოს, რომ რუსულ თარგმანში მოცემული დიალოგი ოდნავ შეკვეცილია. კერძოდ, არ არის წარმოდგენილი დიალოგის შემდეგი ნაწილი:

„ეს ხომ პაპაჩემის, გვარამის ლოდია, შავლევ.“

„დიახ, ეს გვარამის ლოდია, პაპის შენისა, ერისთავთ ერისთავო.“

გარდა ამისა, ორიგინალში მოცემული სიტყვა „ლოდი“ რუსულ თარგმანში თარგმნილია, როგორც «крест» ე.ი. „ჯვარი“. ჩემი აზრით, უკეთესი იქნებოდა თარგმანში შენარჩუნებულიყო დედანში მწერლის მიერ გამოყენებული სიტყვა „ლოდი“, ასეთ შემთხვევაში მივიღებდით «надгробный камень» და არა «надгробный крест».

ინგლისურ თარგმანში, რუსული თარგმანისაგან განსხვავებით, მითითებული ცვლილებები არ შეინიშნება.

საინტერესოა დიალოგი გიორგი მეფესა და ფარსმან სპარსს შორის:

„ინახულე ეზოსმოდღვარი?“

„ვინახულე ავადმყოფი, მეფევ ბატონო.“

„იცოდე, დღეს მაინც მხოლოდ მართალი უნდა მითხრა, ფარსმან.“

„განა ოდესმე ტყუილი მომიხსენებია, მეფევ ბატონო, შენთვის?“

„მხოლოდ სულელები ეუბნებიან მართალს, ჩემო ფარსმან, მეფეს.“

„ეგეც სწორია, მეფევ ბატონო, მაგრამ ერთი დღე მაინც უნდა გამოურიოს მართლის თქმისა კაცმა.“

. . . . . (გვ. 283).

ზემოთ ციტირებული დიალოგი თარგმანებშიც გადადის:

“Have you seen the chaplain?”

“Yes, my lord King, I’ve seen the sickman”

“Mind, you must tell me only the truth, today at least”

“Have I ever told you lies, my lord King?”

“Only fools tell the truth to Kings, Parsman”

“Right. And yet one should devote at least one day to telling the truth, my lord King”

. . . . . (p. 315).

« – Проведал царского духовника?

- Да, я навестил больного, батоно
- Знай, что сегодня ты должен говорить мне только правду!
- Разве я когда – нибудь говорил тебе неправду, государь?
- Только глупцы говорят правду царям – ты мне сам говорил ...
- Это верно, государь, но бывают такие дни, когда даже мудрецы должны говорить правду» (стр. 224).

წარმოდგენილი დიალოგი, როგორც ორიგინალში, ასევე თარგანებში, საინტერესოა ფორმის მოქნილობით, ექსპრესიით, დინამიკით, ფილოსოფიური და ქარაგმული გამო-ნათქვამებით.

ყურადღებას იპყრობს შორენასა და არსაკიძეს შორის გამართული დიალოგი, რომელშიც კარგად ჩანს ახალგაზრდა ხუროთმოძღვრის წინაშე მდგარი დილემა – შორენა თუ ხელოვნება:

„მაშ შენ სიცოცხლე ქვაზე ნაკლებად გყვარებია, უტა.“

„განა ქვაა სვეტიცხოველი, ჩემო? ქვაყოფილია იგი ამაჟამად. უფრო უკვდავი, ვიდრე ასიათასი მოკვდავის სული.“

„მაინც სვეტიცხოველი გირჩევნია შენ ყველაფერს, უტა“ (გვ. 308).

შორენასა და არსაკიძეს შორის გამართული ეს დიალოგი თარგმანებშიც გადადის და ისევე, როგორც ორიგინალში, ახალგაზრდა ხუროთმოძღვრის წინაშე მდგარ დილემას ასახავს, რაც შორენასა და ხელოვნებას შორის არჩევანის პრობლემას უკავშირდება:

“Is stone dearer to you than life, Uta?”

“Why, is Svetitskhoveli mere stone? It was stone not so long ago, but now it is more immortal than the souls of a hundred thousand mortals.”

“And still it is dearer to you than anything else, Uta” (p. 338).

« – Камень тебе дороже жизни, Ута?

– Разве Светицховели камень? Он был когда – то камнем. А теперь он более бессмертен, чем души сотен тысяч смертных.

– Все же для тебя Светицховели дороже всего, Ута! » (стр. 241).

ნაწარმოებში ზოგიერთი დიალოგი მცირე ზომისაა, მაგრამ მიუხედავად ამისა მნიშ-ვნელოვან როლს ასრულებს სიუჟეტურ ქარგაში. მაგ.:

„კოლონკელიძის ასულია, შორენა“

„დედოფალივით ქალია, არა?“

„არც ბევრი უკლია“ ...

„რად იტყვი მაგას, ქა?“

„გიორგი მეფის ხარჭაა, ხომ იცი“ ... (გვ. 145–146).

ციტირებული დიალოგი ორივე თარგმანში გადადის:

“That is Shorena, Kolonkelidze’s daughter.”

“She looks like a queen, doesn’t she?”

“She’s not far from being one”

“What do you mean?”

“Don’t you know she’s the King’s concubine?” (p.165).

« – Дочь Колонкелидзе, Шорена ...

– У нее царственная осанка ...

– Еще немного, и она станет царицей

– Что ты хочешь этим сказать?

– Она ведь наложница царя Георгия, разве ты не знаешь? » (стр. 119).

წარმოდგენილი დიალოგი, როგორც ორიგინალში, ასევე თარგმანებში კარგად გამოხატავს საზოგადოებრივი ურთიერთობის ტენდენციებს, ზოგადად, საზოგადოების მორალსა თუ ეთიკურ სახეს. მითითებული დიალოგი დედანსა და თარგმანებში მოვლენების დინამიკურ განვითარებას უწყობს ხელს.

ამგვარად, შეიძლება ითქვას, რომ დიალოგები რომან „დიდოსტატის მარჯვენაში“ ახერხებენ პერსონაჟების განცდების ჩვენებას, მნიშვნელოვან ღირებულებათა არსის წარმოჩენას, ხელს უწყობენ მოვლენების დინამიკურ განვითარებას, კონფლიქტის მომწიფებასა და სხვ.

§ 3. ენობრივი საშუალებები

ლიტერატურული ენა ამა თუ იმ ერის განვითარებული კულტურის ლოგიკური შედეგია. კულტურის განვითარების მაღალი დონე კი ერის ჩამოყალიბებისა და განვითარების საწინდარია. ლიტერატურული ენა მხატვრული და მეცნიერული ნაწარმოებების ენაა. ის ვითარდება ხალხური ენის, ხალხური მეტყველების საფუძველზე და,

ბუნებრივია, მასთან უწყვეტი კავშირი მისი არსებობისათვის გარდაუვალი აუცილებლობაა.

მსოფლიო ლიტერატურის ისტორიას ახსოვს ისეთი შემთხვევები, როდესაც მწერლების ძალისხმევით ხდებოდა ლიტერატურული ენის ხალხური მეტყველებისათვის დამახასიათებელი ლექსიკითა და გრამატიკული ფორმებით გამდიდრება, რაც ხელს უწყობდა ენის განვითარებას. ქართულ ლიტერატურაში ხალხური მეტყველებისა და ლიტერატურული ენის დაახლოების პროცესს სტიმული მისცეს ი. ჭავჭავაძემ, აკ. წერეთელმა, ი. გოგებაშვილმა და სხვებმა. ამ ტენდენციის ფონზე მეტი ინტენსიურობით მიმდინარეობდა ლიტერატურული ენის დიალექტების ლექსიკითა და ფრაზეოლოგიით გამდიდრება.

ლიტერატურული ენის განვითარებას დიდი სამსახური გაუწიეს ქართველმა კლასიკოსებმა. ერთი მხრივ, მათ ლიტერატურული ენა გაამდიდრეს და გააცოცხლეს დიალექტური ენობრივი ერთეულებით, მეორე მხრივ, ხალხურ მეტყველებაზე დაყრდნობით შექმნეს საკუთარი ენობრივი სტილი, რაც, თავის მხრივ, ეფუძნებოდა ქართული ენის, მისი გრამატიკის ნორმებს. ი. ჭავჭავაძემ, განსაკუთრებით კი ვაჟა – ფშაველამ, ქართულ ლიტერატურულ ენაში დაამკვიდრეს მრავალი სიტყვა, ფორმა, რომელიც ქართული მეტყველების წიაღიდან იღებდა სათავეს.

ქართული ლიტერატურის კლასიკოსების გზას მიჰყვნენ მოგვიანებით გამოჩენილი მწერლები, რომელთა წარმომადგენლები გამოირჩევიან ენის მდიდარი გამომსახველობითი საშუალებებითა და ხალხური სურნელით. ასეთ მწერალთაგან, განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია კ. გამსახურდია. ქართული ლიტერატურული კრიტიკის წარმომადგენლები ხშირად საყვედურობდნენ მწერალს, რომ მისი ისტორიული რომანების ენა მძიმე და ძნელად გასაგებია. ამ საკითხთან დაკავშირებით კ. გამსახურდია წერდა:

„საიდან იღებს პოეტი სიტყვას! ძველი მარაგიდან, დიალექტებიდან და ხანაც კომპოზიტების მეშვეობით თავად გამოკვერავს მას. აქვე იწყება იდუმალი ოქრომჭედლობა სიტყვისა. ჩემთვის ყოველ ახალსა და საჭირო სიტყვას ოქროს წონა აქვს ... „დიდოსტატის მარჯვენაში“ და „დავით აღმაშენებელში“ უნდა ამეწერა იმჟამინდელი ციხეთა გარემოცვის, ომების, მეფეთა კურთხევის, ხელმწიფის კარზე დარბაზობის, პურობის, ტადართა და ციხეთა აგების ამბები ... საშუალო საუკუნეთა ცხოვრებას თავისი

სპეციფიკა ჰქონდა ისეთი, რომელსაც „თანადროული“ ცნებებით ვერ გამოსთქვამ ... მე დამჭირდა ისეთი მოუცილებლად საჭირო სიტყვების გაცოცხლება როგორებიცაა: მალემსრბოლი, პიტაკი, მსტოვარი ... დიდ რომანს გაცილებით უფრო მდიდარი და მრავალფეროვანი ლექსიკონი ესაჭიროება, ვიდრე ლირიკულ ლექსს ...“ (გამსახურდია 1974:700–701).

მწერლის ეს სიტყვები კარგად გამოხატავენ მის დამოკიდებულებას ენის მიმართ.

ზოგადად, ისტორიული რომანის ენის განხილვისას წარმოიშობა სპეციფიკური სირთულეები, რაც გამართა ენასა და ავტორის ენას შორის სათანადო კავშირით, მათ შორის მიმართების კანონზომიერებით არის განპირობებული. რომან „დიდოსტატის მარჯვენაში“ ავტორისა და პერსონაჟების ენა მრავალფეროვნებით გამოირჩევა. ავტორის ენა, მისი მეტყველება, განსხვავდება პერსონაჟთა მეტყველებისგან. თუმცა, ეს არ გულისხმობს იმას, რომ ავტორის ენა აბსოლუტურად დაცილებულია გამართა მეტყველებისგან. ის გარემოება, რომ ავტორი თავის ნაწარმოებში ენობრივი ფორმებით ცდილობს ძველი ეროვნული კოლორიტის შენარჩუნებას, აიძულებს მას მიმართოს არქაულ სიტყვებს, ძველი მრავლობითის ფორმებს და სხვ.

რაც შეეხება პერსონაჟების ენას, ის გამოსახატავი ეპოქის ენობრივი თავისებურებების გამოვლენის ამოცანას ემსახურება. შეიძლება ითქვას, რომ პერსონაჟების მეტყველება ერთ – ერთი ძირითადი საშუალებაა მათი ბუნების საჩვენებლად. რომანის მოქმედ პირთა სახეების აღქმა ბევრად არის დამოკიდებული მათსავე მეტყველებაზე. მაგ., მეფე გიორგი, მწერლის დახასიათების მიხედვით, სიტყვაძუნწი, მდუმარე, მაგრამ დაკვირვებული, შორსმჭვრეტელი ადამიანია, მაგრამ მისთვის ზოგჯერ მრისხანებაც არ არის უცხო. როცა ზვიადისაგან უსიამო ამბავს შეიტყობს ის ყვირის:

„ბასილი კეისარს ეს უნდა: ერთმორწმუნე საქართველოც სომხეთის დარად გადასანსლოს როგორმე. სანამდის პირში სული მიდგას, ვერ მოესწრება ამ დღეს ძალღატაკი ბასილი კეისარი...“ (გვ.150).

კ. გამსახურდიას ენა ისეთი სპეციფიკურია, ეროვნულია, რომ ძალიან რთულია თარგმანის პირობებში მისი ჟღერადობის შენარჩუნება. მიუხედავად ამისა, ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, მთარგმნელები მთლიანობაში მაინც ახერხებენ პერსონაჟის ემოციებისა და განწყობის გადმოცემას:

“Basil wants to gobble up Orthodox Georgian like Armenia, but as long as I breathe, that dog of an emperor shall never see his wish accomplished” (p.170).

« – Кесарь Василий хочет сожрать единоверную Грузию так же, как он сожрал Армению. Но пока я жив, не дождется этого, сукин сын! » (стр. 123).

როგორც ვხედავთ, პერსონაჟის ტონი ალელვებულია, როგორც დედანში, ასევე თარგმანებშიც.

რომანის ერთ – ერთი მთავარი გმირი, კონსტანტინე არსაკიძე ზომიერებით გამოირჩევა, რაც მის მეტყველებაშიც აისახება:

„მაგრამ უმთავრესი მაინც ეგაა, ადამიანებს ასე ჰგონიათ, როცა ერთ უსამართლობას მეორეთი ცვლიან, მდგომარეობის შეცვლა მოუტანდეს თითქოს მათ შვებას. მე არც გიორგი მეფის მეხოტბე ვარ, არც მელქისედეკ კათალიკოსის მგალობელი, მაგრამ არა მგონია, შვიდმა ხევისბერმა უფრო მართებული კანონები შეჰქმნან, ვიდრე თუნდაც ერთმა გულბოროტმა მეფემ“ (გვ. 309–310).

შორენასადმი მიმართული არსაკიძის ეს სიტყვები თარგმანებშიც გადადის:

“But the main trouble is that people, substituting one injustice for another, think that such substitution may give them relief. I extol neither King Giorgi nor Catholicos Melkisedek but I’m not sure that seven chiefs of the gorges could make better laws than one king, be he ever so cruel” (p.340).

« – Но главная беда в том, что люди, заменяя одну несправедливость другой, думают, что такая замена может их спасти. Я не славословлю не царя Георгия, не католикоса Мелхиседека, но я не думаю, что семь хевисбери могли создать лучшие законы, чем один царь, хотя бы и злой» (стр. 242).

ახალგაზრდა ხუროთმოძღვრის მიერ შორენასადმი მიმართულ ამ სიტყვებში ზომიერება და საღი აზრი იგრძნობა. პერსონაჟის მეტყველება მშვიდი და აუღელვებელია. ეს იგრძნობა, როგორც ორიგინალში, ასევე თარგმანებში.

სხვა მიზანს ისახავს მწერალი ფარსმან სპარსის მეტყველების გადმოცემისას. ის ჭარბსიტყვიანი და ანეგდოტებით მოლაპარაკე მოხუცია. ამ პერსონაჟის მეტყველება ემოციას არ არის მოკლებული, მაგრამ იმავდროულად კარგად აჩვენებს მის ნამდვილ სახეს:

„ჯოჯოხეთში მღვდლები გაუწყვეტიათ ეშმაკებს და ყვავი დაუნიშნავსო თურმე ხუცესად ღმერთს“ – ეუბნება ფარსმანი მეფეს არსაკიძის ხუროთმოძღვრად დანიშვნის შესახებ (გვ. 286).

ფარსმან სპარსის სახე კარგად აისახება თარგმანებშიც სწორედ მისი მეტყველების თავისებურებების გათვალისწინებით:

“It is said that when the devils had extirpated all the priests in Hell, God appointed a crow to act as a priest there” (p. 318).

« – Когда дьяволы изгнали попов из ада, бог им назначил туда попом ворона» (стр. 226).

როგორც დედანში, ასევე თარგმანებში ქარაგმული მეტყველებით ნაჩვენებია პერსონაჟის ხასიათი, მისი ღვარძლიანი და ბოროტი ბუნება.

რომანის მოქმედ პირთა მეტყველებაში შეინიშნება დროის, ეპოქის კოლორიტი, აისახება სასაუბრო მეტყველების მრავალფეროვნება. ნაწარმოებში გვხვდება როგორც ამაღლებული (მაგ. მელქისედეკის მეტყველებაში), ასევე სხადასხვა კუთხის წარმომადგენლებისათვის დამახასიათებელი მეტყველება. პერსონაჟების მეტყველებაში აისახება სოციალური წრეც. შეინიშნება სხვაობა დიდებულების მეტყველებასა და მდაბიოთა მეტყველებას შორის.

დაბალი სოციალური წრის წარმომადგენლის მეტყველების ნიმუშია შემდეგი:

„მენა? მწვალებლობისა რა მოგახსენო, ბატონო, ერთი ბნელი დიაცი გახლავართ მენა, ან ამდენი სად გამეგება, მაგრამ ეშმაკი, რაც მას ვემსახურებოდი ათი წლის მანძილზე, ეშმაკი თვალთ არ მინახავს ამ სასახლეში, მენა“... (გვ. 211–212).

ნონაის მიერ წარმოთქმულ ამ სიტყვებში კარგად აისახება დაბალი სოციალური წრისთვის დამახასიათებელი მეტყველება. ასეთი ტიპის მეტყველებაში ისე კარგად იგრძნობა განსაკუთრებული კოლორიტი, რომ, ვფიქრობ, მისი სრულფასოვანი გადატანა თარგმანებში პრაქტიკულად შეუძლებელია. ზემოთ ციტირებული პასაჟი ორივე თარგმანში არის წარმოდგენილი, შინაარსის თვალსაზრისით ინვარიანტულია და, რაღაც დოზით, გვიჩვენებს განსხვავებას დიდებულების მეტყველებასა და მდაბიოთა მეტყველებას შორის:

“Do I?... I’m an unlettered woman, can I understand that much? Yet as to the devil, though I was in Rati’s service for 10 years, I never set eyes on any devil in this house” (p. 240).

« – Я женщина темная и сказать об этом ничего не могу, не моего это ума дело. А вот на счет черта скажу прямо, что десять лет служила своему господину, но черта в этом доме ни разу не видела» (стр. 173).

გამორჩეული ჟღერადობა იგრძნობა მცხეთელი დიაცების მეტყველებაშიც:

„რად იტყვი მაგას ქა?“ (გვ. 145).

“What do you mean?” (p.165).

« – Что ты хочешь этим сказать? » (стр. 165).

ან:

„ჩემი დაი სტუმრადაა ჩვენსას, იმისია ი პატარაი, ყივანახველა შეეყარა ბედშავს“ (გვ. 176).

“My sister has come to see us. That little one is hers. Poor child? He has whooping cough” (p. 202).

« – Сестра у меня гостит. Этот маленький ее сын. Бедняжка заболел коклюшем» (стр. 146).

მიუხედავად იმისა, რომ წარმოდგენილი თარგმანები დედნის შინაარსობრივი ინვარიანტებია, პერსონაჟების მეტყველების ხალხური სურნელი არ იგრძნობა მათში.

დაბალი სოციალური წრის წარმომადგენლების მეტყველებისაგან განსხვავებით მელქისედეკის მეტყველება ამაღლებული და პათეტიკურია:

„ჯანმრთელობა ჩემი ფრიად შერყეულია, ზვიად ბატონო, უფლის ნებაა ეგეც. არც მე მწადის საქართველოს დაქცევის მოწმე რომ გავხდე. უმალ დამვსებია ეგ თვალნი და ყურნი, დამგმანვია, სმენად ბოძებულნი უფლისა მიერ. რამეთუ ნეტარ არიან იგინი, ვისაც სიკვდილი უმალ უწევს, ვიდრე საკუთარის თვალით იხილავდნენ სამშობლოს თვისის იავარყოფას“ (გვ. 156).

“My health, lord Zviad, has been sorely afflicted. Thus willed the Lord. Neither do I wish to be the witness of Georgia’s ruin; instead, I would rather have my eyes put out and my years stopped, though they be gifts from God. For blessed are they who die before they have seen with their own eyes their native country laid waste by the despoiler” (p.180–181).

« – Мое здоровье сильно подорвано, Звиад. Но, видно, на то воля божия . . . Да и мне самому не хочется быть свидетелем гибели Грузии. Пусть раньше сомкнутся мои очи и замкнется слух мой, данный мне господом для того, чтобы слушать. Ибо блаженны те,

кого смерть застигнет раньше, чем увидят они своими глазами разорение своей отчизны ... » (стр. 131).

როგორც ვხედავთ, მელქისედეკის მეტყველება სრულიად განსხვავდება დაბალი სოციალური ფენის წარმომადგენლების მეტყველებისაგან, რაც თარგმნებშიც შეძლებისდაგვარად აისახება.

კოლონკელიძის ასულის მეტყველება ზოგადად წყნარი და მშვიდია, მაგრამ რაღაც შინაგანი მღელვარება ყოველთვის სდევს. შორენას თავშეკავებულობაში გამოსჭვივის მისი ღირსება. შინაგანად ის მამაცი ქალია და მზად არის ოჯახის ღირსება დაიცვას:

„ ... დიაცი ვარ, მაგრამ მამაჩემის თვალების დაწვას მაინც არ შევარჩენ მეფე გიორგის ...“ (გვ. 237).

“... I am a woman yet I cannot forgive King Giorgi the scorching of my father's eyes ...” (p. 266).

« – Я женщина, но я буду мстить царю за отца . . . » (стр. 191).

მოხმობილი პასაჟი სრულად ნაშრომის წინა ნაწილში არის ციტირებული, ამიტომ ამ შემთხვევაში საჭიროდ არ ჩავთვალე მისი სრული სახით წარმოდგენა. მითითებულ ნაწყვეტში კარგად აისახება, ერთი შეხედვით, მშვიდი ქალის შინაგანი ღელვა, მზაობა სამაგიერო გადაუხადოს მტერს. შეიძლება ითქვას, რომ შორენას სიტყვები ოდნავ პათეტურიცაა. პერსონაჟის განწყობა, მისი შინაგანი სიმამაცე და მღელვარება მის მეტყველებაში გამოსჭვივის და აისახება როგორც დედანში, ასევე თარგმანებში.

რომან „დიდოსტატის მარჯვენაში“ ავტორის ენა, მეტყველება განსხვავდება პერსონაჟების მეტყველებისაგან. ავტორის ენის თავისებურობას განსაზღვრავს ჟანრობრივი და თემატური სპეციფიკა. მაგრამ, ამასთანავე, პერსონაჟების ენასა და ავტორის ენას შორის არის გარკვეული კავშირი, რაც აუცილებელია. ნაწარმოებში ავტორის ენას ახასიათებს არქაიზაცია, სტილიზაცია და სხვ. მაგ.:

„დილიდანვე ეწვიენ მეფეს ერისთავნი, ზვიად სპასალარი და მსახურთუხუცესი, მანდატურთუხუცესი და მსაჯულთუხუცესი, ეზოსმოდვარი და ჩუხჩარხი, მოლარეთუხუცესი და მეღვინეთუხუცესი, მენადირეთუხუცესმა სამი ქორი მიართვა ფოლადის ფერი, შვიდი შავარდენი ლაზიკიდან ჩამოყვანილი, ერთი შავიც ველური ეშვისა სავსებით მოოქროვილი. მერემეთუხუცესმა და სამმა ერისთავმა შვიდ – შვიდი ცხენი თვითოულთა. ერისთავებმა ისრებიც მოართვეს მეფეს, მსხვილნი ბოძალნი დიდნადირ-

თათვის, ქეიბურნი მხეცთათვის, ხარჩა და ქეიბურჯი ფრინველთათვის, დიდ – დიდნი კაპარჭნი საომარნი“ (გვ. 13).

მოცემული პასაჟი თარგმანებშიც გადადის:

“From morning high officials of state kept passing into the presence of the King: eristavis or governors of provinces, the Commander – in – Chief Zviad, the master of ceremonies, the secretary of state, the chief justice, the King’s chaplain, his treasurer and his butler. The chief falconer made him a present of three steel – coloured hawks, seven falcons from Lazistan and the gilded head of a wild boar. The master of the horse and the three eristavis each brought seven horses. Besides the horses, the eristavis presented the King with quivers containing various kinds of arrows: large ones for big game and others for beasts of prey and birds” (p. 18–19).

«С утра же прибыли к царю эриставы, Звиад – спасарал, мсахуртухуцеси, начальник иностранного приказа, верховный судья, царский духовник, казначей и главный виночерпий. Главный сокольничий поднес в дар царю трех кречетов стального цвета, семь соколов, вывезенных из Лазики, и позолоченную голову дикого кабана. Ясельничий и трое эриставов привели царю в дар по семи коней каждый. Эриставы поднесли также стрелы: бодзали – толстые – для крупного зверя; кейбуры – длинные – для хищников; томарки – с раздвоенными наконечниками; кибурджи – для птиц» (стр. 10).

როგორც ვხედავთ, ზემოთ ციტირებულ პასაჟში მწერლის ენა გამოირჩევა ლექსიკური მრავალფეროვნებით. ჩვენ აქ ვხვდებით სამხედრო სფეროსთან დაკავშირებულ არქაულ ლექსიკურ ერთეულებს: ქეიბურჯი, ქეიბური – დიდი საბრძოლო ისარი; ბოძალი – ორწვერა ისარი; კაპარჭი – ისრის ჩასაწყობი და სხვა; ასევე ფეოდალური სამეფოს მოხელეთა იერარქიის აღმნიშვნელ სიტყვებს: მსახურთუხუცესი, მანდატურთუხუცესი, მეღვინეთუხუცესი, მერემეთუხუცესი და სხვ.

საინტერესოა, როგორ გადადის მოცემული არქაული ლექსიკური ერთეულები თარგმანებში.

ინგლისურ თარგმანში, ვ. ერისთავი კონკრეტიკისაგან თავს იკავებს და დედანში მოცემულ სამხედრო სფეროსთან დაკავშირებულ არქაულ სიტყვებს ზოგად კომტექსტში აერთიანებს. მას არ გადააქვს ყოველი სიტყვა თარგმანში სათითაოდ. მთარგმნელი წერს: „various kinds of arrows: large ones ... and others ...” ე.ი. „სხვადასვა ტიპის ისარნი: დიდნი

. . . და სხვანი“. რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, ფ. თვალთვაძეს ორიგინალში მოცემული არქაული სიტყვები უცვლელად გადააქვს მაგ: „მსხვილი ბოძალნი“, «нодзали – толстые», „ქეიბურნი“ – «кейбуры». რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია „ხარჩა“ და „კაპარჭნი საომარნი“ და ჩამატებულია «томарки – с раздвоенными наконечниками». უნდა აღინიშნოს, რომ, ზოგადად, რუსულ თარგმანში შეინიშნება არქაული ლექსიკისა და ეროვნული რეალიების აღმნიშვნელი სიტყვების უცვლელად გადატანის ტენდენცია, რასაც ვერ ვიტყვით ინგლისურ თარგმანზე. ინგლისურ თარგმანში ხშირად, ვ. ერისთავი ასეთი ტიპის ლექსიკური ერთეულების თარგმანს გვთავაზობს და იქვე თან დაურთავს ერთგვარ განმარტებას, ხშირად მოცემული სიტყვის სინონიმის საშუალებით (მაგალითს შემდგომ განვიხილავ). გვერდს ვერ ავუვლი ზემოთ ციტირებული პასაჟის ინგლისურ თარგმანში საკუთარი სახელის გადატანასთან დაკავშირებულ პრობლემას. კერძოდ, „ლაზიკა“ თარგმნილია როგორც „Lazistan“. სწორი იქნებოდა ტრანლიტერაციის მეთოდის გამოყენება. მაშინ მივიღებდით “Lazika” და არა “Lazistan”. უნდა აღინიშნოს, რომ დედანში ვ. გამსახურდია ხშირად იყენებს ფორმას „ლაზისტანი“. მაგ.: „ . . . ღმერთის ძიებაში ვიყავი მე შლეგი ფხოვში, ლაზისტანსა და ბიზანტიონში“ (გვ. 294); „ . . . ლაზისტანის მშობლიური ზღვის შრიალს . . .“ (გვ. 216); „ლაზისტანს წავიდა არსაკიძის ოჯახი . . .“ (გვ. 205) და სხვ. მაგრამ, რადგან ამ კონკრეტულ სიტუაციაში მოცემული იყო „ლაზიკა“, ჯობდა ეს ფორმა შენარჩუნებულიყო თარგმანშიც.

რუსულ თარგმანში ეს პრობლემა არ არის, მაგრამ არის სხვა პრობლემა. კერძოდ, დედანში, მოცემული სიტყვა „ქორი“, შეცვლილია სიტყვით “крепет”, რაც ქართულად „სონღულს“ ნიშნავს (რომანის თარგმანებში ხშირად არის შეცვლილი ბოტანიკური და ზოოლოგიური ლექსიკა).

საინტერესოა, როგორ გადადის თარგმანებში დედანში მოცემული ფეოდალური სამეფოს მოხელეთა იერარქიის აღმნიშვნელი სიტყვები. თუ ასეთი ტიპის სიტყვების თარგმანებს გადავავლებთ თვალს, შევნიშნავთ, რომ მთარგმნელებს სხვადასხვა მეთო- დი აქვთ გამოყენებული ამ სიტყვების გადატანისას. მაგ., სიტყვა „ერისთავი“ რუსულ თარგმანში უცვლელად გადადის, «эриставы» და ახსნილია გვერდის ბოლოს (გვ. 10), ხოლო ინგლისურ თარგმანში უცვლელად გადატანილ სიტყვას “eristavi”, იქვე თავი- სებური განმარტება აქვს, რაც მთარგმნელის მიერ მოცემული ლექსიკური ერთეულის

სინონიმით “governor” ხორციელდება და ვლებულობთ “eristavis or governors”, „ერისთავები ან მმართველები“ (სწორედ ამ მეთოდზე მივუთითებდი ზემოთ).

სიტყვა „სპასალარი“, რაც „მხედართმთავარს“, „სარდალს“ ნიშნავს, რუსულ თარგმანში გადადის როგორც «спасалар» და ახსნილია მე-10 გვერდის ბოლოს. რაც შეეხება ინგლისურ თარგმანს, სიტყვა „სპასალარი“ თარგმნილია როგორც “Commander – in – chief” ე.ი. „მთავარსარდალი“. როგორც ვხედავთ, რუსულ თარგმანში ფ. თვალთვამქს უცვლელად გადააქვს სიტყვა და გვერდის ბოლოს სქოლიოში განმარტავს მას, ხოლო ვ. ერისთავი სხვა მეთოდს იყენებს. ნაწარმოების დასაწყისში, როცა პირველად შემოდის პერსონაჟი (ე.ი. ჩვენ მიერ ციტირებულ პასაჟში), მთარგმნელი იყენებს სიტყვის თარგმანს “Commander – in – chief”, „მთავარსარდალი“, ნაწარმოების განვითარების პროცესში კი, როცა მკითხველისათვის უკვე ცნობილია, თუ ვისზეა საუბარი, მთარგმნელი მას როგორც “Spasalar”– ად მოიხსენებს. მაგ.:

„ზვიად სპარსალარი გულდინჯი მრჩეველი იყო“ ... (გვ. 17).

“Spasalar Zviad was a cautious counsellor” ... (p. 23);

«Спасалар Звиад был вдумчивым советником» ... (стр. 14).

რომანის განმავლობაში ეს ორი ვარიანტი ანაცვლებს ერთმანეთს. იმავე მეთოდს იყენებს ვ. ერისთავი თარგმანში „სვეტიცხოვლის“ გადატანისას. მას ხან ტრანსლიტერაციის მეთოდით გადააქვს სიტყვა თარგმანში და იღებს ვარიანტს “Svetitskhoveli”, ხან კი იყენებს ვარიანტს “Wonder – Working Pillar”. მაგ.:

“I would not see my beloved Svetitskhoveli ... ” (p. 9);

« ... Wonder – Working Pillar in those times» « ... » (p. 60).

ნაწარმოების განმავლობაში მთარგმნელი იყენებს ე.წ. სიტყვათშენაცვლების მეთოდს, ისევე როგორც სპასალარის შემთხვევაში და ხან ერთ ვარიანტს გვთავაზობს, ხან მეორეს.

სიტყვა „მსახურთუხუცესი“ რუსულ თარგმანში უცვლელად გადადის “мсахурт-ухуцеси” და ახსნილია გვერდის ბოლოს (გვ. 10), ხოლო ინგლისურ თარგმანში, სიტყვა თარგმნილია, როგორც “master of ceremonies”, რომლის ზუსტი ქართული შესატყვისია – „ცერემონმაისტერი“. „მელვინეთუხუცესი“ ინგლისურ თარგმანში გადატანილია როგორც “butler”, ე.ი. „მსახურთუფროსი“. „მსახურთუხუცესი“, დედანში მოცემული „მელვინეთუხუცესის“ შესატყვისად ვერ ჩაითვლება. რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, აქ

„მეღვინეთუხუცესი თარგმნილია, როგორც «главный виночерпий» ანუ „მთავარი მერიქიფე“, რაც ასევე არ გამოდგება „მეღვინეთუხუცესის“ ლექსიკურ ინვარიანტად, რადგან მეღვინეთუხუცესი ძველ საქართველოში ღვინის გადასახადის უმაღლეს მეთვალყურეს აღნიშნავდა, ხოლო მერიქიფე სუფრაზე ღვინის მომწოდებელს, დამსხმელს (ჩიქობავა 1986:290, 289).

„მენადირეთუხუცესი“ ინგლისურ თარგმანში გადატანილია, როგორც „chief falconer“, რუსულში კი «главный сокольник», ე.ი. „ბაზიერთუხუცესი“. „ბაზიერი“ სპარსული წარმოშობის სიტყვაა და ქორ – შევარდენტა სანადიროდ დამგეშველს ნიშნავს (ჩიქობავა 1986:56).

„ეზოსმოდვარი“ ინგლისურ თარგმანში გადადის, როგორც „King’s chaplain“, რუსულში კი «царский духовник». სიტყვა ქართულად „კაპელანს“, „მღვდელს“ ნიშნავს, «духовник» კი „მოდვარს“, „სულიერ მამას“. „ეზოსმოდვარი“ ლექსიკონში მითითებული განმარტებით ძველ საქართველოში სამეფო სახლის (სასახლის) გამგებელი იყო (ჩიქობავა 1986:217). ფეოდალური სამეფოს მოხელეთა იერარქიის გამომხატველი სხვა სიტყვები, რომლებიც ციტირებულ პასაჟში არიან წარმოდგენილი, შემდეგნაირად გადადიან თარგმანებში:

მანდატურთუხუცესი – secretary of state – начальник иностранного приказа;

მსაჯულთუხუცესი – chief justice – верховный судья;

მოლარეთუხუცესი – treasurer – казначей;

მერემეთუხუცესი – master of horse – ясельничий.

როგორც ვხედავთ, მთარგმნელებს მოცემული არქაული სიტყვები შეძლებისდაგვარად გადააქვთ თარგმანებში, სადაც ორიგინალში წარმოდგენილი ასეთი ტიპის ლექსიკური ერთეულები სრული ადეკვატურობით არ აისახება.

გარდა უკვე მითითებული არქაული სიტყვებისა, რომანში ბევრი სხვა სამხედრო სფეროსთან დაკავშირებული სიტყვაა:

ტაძრეული (გვ. 13. მეფის ამაღლა) – retinue (p. 18) – со всвитой (стр. 10);

თორი (გვ. 41. აბჯარი) – (თორიანი) – clad in armour (p. 50) – закованный в латы (стр. 33);

ზუჭი (გვ. 42. მუზარადი) – helmets and coats of mail (p. 51) – в кольчугах и шлемах (стр. 34);

ჰოროლი (გვ. 70. ერთგვარი შუბი) – spear (p. 82) – копия (стр. 56);

სპა (გვ. 74. ლაშქარი) – royal regiments (p. 86) – войска (стр. 59);

გოდოლი (გვ. 72. მაღალი, მრგვალი კოშკი) – tower (p. 84) – бойницы (стр. 58).

გარდა სამხედრო ლექსიკისა, არქაიზმები შეინიშნება სხვადასხვა საგნების დასახელებაშიც:

ერგასი – (გვ. 117. ორმოცდაათი) – fifty (p. 134), пятьдесят (стр. 96);

საწმერთული – (გვ. 187. შეიდიში) – sheidishi (p. 214), шейдиши (стр. 144);

დიაცი – (გვ. 173. ქალი) – woman (p. 199) женщина (стр. 144);

დათვოული – (გვ. 207. საფრთხობელა დათვების შესაშინებლად) – clapper (p. 235) – пугала (стр. 170).

უნდა ითქვას, რომ მწერლის მიერ გამოყენებული ზემოთ მითითებული არქაული ლექსიკა მიზანშეწონილია, რადგან ეს ლექსიკური ერთეულები გარკვეული კოლორიტის შექმნას ემსახურებიან. მსგავსი კოლორიტის შექმნა თარგმანებში პრაქტიკულად შეუძლებელია, რადგან მითითებული, არქაული ლექსიკა არქაიზმებითვე არ აისახება თარგმანებში.

რომანში ასევე ხშირად არის გამოყენებული ძველი მრავლობითის ფორმები: ერისთავნი, თვითეულთა, მსხვილნი, ბოძალნი, ნადირთათვის და სხვ.

თარგმანებში შეუძლებელია ორიგინალში მოცემული კოლორიტის სრულად შენარჩუნება, რადგან მითითებული ფორმების თარგმანებში გადატანა ვერ ხერხდება. უნდა აღინიშნოს, რომ ის არქაული ფორმები, რომლებსაც კ. გამსახურდია იყენებს ბევრ შემთხვევაში შეუცვლელია, რადგან თავისებური აზრობრივი ელფერით არიან გამორჩეულნი.

რომანში არის ადგილები, სადაც ავტორი ერთმანეთის გვერდით იყენებს როგორც თანამედროვე ლიტერატურულ ქართულში გავრცელებულ ლექსიკურ ერთეულებს, ასევე მათ სინონიმებს შემოტანილს არქაული და დიალექტური ლექსიკიდან. მწერლის მიერ გამოყენებული ეს მეთოდი მეტ ექსპრესიულობასა და მრავალფეროვანებას მატებს ფრაზას. მაგ.:

„დამურებით გავსილიყო იქაურობა. თავქვე ეკიდნენ მღაბიოები ჭერზე, ჭადის შუქზე დაფრთხნენ, წრიპინი ასტეხეს, მორთეს ჩიალი ირგვლივ“ (გვ. 210).

მოცემულ პასაჟში ერთმანეთის გვერდით არის გამოყენებული თანამედროვე ქართულში დამკვიდრებული „ღამურები“ და არქაული „მღაბიოები“. ანალოგიური ეფექტის მიღწევა თარგმანებში ვერ ხერხდება, რადგან მთარგმნელები ორიგინალში წარმოდგენილი სიტყვის „ღამურა“ თანამედროვე ინგლისურსა და რუსულ სალიტერატურო ენებში დამკვიდრებულ ფორმებს გვთავაზობენ მხოლოდ:

„The basement was full of bats hanging from the ceiling upside down. The lamplight startled them, and they began to squeak and to fly round and round . . . “ (p. 238).

«Летучие мыши заполнили подвал. Висели вниз головами. Они запищали, закружились . . . » (стр. 172).

ამ შემთხვევაში ადგილი აქვს ე.წ. „რეალისტურ თარგმანს“.

მწერლის მიერ ანალოგიური მეთოდი არის გამოყენებული შემდეგ პასაჟში:

„მე შენისთანა მონადირე ვერა ვარ, უტა, მაგრამ ირმის ნაჭლიკარს ხარის ნატერფალიდან კიდეც გავარჩევ როგორმე“ (გვ. 338).

კ. გამსახურდია ერთ პატარა პასაჟში იყენებს სინონიმურ სიტყვებს: ნაჭლიკარი და ნატერფალი.

მიუხედავად იმისა, რომ თარგმანებში მიღწეულია შინაარსის ინვარიანტულობა, მაინც ვერ ხერხდება ანალოგიური ეფექტის მიღება, რაც ორიგინალშია:

“I’m not as good a huntsman as you, Uta, but still I can tell the tracks of a deer from those of an ox” (p. 371).

« – Я не такой хороший охотник, как ты, Ута, но все же сумею отличить оленьи следы от следов быка» (стр. 267).

რომანის ლექსიკაში გვხვდება ასევე უცხო ენებიდან ნასესხები სიტყვები:

სტრატეგი (გვ. 55. სარდალი) – strategi (p. 111) – стратигов (стр. 77);

კატეპანი (გვ. 55. ბიზანტიური ჯარის უფროსი) – katepans (p.111) – катепанов (стр. 77);

სტრათიოტი (გვ. 55. მხედარი) – warriors (p.111) – стратиотов (стр. 78);

დომესტიკი (გვ. 96. ოლქის განმგებელი, კეისრის ადიუტანტი) – ინგლისურ თარგმანში გამოტოვებულია (გვ. 112) – domestик (стр. 79);

პატრიციები (გვ. 148. არისტოკრატი) – patricians (p. 148) – патрициев. (стр. 107).

თარგმანებში, ზოგიერთი გამონაკლისის გარდა, დედანში გამოყენებული უცხო ენებიდან ნასესხები სიტყვები სრულად არის გადატანილი. გამონაკლისია „სტრატოტი“, რომელიც ინგლისურად თარგმნილია, როგორც “warrior” და „დომესტიკი“, რომელიც ინგლისურ თარგმანში გამოტოვებულია. რუსულ თარგმანში ზემოთ წარმოდგენილი უცხო ენებიდან შემოსული სიტყვები სრულად აისახება.

რა თქმა უნდა, შესაძლებელი იყო, რომ წარმოდგენილი უცხო ენებიდან ნასესხები სიტყვების ნაცვლად კონსტანტინე გამსახურდიას ქართული შესატყვისები გამოეყენებინა, მაშინ ვერ მოხერხდებოდა ბერძნული სამყაროს კოლორიტის შენარჩუნება.

ლექსიკის შევსება – გამდიდრების საქმეში დიდი როლი ენიჭება სახელების წარმოქმნას, რომლის ერთ – ერთი სახეა კომპოზიცია. რომან „დიდოსტატის მარჯვენაში“ უხვად გვხვდება კომპოზიტები, რომელთაგან ზოგი თავისებური წარმოებისაა და ხაზს უსვამენ კონსტანტინე გამსახურდიას ორიგინალობას.

როგორც ცნობილია, კომპოზიტების წარმოების ორი ძირითადი საშუალება გამოიყენება:

1. ფუძის გამოორება ანუ რედუპლიკაცია.
2. სხვადასხვა ფუძის შეერთება ანუ კომპოზიცია.

ნაწარმოებში ორივე სახის კომპოზიტებია წარმოდგენილი:

ა) რედუპლიკაცია:

1. „ახლა მეორე მოძუნძულებდა *ხევდახევ*, კვლავ ისმოდა ცხენების თქარუნი“ (გვ. 18).

“Then came another darting along the gorge, and again there came a sound like horse’s hoofs” (p. 25).

«Из дубняка выбежал волк, за ним пронесся другой» (стр. 15).

2. „უკან გამოუდგა *ცხენდაცხენ*, ქარაფის კიდეზე მისული გადმოხტა“ (გვ. 21).

“He started after the bear on horseback” (p. 28).

რუსულ თარგმანში მითითებული მონაკვეთი გამოტოვებულია (გვ. 17).

ბ) ნაირფუძიანი კომპოზიტები:

1. „ბავშვებს სიმღერით შემოჰყავდათ მთავართა სანათლოს გარეუბანში *ღორ – ხბო*“ (გვ. 136).

“Singing, shouting children were driving pigs and calves into the barnyards of the district”
(p. 155).

«В санатлойдских предместьях детвора с песнями загоняла в хлевы свиней и телят»
(стр. 112).

2. „შეამოწმა სპათა საომარი მზაობა და ცხენკეთილობა მათი“ (გვ. 75).

“He assured himself that the men – at – arms were prepared and their steeds in good fettle”
(p. 87).

«Он проверил готовность войск к битвам и добротность их коней» (стр. 60).

3. „სანამდის პირში სული მიდგას, ვერ მოესწრება ამ დღეს ძაღლთაპირი ბასილ კეისარი“ (გვ. 150).

“... but as long as I breathe, that dog of an emperor shall never see his wish accomplished”
(p. 170).

«Но, пока я жив, не дождется этого, сукин сын! ... » (стр. 123).

გ) ორიგინალური კომპოზიციები:

1. ... ეს საწმერთული, ხობბისყელისფერი, ნეტავ არ ჩაგეცვაო ამ დილით“ (გვ. 332).

“Why did you put on that nice pheasant – coloured sheidishi?” (p. 367).

« – Зачем ты надела эти шейдиши фазаньего цвета? » (стр. 264).

2. „გლახუნა ფურს გამოუდგა, ლომისფერი იყო იგიცა ... “ (გვ. 379–380).

“Glakhuna ran after the doe – she was lion – coloured ...” (p. 410).

«Глахуна погнался за оленихой, – она была львиного цвета» (297).

თარგმანებში, ენებს შორის არსებული მრავალი განსხვავების გამო, რომანში წარმოდგენილი კომპოზიციები, კერძოდ, ნაირფუძიანი კომპოზიციები და რედუპლიკაციით მიღებული კომპოზიციები სათანადოდ ვერ აისახება. რაც შეეხება ორიგინალურ კომპოზიციებს, ორივე თარგმანში, როგორც ინგლისურში, ასევე რუსულში შეძლებისდაგვარად მიახლოებულად აისახება.

§ 4. ტროპები

ტროპი, როგორც გამოსახვის ენობრივი ფორმა, როგორც წესი, ორგანულად უკავშირდება შინაარსს, სიტყვებისა და ფრაზების პირდაპირი მნიშვნელობის გადატანითი აზრობრივი დატვირტვით გამოიყენება და ხელს უწყობს ახალი ესთეტიკური ღირებუ-

ლების მიღებას. ენის გამომსახველობითი საშუალებებისაგან არც ერთს არ აქვს აბსოლუტურად დამოუკიდებელი მნიშვნელობა, არც ტროპებია გამონაკლისი. ტროპები გარკვეული ხერხია, რაც ხელს უწყობს ნაწარმოების ფორმისა და შინაარსის მთლიანობის უზრუნველყოფას.

ეპითეტი მეტაფორულად გამოსახავს მოვლენისა და საგნის ძირითად ნიშან – თვისებას. ეპითეტი მით უფრო მიმზიდველია, რაც უფრო მოულოდნელია. კ. გამსახურდია ტროპის ამ სახეს ძალიან ორიგინალურად იყენებს და მას მნიშვნელოვან იდეურ – მხატვრული ფუნქციას ანიჭებს. მაგ.:

„აღრიალდა ორი დათვი შორენას დანახვისას, მწიფე წაბლისფერი ერთი, გვიმრისფერი მეორე“ (გვ. 208).

“On seeing Shorena two bears began to growl. One was the colour of ripe chestnuts, the other like withered ferns” (p. 236).

«Увидев Шорену, два медведя заревели. Один из них – цвета спелых каштанов, другой – цвета осеннего папоротника» (стр. 171).

დათვის აღწერა კ. გამსახურდიას გამორჩეული სტილისათვის დამახასიათებელი მანერით არის შესრულებული. ორივე თარგმანში, როგორც ინგლისურში, ასევე რუსულში, იგრძნობა მწერლის სპეციფიკური სტილი. კერძოდ, ორივე თარგმანში არის დედანში მოცემული ფერების ანალოგიურად გადატანის მცდელობა, ერთ შემთხვევაში ეს ზუსატდ ხერხდება: მწიფე წაბლისფერი – the colour of ripe chestnut – цвета спелых каштанов. რაც შეეხება გვიმრისფერს, ინგლისურ თარგმანში გადადის როგორც “withered ferns” ანუ „დამჭკნარი გვიმრისფერი“, ხოლო რუსულ თარგმანში «цвета осеннего папоротника», „შემოდგომის გვიმრისფერი“. ვფიქრობ, დედანში მოცემული ეპითეტების „გადატვირთვა“ არ არის გამართლებული. საკმარისი იქნებოდა “fern – coloured” და «цвета папоротника».

განვიხილოთ, თუ როგორ გადადის დედანში მოცემული კიდევ ერთი ეპითეტი თარგმანებში:

„თვალწინ დაუდგა მამაზე ერისთავის ისრიმისფერი თვალების ყალბი ციმციმი“ (გვ. 15).

“In his mind’s eye he saw the false twinkle in Mamamzeh’s eyes, greenish – grey like unripe grapes” (p. 21).

«Вспомнил он обманчивый блеск зеленоватых глаз Мамамзе» (стр. 12).

მამამზე ერისთავის დახასიათებისას კ. გამსახურდია აღნიშნავს, რომ მას ისრიმის-ფერი თვალები ჰქონდა. ეს ეპითეტი შემდეგშიც თან სდევს ამ პერსონაჟს. მითითებული ფერი მკითხველში ერთგვარ უნდობლობას იწვევს და გამიზნულად არის გამოყენებული მწერლის მიერ ამ მოქმედი გმირის დასახასიათებლად. აღნიშნული ფერი ავტორისათვის დამახასიათებელი განსაკუთრებული მანერით არის გამოხატული და თარგმანის პროცესში უხერხულობას ქმნის. სიტყვას ისრიმი, რაც მკვახე, უმწიფარ ყურძენს ნიშნავს (ჩიქობავა 1989:252), არ მოეპოვება შესატყვისი ინგლისურსა და რუსულ ენებში. ერთადერთი გზა ამ სიტყვის თარგმნისა ინგლისურად არის “unripe grapes”, ე.ი. „უმწიფარი ყურძენი“. რა თქმა უნდა, ვარიანტი: „თვალწინ დაუდგა მამამზე ერისთავის უმწიფარი ყურძნისფერი თვალები“ არ იქნებოდა კეთილგონივრული, რადგან ეპითეტის მხატვრული მხარე დაზარალდებოდა. სწორედ ამიტომ, ვ. ერისთავმა ეპითეტი „ისრიმისფერი“ პირველ ჯერზე გავრცობილად თარგმნა: “greenish – grey like unripe grapes”, „მომწვანო – რუხი, უმწიფარი ყურძნის მსგავსი“, შემდეგ პასაჟებში კი უბრალოდ “greenish – grey eyes”. მაგ.: “... looking into Mamamzeh’s greenish – grey eyes” (p. 26). ფერი “greenish – grey”, „მომწვანო – რუხი“, მკითხველში ყოველ ჯერზე უკვე „ისრიმის“ ასოციაციას იწვევს.

ფ. თვალთვაძე კი რომანის რუსულ თარგმანში გვთავაზობს ვარიანტს: «обманчивый блеск зеленоватых глаз», „მომწვანო თვალთა ყალბი ციმციმი“. მთარგმნელი უკეთეს ვარიანტს ვერ გვთავაზობს იმ მიზეზის გამო, რაზეც მივუთითებდი ზემოთ.

შეიძლება ითქვას, რომ თითოეული ეპითეტი, რაც რომანში გვხვდება კ. გამსახურდიას მანერისათვის ნიშანდობლივია:

„ ... შეუძლებელი იყო რაიმე მზაკვრობა ხლებოდა ამ მშვენიერ შეურყვნელ თვალებს“ (გვ. 89).

“It seemed improbable that such lovely serene eyes of sea green could harbour any guile” (p. 104).

«Невозможно было совместить какое – либо вероломство со взглядом ее прекрасных, невинных синих глаз» (стр. 72).

ერთი შეხედვით „მშვენიერი თვალები“ სტერეოტიპულია, მაგრამ მას მოსდევს ეპითეტი „შეურყვნელი“. მთლიანობაში, ვლელულობთ გამორჩელ, არაშაბლონურ ეპითეტს.

ინგლისურ თარგმანში მითითებული ეპითეტი შემდეგნაირად გადადის: “lovely serene eyes of sea green”, „მშვენიერი ნათელი ზღვისფერი მწვანე თვალები“, ხოლო რუსულ თარგმანში: «е прекрасных, невинных синих глаз», „მშვენიერ შეურყვნელ – ცისფერ თვალებში.“ ეპითეტი „შეურყვნელი“ ინგლისურ თარგმანში არ გადადის, მაგრამ დამატებულია ეპითეტები: „ნათელი“, „ზღვისფერი მწვანე“. რუსულ თარგმანში დამატებულია ეპითეტი „ლურჯი“ და ინგლისური თარგმანისაგან განსხვავებით არ არის გამოტოვებული ეპითეტი „შეურყვნელი“. ვფიქრობ, სწორი იქნებოდა: “such lovely innocent eyes” და «прекрасных невинных глаз», რადგან შემოთავაზებული ვარიანტები დედნის ადეკვატურია, ამასთან, თარგმანებში ჩამატებული შაბლონური ეპითეტები „ზღვისფერი მწვანე“, „ცისფერი“ აღარ არის წარმოდგენილი.

კ. გამსახურდიას მიერ გამოყენებული ეპითეტები წარმოაჩენენ პერსონაჟების ზნეობრივ მხარეს, მათ ქცევას:

„ ... გიორგიმ დანამდვილებით არ იცოდა, რას მოუწყობდა მეფესა და მის ამაღას მელაძუა ერისთავი“ (გვ. 88).

“... Giorgi couldn't foresee what foul trick the wily governor might play on himself and his attendants” (p. 103).

« ... Ведь Георгий не знает, что готовит ему и его свите этот хитрый эристав» (стр. 72).

მწერლის მიერ გამოყენებული ეპითეტი „მელაძუა“ შესანიშნავად ახასიათებს თალაგვა კოლონკელიძეს, როგორც პიროვნულად, ასევე ზნეობრივად. მითითებული ეპითეტი მხატვრულია, შინაარსით უარყოფითი, მაძაგებელი. მოცემული ეპითეტი ინგლისურ თარგმანში გადადის, როგორც “wily”, ხოლო რუსულში, როგორც «хитрый» ე.ი. „ცბიერი“, „ემმაკი“. მართალია, თარგმანებში შემოთავაზებული ვარიანტებიც მაძაგებელია, მაგრამ ვერ შეედარება „მელაძუას“, რაც არ არის შაბლონური და სწორედ ამით განსხვავდება ისეთი უარყოფითი შეფერილობის ეპითეტებისაგან, როგორიცაა „ცბიერი“, „ემმაკი“, „მზაკვარი“.

მსგავსი სახის არის შემდეგი ეპითეტები:

„ქედმოდრეკილი მიეჭრა ეზოსმოდვარი, თავისი მარადსველი, მსუქანი ტუჩებით დაულორწა მარჯვენა“ (გვ. 37).

“He rushed up to the Catholicos and, making an obeisance, slobbered over Melkisedek’s right hand with his thick wet lips” (p. 45).

«Низко сгибаясь, подошел он к Мелхиседеку и приник к его правой руке своими влажными, жирными губами» (стр. 30).

უნდა აღინიშნოს, რომ ეს პორტრეტული აღწერა სხარტია და უარყოფით ასოციაციას იწვევს. მაძაგებელ ეპითეტს, „მარადსველი მსუქანი“ ამძაფრებს სიტყვა „ლომნა“, რაც სველი ტუჩებით კოცნას ნიშნავს (ჩიქობავა 1986:278). ხსენებულ ეპითეტში ერთგვარი სარკაზმიც შეინიშნება.

ინგლისურ თარგმანში ვ. ერისთავი გვთავაზობს ვარიანტს: “slobbered over Melkisedek’s right hand”, ე.ი. „დაულომნა მელქისედეკს მარჯვენა ხელი.“ თარგმანის მოცემულ ვარიანტში იკარგება ეპითეტი „მარადსველი, მსუქანი“. რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, შემოთავაზებულია ვარიანტი: «приник к его правой руке своими влажными, жирными губами», „მიეკრო მის მარჯვენა ხელს თავისი სველი, მსუქანი ტუჩებით“. როგორც ვხედავთ, რუსულ თარგმანში, ფ. თვალთვაძე ერთი შეხედვით, ინარჩუნებს ორიგინალში მოცემულ ეპითეტს, მაგრამ მთლიანობაში, თარგმანში მოცემული ეპითეტისაგან მიღებული შთაბეჭდილება ვერ უტოლდება დედანში მოცემული ეპითეტისაგან მიღებულ შთაბეჭდილებას. რუსულ თარგმანში იკარგება „მარადსველი“, რაც წარმოდგენილია სიტყვით „სველი“. თარგმანებში ასევე, არ გადადის სიტყვა „დაულომნა“, რაც, როგორც უკვე აღვნიშნე, ამძაფრებს უარყოფითი შეფერილობის ეპითეტს. მთლიანობაში, ინგლისურ თარგმანში ეპითეტი არ გადადის, ხოლო რუსულ თარგმანში წარმოდგენილი ვარიანტი სრულად ვერ ასახავს ორიგინალში მოცემული ტროპის სახეს.

კონსტანტინე გამსახურდია უარყოფით პერსონაჟებს ზოგჯერ გარეგნული მიმზიდველობით ახასიათებს. ასეთია, მაგალითად, მეამბოხე ჭიაბერის პორტრეტი:

„მუზარადი მოიხსნა, თავთუხისფერი კულულები გადმოიღვარა მის მაღალ შუბლზე. დიდრონი, ცისფერი თვალები მიაშტერა კათალიკოსის დალეულ, ავადმყოფურ სახეს“ (გვ. 42).

“He took off his helmet, and his hair, the colour of ripe corn, covered his high forehead. He riveted his large blue eyes on the haggard, sickly face ...” (p. 51).

«Потом снял шлем, и кудри цвета спелых колосьев покрыли высокий лоб. Большие голубые глаза его удивленно глядели на худое, болезненное лицо католика» (стр. 34).

ჭიაბერის სახე დადებითი ეპითეტებით არის აღწერილი: „თავთუხისფერი კულულები“, „მაღალ შუბლზე“, „დიდრონი, ცისფერი თვალები“. ეს სასიამოვნო, დადებითი ეპითეტები ვერ აფერმკთალებს მის პიროვნულ უარყოფით თვისებებს. შეიძლება ითქვას, რომ ერთგავრი კონტრასტი, რაც პერსონაჟის შინაგანსა და გარეგნულს შორის შეინიშნება, უფრო მძაფრად ააშკარავებს მის პიროვნებას.

ციტირებულ პასაჟში ეპითეტებით არის დახასიათებული მელქისედეკ კათალიკოსი. „დალეული“, „ავადმყოფური“ სახე კარგად ასახავს მის ფიზიკურ მდგომარეობას.

უნდა ითქვას, რომ ჭიაბერის დახასიათებისას გამოყენებული ეპითეტები სრულად აისახება ორივე თარგმანში: “his hair of ripe corn”, «кудри цвета спелых колосьев», „თავთუხისფერი კულულები“, “high forehead”, «высокий лоб», „მაღალი შუბლი“; “large blue eyes”, «большие голубые глаза», „დიდრონი, ცისფერი თვალები.“ ერთი შენიშვნა მაინც მექნება ინგლისური თარგმანის მიმართ. ქართული „კულულების“ შესატყვისად სიტყვას “hair” კი არ ავარჩევდი, არამედ სიტყვებს “locks” ან “curls”. მაშინ მივიღებდით “his locks of ripe corn”, რაც დედანთან უფრო მიახლოებული ვარიანტი იქნებოდა.

რაც შეეხება მელქისედეკ კათალიკოსის დასახასიათებლად გამოყენებულ ეპითეტებს: „დალეული“ და „ავადმყოფური“ თარგმანებში შემდეგნაირად გადადის: “haggard, sickly face”, „ნაწამები, ავადმყოფური სახე“ ინგლისურში, ხოლო «худое, болезненное лицо», „გამხდარი ავადმყოფური სახე“ რუსულში. ორიგინალში, ავტორის მიერ გამოყენებული სიტყვა დალეული იგივეა, რაც გალეული და გამხდარს ნიშნავს (ჩიქობავა 1986:180), ამიტომ უკეთესი იქნებოდა, რომ ინგლისურ თარგმანში წარმოდგენილი ყოფილიყო ვარიანტი “thin, sickly face.”

ზოგჯერ მწერალი ერთ წინადადებაში ზედიზედ იყენებს ეპითეტების მთელ წყებას. ასეთ შემთხვევაში ეფექტი ძლიერდება, ხოლო ემოცია მძაფრდება. მაგ.:

„მართლაც საშინელი ფიგურები მიფორთხვადნენ მტვერში. თოჯინებსავით გამოჩორგვილნი, თეძოდაშლილნი, ფეხმოქცეულნი, მენჯბრტყელნი და თავწვრილა, მხარგანიერნი, გრძელწელიანნი, მოკლეფეხება, დათვოულის ძელივით აყლაყუდანი ზოგნიც“ (გვ. 246).

“And, indeed, frightful shapes were crawling along in the dust, like badly whittled wooden dolls, loose in the hips, bandy – legged, with flat sides and small heads, some broad – shouldered, some as thin as laths, others short – legged or tall like a scarecrow pole” (p. 275).

«И в самом деле, мимо них в пыли тащились страшные уродки, похожие на деревянные куклы, колченогие, плоскогрудые и узкоголовые; иные же, наоборот, широкоплечие, с длинными талиями, напоминавшие пугала» (стр. 198).

ყველა ეპითეტი, რომელიც ორიგინალის ამ პასაჟშია მოცემული, ძირითადად, სწორად აისახება თარგმანებში. შენიშვნის სახით მივუთითებ, რომ ინგლისურ თარგმანში „გრძელწელიანნი“ თარგმნილია, როგორც “as thin as lath”, „ფიცარივით თხელი“. ალბათ, უფრო ზუსტი იქნებოდა “long waisted.” რუსული თარგმანის მიმართ ეს შენიშვნა არ მაქვს, რადგან წარმოდგენილია ვარიანტი: «с длинными талиями», რაც ადეკვატურია. რუსულ თარგმანში, ინგლისური თარგმანისაგან განსხვავებით, გამოტოვებულია ეპითეტი „მოკლეფეხება.“

ორიგინალსა და თარგმანებში მოცემული ეპითეტები კარგად წარმოაჩენენ განწირული ადამიანების ტრაგიზმს, იწვევენ ძლიერ ემოციას. თითოეული ეპითეტი განსხვავებული ნიუანსის მატარებელია, ამიტომ არც ერთი მათგანი არ აღიქმება, როგორც „ზედმეტი.“

კ. გამსახურდია ასევე უხვად იყენებს მხატვრული მეტყველების ერთ – ერთ ყველაზე გავრცელებულ სახეს, მეტაფორას თავის რომან „დიდოსტატის მარჯვენაში“. ეს სტილისტური ხერხი მხატვრულად დასაშვებებს, კონტრასტებით, ანალოგიებითა და ასოციაციებით წარმოსადგენს ემყარება, ან სიტყვების გადატანით მნიშვნელობაზე აგებული.

ჯერ კიდევ არისტოტელე განსაზღვრავდა ამ თვისებებს. ის წერდა: „მეტაფორა არის სახელის გადატანა ან გვარიდან სახეობაზე, ან სახეობიდან გვარზე, ან ერთი სახეობიდან მეორე სახეობაზე, ან ამის მსგავსად“ (არისტოტელე 1944:45).

ის ასევე განმარტავდა, რომ: „თუ სათქმელი შედგება მხოლოდ მეტაფორისაგან, იგი გამოცანაა“ (არისტოტელე 1944:47).

მეტაფორას საფუძვლად უდევს საგნის (რომელიც არ სახელდება) რომელიმე სხვა საგანთან შედარება იმ ნიშან – თვისებაზე დაყრდნობით, რომელიც საერთოა ორივე შესადარებელი საგნისათვის. მეტაფორაში, გადატანითი მნიშვნელობით გამოყენებული

სიტყვით გამოიხატება შესადარებელი საგნის არსი. სწორედ ამიტომ, ამ სიტყვაზე მოდის განსაკუთრებული ემოციური დატვირთვა. ის მით უფრო მნიშვნელოვანია, რაც მეტი მოულოდნელობით შეეფარდება შესადარებელ საგანს. მაგრამ გასათვალისწინებელია ისიც, რომ მეტაფორა არ უნდა უპირისპირდებოდეს ნაწარმოების შინაგან დინამიკასა და ხასიათს.

რომან „დიდოსტატის მარჯვენაში“ მწერალი მეტაფორაში ავლენს ფანტაზიას, წარმოსახვის უნარს, მსოფლმხედველობას. ნაწარმოებში ხშირად შეინიშნება გამძაფრებელი პოეტური ასოციაციები, მაგ.:

„ცისკარმა ყური ამოჰყო თუ არა, შოშიებმა ასტეხეს ჭყიპინი“ (გვ. 11).

“At daybreak the starlings broke into an ecstatic chirp” (p. 15).

«Едва на горизонте блеснула утренняя звезда, как защебетали скворцы» (стр. 8).

სამწუხაროა, რომ ორიგინალში მოცემული მეტაფორა ”ცისკარმა ყური ამოჰყო” ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში არ გადადის. მაგრამ, აღსანიშნავია, რომ ორივე თარგმანი გამოირჩევა ძარღვიანი ენით, ფრაზის მოქნილობითა და მხატვრულობით.

ახლა განვიხილოთ შემდეგი:

„თემამის ქვაც წინ აღუდგა ოსტატს, ცეცხლს აფრქვევდა პირიდან და ეურჩებოდა მის მარჯვენას, ვისაც ეროსი ჩასვლოდა გვამში“ (გვ. 303).

“Even the stone of Tedzami, so extremely ductile, so longing for a chisel, was now resisting the master, flashing forth fires at the man who had become possessed by Eros”. (p. 334)

“... а теперь даже податливый тедзамский камень борется с человеком, у которого тревожно на душе” (стр. 238).

ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, დედანში წარმოდგენილი მეტაფორა თარგმანებშიც აისახება: „თემამის ქვა წინ აღუდგა ოსტატს“, “even the stone of Tedzami was now resisting the master”, «а теперь тедзамский камень борется с человеком». რადგან ავტორი გადატანითი მნიშვნელობით თემამის ქვის ერთგვარ დაპირისპირებას აღწერს ოსტატთან და არა ზოგადად ადამიანთან, უკეთესი იქნებოდა თარგმანის რუსულ ვარიანტში „ადამიანის“ ნაცვლად ორიგინალის მსგავსად, „ოსტატი“ გადასულიყო. მაშინ მივიღებდით ვარიანტს: «а теперь тедзамский камень борется с мастером». ეს პრეტენზია ინგლისური თარგმანის მიმართ არ მაქვს. აუცილებლად უნდა აღვნიშნო, რომ ინგლისურ თარგმანში ჩამატებულია “so extremely ductile so longing for a chisel”, „ისეთი

ელასტიკური თეძამის ქვა, რომელიც ოსტატის საჭრისს ელის მოუთმენლად“, ხოლო რუსულ ვარიანტში ჩამატებულია «податливый» ანუ „დამყოლი“. ეპითეტები, რომლებიც თეძამის ქვის დასახასიათებლად შემოაქვთ მთარგმნელებს, შეიძლება ემოციის გაძლიერებისათვის ჩამატებულ ატრიბუტებად ჩაითვალოს.

ავტორის პოზიტიური შინაგანი ემოცია შეიგრძნობა მეტაფორაში, რომელიც წარმოდგენილია ორიგინალის შემდეგ მონაკვეთში:

„ცვარის ნიჟარები ცახცახებდნენ ყვავილების სათუთ წამწამებზე“ (გვ. 213).

“Pearls of dew trembled on the tender eyelashes of the flowers” (p. 241).

«Капли росы дрожали на нежных лепестках цветов» (стр. 174).

დედანში წარმოდგენილი მეტაფორა თარგმანებშიც აისახება. მაგრამ რუსულ თარგმანში შემოთავაზებული ვარიანტი: «на нежных лепестках цветов» შეიძლებოდა თარგმნილიყო შემდეგნაირად: «на нежных ресницах цветов». ასეთ შემთხვევაში, მივიღებდით დედანთან უფრო მიახლოებულ ვარიანტს. ამასთან, შენარჩუნებული იქნებოდა მხატვრული ეფექტი. რაც შეეხება ინგლისურ თარგმანს, აქ დედანთან მიახლოებული ვარიანტია წარმოდგენილი და ტროპისაგან მიღებული ეფექტიც შესაბამისია.

ზოგიერთი მეტაფორა პოეტურად შთამბეჭდავია:

„აზმორებდა მიწას სიმხურვალე გაზაფხულისა“ (გვ. 139).

“The vernal warmth made the earth stretch itself drowsily” (p. 158).

«Земля была полна дыханием весны» (стр. 115).

მოცემული მეტაფორა გადადის ინგლისურ თარგმანში: “... made the earth stretch itself drowsily”, „აზმორებდა მიწას ზანტად“. ინგლისურ თარგმანში დამატებული სიტყვა “drowsily”, „ზანტად“, ვფიქრობ, ფრაზის მთლიანობის შენარჩუნებას ემსახურება. რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, აქ დედანში წარმოდგენილი მეტაფორა არ აისახება, თუმცა მხატვრულობასა და ემოციურობას არც რუსული თარგმანია მოკლებული და, როგორც დედანსა და ინგლისურ თარგმანში, აღწერს გაზაფხულის მოახლოებას.

მეტაფორის თარგმანებში გადატანის კუთხით საინტერესოა შემდეგი მონაკვეთი:

„ღამეს ნაბდის კარავი დაედგა ხილნარში, რატისეულ სასახლეში აგზავნიდა თავის დესპანებს“ (გვ. 383).

“Night had pitched her tent of black felt in Rati’s garden. Into the house, too, she had sent her harbingers” (p. 413).

«Ночь раскинула в саду шалаш из бурки. И в дом Рати направила своих послов» (стр. 300).

დედანში მოცემული მეტაფორები სრულად აისახება როგორც ინგლისურ, ასევე რუსულ თარგმანებში. ხილნარში გამართული კარავი ღამის გაბატონების მაუწყებელია დროსა და სივრცეში. სიბნელე კი ღამის მიერ გაგზავნილი დესპანია რატისეულ სასახლეში, რაც სიმბოლურად არსაკიძის სიკვდილის მოახლოების მაუწყებელია.

ციტირებული პასაჟის ინგლისურ თარგმანში (მეორე წინადადებაში), წინადადების ჩვეული წყობა – ქვემდებარე, შემასმენელი . . . შეცვლილია, რაც, ჩემი აზრით, მთარგმნელის მიერ გამოყენებული ხერხია ემოციის გასამძაფრებლად.

ზოგჯერ, კ. გამსახურდია ბუნების მეტაფორული ხატვით ახერხებს პერსონაჟის სულიერი განწყობის ჩვენებას:

„წერობის გადაფრენა ჯერ კიდევ არ იყო დაწყებული, მხოლოდ კანტიკუნტად გაისმოდა გარიჟრაჟზე მარტოხელა წეროს ყივილი, ღაღანებდნენ ჭაობის ბატები, ტყის ინდოურები სძოვდნენ ჯეჯილებს, ჭილყავები უხმოვდნენ მთებიდან გადმომდგარ ზამთარს“ (გვ. 102).

ორიგინალში მოცემული ბუნების მეტაფორული აღწერა აისახება როგორც ინგლისურ, ასევე რუსულ თარგმანებში:

“The migration of cranes had not yet begun and at peep of dawn an occasional cry from some lonely crane could be heard. From the fens came the honking of geese. Wood turkeys grazed in the stubble – fields. The rooks were invoking winter from the snow – clad mountains” (p. 118–119).

«Журавлиный лет еще не начинался, и лишь иногда на рассвете гоготали болотные гуси. Дикае индейки бродили по жнивью, галки призывали запоздавшую в горах зиму» (стр. 84).

ბუნების მეტაფორული ხატვა, როგორც დედანში, ასევე თარგმანებში გიორგი პირველის განწყობასთან მოდის თანხვედრაში. ნადირობისას მარტო დარჩენილი მეფის ფიქრებს გარკვეულ ფონს უქმნის ავტორის მიერ დახატული სურათი და უკეთ წარმოაჩენს მის სულიერ მდგომარეობას.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ თარგმანებში შეინიშნება გარკვეული ცვლილებები. კერძოდ, „ღაღანებდნენ ჭაობის ბატები“ შემდეგნაირად არის გადატანილი ინგლისურ

თარგმანში: “From the fens came the honking of geese”, „გვიმრებიდან ისმოდა ბატების ღაღანი“. ინგლისური თარგმანის მოცემულ ვარიანტში გამოტოვებულია სიტყვა „ჭაობი“, ამასთან, წინადადების ჩვეული წყობა ქვემდებარე, შემასმენელი . . . ა.შ. შეცვლილია. წინადადების ჩვეული წყობის შეცვლა ემფატიკის მიზნით არის გამოყენებული. რაც შეეხება წინადადებას: „ჭილყვავები უხმობდნენ მთებიდან გადმომდგარ ზამთარს“, ინგლისურ თარგმანში შემდეგნაირად არის ინტერპრეტირებული: “The rooks were invoking winter from the snow – clad mountains”, „ჭილყვავები უხმობდნენ ზამთარს თოვლით დაფარული მთებიდან (თოვლიანი მთებიდან)“. ვფიქრობ, ამ შემთხვევაში დამატებული “snow – clad” ფრაზის მხატვრული დასრულების მიზნით არის გამოყენებული, რაც გამართლებულია.

რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია სიტყვა „მარტოხელა“, რასაც დედანში განსაკუთრებული ემოციური დატვირთვა აქვს, რადგან პერსონაჟის განწყობაზე მიაჩნება, ამიტომ ამ ლექსიკური ერთეულის გამოტოვება არასწორია. გარდა ამისა, რუსული თარგმანი ოდნავ შეკვეცილია, წარმოდგენილია ორი წინადადების ერთგვარი სინთეზი. „მხოლოდ კანტიკუნტად გაისმოდა გარიჟრაჟზე მარტოხელა წეროს ყივილი, ღაღანებდნენ ჭაობის ბატები“, შემდეგნაირად არის ინტერპრეტირებული რუსულ თარგმანში: «и лишь иногда на рассвете гоготали болотные гуси»; „მხოლოდ ზოგჯერ (კანტიკუნტად) გაისმოდა გარიჟრაჟზე ჭაობის ბატების ღაღანი“.

შეიძლება დავასკვნათ, რომ კ. გამსახურდია მეტაფორას მიზანმიმართულად იყენებს. ტროპული მეტყველების ეს ფორმა, რომანში ხელს უწყობს პერსონაჟების განცდების გამჟღავნებას, რაც მეტ – ნაკლებად თარგმანებშიც აისახება.

მნიშვნელოვანი აზრობრივი და ესთეტიკური ფუნქცია აკისრია რომანში ”დიდოსტატის მარჯვენა” შედარებას. ტროპის ეს სახე გულისხმობს საგნებისა და მოვლენების შედარებას ერთმანეთთან რაიმე ნიშნის მსგავსების საფუძველზე, მაგრამ იმ აუცილებელი პირობის გათვალისწინებით, რომ მხატვრული შედარების პროცესში საგნიდან საგანზე ნიშან – თვისებათა გადატანა უნდა ხდებოდეს მხოლოდ მხატვრულ – გამომსახველობითი მიზნით.

კ. გამსახურდია რომანში ხშირად სწორედ შედარებით ახერხებს შექმნას ემოციურად მიმზიდველი მხატვრული სახეები. უნდა აღინიშნოს, რომ ავტორი შედარებას, როგორც ტროპის სახეს, არ იყენებს, როგორც ფორმალურ მხატვრულ ხერხს. რომანში გამოყენე-

ბული შედარებების უმრავლესობა შესადარებელი მხარეების შინაგანი, სულიერი განწყობის გახსნას უწყობს ხელს. ხშირად ნაწარმოებში გამოყენებული შედარებები ალეგორიული, სიმბოლური ან მეტაფორული ხასიათისაა. მაგ.:

„ათასწლეული წლები წალეკავენ ირგვლივ ყოველივეს. მხოლოდ სვეტიცხოველი დარჩება როგორც ღმერთთან და სიკვდილთან მებრძოლი იაკობი“ (გვ. 139).

“A thousand years will sweep away everything I see around me, only the Temple of the Wonder – Working Pillar will remain, like Jacob wrestling with God and death” (p. 158–159).

«Тысячелетия сметут все вокруг, и народ будет жить – и Светицховели будет стоять, как богу противоборствующий Иаков» (стр. 115).

მოცემული შედარება – სვეტიცხოველი და ღმერთთან და სიკვდილთან მებრძოლი იაკობი, სიმბოლური ხასიათისაა და ხელოვნების უკვდავების იდეას უსვამს ხაზს, როგორც დედანში, ასევე თარგმანებში.

ახლა განვიხილოთ ე.წ. მეტაფორული შედარების ნიმუში:

„არსაკიძის სახელს დასწვდნენ და ესროლეს იგი ფარსმანს, როგორც ხელკეტი მწიფე ნაყოფს“ (გვ. 137).

“They had just picked up Arsakidze’s name and flung it at Parsman as a stick is hurled at an overripe fruit” (p. 155).

«За его имя ухватились и бросили им в Фарсмана, чтобы сбить его, словно гнилой плод» (стр. 113).

დედანში მოცემული „მწიფე ნაყოფი“ შეცვლილია, ინგლისურ თარგმანში “overripe fruit”, ე.ი. „ზედმეტად დამწიფებული ხილი“, ხოლო რუსულში «гнилой плод», ე.ი. „დამპალი ნაყოფი“, მაგრამ მიუხედავად ამისა, მაინც სახეზე გვაქვს მეტაფორული შედარება. ისევე, როგორც დედანში, თარგმანებშიც შედარების საშუალებით გამოხატულია ცხოვრებისათვის დამახასიათებელი ინტრიგები და კონფლიქტები.

რომან „დიდოსტატის მარჯვენაში“ კ. გამსახურდია შესადარებლად მრავალ სულიერ და უსულო საგანს იყენებს. გადატანილ ნიშნებს მწერალი გარკვეული სიმბოლურ – ალეგორიულ მნიშვნელობას ანიჭებს და თითქმის ყოველ მათგანში კონკრეტული სახით ათავსებს განყენებული აზრისა თუ მოვლენის შინაარსს.

განვიხილოთ რამდენიმე მაგალითი იმის საილუსტრაციოდ, თუ რამდენად მრავალფეროვანი და ზოგჯერ უჩვეულოც არის მწერლის მიერ შემოთავაზებული შესადარებელი საგნები:

„მან ხმალივით შეაგება მზერა ისრიმისფერ თვალებს, დაფანჩულ თეთრ წარბებქვეშ თრითინებსავით აწრიალებულთ“ (გვ. 13).

“His glance, like a sword – thrust, parried the stare of those grey eyes, and they wavered and leapt aside under the bushy white eyebrows like a pair of squirrels” (p. 19).

«Взгляд его, подобно удару меча, сразил Мамамзе. Заметались глаза Мамамзе под лохматыми бровями, как белки» (стр. 11).

დედანში მოცემული შედარებები ძირითადად სწორად აისახება თარგმანებში:

მან ხმალივით შეაგება მზერა – his glance, like a sword – thrust, parried the stare – взгляд его, подобно удару меча сразил.

თარგმანებში შეინიშნება გარკვეული ცვლილებები. კერძოდ, დედანში მოცემული „თრითინების“ ნაცვლად ინგლისურ თარგმანში გამოყენებულია “squirrels”, ხოლო რუსულ თარგმანში «белки», „ციყვები“ ე.ი. თარგმანებში შეცვლილია შესადარებელი საგანი. დედანში მამამზის თვალები შედარებულია თრითინებთან, ხოლო თარგმანებში ციყვებთან. გარდა ამისა, „ისრიმისფერის“ შესატყვისად ინგლისურ თარგმანში გამოყენებულია “grey”, „რუხი“, ხოლო რუსულ თარგმანში ფერი გამოტოვებულია. („ისრიმისფერის“ თარგმანთან დაკავშირებული პრობლემა უკვე განვიხილე ნაშრომის წინა ნაწილში).

ახლა განვიხილოთ შემდეგი:

„მის გულში რიალებდნენ სიტყვები, ხან გოლეულივით ტკბილი, ხან ასპიტის გესლივით მწარე“ (გვ. 20).

“The words that swarmed tumultuously into his mind where either sweet as honey or bitter as the venom of an adder” (p. 27).

«В голове кружились слова – то сладкие, как сотовый мед, то горькие, как жало змей» (стр. 16).

დედანში მოცემული შედარებები თარგმანებშიც აისახება: სიტყვები . . . გოლეულივით ტკბილი – the words . . . sweet as honey – слова . . . сладкие как сотовый мед; ასპიტის გესლივით მწარე – bitter as the venom of an adder – горькие как жало змей.

შეიძლება ითქვას, რომ მოცემული შედარებები მრავალფეროვანია როგორც საგნობრივად, ასევე შინაარსობრივად. არც შემდეგი მაგალითი არის გამონაკლისი ამ კუთხით:

„ბავშვებს ჭილყავით დაეხუნძლათ ალვის ხეები“ (გვ. 55).

“Children clustered in the branches of the poplars like flocks of sparrows” (p. 66).

«Дети влезали на высокие тополя, лепились на них как воробьи» (стр. 44–45).

დედანში მოცემული შედარება თარგანებშიც აისახება, იმ განსხვავებით, რომ შესადარებელი საგანი თარგმანებში შეცვლილია, კერძოდ დედანში მოცემული „ჭილყავები“, თარგმანებში „ბელურებით“ არის შეცვლილი, ინგლისურ თარგმანში “sparrow”, ხოლო რუსულ თარგმანში «воробьи».

შემდგომ განსახილველი შედარება საინტერესოა სიტუაციისა და ადამიანის სულიერი მდგომარეობის ჩვენების თვალსაზრისით:

„ბნელში ჯდომას უცნაურად შეეცვალა მოხუცი, ნამჭვარტლავ მატყლივით გახდომოდა თმა – წვერი“ (გვ. 63).

“The time he had spent in the darkness had strangely changed Mamamzeh’s looks. His hair and beard looked like sooty wool” (p. 75).

«От долгого сидения в темноте лицо старика изменилось. Как шерсть, покрытая копотью, стали волосы и борода Мамамзе» (стр. 52).

წარმოდგენილ პასაჟში მოცემული შედარება ორივე თარგმანში აისახება: ნამჭვარტლავ მატყლივით გახდომოდა თმა – წვერი – his hair and beard looked like sooty wool – как шерсть, покрытая копотью, стали волосы и борода Мамамзе.

უნდა აღინიშნოს, რომ დედანში მოცემული შედარება უფრო სხარტი, ეფექტური და მოქნილია, ვიდრე თარგმანებში.

რომანში ზოგჯერ შედარება ამომწურავად და მხატვრულად მიმზიდველად ახასიათებს პერსონაჟს. მაგ.:

„ფაქიზი იყო შორენა, როგორც ქერუბიმის ფრთენი და სევდიანი, როგორც ყინწვისის მჭვუნვარე ანგელოსი. ყელისმიერი ხმა ჰქონდა, ისეთი წკრიალა, როგორც ვერცხლის ეჟენები, ხევისბერების დროშის ბუნზე შებმულნი“ (გვ. 207).

დედნის ამ პასაჟში წარმოდგენილი შედარებები ორივე თარგმანში შესაბამისად აისახება:

“Shorena was as delicate as the wings of a seraph and as sad as sorrowing angel on the wall of the Kintsvisi church. Her voice was clear and sonorous like the small silver bells attached to the Khevisberi’s banner” (p. 234–235).

«Чиста была Шорена, как крылья херувима, и печальна, как ангел скорби в Кинцвиси. У нее глубокий, грудной голос, как звон серебряных колокольчиков, что висят на древках знамен хевисбери» (стр. 169).

ახლა ვნახოთ კონკრეტულად როგორ გადადის თარგმანებში ორიგინალის ზემოთ ციტირებულ პასაჟში მოცემული შედარებები: „ფაქიზი . . . როგორც ქერუბიმის ფრთენი“ – “ . . . delicate as the wings of a seraph” – «чиста . . . как крылья херувима»; „სევდიანი, როგორც ყინწვისის მჭუნვარე ანგელოსი“ – “as sad as the sorrowing angel on the wall of the Kintsvisi church” – «печальна, как ангел скорби в Кинцвиси»; „ყელისმიერი . . . ისეთი წკრიალა, როგორც ვერცხლის ეჭვნები“ – “clear and sonorous like small silver bells” – «глубокий, грудной голос, как звон серебряных колокольчиков».

რაც შეეხება ინგლისურ თარგმანში დამატებულ “on the wall of the Kintsvisi church”, ფრაზის მხატვრულ მთლიანობას ემსახურება, ამდენად გამართლებულია.

დასკვნის სახით, შეიძლება ითქვას, რომ კ. გამსახურდია ოსტატურად იყენებს შედარებას. ის თამამად არჩევს შესადარებელ საგნებსა და მოვლენებს და აღწევს ემოციურ ეფექტს, რაც შეძლებისდაგვარად თარგმანებშიც აისახება.

გაპიროვნებისათვის ნიშანდობლივია საგნების და მოვლენებისადმი ადამიანური თვისებების მიწერა. ჯერ კიდევ მითოლოგიაში გამოიყენებოდა გაპიროვნება, სადაც პიროვნების შინაგან სამყაროსთან ნათესაობაზე მითითებით მჟღავნდებოდა მაგ.: სტიქიის „სახე“ ან „ხასიათი“. უფრო მოგვიანებით, გაპიროვნება, როგორც სტილისტური ხერხი, გამოიყენებოდა ხალხურ ხატოვან მეტყველებაში, მხატვრულ ლიტერატურაში.

კ. გამსახურდიას შემოქმედება საინტერესოა სწორედ უსულო და სულიერი საგნების გაადამიანების, მოვლენების პერსონიფიკაციის კუთხით. მწერალი ბუნების ცოცხალსა თუ არაცოცხალ სამყაროს ანიჭებს ადამიანურ თვისებებს, როგორცაა მაგ. შეგრძნება, მოქმედება, მსჯელობა, მრავალფეროვანი სულიერი განცდები, ეთიკა, მორალი და სხვ. გაპიროვნების შემთხვევაშიც, ისევე როგორც ტროპის სხვა სახეებში, მიმსგავსება ხდება რაიმე ნიშნის მიხედვით მიზანმიმართულად განსაზღვრული იდეური თუ ესთეტიკური პოზიციის გამოსახატავად. რაც უფრო მოულოდნელი და არაორდინალურია გადატანა,

მით უფრო საინტერესოა გაპიროვნება. ამასთან, კ, გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენაში“ უზრუნველყოფილია აზრისა და ფორმის ჰარმონიულობა. მაგ.:

„ღამურები უკანასკნელ ფერხულს უვლიდნენ ეზოში“ (გვ. 8).

“Bats were whirling a round about in the courtyard” (p. 13).

«В последнем хороводе носились летучие мыши» (стр. 6).

„ნუკრები მორცხვად იმალებოდნენ მოთვინიერებულ ფურების ლაჯებში, მათ ჯერაც არ გასცლოდა დედის მუცლიდან დაყოლილი ველური დარცხვენისობა“ (გვ. 87).

“The calves hid themselves timidly between the hind legs of the tame does, not yet having cast off their inborn wild shyness” (p. 102).

«Оленята, сохранившие еще природную пугливость, робко прятались меж ног покорных матерей» (стр. 71).

„ცა ისეთი იისფერი იყო, ვარსკვლავები მჭმუნვარედ აფახულებდნენ მოოქროვილ წამწამებს“ (გვ. 144).

“With their golden eyelashes the stars winked thoughtfully in the violet sky” (p. 164).

«На фиолетовом небе звезды задумчиво моргали ресницами» (стр. 119).

ზემოთ ციტირებული ორიგინალისა და თარგმანების ნაწყვეტებიდან ჩანს, რომ საგნები ცოცხლობენ, გრძნობენ, აზროვნებენ, აქვთ საკუთარი სამყარო.

რომან „დიდოსტატის მარჯვენაში“ როგორც სულიერი ასევე უსულო არსებები ადამიანისათვის დამახასიათებელი ემოციებითა და განცდებით გამოირჩევიან. მწერალი დიდი ოსტატობით, პოეტურად და შინაარსობრივად ლოგიკურად მიაწერს ბუნების მოვლენებსა და საგნებს ადამიანური ქცევის ნიშნებს. მაგ.:

„მიწის წვენიტ დაბერილი კვირტები უღიმოდნენ მზეს“ (გვ. 215).

“The buds, swollen with the juices of the earth, were smiling under the sun” (p. 244).

«Ветви, набухшие соками земли, тянулись к солнцу» (стр. 176).

„ასე ეგონა, მძინარე ბუნება მღერისო ძილში“ (გვ. 227).

“Nature seemed to be singing in her sleep” (p. 256).

«Спящая природа, казалось, пела во сне» (стр. 184).

„მღეროდნენ ცისკიდურებზე გაწოლილი მთებიც“ (გვ. 227).

“The mountains stretched along the skyline were singing, too” (p. 256).

«Пели спящие на горизонте горы» (стр. 184–185).

ზემოთ ციტირებულ პასაჟებში, ორიგინალსა და თარგმანებში, ბუნება ადამიანურ თვისებებს იძენს.

გაპიროვნების საშუალებით ავტორი კარგად ახერხებს ბუნების სიმშვენიერის აღწერას:

„ცას აწყდებოდნენ საირაოზე გადმოსული ქორები, წრეებს ხაზავდნენ გაკრიალებულ ცარგვალზე, საწყალობლად ყიოდნენ ქორები, ცას შესტიროდნენ გადარუჯულ მიწის სიმძიმის“ (გვ. 245).

“The buzzards, out hunting, swept high and slowly circled in the clear sky with a mournful screech as if complaining to the heavens about the misery of the sun – scorched earth” (p. 274).

«Взмывали коршуны, чертили круги на прозрачном небосводе, тоскливо покрикивали, словно жалуясь небу на тяготы сожженной зноем земли» (стр. 197).

როგორც ვხედავთ, გაპიროვნება მოცემული პასაჟის თარგმანებშიც აისახება, მაგრამ ისეთი ხატოვანი არ არის, როგორც დედანში, რაც გასაგებია, რადგან კ. გამსახურდიასათვის დამახასიათებელი კოლორიტული ენის გადატანა თარგმანებში რთული ამოცანაა.

გარდა ამისა, უნდა ითქვას, რომ ორიგინალში მოცემული ფრინველი „ქორი“ თარგმანებში შეცვლილია ფრინველით „კაკაჩა“, „ჭინო“, „buzzard“, «коршун».

შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ კ. გამსახურდია ყოველთვის მოტივირებულად იყენებს გაპიროვნებას და ტროპის ამ სახეობას ფორმისა და შინაარსის ეფექტურად გამოსახვის საშუალებად მიიჩნევს. გაპიროვნება თარგმანებშიც გადადის და შეძლებისდაგვარად გადმოსცემს, რომ უსულო არსებები ადამიანისათვის დამახასიათებელი ემოციებითა და განცდებით გამოირჩევიან.

რომან „დიდოსტატის მარჯვენაში“ ირონია სპეციფიკურად არის წარმოდგენილი.

ირონია შენიღბული დაცინვა, გარეგნულად თავაზიანობისა და სერიოზული ტონის მიღმა ქარაგმული ორაზროვნებაა. ირონიის შემთხვევაში ფრაზა იმგვარად არის გამართული, რომ თითქმის არც ერთი სიტყვა პირდაპირ არ მიუთითებს უარყოფით შინაარსზე. ირონია ერთ – ერთი უძველესი სტილისტური ხერხია, რომლისთვისაც დამახასიათებელია ძაგება, რომლის ამოკითხვაც არა თავად გამონათქვამში, არამედ ერთიან კონტექსტში ან ინტონაციაშია შესაძლებელი. თუ დაცინვა განსაკუთრებულად მწვავე და გესლიანია, მაშინ ვღებულობთ სარკაზმს, რომელიც განსხვავდება ირონიისაგან. თუ

ირონია ქარაგმაა, ე.ი. ნათქვამში მხოლოდ იგულისმება სათქმელი, სარკაზმში ნაგულისხმევი არსებობს სათქმელის გვერდით.

რომანში არაერთხელ ვლინდება გამოსახვის ობიექტისადმი ირონიული დამოკიდებულება. მაგალითად, მწერალს განმგეთუხუცესის მეტყველებაში დამცინავი ინტონაცია შეაქვს. მის მეტყველებაში გარეგნულად ყველა სიტყვა მიმზიდველია, მაგრამ იმავედროულად ღვარძლიანი, დამცინავი და ბოროტი:

„ ... თავი აიღო ბერიკაცმა, მკლავი შემოიდგა ყბაზე და უგუნებოდ შეეკითხა ხუროთმოძღვარს: „ოსპის წვენის გამო წაკიდებულან ლაზები და ბერძნები?“

დიახო დაუდასტურა არსაკიძემ იმ იმედით, საზრდოს გამოუცვლიანო მონებს“.

„ალბათ გემრიელი ყოფილა ოსპის წვენი, არა?“ (გვ. 220).

განმგეთუხუცესის სიტყვებში გამოსჭვივის ირონია და, საერთოდ, მისი მსოფლმხედველობა, რომელიც შემდეგ უფრო ნათლად იკვეთება და მჟღავნდება, როცა ის ამბობს:

„ეს იცოდე, ჭაბუკო, მამლარი მონები ვერაფერს შეჰქმნიან კარგს, ეს ციხეები, ეს ეკლესიები და ეს სასახლეები მშიერების მიერაა აგებული“ (გვ. 220).

ირონია თარგმანებშიც გადადის:

“The old man raised his head, leaned his jaw on his hand and asked with a sour face”.

“You say the Lazes and the Greeks quarrelled about the lentil porridge?”

“That’s right”, affirmed Arsakidze, hoping that the slaves’ food would be changed.

“It follows that the porridge was tasty, doesn’t it?”

“You ought to know, young man, that well – fed slaves are good for nothing. These castles, these churches, these palaces have been built by hungry slaves” (p. 248).

« . . . старик поднял голову, рукой подпер щеку и нехотя спросил его:

– Значит, лазы и греки подрались из – за чечевичной похлебки?

– Да, – подтвердил Арсакидзе в надежде, что старик улучшит пищу рабам.

– Видимо, чечевичная похлебка очень вкусна, не так ли? » (стр. 179).

«Запомни, юноша, что если народ станет сытым, он перестанет и молиться и трудиться, и тогда у нас не будет ни замков, ни храмов» (стр. 180).

მართალია, დედანში გამოყენებული ირონია თარგმანებშიც აისახება, მაგრამ შეინიშნება ცვლილებები ორიგინალთან მიმართებაში. კერძოდ, დედანში მოცემული „ოსპის

წვენი“ ინგლისურ თარგმანში გადადის, როგორც “lentil porridge”, „ოსპის ფაფა“, ხოლო რუსულ თარგმანში «чечевичная похлебка», „ოსპის შეჭამადი“. ციტირებული პასაჟის ბოლო ნაწილი, რუსულ თარგმანში ოდნავ შეცვლილია. საერთო ჯამში, დედანში განმგებულებების მეტყველებაში შესამჩნევი ირონია გადატანილია თარგმანებში.

ირონია გამოსჭვივის ფარსმან სპარსის მეფისადმი პასუხში. მეფის ნათქვამზე – „შენ ხომ იცი, სიმთვრალეში ფრიად კეთილი რომ ვარ, ფარსმან?“ – ფარსმანი პასუხობს – „შენ სიფხიზლეშიაც კეთილი ბრძანდები, მეფევ ბატონო, მუდამ“ (გვ. 287).

ის ირონიული ინტონაცია, რომელიც კარგად იგრძნობა ფარსმანის სიტყვებში, თარგმანებშიც აისახება:

“You know, Parsman, that I’m very kind – hearted when I’m drunk”.

“You’re as kind – hearted when you’re sober, my lord King” (p. 319).

« – . . . Ты ведь знаешь, Фарсман, я бываю добрым, когда немного пьян.»

« – Ты и трезвым бываешь добрь, государь» (стр. 227).

როგორც ორიგინალში, ასევე თარგმანებში, ფარსმანის პასუხში შეინიშნება მსუბუქი ირონიული ინტონაცია, რაც, საზოგადოდ, ირონიის გამოხატვის მძლავრი საშუალებაა.

ირონია გამოსჭვივის ერთ – ერთი მღევარის სიტყვებში, რომელიც მან მექარავნის გასაგონად წარმოსთქვა:

„ეგ მწირი მეფის სტუმარია, ამაღამ ვერ განდობთ მას“ (გვ. 32).

“This traveller is the King’s guest. We cannot entrust him to you tonight” (p. 40).

« – Этот странник – царский гость, мы не можем доверить его вам» (стр. 26).

მოცემულ ამონარიდში საუბარია მამამზე ერისთავზე, ამიტომ მის მიმართ ასეთი გადაჭარბებული ”თავაზიანობა“ მარჯვედ შენიღბული დაცინვაა.

ირონია ჩანს დატუსაღებული მამამზე ერისთავისა და სპასალარის დიალოგშიც:

„ისევ ხომ არ შეგამცივნა, ერისთავთ ერისთავო?“

„არა, ახლა შემახურა, სპასალარო ბატონო“ (გვ. 32).

ზვიადის მიმართვაში შეინიშნება ნიშნის მოგება, ხოლო მამამზის პასუხში ტკვილნარევი ირონია, რაც თარგმანებშიც აისახება:

“Have you caught cold again, Chief of the Eristavis?”

“No, sir commander – in – chief; now I feel feverish” (p. 41).

« – Тебя, кажется, опять лихорадит, эристав эриставов? »

« – Нет, теперь у меня жар, батоно спасалар» (стр. 26).

ამრიგად, განხილულმა მაგალითებმა გვიჩვენეს, რომ კ. გამსახურდია ოსტატურად იყენებს ირონიას, რომელიც ექსპრესიულობით გამოირჩევა და თარგმანებშიც შესაბამისად აისახება.

ჰიპერბოლის ფუნქციაა მკაფიოდ გამოხატოს, გაათვალსაჩინოს მოვლენის არსი, ამბის შინაარსი, გამოავლინოს ამა თუ იმ სიტუაციის, ვითარების დამახასიათებლობა.

რომანში კ. გამსახურდია ზომიერად იყენებს ჰიპერბოლას, არ შეინიშნება უხეში და ტლანქი გაზვიადება. ჰიპერბოლა ნაწარმოებში სიმკვეთრის ხაზგასმის საშუალებად არის გამოყენებული. მაგ.:

„მისწვდა განრისხებული გირშელი ცხენის მკვლელის ბედაურს უკანა ფეხზე, ბატკანივით დაითრია იგი და მხედრიანად გადასტყორცნა კბოდედან“ (გვ. 351).

ჰიპერბოლამ გაამძაფრა გირშელის ფიზიკური შესაძლებლობები, რამაც თავისებური ხიბლი შესძინა პერსონაჟს.

სამწუხაროდ, წარმოდგენილი პასაჟი თარგმანებში არ აისახება (ინგლისური თარგმანი გვ. 384; რუსული თარგმანი. გვ. 277).

ჰიპერბოლის ნიმუშია შემდეგი:

„სიხარულით ცას ეწია ნონაი“ (გვ. 134).

“Nonai was delighted” (p. 153).

«Нона была на седьмом небе» (стр. 153).

მოცემული მაგალითიდან კარგად ჩანს, რომ ნონაის შინაგანი ენერგია მძაფრ ემოციას იწვევს. ჰიპერბოლა არ გადადის ინგლისურ თარგმანში, ხოლო რუსული თარგმანის წარმოდგენილ ვარიანტში დედნის შესატყვისად აისახება. შეიძლება ინგლისურ თარგმანში ტროპის ეს სახეობა შემდეგნაირად გადასულიყო: “Nonai was in the seventh heaven” ან “Nonai was on cloud nine”, „ნონაი მეცხრე ცაზე იყო“. ასეთ შემთხვევაში, ინგლისურ თარგმანშიც გადავიდოდა ჰიპერბოლა და ემოციაც უფრო მკვეთრი იქნებოდა, რაც ვერ ხერხდება ინგლისურ თარგმანში შემოთავაზებული ვარიანტის “Nonai was delighted” „ნონაი გახარებული იყო“ პირობებში. აქვე უნდა აღვნიშნო, რომ წარმოდგენილი მაგალითი შეიძლება ანტიკურ და შემდგომში ბიბლიური ტექსტებიდან წამოსულ ფრაზეოლოგიად ჩავთვალოთ, რაც შინაარსის გაზვიადებულად წარმოსაჩენად არის გამოყენებული.

აუცილებლად უნდა აღვნიშნო საკუთარი სახელის გადატანასთან დაკავშირებული პრობლემა წარმოდგენილ რუსული თარგმანის ვარიანტში. დედანში მოცემული „ნონაი“ რუსულ თარგმანში გადასულია, როგორც “Нона”. სწორი ვარიანტი იქნებოდა “Нонаи”.

ეს პრობლემა ინგლისურ თარგანში არ არის.

ჰიპერბოლის მაგალითია შემდეგი:

„უშიშო იყო გიორგი, ვითარცა უხორცო“ (გვ. 89).

დედანში მოცემული ჰიპერბოლა ინგლისურ თარგმანშიც აისახება:

“... who was fearless as a fleshless spirit” (p. 104).

რუსულ თარგმანში წარმოდგენილი ფრაზა გამოტოვებულია (გვ. 73).

მოცემული ჰიპერბოლა არ „აღიზიანებს“ აღქმას და სავსებით რეალურ ასოციაციებს იწვევს, როგორც ორიგინალში, ასევე ინგლისურ თარგმანში. (რუსულ თარგმანში, როგორც უკვე აღვნიშნე, მითითებული ფრაზა გამოტოვებულია).

უნდა აღვნიშნოს, რომ გამსახურდია არ მიისწრაფის უსაგნო მხატვრული ეფექტისაკენ. ის მხოლოდ ფორმალურ – შინაარსობრივი აუცილებლობებიდან გამომდინარე იყენებს ჰიპერბოლას:

„და მხატვარი იგი, რომელიც ვეღარ შესძლებს საკუთარი სულის მიცემას, უცილოდ დაიწვება უშრეტი ცეცხლით“ (გვ. 231).

ორიგინალში ასახული ჰიპერბოლა თარგმანებშიც გადადის:

“And the artist who fails to give away his own soul will be cast into the everlasting fires” (p. 260).

«И тот художник, который не сумел вложить в них свою душу, неминуемо будет гореть на вечном огне» (стр. 188).

არსაკიძის დედის ტრაგიზმი მთელი სიმძაფრით არის ასევე გამოხატული ტროპის ერთ – ერთი სახეობით, ჰიპერბოლით. ეფექტი ისეთი ძლიერია, რომ იქმნება ილუზია, თითქოს ფიზიკურად და რეალურად შეუძლებელი რეალური და შესაძლებელია:

„უთენია ჩამოვიდა ფხოვიდან დედა და როცა მორიელებისაგან დაკბენილი შვილი დაინახა, გაქვავდა თურმე“ (გვ. 386).

დედანში გამოხატული ემოცია ჰიპერბოლის მეშვეობით გადადის თარგმანებშიც:

“Arsakidze’s mother arrived from Pkhovi. When she saw her son stung to death by the scorpions she turned to stone ...” (p. 415–416).

«Из Пхови приехала мать Арсакидзе. Увидела она искусанного скорпионами сына и окаменела . . . » (стр. 302).

შეიძლება დავასკვნათ, რომ რომან „დიდოსტატის მარჯვენაში“, ჰიპერბოლა ახერხებს პოეტური წარმოსახვის გაძლიერებას, რაც, რიგ შემთხვევაში, თარგმანებშიც აისახება.

გარკვეულ როლს ასრულებს რომანში მეტონიმია. ამ სტილისტური ხერხისათვის დამახასიათებელია ურთიერთკავშირის ნიადაგზე მოვლენის ან საგნის სახელის სხვა სახელით შეცვლა. ნიშანდობლივია, რომ ცნებათა და სახელთა ცვლილებების მიუხედავად, შემცვლელსა და შეცვლილს შორის თვისობრივი, შინაარსობრივი კავშირი არ ირღვევა. გარდა ამისა, მეტონიმის ახასიათებს წინადადებიდან რომელიმე სიტყვის ამოღება, რომლის მიუხედავად, ფრაზის შინაარსი უცვლელი რჩება და გაუგებრობას არ იწვევს. თუ მეტაფორა წარმოსადგენს ემყარება, მეტონიმისათვის დამახასიათებელია სიტყვების ლოგიკური ურთიერთობა, რეალური კავშირი. მეტონიმია მხოლოდ მაშინ იძენს გამომსახველობით მნიშვნელობას, როცა მისი თვისება, მახასიათებლები, ნათლად არის წარმოჩენილი. როგორც წესი, მეტონომიაში გამოთქმა იკუმშება, წინადადება იძენს მეტ პოეტურ მოქნილობას, რაც, ბუნებრივია, შესაბამის ემოციას აღძრავს. მაგ.:

„ეძინა მთავართა სანათლოს ჩაბნელებულ უბანს“ (გვ. 133).

“The darkened district of Princes’ Baptism was asleep” (p.151).

«Темный Санатлоийский квартал спал» (стр. 110).

„ეძინათ მთავართა სანათლოს ქოხებს“ (გვ. 297).

“The poor hovels of the district of Princes’ Baptism were asleep” (p. 329).

რუსულ თარგმანში ეს ნაწყვეტი გამოტოვებულია (გვ. 234).

წარმოდგენილ პასაჟებში, როგორც ორიგინალში, ასევე თარგმანებში (უკვე მივუთითე, რომ მეორე ნაწყვეტი რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია), იგულისხმება არა ქოხებისა და უბნების, არამედ ხალხის, ადამიანების ძილი. მწერალს რომ დაეწერა ეძინათ ადამიანებს ქოხებშიო, სიტყვის ექსპრესია შესუსტდებოდა, უფერული გახდებოდა.

მეტონომიის მაგალითებია:

„როცა კოლონკელიძის ასულმა არსაკიძის დაღეულ სახეს თვალი ჰკიდა და განკურნეო, იგრილა ტაძარმა . . . “ (გვ. 358).

“When Kolonkelidze’s daughter saw the drawn face of Arsakidze and when the whole temple rang to the thunderous cry: “Heal the Great Master” . . . ” (p. 391).

«Когда дочь Колонкелидзе увидела исхудавшее лицо Арсакидзе и когда весь собор загремел: «Исцели!» . . . » (стр. 282).

„ . . . მათ შეატყობინეს კეისარს: ლულუს ქალაქი აპირებსო ქრისტეს შჯულად მოქცევას“ (გვ. 130).

“They apprised Basil of the intention of the city of Lulu to be converted to Christianity” (p. 148).

« . . . они сообщили кесарю, что население города Лулу желает принять христианскую веру» (стр. 107).

პირველ შემთხვევაში, როგორც ორიგინალში, ასევე ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში, სიტყვა „ხალხი“ არ არის გამოყენებული და ამით მხოლოდ იგებს წინადადება. რაც შეეხება მეორე მაგალითს, ორიგინალსა და ინგლისურ თარგმანში ისევ არ ფიგურირებს სიტყვა „ხალხი“, ე.ი. საქმე გვაქვს მეტონიმიასთან. რუსულ თარგმანში კი ვკითხულობთ: « . . . что население города Лулу», „ქალაქ ლულუს მოსახლეობა“. ამიტომ მოცემული წინადადების რუსული თარგმანის ვარიანტი მეტონიმის ნიმუშად ვერ გამოდგება.

მთლიანობაში, მეტონიმები რომანში სხარტია, მოქნილი, და თავისებურად დახვეწილი, რაც, რიგ შემთხვევაში, თარგმანებშიც აისახება.

ტროპის სახეს, რომელსაც ახასიათებს პიროვნების სახელის, საგნის ან მოვლენის სახელწოდების შეცვლა მათი თვისებებისა და თავისებურებების აღწერის გზით, ეწოდება პერიფრაზი.

კ. გამსახურდია პერიფრაზს უმთავრესად პეიზაჟურ აღწერებში იყენებს. მაგ.:

„როცა მტრედისფრად აყვავდა ცა და მარიხი ჩაჰქრა, მხოლოდ მაშინ ჩასთვლიმა ოდნავ“ (გვ. 33).

“Only when the bluish grey of the dawn overwhelmed rubescent Mars did he snatch a brief sleep” (p. 42).

«Только когда небо заиграло сизо – голубыми красками и погасли последние лучи Марса, он немного вздремнул» (стр. 27).

ორიგინალსა და თარგმანებში მინიშნებულია გათენება. პერიფრაზის ნიმუშია შემდეგი:

„ღვიოდა მიმავალი სხვის ნამუსრევი ატმების აყვავებულ შტოებზე. ფარშევანგების ჩხავილი მოისმოდა საიდანღაც“ (გვ. 152).

“The sunset glow was fading on the blossoming branches of the peach – trees. From somewhere nearby came the shrill cries of peacocks” (p.176).

«Угасающие лучи заката млели на распутившихся ветках персиков. Откуда – то доносились резкие крики павлинов» (стр. 128).

ზემოთ ციტირებული პასაჟის ორიგინალსა და თარგმანებში მინიშნებულია ბინდის მოახლოება.

პერიფრაზია ასევე გამოყენებული პეიზაჟურ აღწერაში ორიგინალის შემდეგ პასაჟში:

„ციხეების კბილოვანი ქონგურები გამოჩნდნენ ცისკიდურებზე, კოშკების, სასახლეების, ქარვასლების ზეთავები მოიხატნენ ცაზე. ჯერ ნახშირისებრ მრუმე ხაზებით გარსმოვლებულნი მოსჩანდნენ ისინი. გამოხდა ხანი, მუქი სვირინგები გაიცრიცნენ მინისფერ ფონზე. ლაინისფერი და იისფერი ებრძოდნენ ურთიერთს ცარგვალზე მცირე ხანს, ენდროსფრად შეიღებნენ დურაჯისფერი ქულები, კრაველებივით მიმოზნეულნი ცაზე, ბოლოს სოსანისფერი წამლებით შეღება ღრუბლები უჩინარმა არსთა მხატვარმა, იფეთქა ფურცლოვანში სიმწვანემ და აჟღურტულდნენ ჩიტუნები საამოდ“ (გვ. 215).

ზემოთ მოყვანილი სიტყვების რიგი გათენებას გამოხატავს, რაც თარგმანებშიც აისახება:

“The battlements of the castles became visible along the horizon. The roofs of the towers, palaces and caravansaries could be seen on the skyline. At first their outlines appeared to be drawn with charcoal, but by and by the dark welts on the glassy background melted away. For a while blue and violet struggled with each other in the round of the sky. The partridge – coloured, fleecy clouds scattered through the sky turned madder orange, and at last the invisible painter touched them with lily white. The foliage burst into bright green and small birds set up a delightful drowsy twitter” (p. 243).

«На горизонте показались зубчатые башни крепости, купола и кровли дворцов и караван – сараев. Сначала они были обведены темными линиями, как углем, но спустя

некоторое время их темные очертания растаяли в прозрачном небе. Мучной цвет боролся на небосводе с фиолетовым, мареновая краска облила курчавые, как ягнята, облака. Вспыхнула зелень листвы, и защebetали птички» (стр. 176).

თარგმანებსა და ორიგინალს შორის მცირე ცვლილებებზე არ გავამახვილე ყურადღება, რადგან მთლიანობაში, წარმოდგენილი თარგმანები, დედნის მსგავსად, პერიფრაზის ნიმუშებს წარმოადგენენ.

შეიძლება დავასკვნათ, რომ პერიფრაზი რომანში გონივრულად არის გამოყენებული, რაც, რიგ შემთხვევაში, თარგმანებშიც სწორად აისახება.

რომან „დიდოსტატის მარჯვენაში“ სახეებისა და მოვლენების ინდივიდუალურ ნიშან – თვისებათა გამოვლენის ერთ – ერთ ყველაზე აქტიურ საშუალებას სიმბოლო წარმოადგენს.

სიმბოლო, მრავალი მნიშვნელობის შემცველი და გამომხატველი საგნობრივი სახეა, რომლის საშუალებითაც ხდება შემოქმედის მიერ ასახული სინამდვილის სხვადასხვა პლანის ერთმანეთთან დაკავშირება მათი არსებითი ნათესაობის საფუძველზე.

მოვლენების სიმბოლურ – ალეგორიულ გამოხატვას ქართულ ლიტერატურაში დიდი ისტორია აქვს. სათავეები ძველ ქართულში შეიძლება მოვიძიოთ, ხოლო შემდგომში უკვე ჩამოყალიბებულ ტრადიციებს უკავშირდება ქართული რომანტიზმი, რომელიც სიმბოლო – სიმბოლიკის საფუძვლებს რეალურ ცხოვრებაში ეძებდა. ამბავთა სიმბოლურმა ხატვამ გაგრძელება პოვა რეალიზმში, რადგანაც ამ მეთოდის ერთ – ერთი ძირითადი ნიშანი არის კონკრეტული მოვლენების მხატვრული განზოგადება.

კ. გამსახურდია, სინამდვილის ობიექტურ ჩვენებას ხელოვნების უმაღლეს მისიად თვლიდა. მწერალი ტიპურის გამოვლენის პირობად ადამიანური ცხოვრების ინდივიდუალიზირებულ გამოსახვას მიიჩნევდა, ამიტომ გასაკვირი არ არის, რომ ის იყენებს ამ სტილისტურ ხერხს თავის შემოქმედებაში.

რომან „დიდოსტატის მარჯვენაში“ სვეტიცხოველი ხელოვნების უკვდავების სიმბოლოა, ამიტომ მწერალი არ იშურებს ძალ – ღონეს მის აღსაწერად:

„ . . . ნისლში ჩაფლულ სასახლეებს, ციხეებს და ფანჩატურებს, ყველას ზედ დასცქეროდა სვეტიცხოველი. ნისლს ვერ დაეთრგუნა მისი უცნაური ტანკენარობა და ისეთ წუთებში, როცა შენობებსა და ხეებს, კაცსა და ცხოველს, ყვავილსა და ფოთოლს, ყველას

გასცლოდა პირველადი მშენება და ხალისი, იდგა ეს ტაძარი უფრო დიდებული, ვიდრე ნამდვილად იყო ამ წუთში“ (გვ. 213).

სვეტიცხოველის აღწერა თარგმანებშიც აისახება:

„And yet high above all these palaces, castles and arbours lost in mist, rose the Cathedral Church of the Wonder – Working Pillar looking down at them. The mist could not obliterate its stately shape, and at this hour when buildings and trees, people and animals, flowers and leaves, each and all had been robbed of their pristine beauty and freshness, Svetitskoveli seemed more majestic than it really was“ (p. 241–242).

«И один лишь Светицховели гордо возвышался над туманом. Туман не мог затушевать его изумительной стройности, и в те минуты, когда здания и деревья, люди и животные, цветы и листья теряли красоту и радость, храм этот казался еще более величественным» (стр. 174–175).

ტაძრის ამგვარი ხატვა, როგორც ორიგინალში, ასევე თარგმანებში, ხელოვნების უკვდავების სიმბოლოს გამოხატულებაა.

სიმბოლურია რომანში აღწერილი სიტუაცია, რომელიც გირშელისა და მეფე გიორგის სასახლის ბაღში გასეირნებას აღწერს მცირე ნადიმის შემდეგ. დარბაზის გარკვეულწილად შემოზღუდული საზღვრები იცვლება უფრო ფართო სივრცით – სასახლის ბაღით, სადაც დროის მსვლელობის სხვა ციკლი წარმოიქმნება, რაც გირშელის მოგონებებში გამოიხატება. სასახლის ბაღში ყოველი ხე და ბუჩქი მას სიყრმეს აგონებს:

„ამ ყვავილნარში დასდევდნენ იგი და გიორგი პეპლებს, იმ ხილნარში აგებდნენ კაკანათებსა და სასირე ბადეებს, იმ ცაცხვების ფულუროებში უთვალთვალებდნენ ბუს მართვეებს, ამ მსხლებზე ასულან, ის ატმები გაუკრეფიათ, იმ კაკლების ქვეშ ელოდნენ ნაყოფის ცვენას“ (გვ. 166).

მაგრამ გავიდა წლები და ახლა უკვე განსხვავებული სურათია სასახლის ბაღში:

„მსხლებს ფითრი მოსდებია, ატმებს შტოები შეხმობია, კაკლებს ფულურო შესდგომია, ლელვები გადაუჭრიათ, მორჩს შეეცვალა ნაცრისფერი ტანები“ (გვ. 166).

ორიგინალში დახატული ორივე სურათი, გირშელის მოგონება და პერსონაჟის მიერ დანახული რეალობა, თარგმანებშიც აისახება:

“The King conducted the guest into the palace garden, where each shrub, each tree called back to Girsheli’s mind his boyhood. It was just in that rose garden that the King and he had

chased butterflies, in the grove of fruit – trees yonder they used to set snares and spread fowling nets, in the hollows of those linden – trees they had watched the nestlings of the owls. They had been wont to climb these pear – trees, pluck peaches from those trees, under these walnut – trees they had waited for the ripe nuts to fall” (p. 191).

“The pears were now twined in mistletoe, the branches of the peach – trees were withered and dried, the walnut – trees were hollow. The fig – trees had been cut down, and young shoots had replaced their ash – grey trunks” (p. 191).

«Он вышел с царем в дворцовый сад; здесь каждое дерево, каждый куст напоминали Гиршелу его детство. В этом цветнике ловили они с Георгием бабочек, в том фруктовом саду ставили силки для птиц, в дупле вон той липы следили за только что вылупившимися совятами, на это грушевое дерево карабкались вдвоем, с того персикового дерева рвали спелые плоды, под тем ореховым деревом собирали созревшие орехи» (стр. 138).

«Грушевые деревья поросли омелой, высохли ветки персиковых деревьев, в стволах орехов образовались дупла. Срубили инжировые деревья. Молодняк заменил их молочно – серые стволы» (стр. 139).

მითითებულ პასაჟში, როგორც ორიგინალში, ასევე თარგმანებში, კონკრეტული შეპირიპირების ხერხით დროის მსვლელობის სურათია ნაჩვენები. ოდესღაც სიცოცხლით სავსე ბაღი, სადაც ყველაფერი ყვაოდა, დროის გასვლის შემდეგ დახატულია, როგორც უსიცოცხლო, შტოებშემხმარი მცენარეებით სავსე ადგილი, რაც წარმავლობის სიმბოლოა. სასახლის ბაღის ამგვარი ხატვით გამოვლენილია მდგომარეობის მიზეზ-შედეგობრიობა დროსა და სივრცესთან მიმართებაში.

სიმბოლური დატვირთვის თვალსაზრისით საინტერესოა ნაწარმოების დასკვნითი ნაწილი, რომელშიც აღწერილია ფრთამოტეხილი ”თალხი პეპლების” ცეკვა იმ ჭაღის გარშემო, რომლის ალზეც ისინი იტრუსებიან. აღწერილი სურათი არსაკიდის სიცოცხლის დასასრულის მოახლოების მაუწყებელია:

„ერთადერთი ჭაღის გარშემო თვალისმომჭრელი სისწრაფით ცეკვავდნენ ფრთამოტეხილი, თალხი პეპლები . . . ჭაღის ალზე იტრუსებოდნენ პეპლები, ძირს სცვივოდნენ განწირულები, მაგრამ მაინც ახალსა და ახალ ლაშქარს უშენდა ჭაღის შუქს ღამე, პეპლები ცეკვავდნენ, დალასლასებდნენ ჩრდილები დარბაზში“ (გვ. 384).

სიმბოლური დატვირთვის მქონე ზემოთ ციტირებული პასაჟი, რომელშიც პერსონაჟის აღსასრულის მოახლოებაა გამოხატული, თარგმანებშიც გადადის:

“Black moths with painted wings danced round the only lamp . . . Their wings singed in the flame of the lamp, the moths were falling to the floor. But the night kept sending out one forlorn hope after another and the moths went round and round the flame. Shadows flitted about the room” (p. 413).

«Вокруг единственного светильника кружились черные бабочки с расписными крыльями . . . Бабочки, обжигаясь о пламя светильника, падали вниз. Но ночь посылала на гибель новые и новые отряды. Плясали вокруг огня бабочки. Реяли тени в комнате» (стр. 300).

ორიგინალის მოცემულ პასაჟში მრავალი სიმბოლო შეინიშნება. დარბაზში „ჩრდილების ლასლასი“ სიკვდილის სიმბოლოა, „თალხი“ – სიკვდილის სიმბოლური ფერია, მკრთალი სინათლის ფონზე, ჭალის ალზე შეტრუსული განწირული პეპლების ძირს ცვენა სიცოცხლის დასრულების სიმბოლოა.

შემდეგი სიმბოლოები სწორად გადადის თარგმანებში: ”ლასლასებდნენ ჩრდილები დარბაზში” – “Shadows flitted about the room” – «Реяли тени в комнате»; ”ჭალის ალზე იტრუსებოდნენ პეპლები” – “Their wings singed in the flame” – «бабочки обжигаясь о пламя светильника».

გარკვეული შენიშვნები შეიძლება გამოითქვას დედანში წარმოდგენილი შემდეგი სიმბოლოების გადატანასთან დაკავშირებით თარგმანებში: „ფრთამოტეხილი, თალხი პეპლები“ – “black moths with painted wings” – «черные бабочки с расписными крыльями», „შავი პეპლები მოხატული ფრთებით“. ორიგინალში მოცემული სიტყვა „ფრთამოტეხილი“, თარგმანებში გადადის, როგორც „მოხატული ფრთებით“, რაც, ბუნებრივია, ანალოგიურ ემოციას ვერ აღძრავს ამ კონკრეტულ შემთხვევაში. ლექსიკური ერთეული „ფრთამოტეხილი“ პერსონაჟის მდგომარეობაზე მიუთითებს, ამიტომ გამართლებული იქნებოდა თარგმანებშიც გადასულიყო.

„ძირს სცვიოდნენ განწირულები“ – “the moths were falling to the floor” – «бабочки падали вниз». ამ შემთხვევაში ორიგინალში მოცემული საკვანძო სიტყვა „განწირულები“, რაც არსაკიდის სიკვდილის მოახლოების მაუწყებელია, არ არის წარმოდგენილი არც

ერთ თარგმანში, რის გამოც ემოცია ისეთი მძაფრი არ არის თარგმანებში, როგორც დედანში.

საერთო ჯამში, მიუხედავად გარკვეული ცვლილებებისა ორიგინალთან მიმართებაში, თარგმანებში წარმოდგენილი სიმბოლოები პერსონაჟის აღსასრულის მოახლოებას წინასწარმეტყველებენ.

ნაწარმოებში მკვეთრად იკვეთება სიმბოლური კავშირი შორენას, ავაზასა და ირემს შორის. ინგილოს მიერ მოძღვნილი ავაზა ქარაფიდან ლანდივით გადაიხვეწება, ხოლო მიწისძვრის დროს ჯებირის გარღვევისას, პირველი შორენას საყვარელი ნებიერა გარბის.

გიორგი პირველის სიცოცხლის ბოლო წუთებიც ირემს უკავშირდება. ნადირობის დროს: „გლახუნა ფურს გამოუდგა, ლომისფერი იყო იგიცა, ზედმიწევნით ჰგავდა ნებიერას“ (გვ. 379–380).

სიმბოლურია, რომ მეფის მიერ დაჭრილი ფური ნებიერას წააგავს. ასევე სომბოლურია, რომ მეფის სიცოცხლის ბოლო წუთებიც ირემს უკავშირდება, რომელიც მას შორენას ახსენებს:

„სიკვდილი მოვიდაო, გაიფიქრა, თანაც იგონებდა შორენას, იმ რამდენიმე ბედნიერ წუთს, კვეტარის ციხეში გატარებულს“ (გვ. 280).

აღნიშნული სიმბოლური მინიშნებები თარგმანებშიც აისახება:

“Glakhuna ran after the doe – she was lion – coloured and resembled Nebiera” (p. 410).

“Death has come”, he thought. He remembered Shorena and the few blissful moments spent with her in the castle of Kvetari” (p. 411).

«Глахуна погнался за оленихой, – она была львиного цвета и напоминала собой Небиеру» (стр. 297).

«Смерть наступила! » – подумал он. Вспомнил Шорену и несколько счастливых минут, проведенных с нею в Кветарском замке (стр. 297).

ზემოთ ციტირებულ თარგმანებში, ისევე როგორც დედანში, კარგად არის წარმოდგენილი სიმბოლური მინიშნებები: ფური – ნებიერა, ირემი – შორენა.

ნაწარმოებში იკვეთება კიდევ ერთი სიმბოლური კავშირი: არსაკიძე და ღმერთთან და სიკვდილთან მორკინალი იაკობი, რაც თარგმანებშიც აისახება.

„...იაკობისა და ღმერთის რკინებაა ზედ გამოსახული. თანაც იცოდე, ღმერთს მელქისედეკის თვალები აქვს, ხოლო იაკობს – დამხატველისა“ (გვ. 368).

„ ... it shows Jacob wresting with God. As a matter of fact, his God has Melkisedek's eyes, whereas Jacob is the likeness of the painter himself” (p. 400).

« ... она изображает борьбу Иакова с богом. Так вот у того бога глаза Мелхиседека, а Иаков похож на самого художника» (стр. 289).

ამგვარად, სიმბოლო რომანში ფართო მნიშვნელობით არის გამოყენებული და დიდი შემეცნებითი როლი აკისრია, რაც, ძირითადად, თარგმანებშიც აისახება.

ალეგორია, სიმბოლოს მონათესავე ფორმაა, რომელშიც განყენებული აზრის, ცნების, მოვლენისა თუ ვითარების შინაარსი კონკრეტულად არის გამოსახული.

რომან „დიდოსტატის მარჯვენაში“ მრავალი მხატვრული პასაჟი ეთმობა მთავარი პერსონაჟის არსაკიძის დახასიათებას, მის მოღვაწეობისა თუ ცხოვრების აღწერას, მაგრამ ერთი ალეგორიული ფრაზა განსაკუთრებით შთამბეჭდავია. ამ ალეგორიულ ფრაზაში გამოსჭვივის არსაკიძის სულიერი სამყარო, მსოფლმხედველობა, პიროვნულობა:

„ვაჟკაცურად ებრძოდა წიწამურის ველზე მამალი ხოხობი ღამეს“ (გვ. 204).

დედანში წარმოდგენილი ეს ფრაზა თარგმანებშიც გადადის:

“Somewhere in the valley of Tsitsamuri he was bravely combating the night” (p. 232).

«Мужественно боролся фазан с темнотой в долине Цицамури» (стр. 168).

მოცემული ფრაზის ინგლისური თარგმანის წარმოდგენილ ვარიანტში „მამალი ხოხობი“ არ ფიგურირებს, რადგან ის არის გაგრძელება შემდეგი მონაკვეთისა: “. . . from a long way off came the solitary cry of a male pheasant”, „შორიდან მოისმოდა მამალი ხოხობის განმარტოებული ძახილი“. რადგან მომდევნო ფრაზაში იგივეს გამეორება არ იქნებოდა რეკომენდირებული, მთარგმნელმა „მამალი ხოხობი“ ჩაანაცვლა ნაცვალსახელით “he”, „ის“.

რაც შეეხება მოცემული ფრაზის რუსულ თარგმანს, აქ გამოტოვებულია სიტყვა „მამალი“, რომლის გარეშეც შეუძლებელია განყენებული აზრის კონკრეტულად გადმოცემა.

დედანში წარმოდგენილი ალეგორიული ფრაზა ერთგვარ ლაიტმოტივად გასდევს მთელ ნაწარმოებს არსაკიძესთან კავშირში. ეს ფრაზა ორიგინალში ყოველ ჯერზე უც-

ვლელი სახით არის წარმოდგენილი, ხოლო ინგლისურ თარგმანში სხვადასხვა ვარიანტით არის მოცემული:

“A male pheasant in the valley of Tsitsamuri was bravely combating the night” (p. 256).

“On the plain of Tsitsamuri a cock pheasant was still bravely battling with the night” (p. 269).

შინაარსობრივად ფრაზის წარმოდგენილი ინგლისური თარგმანები ინვარიანტულია, მაგრამ ჯობდა რომ მთარგმნელს ერთი ვარიანტი აერჩია, ისე როგორც ორიგინალშია, რადგან ამ ალევორიული ფრაზის ერთგვარი მონოტონური გამეორება თავისებურ ეფექტს ქმნის.

რაც შეეხება აღნიშნული ფრაზის რუსულ თარგმანს, აქაც მცირედი ცვლილებები შეინიშნება ყოველ ჯერზე:

«Мужесивенно боролся с темнотой фазан в долине Цицамури» (стр. 185).

ციტირებული ფრაზა ოდნავ განსხვავდება რუსული თარგმანის 168-ე გვერდზე წარმოდგენილი იგივე ფრაზის თარგმანისაგან. რუსული თარგმანის 193-ე გვერდზე ეს ფრაზა გამოტოვებულია.

უკვე რომანის ბოლოს ორიგინალში აღარ ხდება ხაზგასმა ვაჟკაცურ ბრძოლაზე. აქ უკვე ნათლად ჩანს ბრძოლისაგან ქანცგაწყვეტილი ადამიანის მდგომარეობა, ერთგვარი დაღლილობა. აქ საუბარი არ არის გაქცევაზე. ბრძოლა, რა თქმა უნდა, გრძელდება, მაგრამ იგრძნობა დასასრულის მოახლოება. ამიტომ, უკვე ნაწარმოების ბოლოს კ. გამსახურდია გამიზნულად ცვლის ფრაზას, რომელიც აქამდე ყოველ ჯერზე უცვლელი სახით იყო წარმოდგენილი. რომანის ბოლოს ვკითხულობთ:

„დიდხანს ებრძოდა წიწამურის ველზე მამალი ხოხობი ღამეს . . . “ (გვ. 385).

მწერლის მიერ დედანში ოდნავ შეცვლილი ფრაზა, რომელიც ზემოთ განვიხილე, ინგლისურ თარგმანში შემდეგნაირად გადადის:

“Only the pheasant in the valley of Tsitsamuri was bravely doing combat with the night” (p. 413).

„მხოლოდ ხოხობი ებრძოდა ვაჟკაცურად ღამეს წიწამურის ველზე“. წარმოდგენილი ინგლისურ თარგმანში გამოტოვებულია სიტყვა „მამალი“, რაც არ არის რეკომენდირებული. გარდა ამისა, აქცენტი არ კეთდება დედანში მოცემულ სიტყვაზე „დიდხანს“, რაც ხაზს უსვამს ადამიანის მდგომარეობას, დასასრულის მოახლოებას.

იგივე შეიძლება ითქვას რუსულ თარგმანზეც:

«Мужественно боролся с ночью фазан в долине Цицамури . . . » (стр. 301).

როგორც ვხედავთ, არც რუსულ თარგმანში კეთდება აქცენტი სიტყვაზე „დიდხანს“, სიტყვა „მამალი“ ისევ გამოტოვებულია. ინგლისური თარგმანის მსგავსად, არც რუსულ თარგმანში ჩანს პერსონაჟის დასასრულის მოახლოება.

უნდა აღინიშნოს, რომ ხოხობი არსაკიძის ალეგორიული სახეა როგორც ორიგინალში, ასევე თარგმანებში.

ზოგჯერ მწერალს რომანში პერსონაჟის აზრის პირდაპირ გამოთქმა მიზანშეწონილად არ მიაჩნია სხვადასხვა სუბიექტური თუ ობიექტური მიზეზის გამო, ამიტომ ის ძალიან ოსტატურად, გადაკრულად გადმოსცემს სათქმელს ალეგორიის გამოყენებით. მაგალითად, ალეგორიას იყენებს ფარსმანი, როცა ის მეფე გიორგის არსაკიძისა და შორენას ურთიერთობის შესახებ გადაკვრით ეუბნება:

„ეგ ბოკვერები და ლეკვები ძუძუმტეებია, მეფევ ბატონო“ (გვ. 367).

“The pups and cubs are foster – brothers and – sisters, Your Majesty” (p. 398).

« – Эти щенки волчата – молочные братья и сестры, государь » (стр. 288).

აქ, რა თქმა უნდა, არსაკიძესა და შორენას შორის ურთიერთობაზე არის მინიშნება. ასეთი სახის ინფორმაციის მეფისათვის პირდაპირ თქმა წარმოუდგენელია, ამიტომ ქარაგმის ფორმა, სწორედაც რომ, შესაფერისი არჩევანია აზრის გამოსახატავად.

ალეგორიული ფორმით არის გაცხადებული მეფის, გირშელისა და შორენას ურთიერთდამოკიდებულება არსაკიძის ნახატში, რომელსაც მის მიერ შორენას სიზმარში ნახვა დაედო საფუძვლად:

„ . . . მიდის არსაკიძე . . . , ხედავს, – შორენა მოადგა გალმიდან რუს . . . თოვლივით თეთრი აცვია სამოსი . . . თავი დახარეს თავთუხის თავთავებმა . . . აღრიალდა ორი დათვი შორენას დანახვისას. მწიფე წაბლისფერი ერთი, გვიმრისფერი მეორე . . . დათვები ფერხთით დაუწვნენ შორენას . . . “ (გვ. 208).

ალეგორიული სურათი ცხადყოფს არსაკიძის დამოკიდებულებას სამივე გმირისადმი: შორენა – გაღმერთებულია, ერთი დათვი გირშელს წააგავს, მეორე კი გიორგის. ორივე კი შორენას ემონება.

შორენას, გირშელისა და მეფე გიორგის შორის ურთიერთდამოკიდებულება დედნის ანალოგიურად აისახება თარგმანებშიც:

“ . . . He was walking through cornfields . . . there stood Shorena on the other side of the brook . . . She wore a snow – white dress . . . The ears of wheat bowed to her . . . On seeing Shorena two bears began to growl. One was the colour of ripe chestnuts, the other like withered ferns . . . Both the bears lay down . . .” (p. 235–237).

« . . . Идет Арсакидзе по ниве и видит, как Шорена подходит с другой стороны к ручейку . . . одежда на ней белоснежная . . . Склоняются перед ней пшеничные колосья . . . Увидев Шорену, два медведя заревели. Один из них – цвета спелых каштанов, другой – цвета осеннего папоротника» (стр. 170–171).

რომანში, როგორც ორიგინალში, ასევე ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში, ალეგორია მიზანმიმართულად გამოიყენება და ტროპის ამ სახისათვის დამახასიათებელი სპეციფიკურობით ნიღბავს სიტუაციებს, რაც, საბოლოო ჯამში, ხელს უწყობს სინამდვილის გამოაშკარავებას.

§ 5. ანდაზები, აფორიზმები, ფრაზეოლოგია

ანდაზა ხალხური სიტყვიერების ერთ – ერთი უძველესი ჟანრია, რომლისთვისაც უცხო არ არის პოეტურობა და ხატოვანება გამოსახვის პროცესში. ანდაზისათვის დამახასიათებელია ცხოვრებისეული ჭეშმარიტების ლაკონურად ასახვა, მოვლენათა ღრმად ხედვის უნარი.

ანდაზებს კ. გამსახურდია მოვლენების, სიტუაციების, ადამიანური ცხოვრების სურათების, სინამდვილის რომელიმე მხარის გონებამახვილურად განზოგადებისა და ყოველივე ამის სათანადო ემოციურობით წარმოდგენის მიზნით იყენებს. მწერალი უმეტეს შემთხვევაში ანდაზებს გადამუშავებული სახით გვაწვდის, თუმცა რომანში ასევე ვხდებით თვით ავტორის მიერ შექმნილ ანდაზებსაც.

ნაწარმოებში წარმოდგენილი ანდაზები ემოციური და ექსპრესიულია, ისინი გამოირჩევიან სხარტი მხატვრული ფორმით, მოხდენილობით, რაც საშუალებას აძლევს მწერალს სათქმელი მკაფიოდ ამცნოს მკითხველს. მაგ.:

„არ გასწორდებაო კუდი ძაღლისა, არცა კირჩხიბი იწყებსო მართლად სვლას“ (გვ. 74).

მოცემული ანდაზით ლაკონურად არის გახსნილი კოლონკელიძის ბუნება. ციტირებული ანდაზა რომანში გადამუშავებული სახით არის მოხმობილი და ხალხში გავრცელებული შემდეგი გამოთქმის ანალოგიურ შინაარსს იტევს:

„ძაღლის კუდი თხუთმეტი წელიწადი კალაპოტში იდო, ამოიღეს და ისევ მოიკაკვაო“.

მთარგმნელები არ ეძებენ რომანში მოცემული ანდაზის ანალოგს ინგლისურსა და რუსულ ენებში, რაც სწორი მიდგომა იქნებოდა, არამედ თარგმნიან მას. თარგმნილი ვარიანტები დედანში მოცემული ანდაზის ადეკვატურია:

“... nobody could straighten a dog's tail or make a crayfish more forward” (p. 87).

« – нет, никогда не выпрямить собачьего хвоста» (стр. 60).

ანდაზის საშუალებით არის დახასიათებული ფარსმანიც. მწერალი პერსონაჟის სიცოცხლის დასასრულის შესახებ განზოგადებულ დასკვნას აკეთებს, რომელიც აჯამებს მის მოღვაწეობას:

„ღვინის ქურდი თხლეს გადააყოლეს“ (გვ. 378).

ამ ანდაზასაც მოეპოვება ხალხური ანალოგი:

„ღვინის ქურდი თხლეზე დაიჭირესო“.

დედანში წარმოდგენილი ანდაზა თარგმანებშიც გადადის:

“He who had been wont to steal wine was caught stealing dregs” (p. 408).

« . . . Воровавший вино попался на краже подонков . . . » (стр. 295).

ამ შემთხვევაშიც ვ. ერისთავი და ფ. თვალთვაძე ანდაზების შესატყვისების დაძებნის ნაცვლად მათი მხატვრული სიზუსტით თარგმნას ამჯობინებენ. ამით ხერხდება ქართული მეტყველების სტილისა და იმავდროულად ინგლისური და რუსული ენების ბუნებრიობის შენარჩუნება. უნდა აღინიშნოს, რომ შერჩეულმა მეთოდმა, ინგლისურ თარგმანში წინადადებების გავრცობა გამოიწვია, რაც აზრისა და კოლორიტის შენარჩუნების პირობებში დიდი ცოდვა არ უნდა იყოს. თუმცა, სამართლიანობა მოითხოვს შევნიშნო ის გარემოება, რომ წინადადების ზომის ზრდა ზოგჯერ იმ შემთხვევაშიც არის თვალშისაცემი, სადაც ეს აუცილებლობით არ არის გამოწვეული. მაგ.:

„ძელსა ჰკრეს სამთავროს ეკლესიაში. მონები გაიკრიფნენ მშენებლობიდან“ (გვ. 233).

“No sooner did the gong strike in the church of Samtavro than all the labourers filed away home” (p. 262).

«Ударили в било к вечерне в церкви Самтавро. Рабы ушли домой» (стр. 189).

მოხმობილი მაგალითიდან ჩანს, რომ დედანში ავტორი ერთმანეთის თანამიმდევრობით იყენებს ორ წინადადებას. მთარგმნელი ასეთ წინადადებებს რატომღაც მაკავშირებელი სიტყვით აერთიანებს. ეს ტენდენცია არ შეინიშნება რუსულ თარგმანში.

ამ კუთხით საინტერესოა შემდეგი:

„ღამურებით გავსილიყო იქაურობა. თავქვე ეკიდნენ მღაბიოები ჭერზე . . . “ (გვ. 210).

“The basement was full of bats hanging from the ceiling upside down” (p. 238).

«Летучие мыши заполнили подвал. Висели вниз головами» (стр. 172).

ამ შემთხვევაშიც, დედანში მოცემული ორი წინადადება, ინგლისურ თარგმანში გაერთიანებულია ერთ წინადადებაში. რუსულ თარგმანში ასეთი ცვლილება არ შეინიშნება. შეიძლება დავასკვნათ, რომ ორი წინადადების ერთ წინადადებად გაერთიანების ტენდენცია მხოლოდ ინგლისურ თარგმანში გხვდება (მოხმობილი პასაჟები გვ. 233, გვ. 210 განვიხილეთ ინგლისურ თარგმანში წინადადების ზრდის ტენდენციის საილუსტრაციოდ). ამის ახსნა ენების სტრუქტურული თავისებურებით შეიძლება.

რომანში გადამუშავებული სახით არის გამოყენებული მწერლის მიერ კიდევ რამდენიმე ანდაზა:

„დაბალ ღობეს უმაღლეს მისწვდებიან“ (გვ. 211).

რომლის ანალოგია:

„დაბალო ღობევ, სადა ხარ, გადავჭხდევ“.

რომანში გამოყენებული ანდაზა ინგლისურ თარგმანში შემდეგნაირად გადადის:

“The lowest hedge is soonest got over” (p. 239).

ამჯერადაც, მთარგმნელი წარმოდგენილი ანდაზის მხატვრულად თარგმნის მეთოდს ირჩევს.

ციტირებული ანდაზა რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია (გვ. 173).

ასევე გადამუშავებული სახით არის წარმოდგენილი რომანში შემდეგი ანდაზა:

„სიბრძნის დედაა სიფრთხილე“ (გვ. 64).

ციტირებული ანდაზა თარგმანებში შემდეგნაირად გადადის:

“Caution is wisdom’s mother” (p. 76).

« – Осторожность – мать мудрости» (стр. 52).

ამჯერადაც მთარგმნელები წარმოდგენილი ანდაზის შესატყვისს კი არ ეძებენ სა-
თარგმნ ენებში, არამედ თარგმნიან მას. წარმოდგენილი ანდაზის ხალხური შესატყვი-
სია:

„სიფრთხილეს თავი არ სტკივა“.

რიგ შემთხვევაში კ. გამსახურდია რომანში გვთავაზობს მის მიერ შექმნილ ან-
დაზებსაც:

„ფარას თუ ყოჩი არ წარუმძღვარე, კბოდუზე გადასცვივა სულელი ცხვარი“ (გვ. 310).

“If a flock of sheep is not guided by a bell – wether it will end up by falling into some
precipice” (p. 340).

ვ. ერისთავის მიერ კ. გამსახურდიას მიერ შექმნილი ანდაზის თარგმანი ადეკვა-
ტურია, ინვარიანტულია შინაარსის პლანში.

რუსულ თარგმანში მოცემული ანდაზა გამოტოვებულია (გვ 242).

ავტორის მიერ შექმნილია ასევე შემდეგი ანდაზა:

„სხვის საუნჯეთა მპარავნი საკუთარსაც ვერ შეირჩენენ“ (გვ. 272).

სამწუხაროდ, ორივე თარგმანში, როგორც ინგლისურში, ასევე რუსულში, ციტი-
რებული ანდაზა გამოტოვებულია (ინგლისური თარგმანი გვ. 339; რუსული თარგმანი
გვ. 242).

ანდაზები რომანში ”დიდოსტატის მარჯვენა” აზრობრიბად და თემატურად
მრავალფეროვანია, აზოგადებს და ადვილმისაწვდომს ხდის სათქმელს. რომანის
ინგლისურ და რუსულ თარგმანებში შემოთავაზებულია მოცემული ანდაზების თარ-
გმანები და არა ინგლისურსა და რუსულში დამკვიდრებული ანალოგები.

აფორიზმს, ანდაზის მსგავსად, ახასიათებს ჩანაფიქრის, რაიმე აზრის მაღალმხატ-
ვრულად გამოხატვა. რომანში ”დიდოსტატის მარჯვენა” მაღალი პოეტური გემოვნებით
მრავალი აფორიზმია წარმოდგენილი. მაგ.:

„ვინც შეგირდი არ ყოფილა, ვერასოდეს გახდება ოსტატი“ (გვ. 195).

“. . . he who has never been an apprentice shall never be a master” (p. 222).

« . . . кто не был учеником, тот никогда не станет мастером» (стр. 161).

„ამქვეყნად არც რაინდია ისეთი, რომელსაც რისამე წინაშე შიში არ ეგრძნოს ოდესმე,
არც თუ ბრძენია სადმე, ერთხელ მაინც სისულელე არ ეთქვას“ (გვ. 315).

“. . . there had never been a knight who had never quailed, and that there had never yet been a sage who hadn't talked nonsense at least once” (p. 345).

“. . . нет на свете такого рыцаря, который не испытал бы когда – нибудь страха, и нет мудреца, который не сказал бы хоть раз какой – либо глупости” (стр. 246).

„მწევარი თუ გააძღე, კურდღელს ვერ მიეწევა“ (გვ. 220).

“If you surfeit a greyhound it will never catch a hare” (p. 249).

«Если борзую насытить перед охотой, она не нагонит зайца» (стр. 180).

„საუკეთესო წიგნი მაინც იგია, რომელიც ჯერაც არ დაუწერია არავის“ (გვ. 286).

“. . . the best book has not yet been written by anybody” (p. 318).

« . . . Наилучшая книга та, которая еще никем не написана» (стр. 227).

„სადღღე ცხენი თუ გააძღე, ჰელოზე სხვა მოასწრებს უცილოდ“ (გვ. 220).

“If you overfeed a race horse it will be outrun without fail” (p. 248).

«Если накормить досыта скаковую лошадь, она не победит в скачке» (стр. 179).

„ურმით დადის ბედისწერა ამქვეყნად, რაც უნდა ჩქარა ირბინო, მაინც წამოგეწევა ბოლოს“ (გვ. 339).

“. . . fate travels in an ox – cart and yet, try as we may, she will overtake us” (p. 373).

«Судьба ездит по миру на арбе, но как бы не спешил человек, она все же его нагонит» (стр. 268).

„ხელოვნება გულის სისხლს მოითხოვს საფასად, თუ მთელი ჯანი არ შეაღიე ამ სასტიკ ბომონს, არაფერი გამოგივა ხელიდან“ (გვ. 196).

“The price of mastering art is one's heart's blood. If one does not devote all one's powers to that cruel idol nothing worth while shall come out of one's hands” (p. 223).

«Искусство требует расплаты кровью сердца. Не выйдет ничего, если этому суровому кумиру не отдашь всего себя» (стр. 161).

წარმოდგენილი აფორიზმები მთარგმნელების მიერ, ძირითადად, ადეკვატურად არის თარგმნილი, ისევე როგორც დედანში, თარგმანებშიც აზრი ლაკონურად არის გათვალსაზნოებული, მაგრამ ისეთი ექსპრესიულობით არ გამოირჩევა, როგორც დედანში.

კ. გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენაში“ უხვად არის წარმოდგენილი ფრაზეოლოგია.

ფრაზეოლოგიზმები საზოგადოდ ე.წ. „უთარგმნელ ელემენტთა“ კატეგორიას განეკუთვნებიან, მაგრამ ზოგიერთ ფრაზეოლოგიურ შესიტყვებას ან გამონათქვამს შეიძლება აღმოაჩნდეს აზრობრივად და შინაგანი ფორმითაც ტოლფასი ფრაზეოლოგიური ეკვივალენტი, რომელთაგან ზოგი საკუთრივ თარგმნითი ვარიანტია, მაგრამ უკვე დაფიქსირებული ენის ფრაზეოლოგიურ ფონდში და ფართოდ გავრცელებული ხმარებაში. კომპონენტური დონის ეკვივალენტურობას უმეტესად ამჟღავნებს ე.წ. „ინტერნაციონალური ფრაზეოლოგიზმები“, რომლებიც თარგმანში არ საჭიროებს ტრანსფორმაციას სემანტიკური კომპონენტების დონეზე. ასეთ კატეგორიას განეკუთვნება მეტწილად ადვილად შესაცნობი „ბიბლიზმები“ ან მითოლოგიური წყაროებიდან მრავალი ენის ფრაზეოლოგიურ ფონდში დამკვიდრებული ფრაზეოლოგიზმები, ან ისეთი, რომელიც სხვადასხვა ენაში შევიდა პოპულარული ფოლკლორული წყაროებიდან. ასეთია, მაგ., ბიბლიური პროტოტიპის მქონე ფრაზეოლოგიზმები.

კომპონენტური დონის სემანტიკური ეკვივალენტურობის შემთხვევაში იშვიათია, რომ ეკვივალენტური ფრაზა ან მთელი გამონათქვამის სტრუქტურა ყველა ფორმალურ – სტრუქტურული პარამეტრით დაემთხვეს ერთმანეთს.

სემანტიკური ეკვივალენტურობის მეორე სახეობა – ეკვივალენტურობა რეფერენტულ დონეზე, თავს იჩენს მაშინ, როცა აზრობრივი ინვარიანტი შენარჩუნებულია ორიგინალის ლექსიკური კომპონენტებისაგან განსხვავებული სემების კომბინაციებით.

რაც შეეხება თარგმანის ეკვივალენტურობის პრაგმატულ განზომილებას, იგი დაშრევებულია და განფენილი მთელი ტექსტის სტრუქტურაში. პრაგმატიკა თარგმანში ის წარმართველი ძალაა, რომელიც დაშრევებულია ეკვივალენტურობის განსხვავებულ დონეებზე, იმპლიციტური თუ ექსპლიციტური სახით არეგულირებს ყოველგვარ ტრანსფორმაციას და გამონათქვამის ფუნქციური მოდიფიკაციის პროცესებს.

თარგმანში მთავარია აზრობრივი ინვარიანტის შენარჩუნება, რასაც ქმნის არა ცალკეულ ლექსიკურ კომპონენტთა მნიშვნელობათა ჯამი, არამედ ის აზრი, რომელსაც ეს ერთეულები ქმნის კონკრეტულ სამეტყველო წარმონაქმში და ერთმანეთთან მიმართებაში (საყვარელიძე 2001:86–90).

ახლა კონკრეტულად განვიხილოთ ფრაზეოლოგიზმების თარგმნის ზოგიერთი თავისებურება კ. გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში. მაგ.:

„შეძრწუნდა გიორგი, მუხლი მოეჭრა, საფეთქლებიდან ოფლი გამოსდიოდა“ (გვ. 104).

ციტირებულ წინადადებაში წარმოდგენილია გამოთქმა „მუხლი მოეჭრა“, რომლის ლექსიკონში მოცემული განმარტება შემდეგია: მუხლი მოეკვეთება (მოეჭრება) – მუხლში ძალა წაერთმევა, ფეხზე დგომა გაუჭირდება (დაღლილობის) ან ძლიერი განცდის გამო (ჩიქობავა 1986:344).

მოცემული გამოთქმის შესატყვისად ვ. ერისთავი გვთავაზობს იდიომს: “to grow weak at the knees”, „მუხლი მოეკვეთა“, „მუხლებში სისუსტე იგრძნო“:

“Giorgi shuddered. He grew weak at the knees, and sweat began to drop from his temples” (p.120).

მთარგმნელის მიერ შერჩეული იდიომი დედანში მოცემული გამოთქმის აზრობრივი ინვარიანტია.

რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, აქ წარმოდგენილია დედანში მოცემული გამოთქმის რუსულ ენაში დამკვიდრებული ანალოგი “подкосились ноги”, „ფეხები მოეკვეთა“:

«Царь был потрясен, у него подкосились ноги, на висках выступили холодные капли» (стр. 85).

ახლა განვიხილოთ შემდეგი:

„აბულელის ხსენებამ ჟრუანტელი მოჰგვარა მელქისედეკს . . . “ (გვ. 160).

„ჟრუანტელი მოჰგვარა“ – ტანში გააჟროლა (ჩიქობავა 1986:375).

ინგლისურ თარგმანში დედანში მოცემული გამოთქმის შესატყვისად გამოყენებულია იდიომი: “made ... blood run cold”, „სისხლი გაყინა“, რაც ორიგინალში წარმოდგენილი გამოთქმის შინაარსობრივ ინვარიანტად შეიძლება ჩაითვალოს:

“The mention of Khursi Abuleli made Melkisedek’s blood run cold” (p. 184).

რუსულ თარგმანში შემოთავაზებულია ორიგინალში მოცემული გამოთქმის რუსულ ენაში დამკვიდრებული შესატყვისი “дрожь охватила”, „ჟრუანტელი მოჰგვარა“.

«При упоминании об Абулели дрожь охватила Мелхиседека» (стр. 134).

„გიორგიმ დრო იხელთა, აჯანყებულებთან მოლაპარაკება დაიწყო . . . “ (გვ. 95).

დედანში მოცემული გამოთქმა, „დროს იხელთებს“ ლექსიკონში შემდეგნაირად არის განმარტებული – შესაფერ, მოხერხებულ დროს იპოვის, შეარჩევს რამესთვის (ჩიქობავა 1986:257).

ინგლისურ თარგმანში მოცემული გამოთქმა შემდეგნაირად გადადის:

“Giorgi took advantage of the opportune moment and started negotiations with the rebels” (p. 111).

თარგმანის ინგლისურ ვარიანტში შემოთავაზებულია იდიომი: “to take advantage of the opportune”, „უპირატესობის გამოყენება“, რაც მოცემული კონტექსტის გათვალისწინებით ადეკვატურია. ინგლისური ენა მდიდარია იდიომებით, ამიტომ, ვფიქრობ, მთარგმნელის გადაწყვეტილება დედანში მოცემულ გამოთქმებს ინგლისურ ენაში დამკვიდრებული ანალოგიური სემანტიკური დატვირთვის მქონე იდიომები შეუსაბამოს სწორი მიდგომაა.

რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, დედანში მოცემული გამოთქმის ანალოგი არ არის წარმოდგენილი. შემოთავაზებულია მოცემული წინადადების შინაარსის კუთხით ინვარიანტული თარგმანი:

«Георгий воспользовался этим и повел переговоры с мятежниками» (стр. 77).

„წლების მანძილზე უსაუბრია მასთან და არც ერთხელ კრინტიც არ დაუძრავს თავისი ცხოვრების გამო ფარსმან სპარსს“ (გვ. 230).

დედანში გამოყენებულია გამოთქმა, „კრინტის დაძვრა“, რაც ლექსიკონში შემდეგნაირად არის განმარტებული: კრინტს არ (ვერ) დაძვრავს – ხმას არ (ვერ) ამოიღებს (ჩიქობავა 1986:270).

მოცემული გამოთქმის შესატყვისად ვ. ერისთავი იყენებს იდიომს “to breathe a word”, რაც რაიმეს თქმას ნიშნავს:

„He had had talks with Parsman many times over the years and never had Parsman breathed a word about his own life” (p. 259).

უნდა ითქვას, რომ მთარგმნელის მიერ შერჩეული იდიომი დედანში წარმოდგენილი გამოთქმის შინაარსობრივი ინვარიანტია.

რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, აქ არ არის შემოთავაზებული ორიგინალში მოცემული გამოთქმის შესატყვისი რუსულში დამკვიდრებული გამოთქმა, უბრალოდ წარმოდგენილია დედნის აზრობრივი ინვარიანტია:

«Он не раз беседовал с Фарсманом, но никогда ни единым словом не упоминал Фарсман о собственной жизни» (стр. 187).

„ქორსატეველას ხსენებაზე გულმა რეჩხი უყო მამამზეს“ (გვ. 30).

ამ შემთხვევაში ავტორს გამოყენებული აქვს გამოთქმა, „გულმა რეჩხი უყო“, რაც ნიშნავს – გული შეუტოკდა, შეკრთა; გულმა უგრძნო რაღაც (ჩიქობავა 1986:379).

ინგლისურ თარგმანში ვ. ერისთავი მოცემული გამოთქმის შესატყვისად გვთავაზობს იდიომს: “to tear at one’s heart”, რაც „ვინმეზე ემოციურ გავლენას“ ნიშნავს და მოცემულ კონტექსტში დედანში წარმოდგენილი გამოთქმის აზრობრივი ინვარიანტია:

“The mention of Korsatevela’s name tore at Mamamzeh’s heart” (p. 39).

რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, აქ გამოყენებულია მოცემული ქართული გამოთქმის რუსულში დამკვიდრებული ფორმა, “сжалось сердце”, „გული შეეკუმმა“:

«У Мамамзе сжалось сердце при упоминании Корсатевелы» (стр. 25).

რიგ შემთხვევაში თარგმანებში ვერ ხერხდება დედანში მოცემული გამოთქმისათვის სწორი შესატყვისის მოძიება. მაგ.:

„კოლონკელიძეს გუნება გაუფუჭდა . . . “ (გვ. 84).

“ – he was completely at a loss . . . ” (p. 99).

« . . . ему стало не по себе » (стр. 69).

დედანში მოცემული გამოთქმა „გუნება გაუფუჭდა“ ლექსიკონში შემდეგნაირად არის ახსნილი: გუნება გაუფუჭდება – ცუდ გუნებაზე დადგება (ჩიქობავა 1986:153).

რუსულ თარგმანში ფ. თვალთვაძე გვთავაზობს გამოთქმას, “не по себе”, „გუნება გაუფუჭდა“, რაც დედანში წარმოდგენილი გამოთქმის ანალოგია.

რაც შეეხება ინგლისურ თარგმანს, აქ ვ. ერისთავი გვთავაზობს იდიომს „to be at a loss“, რაც დაბნევას ნიშნავს და ვერ ჩაითვლება ორიგინალში მოცემული გამოთქმის აზრობრივ ინვარიანტად.

„ . . . ვერ ბედავდა ხმის ამოღებას “ (გვ. 271).

“ . . . he didn’t dare to raise his voice ” (p.223).

«Но он не смел заикнуться ни о чем» (стр. 161).

გამოთქმა: „ხმის ამოღება“ შემდეგნაირად არის განმარტებული ლექსიკონში: „ხმას ამოიღებს“ – 1) ალაპარაკდება, იტყვის რასმე; 2) ხმას ამოიღებს, პროტესტს განაცხადებს (ჩიქობავა 1986:581).

კონტექსტის მიხედვით, დედანში გამოყენებული გამოთქმა მისი პირველი მნიშვნელობის აზრობრივი დატვირთვით არის გამოყენებული. რუსულ თარგმანში მთარგმნე-

ლის მიერ შემოთავაზებული ვარიანტი «заикнуться ни о чем», „კრინტი არ დაემრა“, ანუ „არაფერი ეთქვა“ ორიგინალში მოცემული გამოთქმის ანალოგია.

რაც შეეხება ინგლისურ თარგმანს, აქ გამოყენებულია იდიომი: “to raise one’s voice”, რაც უფრო ხმამაღლა ლაპარაკს ნიშნავს და კონტექსტის გათვალისწინებით არასწორია.

ერთ – ერთი დაბრკოლება თარგმანის პროცესში არის ტექსტის ენობრივი მასალის სრული კალკირება, ანუ სიტყვასიტყვითი თარგმანი. კალკის ერთ – ერთ ნიმუშად შეიძლება ჩაითვალოს შემდეგი:

„ტფილისი თვალსა და ხელს შუა გაიზარდა, გადიდქალაქდა“ (გვ. 4).

“Between my eye and hand Tbilisi was gradually growing into a sizeable city” (p. 9).

«Тбилиси у нас на глазах разросся в большой город» (стр. 3).

დედანში მოცემული გამოთქმა, „თვალსა და ხელს შუა“ ნიშნავს უცბად, მოულოდნელად (ჩიქობავა 186:239).

ინგლისურ თარგმანში ეს გამოთქმა სიტყვასიტყვით გადადის, რაც გასაკვირია, რადგან, მთლიანობაში, ასეთი ტიპის კალკები არ შეინიშნება რომანის ინგლისურ თარგმანში.

რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, აქ გამოყენებულია “у нас на глазах”, ანუ „ჩვენს თვალწინ“, რაც შეიძლება დედანში მოცემული გამოთქმის აზრობრივ ინვარიანტად ჩაითვალოს.

ამგვარად, კ. გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისური და რუსული თარგმანების სტილისტურმა ანალიზმა გვიჩვენა, რომ რომანის კომპოზიცია, ძირითადად, თარგმანებშიც დედნის შესაბამისად გადადის. თარგმანებში, ისევე როგორც ორიგინალში, წარმოდგენილია ე.წ. გადახვევები, შეგონებები, ბუნების, პერსონაჟების, ვითარების აღწერა, ისტორიული სახის გადახვევები და სხვა. ისევე, როგორც დედანში, ასეთი ტიპის გადახვევები არ არღვევს თხრობის დინამიკას, უწყვეტობას. თუმცა, ზოგიერთი პასაჟი თარგმანებში შეკვეცილი ან გამოტოვებულია. ყველა ის ცვლილება, რომელიც ამ თვალსაზრისით შეიმჩნევა მითითებული და გაანალიზებულია. თარგმანების დედანთან შედარების საფუძველზე დადგინდა, რომ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში, ძირითადად, უზრუნველყოფილია ორიგინალის მთავარი თემისა და თემატური მოტივების ასახვა და გაშლა – განვითარება, მაგრამ იმავდროულად გამოვლენილია მთელი რიგი ცვლილებები და ნაკლოვანებები.

მინიშნებულია თარგმანებში შეკვეცილი თუ გამოტოვებული ადგილები, რომლებიც ხელს უშლიან მთავარი პერსონაჟების სახეების გახსნას და, ამდენად, ძირითადი თუ დამხმარე თემების სრულფასოვან წარმოჩენას.

რომანის სიუჟეტის ყველა კომპონენტი: პროლოგი, ექსპოზიცია, კვანძის შეკვრა, ამბის განვითარება, კულმინაცია, კვანძის გახსნა და ეპილოგი ასახულია თარგმანებშიც, თუმცა რუსული თარგმანის პროლოგში ბევრი ისეთი გამოტოვებული ადგილია, რომელსაც მწერალი დედანში მნიშვნელოვან იდეურსა თუ მხატვრულ დატვირთვას ანიჭებს. ინგლისური თარგმანი უფრო ზუსტად მისდევს ორიგინალს.

კვლევამ ასევე გვაჩვენა, რომ თხრობის სისტემის ფორმები თარგმანებშიც იგივე რჩება, რაც დედანშია. თარგმანებშიც, ისევე როგორც ორიგინალში, დიდი როლი ენიჭება ავტორისეულ თხრობას, რომელიც ხშირად პერსონაჟების დახასიათების საშუალებაა. გამოყენებულია აგრეთვე მეტყველების ისეთი ფორმები, როგორცაა დიალოგი და მონოლოგი. ვხვდებით რეპლიკებსაც. განხილულია ავტორისეული თხრობით ბუნების ხატვის ხერხები და ნაჩვენებია, რომ რიგ შემთხვევაში, ვერ ხერხდება ორიგინალში მოცემული არაორდინალური ფერების თარგმანებში ზუსტად გადატანა.

ჩატარებულმა კვლევამ გვიჩვენა, რომ ხშირ შემთხვევაში, თარგმანები დედნის შესატყვისი პასაჟების აზრობრივი ინვარიანტებია, მაგრამ მიუხედავად ამისა მაინც ვერ ხერხდება მათში ორიგინალის განსაკუთრებული ეროვნული კოლორიტის სრულფასოვანი ასახვა, ავტორისა და პერსონაჟების მეტყველების მრავალფეროვნების სრულფასოვანი გადატანა.

ხარვეზები შეინიშნება დედანში წარმოდგენილი სამხედრო სფეროსთან დაკავშირებული არქაული ლექსიკური ერთეულების, ასევე ფეოდალური სამეფოს მოხელეთა იერარქიის აღმნიშვნელი სიტყვების თარგმანებში გადატანისას. არქაული ლექსიკური ერთეულები დედანში გარკვეული კოლორიტის შექმნას ემსახურება, რაც ვერ ხერხდება თარგმანებში. გარდა ამისა, ავტორი ორიგინალში, ერთმანეთის გვერდით იყენებს როგორც თანამედროვე ლიტერატურულ ქართულში გავრცელებულ ლექსიკურ ერთეულებს, ასევე მათ სინონიმებს, შემოტანილს არქაული და დიალექტური ლექსიკიდან, რაც ფრაზას ექსპრესიულობას მატებს. ანალოგიური ეფექტის მიღება თარგმანებში ვერ ხერხდება. ფეოდალური სამეფოს მოხელეთა იერარქიის აღმნიშვნელი

სიტყვები რუსულ თარგმანში უმეტესად უცვლელად გადადის და ახსნილია გვერდის ბოლოს სქოლიოში, ხოლო ინგლისურ თარგმანში უცვლელად გადატანილ სიტყვას იქვე აქვს განმარტება იმავე ლექსიკური ერთეულის სინონიმის საშუალებით. ინგლისურ თარგმანში ვ. ერისთავი ხშირად იყენებს ე.წ. სიტყვათმონაცვლეობის მეთოდს. ის ხან თარგმნის ზოგიერთ ლექსიკურ ერთეულს, ხან კი უცვლელად გადააქვს ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენებით. ნაწარმოებში ეს ორი ვარიანტი ანაცვლებს ერთმანეთს.

რომანის ორიგინალში წარმოდგენილი უცხო ენებიდან ნასესხები სიტყვები, თარგმანებში, ზოგიერთი გამონაკლისის გარდა, სრულად არის გადატანილი.

ენებს შორის არსებული მრავალი განსხვავების გამო რომანში წარმომადგენილი კომპოზიციები, კერძოდ, ნაირფუძიანი კომპოზიციები და რედუპლიკაციით მიღებული კომპოზიციები, თარგმანებში სათანადოდ ვერ აისახება. რაც შეეხება ორიგინალურ კომპოზიციებს, ორივე თარგმანში, როგორც ინგლისურში, ასევე რუსულში, შეძლებისდაგვარად მიახლოებულად აისახება.

ნაწარმოების თარგმანების შედარებამ ორიგინალთან გვიჩვენა, რომ ენის გამომსახველობითი საშუალებები, ტროპები (ეპითეტი, მეტაფორა, შედარება, განპიროვნება, ირონია, ჰიპერბოლა, მეტონიმია, პერიფრაზი, სიმბოლო, ალეგორია) თარგმანებში ხან აისახება, ხან კი ვერ აისახება ენებს შორის არსებული განსხვავების გამო. მთლიანობაში, თარგმანებში მოცემული ტროპებისაგან მიღებული შთაბეჭდილება ვერ უტოლდება დედანში მოცემული ტროპებისაგან მიღებულ შთაბეჭდილებას.

კ. გამსახურდია რომანში ანდაზებს ძირითადად გადამუშავებული სახით გვაწვდის. ასევე წარმოდგენილია ავტორის მიერ შექმნილი ანდაზებიც. მთარგმნელები არ ეძებენ რომანში მოცემული ანდაზების ანალოგებს, არამედ მათ მხატვრულ თარგმანს ამჯობინებენ. ინგლისურ თარგმანში შეინიშნება წინადადების ზრდის ტენდენცია. დედანში მოცემულ ორ წინადადებას, რომელთა შორის სემანტიკური კავშირია და არა გრამატიკული, ვ. ერისთავი მაკავშირებელი სიტყვით აერთიანებს. ასეთი ტენდენცია რუსულ თარგმანში არ შეინიშნება.

ხშირ შემთხვევაში რომანში წარმოდგენილი აფორიზმები, ძირითადად, ადეკვატურად არის თარგმნილი, მაგრამ ისინი ისეთი ექსპრესიულობით არ გამოირჩევიან, როგორც დედანში მოცემული აფორიზმები.

რაც შეეხება რომანის ორიგინალში წარმოდგენილ გამოთქმებს, თარგმანებში მათი გადატანისას, რიგ შემთხვევაში, შეინიშნება უზუსტობები. ვ. ერისთავი გამოთქმების თარგმნისას ხშირად იყენებს ინგლისურ ენაში დამკვიდრებულ ანალოგიური სემანტიკური დატვირთვის მქონე იდიომებს, რაც სწორი მიდგომაა. ფ. თვალთვაძე კი ხან ქართული გამოთქმის რუსულ ენაში დამკვიდრებულ შესატყვისს იყენებს, ხან დედნის შინაარსობრივ ინვარიანტს გვთავაზობს.

თავი 3. არაეკვივალენტური ლექსიკის თარგმანში გადატანის ზოგიერთი თავისებურება კონსტანტინე გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისურ და რუსულ

თარგმანებში

§ 1. ტოპონიმები

ორიენტირებისა და მინიშნების გასაადვილებლად ადამიანებმა გეოგრაფიულ ობიექტებს სახელები შეარქვეს. მაგ.: მტკვარი, თბილისი, შავი ზღვა და სხვ. ამ სახელთაგან ბევრი სრულიად პირობითია და არავითარი აზრობრივი დატვირთვა არ აქვს, ზოგი კი ობიექტის საერთო ნიშანზე მიუთითებს. მაგ.: მდინარის სახელწოდება „დონი“ ნიშნავს წყალს, „რიო გრანდა“ – დიდი მდინარეა, „რიო დე ჟენეირო“ – იანვრის მდინარე და სხვ.

მრავალი ტოპონიმი თავისი სიძველის ან უცხოენოვანი წარმოშობის გამო დღეს გაუგებარია (რიონი, მტკვარი, კავკასია, მოსკოვი, ვოლგა, სომხეთი, საბერძნეთი და სხვ.).

მეოცე საუკუნეში საქართველოში (როგორც საბჭოთა კავშირის მთელ ტერიტორიაზე) ინტენსიურად მიმდინარეობდა ახალი, სოციალურად დატვირთული ტოპონიმების დანერგვა. ეს ხდებოდა ორი გზით: 1. ძველი ისტორიული ტოპონიმები იცვლებოდა ადამიანთა გვარებით ან სოციალური შინაარსის მქონე ზოგადი სიტყვების საკუთარ სახელებად გადაქცევით: ორჯონიკიძე, ცხაკაია, შრომა, გამარჯვება; 2. იქმნებოდა ახალი დასახელებები და მათ სახელებიც ახალი ეძლეოდათ: მზიური, ვარკეთილი, ძმათა წყარო და სხვ.

ტოპონიმების ენიდან ენაზე გადაცემის საქმეში მრავალი სირთულე და გადაუჭრელი საკითხია, რაც გამომდინარეობს თვით სათარგმნი მასალის სიჭრელე – სირთულიდან. მრავალსაუკუნოვანმა პრაქტიკამ, ისტორიისა და ტრადიციების გათვალისწინებამ შესაძლებელი გახადა ზოგადი პრინციპების გამომუშავება. ეს პრინციპები, უფრო კი ტენდენციები, ასე შეიძლება ჩამოყალიბდეს:

1. ტოპონიმს მეორე ენაში აქვს ისტორიულად დადგენილი შესატყვისი, რომელიც მთარგმნელმა უნდა იცოდეს და გამოიყენოს. მაგ.: საქართველოს აღმოსავლურ ენებში ჰქვია გურჯისტან, დასავლურ ენებში გეორგია (წარმოთქმის ვარიანტებით), რუსულად

– გრუზია, სომხურ ენაში კი – ვრასტან, რაც არც ქართული ძირის გამეორებაა და არც დასავლურის ან აღმოსავლურის. ქართველები ჰაიების ქვეყანას უწოდებენ „სომხეთს“, რაც არც „ჰაი“ ძირს უკავშირდება და არც დასავლურ „არმენ“ ძირს. ქართული „საბერძნეთიც“ არ გამომდინარეობს არც ბერძნული „ელადადან“ და არც „გრეკ“ – „გრიკ“ ძირიდან, რომელიც გავრცელებულია ევროპულ ენებში.

2. იხმარება საყოველთაოდ გავრცელებული ტოპონიმები: იტალია, ბრაზილია, ამერიკა, ნიგერია, იაპონია, ტაილანდი, კანადა.

3. ენას აქვს უცხოენოვანი ძირიდან საკუთარი გრამატიკული საშუალებებით ნაწარმოები ტოპონომი, რომელზედაც ვერ იტყვით გადაჭრით – ნასესხებია თუ საკუთარი: საფრანგეთი, ინგლისი, ფინეთი, ჩინეთი, რუსეთი, მოსკოვი, ესპანეთი, პოლონეთი, თურქეთი, სპარსეთი და სხვა მრავალი.

4. ორ(სამ) სიტყვიანი ტოპონიმის განსაზღვრებითი ნაწილი ითარგმნება, ძირითადი – არა: ჩრდილო ამერიკა, სამხრეთ ამერიკა, ახალი ზელანდია.

5. ორ(სამ) სიტყვიანი ტოპონომი ითარგმნება მთლიანად: სპილოს ძვლის ნაპირი, კეთილი იმედის კონცხი, აღდგომის კუნძული, მწვანე კონცხი, კლდოვანი მთები.

ამ შემთხვევაში დიდი მნიშვნელობა აქვს ტრადიციას, რომელიც ყოველთვის არ არის ლოგიკური. ასე მაგალითად, ითარგმნება „წმინდა ელენეს კუნძული“, „აღდგომის კუნძული“, მაგრამ „ტრინიდადი“, რაც სამებას ნიშნავს, რელიგიური მოტივის გამო არ ითარგმნება.

თარგმნილ ტოპონიმებში არის აშკარა შეცდომებიც, რომლებიც უკვე დამკვიდრდნენ ენაში და მათ შეცვლაზე ფიქრი აღარ ღირს. მაგ.: რუსული “Красная площадь” უნდა თარგმნილიყო როგორც „ლამაზი მოედანი“, მაგრამ დამკვიდრდა „წითელი მოედანი“, „კუს ტბა“ მართლაც არის «Черепашье озеро», ხოლო «Лисье озеро» – „ლისის ტბა“ შეცდომაა, მაგრამ ასე დამკვიდრდა.

ქართული ტოპონიმების ადაპტაციამ რუსულ ენაში სამი ეტაპი გაიარა: 1. ძველი დროიდან XVIII საუკუნის ჩათვლით, როდესაც ქართული გეოგრაფიული სახელების ჩაწერაში ბევრი რამ სტიქიურად ხდებოდა და ჩამწერის ალლოზე და სმენაზე იყო დამოკიდებული: Кахети, Кахеты, Кахет, Кахетия, Картлия, Карталиния, Мингрелия, Свания, Сванет და სხვ. 2. XIX საუკუნეში ამ მოვლენას მიეცა სისტემური ხასიათი აშკარად გამოხატული რუსიფიკატორული ტენდენციებით (ასევე ექცეოდნენ ქართულ გვარებ-

საც). 3. XX საუკუნის 30 – იან წლებში ოფიციალურად დაკანონდა ქართული ტოპონიმების რუსულად გამოთქმა – დაწერაში დედნისეული ჟღერადობის მაქსიმალური შენარჩუნება. მაგრამ ენათა შორის ფონეტიკური და გრაფიკული არსებითი განსხვავებების გამო მრავალი კონკრეტული საკითხის გადაწყვეტა გაჭიანურდა, განსაკუთრებით მათი რუსულად დაწერის საკითხები (Саирме თუ Саирмэ), მახვილის ადგილი ნასესხებ ტოპონიმებში და მათგან ზედსართავი სახელის წარმოება: Сагареджойский თუ Сагареджинский და სხვ.

ხშირია ისეთი შემთხვევები, როდესაც მხატვრულ ლიტერატურაში ტოპონიმს, ადგილის დასახელების გარდა, დამატებითი ფუნქციაც აქვს და ამ დამატებითი ინფორმაციის შენარჩუნება თარგმანში მიზანშეწონილია (წიბახაშვილი 2000:79 – 81).

საინტერესოა რა ხდება ამ კუთხით ვ. გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისურ და რუსულ თარგმანებში. ამის გასარკვევად განვიხილოთ ონომასტიკური ლექსიკის თარგმანებში რამდენიმე ნიმუში:

„ლაპლაპებს უზარმაზარი კოცონი მთაწმინდაზე, ელავენ ელექტრონის ლამპიონები, ჩელუსკინელთა ხიდისა და სტალინის შესანიშნავ სანაპიროს გასწვრივ ელექტრონის ბურთები ტივტივებენ მტკვარში“ (გვ. 4).

„St. David’s Mount was like one huge bonfire. In the Stalin Park electric lights turned night into day. The street lamps on the Heroes’ Bridge and the magnificent embankment watched themselves floating gently up and down on the waters of the Kura“ (p. 9).

«Огни электрических ламп сверкают на горе святого Давида, в парке культуры и отдыха, отражаются в волнах Куры, покачиваются около моста Героев и вдоль широких набережных города» (გვ. 3).

ამ პასაჟის ინგლისურ თარგმანში ვ. ერისთავმა დედანში მოცემული ტოპონიმი „მტკვარი“ რუსულ ენაში დამკვიდრებული და ასევე ტექსტის რუსულ თარგმანში გამოყენებული «Кура» – ს გავლენით გადაიტანა და მივიღეთ “Kura”, რაც, ბუნებრივია, არასწორია. როცა საქმე ეხება გეოგრაფიულ ობიექტს მაგ.: ქალაქებს, მდინარეებს და სხვ., მთარგმნელი უნდა ხელმძღვანელობდეს ტრადიციით, რაც შეიძლება უფრო ახლოს მიუახლოვდეს დედნის ჟღერადობას. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში სწორი იქნებოდა მთარგმნელს გამოეყენებინა ე.წ. ტრანსლიტერაციის მეთოდი, რაც ერთი დამწერლობის ასოების გადაცემას გულსიხმობს სხვა დამწერლობის ასოებით. მაშინ მივიღებდით ვარი-

ანტს “Mtkvari”. რადგან ტოპონიმი „მტკვარი“ მისი სიძველის ან უცხოენოვანი წარმოშობის გამო დღეს გაუგებარია, მაგრამ დამკვიდრებულია ქართულში, აღნიშნული მეთოდის გამოყენება მიზანშეწონილი იქნებოდა.

რაც შეეხება ამ მონაკვეთში მოცემულ მეორე გეოგრაფიულ ობიექტს „ჩელუსკინელთა ხიდი“ რუსულ ვარიანტში თარგმნილია როგორც «Мост Героев» და რუსულის გავლენით ინგლისურ ვარიანტში “Heroes Bridge”. ამ შემთხვევაში მთარგმნელებმა არჩევანი არა ტრანსლიტერაციის მეთოდზე შეაჩერეს, არამედ თარგმანზე. თუ ფ. თვალთვაძე და ვ. ერისთავი ტრანსლიტერაციის მეთოდს გამოიყენებდნენ, მაშინ მათ განმარტების დართვა დასჭირდებოდათ სქოლიოებში. ვფიქრობ, მთარგმნელების მიერ მიღებული გადაწყვეტილება ამ კონკრეტულ შემთხვევაში გამართლებულია, რადგან აზრობრივი დატვირთვა შენარჩუნებულია და უცხო მკითხველისთვისაც გასაგებია.

ახლა განვიხილოთ ტოპონიმის „მთაწმინდა“ გადატანის თავისებურება ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში. „მთაწმინდა“ ანუ წმინდა მთა თარგმნილია რუსულად როგორც «гора святого Давида» და რუსულის გავლენით თარგმანის ინგლისურ ვარიანტში “St. David’s Mount” სავარაუდოდ იმის გამო, რომ ეს ადგილი მამადავითის სახელითაც არის ცნობილი და რომ აქ მდებარეობს წმ. დავითის მონასტერი.

რაც შეეხება მეთოდს, გამოყენებულია არა ტრანსლიტერაციის, არამედ გეოგრაფიული ობიექტის თარგმნის მეთოდი, რაც გამართლებულადაც შეიძლება ჩაითვალოს, რადგან შემოთავაზებული ვარიანტები განსხვავებული ნაციონალური ელფერით არ არიან შეფერილნი. თუმცა, მოცემული ტოპონიმის გადატანა თარგმანებში ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენებითაც შეიძლებოდა. მაშინ მივიღებდით: «Мтацминда» (რუსულ თარგმანში), ხოლო “Mtatsminda” (ინგლისურ თარგმანში).

საინტერესოა როგორ გადადის თარგმანებში შემდეგი: „სტალინის შესანიშნავ სანაპიროს გასწვრივ“. რუსულ თარგმანში მითითებული მონაკვეთი შემდეგნაირად გადადის: «в парке культуры и отдыха», „კულტურისა და დასვენების პარკში“. რაც შეეხება ინგლისურ თარგმანს აქ წარმოდგენილია შემდეგი ვარიანტი: “In the Stalin Park”, „სტალინის პარკში“. რუსული თარგმანისაგან განსხვავებით, ინგლისურ ვარიანტში ფიგურირებს დედანში ნახსენები საკუთარი სახელი „სტალინი“. გარდა ამისა, ორიგინალში საუბარია სანაპიროზე, ხოლო თარგმანებში პარკზე. სასურველი იყო, რომ უფრო ზუსტად გადასულიყო თარგმანებში დედანში მოცემული გეოგრაფიული ობიექტი.

ტოპონიმების თარგმანებში ზუსტად გადატანის თვალსაზრისით საინტერესოა შემდეგი:

„ ... ჯვარის მონასტერი გამოჩნდებოდა, ზედაზენისა და სარკინეთის შავჯაგრიანი მთები“ (გვ. 8).

“... the Monastery of the Cross and the black – bristled mountains of Zedazeni and Sarkineh would burst on our eyes” (p. 12).

« ... выступал на горе Крестовый монастырь, чернели щетинистые гребни Зедазени и Саркинет» (стр. 6).

ამ შემთხვევაშიც გამოყენებულია ტრანსლიტერაციის მეთოდი ტოპონიმების გადასატანად თარგმანებში: ”ზედაზენი“, «Зедазени», “Zedazeni”, რაც სწორია, ხოლო „სარკინეთი“, «Саркинет», “Sarkineh”. „სარკინეთის“ შემთხვევაში რუსული ვარიანტი სწორია. რაც შეეხება ინგლისურ ვარიანტს სწორი იქნებოდა “Sarkineti” და არა “Sarkineh”.

იგივე პრობლემა იჩენს თავს ტოპონიმის „ლარგვისი“ გადატანის დროს ინგლისურ თარგმანში:

„მეფემ ლარგვისის ციხეში გაათია ღამე და ქორსატეველას მიადგა დილით“ (გვ. 83).

“The King passed the night in the castle of Largvi and in the morning approached Korsatevela castle” (p. 96).

«Он переночевал в крепости Ларгвиси и утром подошел к замку Корсатевела» (стр. 67).

„ლარგვისი“ რუსულ თარგმანში ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენებით სწორად გადადის და ვლდებულობთ «Ларгвиси». რაც შეეხება ინგლისურ თარგმანს აქ რატომღაც წარმოდგენილია ვარიანტი “Largvi” და არა “Largvisi”, რაც, ჩემი აზრით სწორი იქნებოდა. რაც შეეხება ტოპონიმს „ქორსატეველა“ ორივე თარგმანში სწორად არის გადატანილი” “Korsatevela” (ინგლისურში), ხოლო «Корсатевела» (რუსულში).

ახლა განვიხილოთ შემდეგი პასაჟი:

„ორი ცხენოსანი მიჰქროდა მუხნარისას ციხიდან. ცეცხლისმფრქვეველი ხმლები ეჭირათ ხელში“ (გვ. 27).

“Two riders were careering at breakneck speed from the fortress of Mukhnari, with flaming swords in their hands” (p. 35).

«Два всадника неслись из крепости Мухнари. Сверкающие мечи держали они в руках» (стр. 22).

ციტირებულ პასაჟში, ისევე, როგორც ზემოთ მოყვანილ ამონარიდში, სწორად არის შერჩეული ტოპონიმის გადატანის მეთოდი, ტრანსლიტერაცია, მაგრამ პრაქტიკულად სწორად არ არის გადატანილი არც რუსულ და არც ინგლისურ თარგმანებში. კერძოდ, „მუხნარისა“ რუსულ თარგმანში გადატანილია, როგორც «Мухнари», ხოლო ინგლისურ თარგმანში, რუსულის გავლენით “Mukhnari” (სავარაუდოდ, ინგლისური თარგმანის რედაქტირება რუსული თარგმანიდან შესრულდა). სწორი ვარიანტები იქნებოდა: «Мухнариси» (რუსულში), ხოლო “Mukhnarisi” (ინგლისურში), მაშინ მივიღებდით: «из крепости Мухнариси» და “from the fortress of Mukhnarisi”.

ტოპონიმების თარგმანებში გადატანის კუთხით და ზოგადად თარგმანის შესრულების თვალსაზრისით საინტერესოა შემდეგი:

„ყველისციხიდან მოვდივართ, ქვისმთლელები ვართ და კირითხურონი . . . “ (გვ. 30).

“We are stone – cutters and masons from the fortress of Kveli” (p. 38).

«Мы плотники и каменотесы, идем из Квелисцихе» (стр. 24).

რუსულ თარგმანში ფ. თვალთვაძე იყენებს ტრანსლიტერაციის მეთოდს და რუსული ენის ფონეტიკური სისტემის გათვალისწინებით დედანთან მაქსიმალურად მიახლოებულ ვარიანტს – «Квелисцихе» გვთავაზობს. რაც შეეხება ინგლისურ თარგმანს, აქ ვ. ერისთავი გვთავაზობს ვარიანტს “the fortress of Kveli”. ზემო ქართლის უმტკიცეს ციხეთაგანს, ყველისციხეს ზოგჯერ მართლაც მოიხსენიებენ, როგორც ციხე ყველი, მაგრამ რადგან ავტორი ამ კონკრეტულ შემთხვევაში ციხესიმაგრეს მოიხსენიებს როგორც „ყველისციხე“, უპრიანი იქნებოდა ინგლისურ თარგმანშიც უცვლელად გადასულიყო ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენებით. მაშინ მივიღებდით “Kvelistikhე” და არა “the fortress of Kveli”.

ახლა განვიხილოთ შემდეგი:

„ცხრატბის ცოტა – ერისთავის უმრწემეს ვაჟს, დაჩის, სიცოცხლე აჩუქა მეფემ“ (გვ. 162).

”The King has spared the life of Dachi, the youngest son of the Eristavi of Tskhra Tba” (p. 186).

«Государь подарил жизнь младшему сыну цхратбийского эристава Дачи» (стр. 135).

პასაჟის წარმოდგენილ რუსულ თარგმანში «Дачи» ერისთავის სახელია და არა მისი ვაჟის.

ციტირებულ პასაჟში მოცემული ტოპონიმი „ცხრატბა“ თარგმანებში ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენებით გადადის: «цхратбийского» (რუსულში), “Tskhra Tba” (ინგლისურში). გასაკვირია, რომ ვ. ერისთავს ინგლისურ თარგმანში ტოპონიმი „ცხრატბა“ ორ სიტყვად აქვს წარმოდგენილი, “Tskhra Tba”, მითუმეტეს, რომ დედანში მითითებული ტოპონიმი, როგორც ერთი სიტყვა, ისე არის მოცემული. ჩემი აზრით, სწორი იქნებოდა “Tskratba”.

სხვა პასაჟში ვ. ერისთავი იმავე ტოპონომის ინგლისურ თარგმანში გადატანის სხვა მეთოდს გვთავაზობს:

„ბოლოს მოაღწიეს ცხრატბის ერისთავმა დაჩიმ და მისმა მეუღლემ რუსუდანმა“ (გვ. 264).

“Dachi, the eristavi of Nine Lakes, and his wife Rusudan arrived at last in Mtskheta” (p. 294).

«Прибыл младший сын цхратбийского эристава Дачи с молодой супругой Русудан» (стр. 211).

ციტირებული პასაჟის რუსულ თარგმანში ფ. თვალთვაძე ისევ ტრანსლიტერაციის მეთოდს იყენებს ტოპონიმის გადასატანად და სწორ ვარიანტს იღებს. (“цхратбийского”). რაც შეეხება ინგლისურ თარგმანს, მთარგმნელი ამჯერად თარგმნის ტოპონიმს „ცხრატბა“ და შედეგად ვიღებთ ვარიანტს “Nine Lakes”, „ცხრა ტბა“. აქაც, ისევე როგორც ნაშრომის პირველ თავში აღნიშნულ შემთხვევებში, თავს იჩენს ვ. ერისთავის მიერ ერთი და იმავე ობიექტის სხვადასხვა ვარიანტით თარგმნის ტენდენცია. რაც შეეხება ტოპონიმს „მცხეთა“, სწორად არის გადატანილი ინგლისურ თარგმანში ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენებით (Mtskheta). რუსულ თარგმანში, მოცემულ პასაჟში, ისევე როგორც ორიგინალში, ეს გეოგრაფიული ობიექტი არ არის ნახსენები.

ტოპონომის თარგმანებში გადატანის თვალსაზრისით საინტერესოა შემდეგი:

„წინ დაისვა სპასალარმა თავისი წარგზვნილი, ცხრაკარის მონასტრის მამაი სერაპიონ და მოისმინა შემდეგი“ (გვ. 73).

“He turned out to be Serapion, the Father Superior of the monastery of Tskhra Kari, a spy in the service of Zviad” (p. 85).

«Это был лазутчик спасалара, настоятель Цхракарского монастыря Серапион» (стр. 59).

ციტირებული პასაჟის ინგლისურ თარგმანში იგივე პრობლემა იჩენს თავს, რაც ინგლისური თარგმანის 186-ე გვერდზე მოცემულ და უკვე განხილულ პასაჟში. კერძოდ, დედანში წარმოდგენილი ტოპონიმი „ცხრაკარი“, ისევე როგორც მითითებულ პასაჟში, ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენებით არის გადატანილი, მაგრამ რატომღაც ორ სიტყვად არის შემოთავაზებული – “Tskhra Kari”. მთარგმნელის ეს გადაწყვეტილება არასწორია, რადგან ორიგინალში ტოპონიმი „ცხრაკარი“, როგორც ერთი სიტყვა ისეა მოცემული. ვფიქრობ, ზემოთ თქმულის გათვალისწინებით სწორი იქნებოდა “Tskhra-kari”.

რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, აქაც ტრანსლიტერაციის მეთოდია გამოყენებული და მიღებულია სწორი ვარიანტი – «Цхракарского».

ტოპონიმების თარგმანებში გადატანის კუთხით საინტერესოა შემდეგი:

„ . . . ფრიად ღვთის მოსავი იყო ბაგრატი, ამიტომაც მოიხედაო უფალმან და დააპყრობინაო „კავკასია ჯიქეთიდან ვიდრე გურგანის ზღვამდე“ “.

“He used to say that Bagrat excelled in piety and this was the reason that God had looked benevolently on him and enabled him to “conquer the Caucasus from Jiketi to the Hyrcanian Sea” ” (p. 43).

«Баграт был набожен, и господь ниспослал ему милость свою; вот почему Баграт завоевал Кавказ – от Джикети до Каспийского моря . . . » (стр. 28).

ციტირებულ პასაჟში წარმოდგენილი ტოპონიმები, „კავკასია“ და „ჯიქეთი“ ორივე თარგმანში სწორად არის გადატანილი ენებში დამკვიდრებული ტრადიციის შესაბამისად: “Caucasus”, “Jiketi” (ინგლისურ თარგმანში), ხოლო «Кавказ», «Джикети» (რუსულ თარგმანში). რაც შეეხება „გურგანის ზღვას“ ინგლისურ თარგმანში წარმოდგენილია ვარიანტი “Hyrcanian Sea”, რაც სწორი ვარიანტია. რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, აქ წარმოდგენილია დედანში მოცემული ტოპონიმის თანამედროვე დასახელება «Каспийское море», „კასპიის ზღვა“. ორიგინალის გათვალისწინებით სწორი იქნებოდა ვარიანტი “Гирганское море”.

ახლა განვიხილოთ შემდეგი:

„... ლაზისტანის მშობლიური ზღვის შრიალს“ (გვ. 216).

“... the murmur of his native sea of Chaneti . . .” (p. 244).

«... шелест родного моря Лазистана . . .» (стр. 176).

ორიგინალში წარმოდგენილი ტოპონიმი „ლაზისტანი“ რუსულ თარგმანში ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენებით გადადის და ვლუბულობთ ვარიანტს «Лазистан», რაც სწორია. რაც შეეხება ინგლისურ თარგმანს, აქ წარმოდგენილია ვარიანტი “Chaneti”, „ჭანეთი“.

ჭანეთი – ისტორიულ – გეოგრაფიული მხარეა თანამედროვე თურქეთსა და ნაწილობრივ საქართველოს ტერიტორიაზე, ისტორიულ სამხრეთ – დასავლეთ საქართველოში. დასახლებული იყო დასავლურ – ქართული ტომით – ჭანებით. III–IV საუკუნეებში მოიცავდა შავი ზღვისპირეთის სამხრეთ – აღმოსავლეთ მთიანეთს, მდინარე ჭოროხის ზემო წყლის აუზს. მოგვიანებით სახელწოდება გავრცელდა მის მიმდებარე ზღვის სანაპირო ტერიტორიაზე. იგივეა, რაც ლაზეთი (სიხარულიძე 1987:381–382).

მოცემული ინფორმაციის მიხედვით ჭანეთი იგივეა, რაც ლაზისტანი, მაგრამ რადგან ავტორი იყენებს გეოგრაფიული ობიექტის დასახელებას „ლაზისტანი“, უფრო სწორი იქნებოდა ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენებით ტოპონიმის გადატანა ინგლისურ თარგმანში, მაშინ მივიღებდით ფორმას: “Lazistan”, რაც დედნის გათვალისწინებით სწორი იქნებოდა და არ დააბნევდა გაუთვინობიერებელ მკითხველს.

§ 2. ანთროპონიმები

პიროვნებათა ერთმანეთისაგან განსხვავებისათვის მიღებულია სახელდების ისეთი ფორმები, როგორცაა გვარი, სახელი, მამის სახელი, ფსევდონიმი, მეტსახელი. სიტყვათა ამ ჯგუფს ეწოდება ანთროპონიმისა (ბერძ. ანთროპოს – ადამიანი, ონომა – სახელი). ასევე ეწოდება ენათმეცნიერების იმ დარგს, რომელიც ადამიანის სახელდების ლექსიკას შეიწავლის.

ონომასტიკური ლექსიკა საუკუნეების განმავლობაში ყალიბდებოდა და ისტორიულად ცვალებადია. ყველა ხალხს რაღაც თავისებური აქვს. თუმცა ისტორიული ურ-

თიერთობის შედეგად ამ სიტყვების, განსაკუთრებით საკუთარი სახელების სესხებაც – ანუ ერთი ენიდან მეორეში გადასვლაც ხდებოდა.

ადამიანის სახელდების ფორმულები სხვადასხვანაირია სტრუქტურულად, აზრობრივად და ოდენობრივად. მაგალითად, სამხრეთ – აღმოსავლეთი აზიის ხალხებში გვხვდება ერთი ხმოვნისაგან შემდგარი გვარები: უ, ი, ო, ძალიან გავრცელებულია ერთმარცვლიანი სახელები ან გვარები: ჰაე ი, ტან უ, სინ ო, ლუ სინ და სხვ. ყველაზე გრძელი სახელდებები დაფიქსირებულია არაბულ სამყაროში და ესპანელ არისტოკრატთა შორის. მაგალითად, ცნობილ მხატვარ პაბლო პიკასოს მსოფლიო იცნობს ამ ორი სიტყვით. სინამდვილეში მისი სრული სახელია: პაბლო დიეგო ხოსე ფრანცისკო დე პაულა ხუან ნეპომუსენო მარია დე ლოს რემედოს სიპრიანო დე ლა სანტისიმო ტრინიდარ რუის პიკასო. ჩინეთის იმპერიის უკანასკნელი დედოფლის სახელი გათხოვებისას იყო ი. დედოფლად გახდომის შემდეგ ყოველ დაბადების დღეს მის სახელს ახალი სიტყვა ემატებოდა (მეტწილად ყვავილის სახელი) და 35 წლისთავი მას მიულოცეს როგორც: ი ცი – სი – დუან – იუ – კან – იჩჟაო – იუი – ჩაცუან – ჩენ – ჩფუ – გუნ – ცინ – სიან – ჩუნ – სის.

ქართული ტრადიციული სახელდება, როგორც წესი, სამი სიტყვისაგან შედგება: გვარი, სახელი, მამის სახელი. ამ სამი სიტყვიდან თითოეულს თავისი, განსხვავებული ფუნქცია აქვს და ისინი ერთმანეთს კი არ იმეორებენ, არამედ პიროვნების შესახებ ინფორმაციას ავსებენ ახალი მინიშნებით.

ასევე სამი სიტყვისაგან შემდგარი სახელდება არის ისტორიულად ჩამოყალიბებული რუსულ ყოფაში. მცდარია აზრი, თითქოს მამის სახელის ხმარება საქართველოში რუსულენოვანი დოკუმენტაციის გავლენით გავრცელდა. პიროვნების მოხსენიება მამის სახელის გამოყენებით ორივე ენაში ხანდაზმული ფაქტია და თუ საიდანმე გადმოღებაზე ვილაპარაკებთ, ეს ალბათ ბერძნულენოვანი სამყარო უნდა იყოს, სადაც პიროვნების მოხსენიება მისი მამის მითითებით უძველესი დროიდანვე გვხვდება. სულ სხვა საქმეა პიროვნებისადმი მიმართვა სახელითა და მამის სახელით. ეს მართლაც საკუთრივ რუსულია, და ქართულ სამეტყველო ეტიკეტთან არაფერი აქვს საერთო.

პიროვნების სახელდების ქართული და რუსული სისტემების მსგავსება აადვილებს თარგმნის დროს მათდამი მიდგომას. პრობლემები ჩნდება სახელების გადატანისას.

ქართულში, ისევე როგორც რუსულში, ადამიანთა საკუთარი სახელების დიდი რაოდენობა უცხოენოვანი წარმოშობისა; დასავლური ენებიდან შემოსული სახელები თითქმის ერთნაირი რაოდენობით არის დამკვიდრებული ორივე ენაში, მაგრამ ოდნავ განსხვავებული ფონეტიკური ვარიანტებით: პეტრე – Петр, ფილიპე – Филипп, გიორგი – Георгий. ეს ფონეტიკური განსხვავებები იმის მაჩვენებელია, როგორ გამოითქმებოდნენ ეს სახელები წყარო ენაში სესხების ეპოქაში. ცვლილებები ხდებოდა ნასესხები სახელის ადაპტაციის პროცესშიც, რაც ხშირად საკმაოდ აშორებდა ერთმანეთს ერთი სახელის სხვადასხვაენოვან ვარიანტებს. აქ ისმის მთარგმნელისათვის კითხვა: ყველა ეს ფორმა ერთი სახელიდან მოდის, მაგრამ დღეს ეს ერთი და იგივე სახელია თუ სხვადასხვა? მაგალითად, გიორგი – ჯორჯ – ჟორჟ – ხორხე – დიერდ – გეორგ.

ამჟამად სულ უფრო მყარად იკიდებს ფეხს შემდეგი ტენდენცია:

1. თუ საერთო წარმოშობის მქონე სახელის მატარებელი ისტორიული ან რეალურად არსებული პირია, მისი სახელი გადადის მთარგმნელ ენაში დადგენილი ნორმების შესაბამისად.

2. თუ ამ ტიპის სახელის მატარებელი ლიტერატურული პერსონაჟია, მისი სახელი თარგმანში უკეთესია გადავიდეს დედნის ჟღერადობით, რაც უზრუნველყოფს ეროვნული კოლორიტის შენარჩუნებას. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ამ წესში ბევრი გამოწკლისი გვხვდება, ამიტომ თარგმანის პირობებში მნიშვნელოვანია მთარგმნელის გემოვნება, მისი ცოდნა და ერუდიცია.

ქართული სახელების რუსულად გადატანის პროცესში ხშირად გვხვდება ერთი გავრცელებული შეცდომა. კერძოდ, ქართული თანხმოვანფუძიანი სახელების: Нодари, Гурами, Левანი, Зураბი და სხვ. გადატანის დროს. ამ ტიპის სახელებში ბოლოკიდური ი სრულიად ზედმეტია, რასაც თვით ქართული ენა ამტკიცებს. გვაქვს: ნოდარ დუმბაძე, გურამ რჩულიშვილი, ლევან სანიკიძე, ზურაბ ქაფიანიძე. ამ სახელების საწყისი ფორმა სწორედ ასეთია და ასევე უნდა გადავიდეს სხვა ენაზე: Нодар, Гурам, Леван და იბრუნოს კიდევ.

მოსაგვარებელია ქართული გვარ – სახელების რუსულად დაწერის საკითხებიც. მაგალითად, Родонаია თუ Родонаия, Шургаია თუ Шургаия. აქ მხოლოდ იმის თქმა შეიძლება, რომ უკეთესია რაღაც კანონზომიერების დადგენა.

მეტსახელი უნდა ითარგმნოს, რათა შენარჩუნებულ იქნეს ის ინფორმაცია, რასაც იგი შეიცავს პერსონაჟის დასახასიათებლად. ასეც არის დამკვიდრებული პრაქტიკაში.

მხატვრულ ლიტერატურაში ხშირად გვხვდება დამატებითი ფუნქციის მქონე სახელები, რომლებიც არა მხოლოდ ასახელებენ პიროვნებას, არამედ დამატებით ინფორმაციასაც გვაძლევენ მის შესახებ. ამგვარი ანთროპონიმებისადმი მიდგომა თარგმნის პროცესში სხვადასხვაგვარია. თუ დამატებითი ფუნქციის მქონე სახელი ტექსტში ნამდვილი გვარის სახით არის წარმოდგენილი (მუნჯაძე – გლეხი, რომელსაც ჩაგრავენ, მაგრამ ხმა ვერ ამოუღია, მკლავაძე – ჩხუბისთვის, სულ მკლავზე რომ იყურება, ფულავა – ფულის კეთებით გატაცებული კაცი), ასეთი გვარების თარგმნა უაზრობაა, რადგანაც ნაწარმოების ეროვნული სახე იცვლება მთლიანად.

თუ დამატებითი ფუნქციის მქონე სახელი ლიტერატურული გმირია, ხოლო თვით სახელი მისი ძირითადი დამახასიათებელი ნიშანია, ასეთი სახელი უნდა ითარგმნოს (წიბახაშვილი 2000:73 – 79).

ახლა კონკრეტულად განვიხილოთ ანთროპონიმების თარგმანებში გადატანასთან დაკავშირებული ზოგიერთი პრობლემა კ. გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისურ და რუსულ თარგმანებში. დავიწყით სახელებით. სახელი გიორგი რომანის ინგლისურ თარგმანში გადატანილია როგორც “Giorgi”, ხოლო რუსულში, როგორც «Георгий».

„დიდი ამალით მოვიდა გიორგი მეფე . . .“ (გვ. 60).

“King Giorgi arrived with a numerous retinue . . .” (p. 71).

«Приехал и царь Георгий с большой свитой» (стр. 49).

როგორც ვხედავთ, სახელი გიორგი ინგლისურად ქართული ქღერადობით არის გადატანილი, ხოლო რუსულ თარგმანში როგორც « Георгий» , რაც ასევე სწორია, რადგან ისტორიული პიროვნებაა.

ანთროპონიმების თარგმანებში გადატანის კუთხით საინტერესოა შემდეგი:

„ერთ საღამოს ევედრნენ რუსუდანი, კათაი და შავლეგ . . .“ (გვ. 59).

“At length one evening Rusudan, Katai and Shavleg . . .” (p. 70).

«С трудом удалось Русудан, Кате и Шавлег . . . » (стр. 48).

ამ შემთხვევაში სახელები რუსუდანი და შავლეგ ორივე თარგმანში სწორად გადადის, რასაც ვერ ვიტყვით სახელზე „კათაი“, რომელიც ინგლისურ თარგმანში ქართული

სურნელის შენარჩუნებით გადადის (“Katai”), ხოლო რუსულ თარგმანში არ გადადის დედნის ჟღერადობა. აქ წარმოდგენილია ვარიანტი «Kame», რაც ვერ უზრუნველყოფს ეროვნული კოლორიტის შენარჩუნებას.

ანალოგიურს აქვს ადგილი სახელის, „ნონაი“ შემთხვევაში:

„მოხუცებული ნონაი მრავალ წელს მარტოკა ცხოვრობდა ამ უკაცრიელ სახლში“ (გვ. 134).

“For many years old Nonai had lived quite alone in the deserted dwelling” (p. 152).

«В этом безлюдном доме много лет одиноко жила старая Нона» (стр. 110).

სახელი „ნონაი“ ინგლისურ თარგმანში ქართული ჟღერადობით გადადის – „Nonai“, რასაც ვერ ვიტყვით რუსულ თარგმანზე, სადაც წარმოდგენილია ვარიანტი «Нона».

ანალოგიური სიტუაციაა შემდეგი სახელების გადატანისას თარგმანებში: ბოქაი, აზარაი, გაბიდაი, ზაზაი, ჯირბედაი და ცციო (გვ. 338). მოცემული სახელები ინგლისურ თარგმანში ქართული ჟღერადობით გადადის: Bokai, Azara, Gabidai, Zazai, Jirbedai, Tsoi (p. 372). (გამონაკლისი არის “Azara”. ვფიქრობ, ალოგიკურია ერთი სახელის სხვანაირად გადატანა, როცა ჩამოთვლილ სახელთაგან ყველა სახელი ინგლისურ თარგმანში ქართულ სურნელს ინარჩუნებს. სავარაუდოდ, აქ ტექნიკურ შეცდომასთან გვაქვს საქმე).

რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, ამ შემთხვევაში სახელები ისეა გადატანილი, რომ ხერხდება ეროვნული კოლორიტის შენარჩუნება: Бокая, Азара, Габидай, Зазай, Джирбедай, Цой (стр. 267). გამონაკლისი აქაც არის «Азара». (ვფიქრობ, ტექნიკური მიზეზის გამო). აღსანიშნავია, რომ ამჯერადაც ინგლისური ვარიანტი ემთხვევა რუსულს, რაც კიდევ ერთხელ გვაფიქრებინებს, რომ ინგლისური თარგმანის რედაქტირება რუსულიდან შესრულდა.

ახლა ვნახოთ, თუ როგორ გადადის სახელი „ხათუთაი“ თარგმანებში:

„ზედ კარის ზღურბლთან დამჯდარიყო მხევალი ხათუთაი“ (გვ. 236).

“Right by the threshold sat the maidservant Khatuta” (p. 265).

«У самого порога сидела служанка Хатута» (стр. 191).

ამ შემთხვევაში სახელი „ხათუთაი“ ორივე თარგმანში ერთი და იმავე ფორმით გადადის „Khatuta“ ინგლისურში, ხოლო «Хатута» რუსულში. არც ერთ თარგმანში არ არის შენარჩუნებული ქართული ჟღერადობა. ძნელია აიხსნას ვ. ერისთავის გადაწყვეტილება წარმოდგენილი სახით გადაიტანოს სახელი, რადგან, როგორც უკვე ვნახეთ,

ანალოგიურ სიტუაციებში ის სწორ გადაწყვეტილებას იღებს. ასეთივე სიტუაციაა სახელი „გაბოს“ გადატანისას:

„ . . . გაბოი, ძველი მეჯინიბე“ (გვ. 244).

“. . . Gabo . . . , the old groom” (p. 273).

« . . . конюх Габо . . . » (стр. 196).

ამჯერადაც, სახელი ორივე თარგმანში მსგავსი სახით არის გადატანილი – “Gabo” ინგლისურში, ხოლო «Габо» რუსულში, რაც ვერ უზრუნველყოფს ეროვნული კოლორიტის შენარჩუნებას.

რომანის ერთ – ერთი გმირი პიპა, რატომღაც, სრულიად სხვა სახელით არის წარმოდგენილი რუსულ თარგმანში:

„კარგია, პიპა, შენს მეტი რომ არავინ დაესწრო ჩემს სიკვდილს“ (გვ. 381).

“It’s good, Pipa, that nobody will witness my death but you” (p. 411).

« – Хорошо, Вамех, что, кроме тебя, не будет других свидетелей моей смерти» (стр. 297).

როგორც ვხედავთ, რუსულ თარგმანში დედანში მოცემული პიპა გახდა ვამეხი. რაც შეეხება ინგლისურ თარგმანს, სახელი სწორად არის გადატანილი.

ახლა განვიხილოთ თუ როგორ ხდება გვარების გადატანა თარგმანებში. უნდა აღინიშნოს, რომ ორიგინალში წარმოდგენილია ბევრი „ძე“-ზე დამთავრებული გვარი, რომლებიც შემდეგნაირად გადადის თარგმანებში:

ტოხაისძე (გვ. 28) – Tokhaidze (p. 36) – Тохаидзе (стр. 23).

უშიშარაისძე (გვ. 101) – Ushisharidze (p. 117) – Ушишараидзе (стр. 83).

დრუისძე (გვ. 101) – Druidze (p. 117) – Джуидзе (стр. 83).

კოხრიჭისძე (გვ. 101) – Kokhrichidze (117) – Кохричисдзе (стр. 83).

ლომაისძე (გვ. 101) – Lomadze (p. 117) – Ломаидзе (стр. 83).

ავშანისძე (გვ. 101) – Avshanidze (p. 117) – Авшанидзе (стр. 83).

მარუშისძე (გვ. 124) – Marushadze (p. 142) – Марушидзе (стр. 102).

ქაჩაბურაისძე (გვ. 175) – Kachaburaidze (p. 201) – Качабураидзе (стр. 145).

უნდილაისძე (გვ. 175) – Undilaidze (p. 201) – Ундилаидзе (стр. 145).

ვერხაულისძე (გვ. 149) – Verkhaulidze (p. 169) – Верхаулидзе (стр. 122).

გარისელისძე (გვ. 195) – Gariselaidze (p. 222) – Гариселаидзе (стр. 161).

ქველაისძე (გვ. 195) – Kvelaidze (p. 222) – Квелаидзе (стр. 161).

კვირიკაისძე (გვ. 195) – Kvirikaidze (p. 222) – Квирикаидзе (стр. 161).

წვერგრძელისძე (გვ. 195) – Tsvetgrdzeldze (p. 222) – Цвергрძელიძე (стр. 161).

როსტომაისძე (გვ. 195) – Rostomaidze (p. 222) – Ростомайдзе (стр. 161).

როგორც ვხედავთ გვარები რუსულ თარგმანში ზუსტად გადადის, გამონაკლისების გარდა. მაგ: „გარისელისძე“ რუსულ თარგმანში გადატანილია, როგორც «Гариселаидзе», სწორი იქნებოდა «Гариселиძე», „ავშანისძე“ კი გადადის როგორც «Авшанидзе» (ვფიქრობ, ამ შემთხვევაში ტექნიკური ხასიათის შეცდომაა, რადგან სხვა შემთხვევებში გვარები სწორად არის გადატანილი). სწორი ვარიანტი იქნებოდა «Авшаниძე».

რაც შეეხება ინგლისურ თარგმანს, უკეთესი იქნებოდა დედანში მოცემული გვარები ეროვნული კოლორიტის შენარჩუნებით ყოფილიყო გადატანილი მაშინ მივიღებდით: „Druisdze“ და არა „Druidze“, „Undilaisdze“, და არა „Undilaidze“, „Kachaburaisdze“ და არა „Kachaburaidze“ და სხვ. რაც შეეხება გვარს – „მარუშისძე“, ის ინგლისურში გადადის როგორც Marushadze. სწორი იქნებოდა Marushidze. „გარესელისძე“ ინგლისურ თარგმანში გადადის, როგორც „Gariselidze“, სწორი იქნებოდა „Gareselidze“. და ა.შ. პრინციპი გასაგებია.

რომანში გარდა „ძე“-ზე დამთავრებული გვარებისა, გვხვდება სხვა გვარებიც. მაგ.:

ოტობაია (გვ. 195) – Otobaia (p. 222) – Отобайя (стр. 161).

მოცემული გვარი თარგმანებში სწორად გადადის. სწორი იქნებოდა ვარიანტი – „Отобая“-ც.

ჩორჩანელი (გვ. 124) – Chorchaneli (p. 142) – Чорчанели (стр. 102).

მოცემული გვარი სწორად არის გადატანილი ორივე თარგმანში.

არიშიანი (გვ. 158) – Arishiani (p. 183) – Аришиани (стр. 132).

ამ შემთხვევაშიც გვარი სწორად გადადის როგორც ინგლისურ, ასევე რუსულ თარგმანებში.

§ 3. ნაციონალური რეალიები

ეროვნული კოლორიტის ცნებას თარგმანის თეორიაში ორი ასპექტი აქვს: თარგმანში უცხო ეროვნული კოლორიტის შენარჩუნებისა და გადაჭარბებული მშობლიური კოლორიტის შექმნისა.

გავიხსენოთ, რომ თარგმანი ამბივალენტურია თავისი ბუნებით, თარგმანში შერწყმულია ორი მონაცემი – უცხო შინაარსი და მშობლიური ენობრივი საშუალებებით განსხეულებული ფორმა, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, თარგმანი არის ორი სტრუქტურის სინთეზი, სადაც უცხო და მშობლიური ერთ მხატვრულ თვისობრიობად არის ქცეული. ეს სინთეზი რომ მყარი იყოს, ამისთვის მთარგმნელს უხდება უცხო შინაარსსა და მშობლიური ენობრივი საშუალებებით განსხეულებულ ფორმას შორის მოსალოდნელი წინააღმდეგობის განეიტრალება, რათა არ წარმოიქმნას მკვეთრი კონტრასტი მოქმედების ადგილისა და მთარგმნელის მშობლიური ენის გამომსახველობით საშუალებებს შორის. სწორედ ამ ამოცანის გადაწყვეტას ემსახურება თარგმანში უცხო კოლორიტის შენარჩუნება.

ყველა ჭეშმარიტი მხატვრული ნაწარმოები აღბეჭდილია იმ ხალხის ეროვნული კოლორიტით, რომლის წარმომადგენელიცაა ესა თუ ის მწერალი, თუმცა შესაძლებელია სხვადასხვა იყოს ეროვნული კოლორიტის წარმოჩენის მკაფიოობა და ხარისხი. როცა საკითხი თეორიულ პლანში განიხილება, მაშინ, ცხადია, ორიენტაციას ვიღებთ მხატვრული ნაწარმოების უფრო გავრცელებულ ტიპზე და არა გამონაკლისებზე. აუცილებელია ჯერ გავიაზროთ, რა არის ეროვნული კოლორიტი, რის ხარჯზე იქმნება იგი, ხოლო კონკრეტული მასალის, ანუ დედნისა და თარგმანის ამ ნიშნით განხილვისას კიდევ უფრო დანაწევრდება და პირობითად გამოიყოფა ეროვნული კოლორიტის შემქმნელი ყველაზე ხელშესახები ელემენტები.

ეროვნული კოლორიტი შედის ნაწარმოების ფორმისა და შინაარსის ერთიანობაში, იგი თანაბრად მჟღავნდება როგორც ავტორ – მიხრობელთან, ასევე პერსონაჟების ენობრივ პორტრეტებში. მკითხველი მას აღიქვამს ნაწარმოებში აღწერილ უცხო ცხოვრებასა და უცხო ენასთან ერთად, უფრო ხელშესახებად კი „იგი მეტწილად, მაგრამ, ცხადია, არა ყოველთვის, თავს იჩენს ისეთ ხატებში, რომლებიც უფრო უშუალოდ ასახავენ ხალხის ცხოვრების მატერიალურ გარემოსა და სოციალურ პირობებს (კერძოდ, იგი ჩანს მოქმედი პირების ხასიათსა და მოქმედებაში), ან იდიომატიკის სისავსეში (ამ სიტყვის ფართო გაგებით)“ (Влахов ... 1980:50).

მატერიალური გარემოს ძირითადი ატრიბუტებია ე.წ. ნაციონალური რეალიები, რომლებიც რამდენიმე ჯგუფად შეიძლება დაიყოს. ესენია: გეოგრაფიული რეალიები, ეთნოგრაფიული რეალიები (საჭმელ – სასმელი, ტანსაცმელი, საცხოვრებელი, ავეჯი,

ჭურჭელი, ტრანსპორტი, მუსიკა, ცეკვები, მუსიკალური ინსტრუმენტები, მითოლოგიური პერსონაჟები, საზომი ერთეულები და ფულის ნიშნები); საზოგადოებრივ – პოლიტიკური რეალიები (ადმინისტრაციულ – ტერიტორიული ერთეულები, როგორცაა გუბერნია, დეპარტამენტი, საგრაფო, ვილაიეთი, კანტონი); ხელისუფლების ორგანოები და შენობები, სასწავლებლები, სამხედრო რეალიები და სხვა (Влахов ... 1980: 51–65).

თარგმანში უცხო ნაციონალური რეალიების არსებობა ყოველთვის ბადებს უცხო გარემოსთან შეხვედრის ასოციაციებს, იგი ხელს არ უშლის შინაარსის აღქმას, პირიქით, თვით ბუნდოვანი წარმოდგენაც კი ამა თუ იმ რეალიაზე აღვივებს ფანტაზიას და მკითხველი უცხო სამყაროში გადაჰყავს, ამიტომ თარგმანში ნაციონალური რეალიების ტრანსლიტერაციით გადმოტანა ეროვნული კოლორიტის შენარჩუნების ყველაზე სწორი გზაა, ხოლო ამის საპირისპიროდ, რომელიმე უცხო რეალიის თარგმანის ენაში არსებული ანალოგიით გადმოტანა წმინდა მშობლიურ ასოციაციებს იწვევს და უცხო სამყაროსთან შეხვედრის განცდა სუსტდება.

ეროვნული კოლორიტი ასევე მჟღავნდება: პერსონაჟების ხასიათებში, უცხო ყოფით დეტალებში, უცხო შეხედულებებში, სასაცილოსა და სატირალის, საჩოთიროსა და მოსაწონის ჩვენგან განსხვავებულ აღქმაში, უცხო წეს – ჩვეულებებში, კერძების აღწერაშიც კი.

გარდა ზემოთ ჩამოთვლილი ელემენტებისა, ეროვნული კოლორიტის შექმნაში დიდ როლს თამაშობს ინტონაცია, რომელიც შეიძლება სხვადასხვა იყოს ავტორ – მთხრობელის სტილურ პლასტა და პერსონაჟების პორტრეტებში, მაგრამ იგი მაინც ერთი საერთო ნიშნით – უცხო კოლორიტით იქნება აღბეჭდილი (ფანჯიკიძე 1988:69 – 70).

ახლა გადავიდეთ კონკრეტულად ნაციონალური რეალიების თარგმანებში გადატანის ზოგიერთი თავისებურების განხილვაზე კ. გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისურ და რუსულ თარგმანებში:

„მივიდა ხუცი, ვერცხლი ჩასთალა ლუდით სავსე ყანწში . . .“ (გვ. 261).

“Then came the high priest of the tribe and pared off some silver into a horn brimful with beer” (p. 291).

«Подошел хуци, настрогал серебра в рог, наполненный пивом . . . » (стр. 209).

ციტირებულ ამონარიდში ნაციონალური რეალიის აღმნიშვნელ სიტყვას „ყანწი“ ვ. ერისთავი და ფ. თვალთვაძე თარგმნიან და ვიღებთ “horn” (ინგლისურ თარგმანში), ხოლო «por» (რუსულ თარგმანში). ვფიქრობ, სასურველი იყო მოცემული ეთნოგრაფიული რეალიის აღმნიშვნელი სიტყვა ორივე თარგმანში ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენებით გადასულიყო განმარტების დართვით, მაშინ შენარჩუნებული იქნებოდა ეროვნული კოლორიტი. თუმცა რუსულში «por» გავრცელებული, ტრადიციად დამკვიდრებული ვარიანტია „ყანწის“ აღსანიშნავად.

ამავე ამონარიდში ყურადღებას იპყრობს სიტყვის, „ხუცი“ გადატანის მეთოდი თარგმანებში. ფ. თვალთვაძე იყენებს ტრანსლიტერაციის მეთოდს და ვღებულობთ ქართული ჟღერადობის შესატყვის ვარიანტს «хуци». ეს გადაწყვეტილება არასწორია, რადგან „ხუცი“ არ არის მხოლოდ ქართული რეალობა, ის გავრცელებულია მართლმადიდებლურ და ზოგადად ქრისტიანულ სამყაროში. სწორი იქნებოდა ამ სიტყვის თარგმნა, რასაც აკეთებს კიდევ ვ. ერისთავი.

ახლა განვიხილოთ შემდეგი:

„ . . . ესტატეს სავსე ხელადები მოჰქონდა ჭურიდან“ (გვ. 176).

“Estateh kept fetching jars filled to the brim with wine from the churi – a huge earthen jar sunk into the ground” (p. 202).

«Эстате то и дело вносил наполненные вином глиняные кувшины» (стр. 146).

ინგლისურ თარგმანში გამოყენებულია ტრანსლიტერაციის მეთოდი და ნაციონალური რეალიის გამომხატველი სიტყვა „ჭური“ ქართული სურნელისა და ჟღერადობის შენარჩუნებით არის გადატანილი თარგმანში (“churi”). სიტყვას იქვე აქვს განმარტება – “a huge earthen jar sunk into the ground”, „მიწაში ჩაფლული თიხის დიდი დოქი“.

რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, სიტყვა „ჭური“ გამოტოვებულია, ჩამატებულია “то и дело”.

ახლა ვნახოთ, თუ როგორ გადადის ნაციონალური რეალიის გამომხატველი სიტყვა „ხურჯინი“ თარგმანებში:

„ზის ფარსმანი იმავე აქლემზე, რომელზედაც ხურჯინით ზედ ჰკიდია ბაქარ ჩორჩანელისა და მისი სახლთუხუცესის თავები“ (გვ. 126).

“Parsman rode on the very camel in whose saddle bags lay the heads of his father Bakar and his major domo . . . ” (p. 144).

«Сидит Фарсман на том же верблюде, на котором в переметной сумке лежат головы – его отца Бакара Чорчанели и правителя замка» (стр. 103).

ვ. ერისთავი და ფ. თვალთვაძე თარგმნიან ნაციონალური რეალიის გამომხატველ სიტყვას „ხურჯინი“ და ვიღებთ: „saddle bag“ (ინგლისურში), ხოლო «переметной сумке» (რუსულში). მოცემულ ვარიანტებში დაკარგულია ეროვნული კოლორიტი. იგივეს აქვს ადგილი ნაციონალური რეალიის გამომხატველი სიტყვის „ტიკი“, შემთხვევაში:

„ . . . ტიკი გახსნა გაბოიმ . . . “ (გვ. 245).

“Gabo opened a skin of wine . . . ” (p. 274).

«Габо развязал бурдюк . . . » (стр. 197).

როგორც ვხედავთ, მთარგმნელები თარგმნიან სიტყვას „ტიკი“ და ვღებულობთ: „a skin of wine“ (ინგლისურში), ხოლო «бурдюк» (რუსულში). შინაარსობრივად ორივე თარგმანი დედნის ინვარიანტულია, მაგრამ არც ეროვნული ჟღერადობაა შენარჩუნებული და არც ეროვნული კოლორიტი.

არც სიტყვა „ფერხისა“, ერთგვარი ძველებური ჯგუფური ცეკვა სიმღერითურთ (ჩიქოვაძე 1986:444). გადადის თარგმანებში ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენებით:

„ფერხისას ცეკვა დაიწყეს უკვე“ (გვ. 256).

“Before long a round dance was started” (p. 286).

«Начались хороводные пляски» (стр. 205).

თარგმანის შედეგად მივიღეთ ვარიანტები: „a round dance“ (ინგლისურში), ხოლო «хороводные пляски» (რუსულში). ისევე, როგორც წინა ორ შემთხვევაში წარმოდგენილი თარგმანები ინვარიანტულია შინაარსის კუთხით, მაგრამ მოკლებულია ეროვნულ სურნელს. ვფიქრობ, უკეთესი იქნებოდა, რომ ნაციონალური რეალიის გამომხატველი სიტყვები: „ხურჯინი“, „ტიკი“, „ფერხისა“ ტრანსლიტერაციის მეთოდით გადასულიყო თარგმანებში, სათანადო განმარტებებით სქოლიოში.

რომანში „დიდოსტატის მარჯვენა“ ასევე უხვად გვხვდება ეროვნული სამზარეულოს ამსახველი სიტყვები. მაგ.:

„ნაადღგომევი იყო. სოფლებში ბატკნის ხორცისა და ხინკლის მეტი არა მოიძეოდა რა“ (გვ. 57).

“It was after Easter. In the villages no viands could be found except mutton and mutton dumplings” (p. 67).

«Недавно отпраздновали пасху. В деревнях в это время питались бараниной и хинкали» (стр. 46).

ეთნოგრაფიული რეალიის აღმნიშვნელი სიტყვა „ხინკალი“ რუსულ თარგმანში ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენებით გადადის და ვიღებთ «хинкали». შენარჩუნებულია ქართული ჟღერადობა. სიტყვა ახსნილია გვერდის ბოლოს. რაც შეეხება ინგლისურ თარგმანს, აქ მთარგმნელი სხვა გზას ირჩევს. ის თარგმნის სიტყვას და ვღებულობთ ვარიანტს “mutton dumplings”. წარმოდგენილ ვარიანტში, ბუნებრივია, ვერ ხერხდება ეროვნული კოლორიტის შენარჩუნება, ამიტომ, ვფიქრობ, ჯობდა ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენება.

იგივე შეიძლება ითქვას სიტყვის „ლავაში“ შემთხვევაში:

„ესა სთქვა გირშელმა, ლავაში დაახვია . . .“ (გვ. 176).

“ . . . said Girsheli as he rolled up a sizable piece of flat white bread . . . ” (p. 202).

« . . . сказал Гиршел и, свернув тонкий лаваш . . . » (стр. 146).

სიტყვა „ლავაში“ რუსულ თარგმანში ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენებით გადადის და ვიღებთ «лаваш», რომელიც სქოლიოშია განმარტებული. ვ. ერისთავი, ამჯერადაც, თარგმნის ეთნოგრაფიული რეალიის გამომხატველ სიტყვას და ვიღებთ ვარიანტს “flat white bread”, „ბრტყელი თეთრი პური“, რაც, ბუნებრივია, ვერ უზრუნველყოფს ეროვნული კოლორიტის შენარჩუნებას.

ახლა განვიხილოთ შემდეგი პასაჟი:

”შემომფიცე, შავლეგ, ჭიაბერის სისხლი ავიღოთ. შენ ჭიაბერის ძუძუმტე ხარ და ფიცვერცხლი გაქვს მასთან ნაჭამი.” (გვ. 70)

“Swear, Shavleg, that you will help me avenge Chiaberi. You are his foster – brother. You ate’oath – silver’when the two of you swore to be brothers” (p. 82).

«Клянись, Шавлег, мстить вместе со мною за кровь Чиабера. Ты молочный брат Чиабери и вкушал с ним пицверцхли» (стр. 57).

„ძუძუმტე“ ორივე თარგმანში თარგმნილია და მიღებულია შინაარსობრივად ინვარიანტული “foster – brother” (ინგლისურ თარგმანში), ხოლო «молочный брат» (რუსულ თარგმანში).

რაც შეეხება სიტყვას „ფიცვერცხლი“, ვ. ერისთავს ის სიტყვასიტყვით გადააქვს – “oath – silver” და იქვე განმარტავს მას წინადადებით “when the two of you swore to be

brothers”, „როცა თქვენ ორმა ერთმანეთს შეჰფიცეთ ძმობა“. უცხო მკითხველისათვის გაუგებარი კომპოზიტი “oath – silver”, რომელიც მთარგმნელმა სიტყვასიტყვით გადაიტანა თარგმანებში, ბრჭყალებშია მოცემული, რაც მიანიშნებს, რომ საქმე გვაქვს წმინდა ქართულ მოვლენასთან, კერძოდ, ქართულ ადათთან, რომელიც ფიცთან და ვერცხლთან არის დაკავშირებული. ვფიქრობ, ვ. ერისთავის მიერ შერჩეულმა მეთოდმა გმირის მეტყველებას ქართული კოლორიტი შეუნარჩუნა, მაგრამ თარგმანში ჩართულმა წინადადებამ ერთგვარად დაარღვია ორიგინალის ლოგიკური სტილი. რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, აქ ტრანსლიტერაციის მეთოდია გამოყენებული და წარმოდგენილია ვარიანტი «пицверцхли», რომელიც ახსნილია იმავე გვერდზე სქოლიოში.

ზოგჯერ სქოლიოში ახსნილი განმარტება ბევრს ვერაფერს ეუბნება უცხო მკითხველს. მაგ.:

„ . . . თალაგვა კოლონკელიძეს ძალით უთაყვანებია ფხოველნი და დიდონი . . . “ (გვ. 14).

“Talagva Kolonkelidze . . . had forced the mountain tribes of Pkhovi and Dido to worship his gods” (p. 20).

« . . . Талагва Колонкелидзе, вынудил к покорности пховцев, дидойцев . . . » (стр. 12).

მოცემული პასაჟის ინგლისურ თარგმანში ვ. ერისთავმა ეთნოგრაფიულ სახელებს „ფხოველნი და დიდონი“ დაუმატა – “mountain tribes”, „მთის ტომები“ და ამით განმარტა ვინაობა.

რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, აქ დედანში მოცემული ნაციონალური რეალიის გამომხატველი სახელები „ფხოველნი და დიდონი“ უცვლელად არის გადატანილი თარგმანში ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენებით («пховцев, дидойцев») და ახსნილია მე-12 გვერდზე სქოლიოში: «Пхови – древняя нагорная провинция Грузии, нынешнее Пшавети и Хевсурети». განმარტებაში მოცემული გეოგრაფიული რეალიები „ფშავი“, „ხევსურეთი“ ბევრს ვერაფერს ეუბნება უცხოელ მკითხველს, ამიტომ ვ. ერისთავის მიერ ტექსტშივე ჩართული მწირი განმარტება უფრო ნათლად ასახავს თუ რაზეა საუბარი. აქვე უნდა აღვნიშნო, რომ ასეთი ჩართული განმარტება შეიძლება კანონზომიერად ჩაითვალოს გამონაკლის შემთხვევაში, ამასთან ზომიერების შენარჩუნებით.

ამგვარად, თარგმანების დედანთან შედარების საფუძველზე გამოვლენილია ე.წ. არაეკვივალენტური ლექსიკის თარგმანში გადატანასთან დაკავშირებული პრობლემები. შეინიშნება ცთომილებები ტოპონიმების თარგმანებში გადატანის კუთხით, რაც გამოწვეულია, რიგ შემთხვევაში, ენების ფონეტიკურ სისტემებში არსებული განსხვავებებით, ზოგჯერ კი მთარგმნელების მიერ არასწორად შერჩეული მეთოდით. რიგ თარგმანში წარმოდგენილია დედანში მოცემული ტოპონიმის თანამედროვე დასახელება ან იმავე გეოგრაფიული ობიექტის სხვა დასახელება, რაც გაუმართლებელია, რადგან სირთულეებს ქმნის გაუთვინობიერებელი და უცხო მკითხველისათვის. პრობლემები შეინიშნება ასევე ანთროპონიმების გადატანის კუთხით. სასურველი იქნებოდა, ქართული გვარები და სახელები ისე გადასულიყო თარგმანებში, რომ შენარჩუნებულიყო ეროვნული კოლორიტი, რაც ყოველთვის ვერ ხერხდება ვ. გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში.

პრობლემები შეინიშნება ასევე ნაციონალური რეალიების გადატანისას თარგმანებში. ხშირად ვახტანგ ერისთავი და ფატმან თვალთვაძე არ იყენებენ ე.წ. ტრანსლიტერაციის მეთოდს, რაც ასეთ შემთხვევებში გამართლებულია, და თარგმნიან ასეთი ტიპის სიტყვებს, რის გამოც ვერ ხერხდება ეროვნული კოლორიტის შენარჩუნება. ხშირად, ინგლისურ თარგმანში ვ. ერისთავს ტრანსლიტერაციის მეთოდით უცვლელად გადააქვს სიტყვა და იქვე დაურთავს განმარტებას. ასეთ შემთხვევაში ეროვნული კოლორიტის შენარჩუნება მიღწეულია, მაგრამ ირღვევა ორიგინალის სტილი. გამოწვევის სახით, არის ისეთი შემთხვევები, როცა მითითებული მეთოდი გამართლებულია, რადგან სქოლიოში მოცემული განმარტება (ასეთი შემთხვევები რუსულ თარგმანში გვხვდება), ბევრს ვერაფერს ეუბნება მკითხველს.

თავი 4. კუპიურები და ინტერპოლაციები

კონსტანტინე გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ რუსულ თარგმანში ბევრი გამოტოვებული ადგილი ანუ კუპიურაა. გამოტოვებულ ადგილებს ვხვდებით ინგლისურ თარგმანშიც. რომანის თარგმანებში ასევე არის ჩამატებული ადგილები ანუ ინტერპოლაციები.

გარდა ამისა, დედანში მოცემული თავების ნომრები ზოგჯერ არ ემთხვევა თარგმანების თავებს. XLI თავის ჩათვლით დედნისა და ინგლისური და რუსული თარგმანების თავების ნომრები იდენტურია. ორიგინალის XLII თავი (გვ. 297) ინგლისურ თარგმანშიც XLII თავია (გვ. 329). რაც შეეხება რუსულ თარგმანს, აქ XLI თავშია გაერთიანებული და ახალი ნომერი არ აქვს მინიჭებული (გვ. 229). დედნის XLIII თავი (გვ. 301) ინგლისურ თარგმანშიც XLIII თავია (გვ. 332), რუსულ თარგმანში კი XLII თავია (გვ. 236). ორიგინალის XLIV თავის (გვ. 304) შესატყვისი ინგლისურ თარგმანში ასევე XLIV თავია (გვ. 335), ხოლო რუსულ თარგმანში XLIII თავი (გვ. 238); დედნის XLV თავის (გვ. 312) შესატყვისი ინგლისურ თარგმანში XLV თავია (გვ. 342), ხოლო რუსულ თარგმანში XLIV თავი (გვ. 243); ორიგინალის XLVI თავის (გვ. 317) შესატყვისი ინგლისურ თარგმანში XLVI თავია (გვ. 347), ხოლო რუსულ თარგმანში XLV თავი (გვ. 248); დედნის XLVII თავის (გვ. 323) შესატყვისი ინგლისურ თარგმანში არის XLVIII თავი (გვ. 361), ხოლო რუსულ თარგმანში XLVII თავი (გვ. 259); ორიგინალის XLVIII თავის (გვ. 327) შესატყვისი ინგლისურ თარგმანში არის XLIX თავი (გვ. 362), ხოლო რუსულ თარგმანში XLVIII თავი (გვ. 260); დედნის XLIX თავის (გვ. 340) შესატყვისი ინგლისურ თარგმანში არის L თავი (გვ. 373), ხოლო რუსულ თარგმანში XLIX თავი (გვ. 269); დედნის L თავის (გვ. 342) შესატყვისი ინგლისურ თარგმანში არის LI თავი (გვ. 375), ხოლო რუსულ თარგმანში L თავი (გვ. 270); ორიგინალის LI თავის (გვ. 345) შესატყვისი ინგლისურ თარგმანში არის LII თავი (გვ. 378), ხოლო რუსულ თარგმანში LI თავი (გვ. 272); დედნის LII თავის (გვ. 355) შესატყვისი ინგლისურ თარგმანში გაერთიანებულია წინა თავში (გვ. 388) და არ აქვს მინიჭებული ცალკე ნომერი, იმავეს აქვს ადგილი რუსულ თარგმანში, დედნის მითითებული თავის შესატყვისი (გვ. 280) გაერთიანებულია წინა თავში და არ აქვს მინიჭებული ნომერი; ორიგინალის LIII თავის (გვ. 356) შესატყვისი ასევე ორივე თარგმანში (ინგლისურში გვ. 389, რუსულში გვ. 281) არ არის

ცალკე თავად გამოყოფილი; დედნის LIV თავის (გვ. 359) შესატყვისი ინგლისურ თარგმანში არის LIII თავი (გვ. 391), ხოლო რუსულში LII თავი (გვ. 282); ორიგინალის LV თავის (გვ. 363) შესატყვისი ინგლისურ თარგმანში არის LIV თავი (გვ. 395), ხოლო რუსულ თარგმანში LIII თავი (გვ. 286); დედნის LVI თავის (გვ. 369) შესატყვისი ინგლისურ თარგმანში არის LV თავი (გვ. 400), ხოლო რუსულ თარგმანში LIV თავი (გვ. 289); ორიგინალის LVII თავის (გვ. 370) შესატყვისი არც ერთ თარგმანში (ინგლისური თარგმანი 402, რუსული თარგმანი გვ. 290) არ არის ცალკე თავად გამოყოფილი; დედნის LVIII თავის (გვ. 373) შესატყვისი ინგლისურ თარგმანში არის LVI თავი (გვ. 404), ხოლო რუსულ თარგმანში LV თავი (გვ. 292); ორიგინალის LIX თავის (გვ. 377) შესატყვისი ინგლისურ თარგმანში არის LVII თავი (გვ. 107), ხოლო რუსულ თარგმანში LVI თავი (გვ. 295); დედნის LX თავის (გვ. 379) შესატყვისი ინგლისურ თარგმანში არის LVIII თავი (გვ. 410), ხოლო რუსულ თარგმანში LVII თავი (გვ. 296); ორიგინალის LXI თავის (გვ. 383) შესატყვისი ინგლისურ თარგმანში არის LIX თავი (გვ. 412), ხოლო რუსულ თარგმანში LVIII თავი (გვ. 299); რუსულსა და ინგლისურ თარგმანებში არის ერთი ჩამატებული თავი. XLVII თავი (გვ. 351) ინგლისურ თარგმანში, ხოლო XLVI თავი (გვ. 251) რუსულ თარგმანში.

§ 1. კუპიურები

როგორც ზემოთ აღვნიშნე, რომანის ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში არის გამოტოვებული ადგილები. გამოტოვებული ადგილების ანუ კუპიურების სიმრავლე განსაკუთრებით თვალშისაცემია ნაწარმოების რუსულ თარგმანში. ასეთი ადგილები უფრო ნაკლებად შეინიშნება რომანის ინგლისურ თარგმანში. ამ კუთხით საინტერესოა ნაწარმოების პროლოგი, რომელსაც ეპიგრაფად წამმღვარებული აქვს ხალხური ლექსი სვეტიცხოვლის აღმშენებელზე:

„ხეკორძულას წყალი მისვამს,
მცხეთა ისე ამიგია,
დამიჭირეს მკლავი მომჭრეს,
რატომ კარგი აგიგია“ (გვ. 3).

წარმოდგენილ ხალხურ ლექსს დიდი მნიშვნელობა აქვს, რადგან ის არის ერთ – ერთი ლეგენდური საწყისი, რომელიც საფუძვლად დაედო რომანს. მასში მოკლე, მაგრამ

მრავლისმთქმელი ინფორმაციაა იმ ადამიანის ტრაგიკულ ბედზე, რომელმაც ააგო ხელოვნების დიდებული ქმნილება სვეტიცხოველი. დედანში მოცემული ხალხური ლექსი, რომელიც ეპიგრაფად აქვს წამმდვარებული ნაწარმოების პროლოგს, რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია. მისი გამოტოვება, რა თქმა უნდა, არ არის მიზანშეწონილი, რადგან ამ „დანაკარგის“ გამო მკითხველი მოკლებულია შესაძლებლობას, მიიღოს ის მნიშვნელოვანი ინფორმაცია, რაც მითითებულ ხალხურ ლექსშია მოცემული და შემდეგ გაშლილია რომანში. ეპიგრაფის გამოტოვების გამო არ ჩანს ის წყარო, საწყისი, რასაც ეფუძნება ნაწარმოები. რაც შეეხება რომანის ინგლისურ თარგმანს, ისევე როგორც ორიგინალში, პროლოგს წინ უძღვის ხალხური ლექსი სვეტიცხოვლის აღმშენებელზე:

“Khekordzula’s water nursed me
By my hand was Mtskheta built.
They cut off my arm for building
Much too well. That was my guilt” (p. 7).

დედანში წარმოდგენილი ხალხური ლექსის ინგლისური თარგმანი ადეკვატურად ასახავს იმ ერთ – ერთ ლეგენდურ საწყისს, რაც საფუძვლად დაედო რომანს.

იმის გამო, რომ ნაწარმოების პროლოგში მოცემული ერთი უმნიშვნელოვანესი პასაჟი არასრულად არის თარგმნილი რუსულად, ისევ იკარგება ინფორმაცია მეორე ლეგენდური საწყისის შესახებ, რაც ასევე საფუძვლად უდევს ნაწარმოებს:

„ადამიანის მარჯვენა გამოუხატავს კედელზე ოსტატს. გონიო უპყრია მას. იქვე წარწერაა ასეთი: „ხელი მონისა არსაკიძისაი, რათა შეუნდოთ“. შორიახლოს უცნაური ქანდაკია ორი კაცისა. ერთი უწვერული ჭაბუკია ქართულ ჩოხაში მორთული, ხოლო მეორეს, სახედაღრეჯილ მოხუცს, პირი დაუბჩენია ვაგლახად. სპარსული სამოსი აცვია და გულბოროტების იერი გადაჰკრავს სახეზე“ (გვ. 11).

«Неизвестный мастер высек на стене изображение правой руки человека, держащей наугольник. Подпись под ней гласила: «Рука раба Константинэ Арсакидзе, во отпущение грехов.» Около этой надписи была высечена фигура юноши, одетого в грузинскую чоху» (стр. 8).

როგორც ვხედავთ, რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია ძალიან მნიშვნელოვანი ინფორმაცია. კერძოდ, თარგმანის რუსულ ვარიანტში არაფერია ნათქვამი „სახე-

დაღრეჯილ მოხუცზე“, რომელსაც „სპარსული სამოსი“ აცვია და „გულბოროტების იერი გადაჰკრავს სახეზე“. სწორედ ამის გამო იკარგება კიდევ ერთი ლეგენდური საწყისი, რაც საფუძვლად უდევს რომანს: ურთიერთობა ოსტატსა (ფარსმან სპარსი) და შეგირდს (კონსტანტინე არსაკიძე) შორის.

ამგვარად, ფ. თვალთვამემ გამოტოვა ორივე ლეგენდური საწყისი რუსულ თარგმანში. პირველი – ხალხური ლექსი სვეტიცხოვლის აღმშენებელზე ეპილოგის დასაწყისშივე და მეორე – ურთიერთობა ოსტატსა და შეგირდს შორის. რა თქმა უნდა, გამოტოვებული ადგილები ხელს უშლის მკითხველს ნაწარმოების იდეურ – მხატვრულ აღქმაში.

რაც შეეხება ინგლისურ თარგმანს, აქ დედნის ზემოთ ციტირებული პასუხი სრულად აისახება:

”Some unknown artist had engraved on the wall a human hand holding a set square, and this inscription: ”The Hand of the slave Arsakidze, may his sins be forgiven.” Nearby two strange men are carved in relief. One of them is a beardless youth clad in a Georgian chokha, and the other – an old man in Persian garb, with a scowling, evil – looking face” (p. 15).

როგორც ვხედავთ, ინგლისურ თარგმანში, რუსული თარგმანისაგან განსხვავებით, დედანში მოცემული ინფორმაცია სრულად არის გადმოცემული, რაც აადვილებს ნაწარმოების შინაარსობრივ და იდეურ – მხატვრულ აღქმას. ამასთან, მეორე ლეგენდური საწყისი, რაც რომანის ერთ – ერთი საფუძველია, ისევე როგორც ეპიგრაფის სახით წარმოდგენილი ხალხური ლექსი, შენარჩუნებულია.

რუსულ თარგმანში პროლოგის პირველი აბზაციც არის გამოტოვებული:

„დასვენების დღეს, როცა ტფილისელები კომფორტაბლური ავტოებით მიემგზავრებიან ქალაქს გარედ, ჩვეულებისამებრ ჰიპოდრომზე მივდივარ ხოლმე. დოლის სეზონი მოთავებულია და ნასუქალ ულაყებს არას ავნებს საქართველოს სამხედრო გზაზე გაჯირითება. ჰიპოდრომზე კარგად იციან ჩემი გარდაუვალი ვნება ცხენოსნობისადმი“ (გვ. 3).

ციტირებული პასაჟი გარკვეული პრელუდიაა, რომელშიც ავტორი ქმნის ატმოსფეროს თხრობის გასაგრძელებლად. ამიტომ, ბუნებრივია, ალოგიკურია მისი გამოტოვება. ამ „დანაკარგის“ გამო მკითხველი მოკლებულია შესაძლებლობას შეემზადოს სიუჟეტის შემდეგი ლოგიკური გაშლისა და განვითარებისათვის.

მითითებული აზრები მნიშვნელოვანია იმ თვალსაზრისითაც, რომ ის არის ავტორისეული თხრობის ნიმუში, რომელიც რომანის ძირითადი კომპოზიციური ელემენტია და შესანიშნავად გამოხატავს ნაწარმოების მთავარ აზრს.

რუსული თარგმანისაგან განსხვავებით, ინგლისური თარგმანი, დედნის შესაბამისად რომანის ზემოთ ციტირებული პასაჟით იწყება:

”On rest days, when people flock out of Tbilisi by car, I am in the habit of going to the racecourse. When the racing season is over a stall – fattened stallion is none the worse for a brisk canter along the Georgian Military Road” (p. 7).

ციტირებული პასაჟის ინგლისური თარგმანი დედნის ადეკვატურია, ინვარიანტულია შინაარსის კუთხით და ავტორისეული თხრობის ნიმუშია, ისევე როგორც ორიგინალში.

გამოტოვებულ ადგილებს შორის საინტერესოა შემდეგი:

„მოხდა ისე, რომ ეს დარბაისელი დარდიმანდიც გაფიცხდა. ცხენი გულთმისანია, მხედრის განწყობილებას შეიცნობს ხოლმე წინასწარ. უწინაც ვმჯდარვარ დარდიმანდზე, იგი საქართველოს ჩემპიონია წმინდა სისხლიან ულაცთა შორის. მრავალი დიდი ქალაქის ჰიპოდრომზე უსახელებია მას ჩვენი ქვეყანა, ამიტომაც მოკრძალებულად ვექცევი. მატარებლით დავლილი აქვს საბჭოთა კავშირის დიდრონი ცენტრები. შეჩვეულია ლოკომოტივების ბლავილს, ავტობუსის ზუზუნსა და ტრაქტორების ბუბუნს. როგორც ზოგიერთს, კაცთაგანს, ცხოველსაც ასე სჩვევია, როცა შენ ქედმოდრეკილად ექცევი, მას ჰგონია, ჩემი ეშინია, თორემ რად მომეპყრობოდაო პატივისცემით“ (გვ. 4).

მოცემული პასაჟი რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია:

« ...которой природа – мать щедро наградила его” ...”Однажды мой спокойный конь Дардиманди внезапно ... » (стр. 3).

რუსული თარგმანის მე-3 გვერდზე გამოტოვებული პასაჟი ავტორისეული თხრობის ნიმუშია. მის გარეშე იკარგება თხრობის მთავარი ხაზი, რომელიც პროლოგის დასაწყისშივე იწყება. ამიტომ, მისი გამოტოვება არ არის მიზანშეწონილი.

რაც შეეხება ინგლისურ თარგმანს, აქ დედნის ზემოთ წარმოდგენილი პასაჟი გადატანილია:

”On this occasion the usually staid Dardimandi became restive. Horses are mind – readers. They sense the mood of their riders. I had ridden Dardimandi before. He held the title of champion of the swiftest Georgian stallions. He had spread the fame of our country to the racecourses of many big towns. Consequently, I held him in high esteem. He had travelled by rail throughout the Soviet Union. He had become accustomed to the hooting of locomotives, the whirring of motor – cars, the chug – chugging of tractors. But just as it sometimes is with a person so it is with a beast. If you treat it respectfully it thinks that you’re afraid of it. ”If not, why should he make up to me?” it wonders” (p. 8).

ინგლისური თარგმანი დედნის აზრობრივი ინვარიანტია და, ისევე როგორც ორიგინალში, ავტორისეული თხრობის ნიმუშს წარმოადგენს. მოცემული პასაჟი თხრობის ძირითადი ხაზის ლოგიკური გაგრძელებაა. ისევე როგორც დედანში, ”წმინდა სისხლიანი ულაყი” ინგლისურ თარგმანში ერთგვარ თავისუფლების სიმბოლოდ გვევლინება.

შეიძლება ითქვას, რომ რომანის პროლოგის რუსულ თარგმანში ფ. თვალთვაპე ტოვებს ყველა იმ აზრსაც, რომელსაც მწერალი მნიშვნელოვანი იდეური თუ მხატვრული ფუნქციით ტვირთავს. ასეთად შეიძლება ჩაითვალოს შემდეგი:

„უმატა ჭენებას ცხენმა, გრძნობდეს დარდიმანდი თითქოს, რომ მანქანების ქალაქში აღარაა უკვე ცხენის ადგილი, გარბოდეს იგი ტფილისიდან, სადაც მისი ნათესავი დდეს თუ ხვალ სასტიკად დამარცხდება და მიქროლავდეს ქედფიცხელი ულაყი, რათა დაღუპვას გადაარჩინოს თავისი ჯილაგი“ (გვ. 5).

ციტირებული პასაჟი რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია:

«Казалось, тысячи огненных глаз преследуют нас по пятам» ... «За чертой города ... » (стр. 4).

ორიგინალის მოცემულ პასაჟში გრძელდება ის იდეურ – სიმბოლური დატვირთვის ხაზი, რომელიც დედნის მე-4 გვერდზე მითითებულ პასაჟში არის წარმოდგენილი. ამჯერად, დარდიმანდი წარსულსა და მომავალს შორის დამაკავშირებელი სიმბოლოა. ზემოთ ციტირებული პასაჟის გამოტოვება, რა თქმა უნდა, არ არის მიზანშეწონილი, რადგან ირღვევა თხრობის ლოგიკური ჯაჭვი და ხდება იდეურ – სიმბოლური ხაზის წყვეტა. იქმნება ისეთი შთაბეჭდილება, თითქოს მთარგმნელისთვის მხოლოდ მოვლენათა მდინარეებს აქვს მნიშვნელობა და არა მხატვრული მხარის შენარჩუნებას

თარგმანში. ფ. თვალთვაძე არ აქცევს ყურადღებას ავტორის წერის სტილს, არ ითვალისწინებს მის მსოფლმხედველობას, თხრობის მანერას, მეთოდს.

დედნის ზემოთ ციტირებული პასაჟი ინგლისურ თარგმანში არასრულად გადადის:

”Faster and faster went the stallion as if he felt that in this City of Engines there was no place for a horse and that it would be better to get away from it as swiftly as possible” (p. 9).

როგორც ვხედავთ, ინგლისურ თარგმანში გამოტოვებულია:

„სადაც მისი ნათესავი დღეს თუ ხვალ სასტიკად დამარცხდება და მიქროლავდეს ქედფიცხელი ულაყი, რათა დაღუპვას გადაარჩინოს თავისი ჯილაგი.“

სწორედ მითითებულ ნაწილში ჩანს წარსულსა და მომავალს შორის კავშირი, რასაც სიმბოლურად „ქედფიცხელი ულაყი“ გამოხატავს. ინგლისურ თარგმანში არ არის წყვეტა თხრობის ლოგიკურ ჯაჭვში, მაგრამ სასურველი იყო მოცემული პასაჟი სრულად ყოფილიყო წარმოდგენილი, რათა სრულად ასახულიყო დედანში გატარებული სიმბოლური დატვირთვის ხაზი.

პერსონაჟის სახის ძერწვის თვალსაზრისით საინტერესოა შემდეგი პასაჟი:

„ასეთი კაცები ჩვენი მუზეუმებისა და ძეგლების გარშემო დაფუსფუსებენ ხშირად, ისინი ძველი კულტურის ნასუფრალით იკვებებიან“ (გვ. 7).

რუსულ თარგმანში დედნის ეს მონაკვეთი გამოტოვებულია:

«Он собирал тогда древние ирмосы, образцы фольклора, заклинания, сказки, всякие старинные рукописи.» ... «Евфимия я помнил светлым блондином... » (стр. 5).

რაც შეეხება ინგლისურ თარგმანს, აქ მითითებული პასაჟი წარმოდგენილია:

”People of his kind can often be seen pottering about our museums and historical monuments. They feed, as it were, on the crumbs from the table of ancient culture” (p. 11).

ორიგინალის ამ მონაკვეთის ინგლისური თარგმანი დედნის ინვარიანტულია შინაარსის კუთხით და დედნის შესატყვისი პასაჟის მსგავსად პერსონაჟის სახის ხატვას უწყობს ხელს.

შემდეგი პასაჟიც ზემოთ ციტირებული ნაწყვეტის შინაარსობრივი გაგრძელებაა:

„ექვთიმე ჩემის დაკვირვებით ერთი მათგანია, რომელნიც ყველგან საჭირონი არიან, მაგრამ როცა ადგილზე მივლენ, მუდამ ზედმეტნი აღმოჩნდებიან ხოლმე. ისინი მუდამ ახალსა და ახალს მიზანს ეძიებენ ცხოვრებაში, მაგრამ ვერსად პოულობენ თავის თავს, რადგან მათზე ახდება ხოლმე ყოველთვის: „მრავალნი არიან რჩეულნი და მხოლოდ

ერთმან მოიხვეჭოს ნიჭი.“ ზოგიერთი ადამიანი თავისი უმნიშვნელობითა ხდება შესამჩნევი, ამიტომაც იგი მუდამ თვალში მხვდებოდა ხოლმე“ (გვ. 7– 8).

ციტირებული პასაჟი რუსულ თარგმანში მხოლოდ ერთი წინადადების სახით არის წარმოდგენილი:

«Евфимий – один из тех людей какие ищут все новых и новых целей в жизни, но ни в чем себя не находят» (стр. 5).

ამ შემთხვევაშიც, რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია ფასეული ინფორმაცია, რაც პერსონაჟის დასახასიათებლად აუცილებელია. წარმოდგენილ რუსულ თარგმანში არ ჩანს რომანის მოქმედი გმირის ძერწვის ავტორისეული ხერხები, წერის სტილი.

რაც შეეხება ვ. ერისთავს, ის ითვალისწინებს მწერლის წერის მეთოდსა და სტილს და სრულად გადააქვს ზემოთ ციტირებული პასაჟი ინგლისურ თარგმანში:

”Euphemus, as I have remarked, is one of those who are needed everywhere, and yet turn out to be superfluous. They are in constant quest of new aims of life but are unable to find their own self because it is they who invariably prove the truth of the saying: ”There be many chosen but only who receiveth the gift. There are some when one notices on account of their very insignificance and for that reason Euphemus would catch my eye time and again” (p. 12).

მოცემული ნაწყვეტი, ისევე როგორც ორიგინალში, ავტორისეული თხრობის ნიმუშია, რომელშიც დედნის ადეკვატურად არის დახასიათებული პერსონაჟი. მითითებული პასაჟის ინგლისური თარგმანი საინტერესოა მასში წარმოდგენილი იდიომების თვალსაზრისითაც. ციტირებულ მონაკვეთში ვ. ერისთავი იყენებს ორ იდიომს: ”to catch sb’s eye”, „ყურადღების მიპყრობა“, ”on account of”, „რადაცის გამო“, რომლებიც მოცემულ სიტუაციაში სწორად არის შერჩეული და ორგანულია. მოცემული პასაჟის ინგლისური და რუსული თარგმანები (რუსული თარგმანი შეკვეცილია და როგორც უკვე აღვნიშნე, მხოლოდ ერთი წინადადებით არის წარმოდგენილი). საინტერესოა ონომასტიკური ლექსიკის თარგმანებში გადატანის კუთხითაც. საკუთარი სახელი „ექვთიმე“ ინგლისურ თარგმანში გადატანილია, როგორც “Euphemus”, ხოლო რუსულ თარგმანში როგორც “Евфимий”. ქართული ჟღერადობის შენარჩუნების მიზნით. სწორი იქნებოდა ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენება, მაშინ მივიღებდით “Ekvtime” (ინგლისურ თარგმანში), ხოლო “Еквтиме” (რუსულ თარგმანში).

გამოტოვებულ ადგილებს ანუ კუპიურებს შორის საინტერესოა შემდეგი:

„უმთავრესი მაინც ის იყო, მარტოობას ვეღარ უძლებდა მარტოობაში გაზრდილი კაცი. ბნელში დაბადებულ ბუს მართვე ბნელს უჩიოდა ხილნარში. მადლობა უფალს, დასასრულს რომ მიეხალა მისი საყვარელი ქმნილება უკვე, თორემ რომელ გულს ეყოფა ძალა, მიჯნურობასა და ხელოვნებას ემსახუროს ორსავეს თანაბრად? ასე ყოფილა ჟამის დასაბამიდან, ერთი ბომონი ვერ დაიტევს ვერასოდეს ორ კერპს“ (გვ. 291).

მოცემულ პასაჟში, რომელიც ავტორისეული თხრობის ნიმუშია, კარგად არის დახატული რომანის მთავარი გმირის კონსტანტინე არსაკიძის შინაგანი განცდები, რაც უკავშირდება დილემას – ხელოვნება თუ სიყვარული, რომელიც ნაწარმოების განმავლობაში ხშირად ხდება ახალგაზრდა ხელოვანის შინაგანი ღელვის მიზეზი. სამწუხაროა, რომ მითითებული პასაჟი რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია:

«Словно светила изменили пути своих колесниц.» ... «Арсакидзе не находил себе места» (стр. 230).

ზემოთ ციტირებული პასაჟი ინგლისურ თარგმანში სრულად აისახება:

”And yet the most significant thing was that he who had grown up in solitude was unable to bear it any longer. The owlet, born in the darkness, was complaining of it in the orchard. Thank heaven, his beloved creation was nearing completion. Otherwise what heart could be strong enough to serve equally well both love and art? So had it always been from the beginning of time: one shrine cannot house two idols” (p. 323).

მოცემული პასაჟის ინგლისური თარგმანი დედნის შესატყვისი მონაკვეთის შინაარსობრივი ინვარიანტია, ემოციური თვალსაზრისით თანხვედრაშია ორიგინალთან, კარგად აღწერს პერსონაჟის შინაგან ვნებათაღელვას და ისევე, როგორც დედანში, ავტორისეული თხრობის ნიმუშია.

რუსულ თარგმანში ასევე გამოტოვებულია შემდეგი პასაჟი:

„მე ბედი მაქვს ასეთი, ჩემი სიყვარული განწირულს ეკუთვნოდა მუდამ...“ (გვ. 298 – 299).

«Арсакидзе шел без шапки, по щекам текли капли.» ... «Остановился. Он потерял дорогу» (стр. 235).

”Such is my destiny. My love has always been lavished on that which was doomed...” (p. 330).

მითითებული პასაჟი სრულად არის წარმოდგენილი ქართულსა და ინგლისურ ენებზე ნაშრომის II თავის § 2–ში, ამიტომ საჭიროდ არ მიმაჩნია მისი სრული სახით წარმოდგენა. მხოლოდ დავამატებ, რომ ინგლისური თარგმანი დედნის ადეკვატურია, შინაარსის კუთხით ინვარიანტულია, ემოციურად სწორად ასახავს ორიგინალს. მითითებული პასაჟი ე.წ. „შინაგანი“ მონოლოგის ნიმუშია, როგორც დედანში, ასევე ინგლისურ თარგმანში. რუსულ თარგმანში წარმოდგენილი პასაჟი გამოტოვებულია.

გამოტოვებულ ადგილთაგან საინტერესოა შემდეგი:

„გიორგის იდუმალ ჰქირდავდა კათალიკოსი ცხრატბის ცოტა – ერისთავებისათვის თავის მოკვეთის გამოც. სტუმარი ღვთისააო, სჯეროდა მელქისედეკს, ისევე როგორც ქართველ ხალხს ოდესღაც, – რად გასწირაო სტუმარი ქრისტიანმა მეფემ, ბაგრატ კურაპალატი ასეთ რამეს არ იკადრებდაო“ (გვ. 34).

რუსულ თარგმანში მოცემული პასაჟი გამოტოვებულია:

« ... и объединил столько грузинских земель.» ... «Много месяцев не прекращалась тайная борьба... » (стр. 28).

რაც შეეხება ინგლისურ თარგმანს, აქ დედნის ზემოთ ციტირებული პასაჟი წარმოდგენილია:

”In his mind the Catholicos reproached the King for having executed the petty eristavis. He believed, as the Georgian people had done erstwhile, that any guest was sent by God. Who then had the Christian King put his guests to death? Bagrat would disdained to act in such a way” (p. 43).

ინგლისური თარგმანი დედნის მოცემული პასაჟის აზრობრივი ინვარიანტია. მასში, ისევე როგორც ორიგინალის შესატყვის მონაკვეთში, აღწერილია კათალიკოსის გულისწყრომა მეფე გიორგის საქციელის გამო. მოცემული პასაჟის გამოტოვება გაუმართლებელია, რადგან მასში მოცემული ინფორმაცია წინაპირობაა შემდეგი აზრის აღქმისათვის, რომელიც უკვე ორივე თარგმანში გამოტოვებულია. სანამ აღნიშნულ პასაჟზე გადავიდოდე, მინდა ჩემი მოსაზრება გამოვხატო ინგლისური თარგმანის შემდეგი მონაკვეთის შესახებ, რომელიც ინგლისური თარგმანის 43–ე გვერდზე ციტირებული პასაჟის შემადგენელია: ”as the Georgian people had done erstwhile”. სიტყვა ”erstwhile” ზედსართავი სახელია. ამიტომ, ვფიქრობ, არასწორად არის მთარგმნელის

მიერ გამოყენებული. ჩემი აზრით, სწორი იქნებოდა: "as the erstwhile Georgian people had done."

ახლა მივუბრუნდეთ იმ ეპიზოდს, რომელიც ზემოთ განხილული პასაჟის აზრობრივი გაგრძელებაა:

„ცხადია, მელქისედეკს ვერ წარმოედგინა, თუ ჟამთააღმწერელი ასეთ რასმე დასწერდა: „ბაგრატ კურაპალატმან იწვია კლარჯნი ხელმწიფენი სუმბატ და გურგენ, ძენი ბაგრატ არტანუჯელისანი, თვისნი მამის დისწულნი, დარბაზად მის წინაშე ციხესა შინა ფანასკერტისასა, დარბაზობის ნაცვლად შეიპყრა იგინი და აღიხვნა ქვეყნანი და ციხენიმაღნი, ხოლო იგინი პატიმარს ჰყო ციხესა შინა თმოგვისასა (ამ ციხეში სული დალიეს სტუმრებმა ბოლოს). მელქისედეკ კათალიკოსს კარგი მეხსიერება ჰქონდა, მაგრამ რასაც მიცვალებულს მიუტევებენ ხოლმე, მას ცოცხალს არ აპატიებენ თანამედროვენი არასდროს“ (გვ. 34–35).

როგორც უკვე აღვნიშნე, მოცემული პასაჟი ორივე თარგმანში, როგორც ინგლისურში, ასევე რუსულში, გამოტოვებულია:

"Bagrat would have disdained to act in such a way." ... "He Kept that precedent in mind and ..." (p. 43).

« ... и объединил столько грузинских земель» ... «Много месяцев не прекращалась тайная борьба ... » (стр. 28).

წარმოდგენილი ნაწყვეტი წინა პასაჟის აზრობრივი გაგრძელებაა და მასში მოცემულია ძალიან მნიშვნელოვანი ინფორმაცია. წინა პასაჟში ნათქვამია, რომ კათალიკოსი არ უწონებდა მეფე გიორგის „სტუმრის გაწირვას“ და დასძენდა, რომ ასეთ რამეს ბაგრატ კურაპალატი არ იკადრებდა. თარგმანებში გამოტოვებულ ნაწყვეტში კი მოცემულია ისეთი ინფორმაცია, რომელიც ერთგვარად ეწინააღმდეგება წინა პასაჟში მოცემულ ინფორმაციას. კერძოდ, ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში გამოტოვებულ პასაჟში ჟამთააღმწერელის მიერ დაწერილი ისტორიაა მოთხრობილი იმის შესახებ, თუ როგორ იწვია ბაგრატ კურაპალატმა „კლარჯნი ხელმწიფენი სუმბატ და გურგენ“ და როგორ „შეიპყრა იგინი, პატიმარ ჰყო ციხესა შინა თმოგვისასა“, სადაც სტუმრებმა „სული დალიეს.“ განსაკუთრებით საინტერესო და ფასეულია შემდეგი მონაკვეთი: „მელქისედეკ კათალიკოსს კარგი მეხსიერება ჰქონდა, მაგრამ რასაც მიცვალებულს მიუტევებენ ხოლმე, მას ცოცხალს არ აპატიებენ თანამედროვენი არასდროს.“ მოცემულ

სიტყვებში კარგად არის გაცხადებული კათალიკოსის დამოკიდებულება არა მხოლოდ მეფის კონკრეტული გადაწყვეტილების შესახებ, არამედ ჩამოყალიბებულია ზოგადი ტენდენცია, რომ თანამედროვენი ცოცხალს იმას არ აპატიებენ, რასაც მიცვალებულს მიუტევებენ.

ციტირებული მონაკვეთის გამოტოვება არ არის გამართლებული, რადგან ის მნიშვნელოვან ინფორმაციას შეიცავს. მასში გაცხადებულია ადამიანების განწყობა – დამოკიდებულება მათი თანამედროვეების ქცევისა და ცხოვრების წესის მიმართ.

დედანში მოცემულ პასაჟს აზრობრივი გაგრძელება აქვს:

„ეს ამბავი ახსოვდა მელქისედეკს, სწორედ ამადაც დაფაცურდა იგი, როცა სადარბაზოდ მოსული მამამზე ერისთავი საპატიო ტყვეობაში მოხვდა უეცრად“ (გვ. 35).

ციტირებული პასაჟი რუსულ თარგმანში გამოტოვებულია (ზემოთ უკვე მივუთითეთ, თუ დედნის რომელ მონაკვეთამდე გრძელდება გამოტოვებული ადგილი რუსულ თარგმანში).

რუსული თარგმანისაგან განსხვავებით, ინგლისურ თარგმანში მითითებული პასაჟი წარმოდგენილია:

”He Kept that precedent in mind and therefore exerted all his influence when Eristavi Mamamzeh, who had come to attend an audience, found himself in honourable captivity” (p. 43).

მართალია, მოცემული მონაკვეთი ინგლისურ თარგმანში წარმოდგენილია, მაგრამ შეინიშნება წყვეტა თხრობის ლოგიკურ ჯაჭვში, რადგან წინა პასაჟი, რომელიც უკვე განვიხილე, გამოტოვებულია. როცა ვ. ერისთავი მითითებულ პასაჟს იწყებს, ის წერს: ”He Kept that precedent in mind...”, „მას ეს ამბავი ახსოვდა.“ გაუგებარია, რომელი ამბის შესახებ წერს მთარგმნელი იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ წინა პასაჟი თარგმანში გამოტოვებულია. უნდა აღინიშნოს, რომ ციტირებული გამოტოვებული ადგილები ავტორისეული მეტყველების ნიმუშებია.

გამოტოვებული ადგილების თვალსაზრისით საინტერესოა გიორგი პირველის სიკვდილის სცენა, რომელიც თარგმანებში ძალიან შეკვეცილია. მაგალითად, თარგმანებში გამოტოვებულია დედნის შემდეგი პასაჟი:

„ჩვენი უბედურება ამჟამადაც ეგაა: ჩვენში მოღალატენი სჭარბობდნენ ერთგულებს ... როცა ხალხს ამდენი მოღალატე შინა ჰყავს, მაკედონელიც ვერ გაამარჯვებინებს მას“ (გვ. 381).

” ... I was conceited and given to drinking” ... ”Had the noblemen not deserted me in the battle of Basiani, I’d have taken Emperor Basil prisoner” (p. 411).

«Был спесивым и любил выпивать, но своему народу никогда я не изменял, Вамех.» ... «Если бы мои азнауры не изменили мне у Басиани я бы взял в плен кесаря Василия» (стр. 298).

ინგლისურ თარგმანში, რუსული თარგმანისაგან განსხვავებით, ასევე გამოტოვებულია ფრაზა: „მაგრამ ჩემი ხალხისთვის არასოდეს მიღალატია, პიპა“ („... and given to drinking” და გამოტოვებულია დედნის აღნიშნული ფრაზა), რაც გაუმართლებელია, რადგან კარგად ახასიათებს პერსონაჟს.

ორივე თარგმანში, როგორც ინგლისურში, ასევე რუსულში, გამოტოვებულია შემდეგი პასაჟი:

„თუ მთელმა ერმა გამარჯვება არ მოინდომა, მაკედონელიც ვერ უშველის, პიპა, რადგან ჯერ არსად გაუმარჯვნიათ მშობარებსა და მსტოვრებს“ (გვ. 381).

” ... I’d have taken Emperor Basil prisoner.” ... ”I gave my childhood and my youth to Georgia ...” (p. 411).

« ... я бы взял в плен кесаря Василия ... » «Грузии я отдал свои отрочество и юность» (стр. 298).

ციტირებული პასაჟების გამოტოვება გაუმართლებელია, რადგან მათში აღწერილია გიორგი პირველის თვალთ დანახული თავისი თანამედროვე საქართველო, გადმოცემულია მეფის გულისტკივილი შულლთან და ღალატთან დაკავშირებით, რაც პრობლემებს უქმნიდა ქვეყანას.

შემდეგ გამოტოვებულ პასაჟში ასევე გრძელდება მეფის აღსარება:

„დამანელა აზნაურებისა და სარდლების კინკლაობამ, პიპა. ჩვენში ყოველ ნაბიჭვარს აზნაურობა სწყურია, ყოველ ნაცარქექიას – სარდლობა ... ჩვენი უბედურება ეგაა: სხვის ფანდურზე ბუქნაობა გვიყვარს ... სიმთვრალეში კარგი ვაჟკაცები ვართ და კარგი რიტორები ... ოდითგანვე ასე მოგვდგამს ქართველებს, მუდამ ჩვენს სიმცირეს

მივსტიროდით, რადგან მტერი აურაცხელი გვყავდა მუდამ, მაგრამ დიდკაცი თუ გამოგვერია, მას ისე დავკორტნით, როგორც დაკოდელ ძერას ყვავები“ (გვ. 381–382).

” ... I was considered to be a Kartalinian spy, I who was a Bagration, a Laz.” ... ”Giorgi closed his eyes and was silent for a while” (p. 411–412).

« ... а абхазы – лазутчиком карталинцев, – меня, Багратиона, лаза! »... «Георги закрыл глаза и немного помолчал» (стр. 298).

როგორც ვხედავთ, გამოტოვებული პასაჟის გამო თარგმანებში არ გადადის ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ როგორ ახასიათებს მეფე გიორგი მის თანამედროვე აზნაურებსა და ხალხს, საკუთარ თავს და თუ როგორ აღიარებს ის საკუთარ შეცდომებს.

ინგლისურ თარგმანში ასევე გამოტოვებულია ორიგინალის საკმაოდ დიდი მონაკვეთი:

„ახლა ადექი, პიპა, მღვდელთაგანი მომგვარე ვინმე ... როცა ქუთაისში ასაფლავებდნენ მის ცხედარს, საშინელი წვიმა იყო და ქარი ჰქროდა ... როცა მოტირალეები, დიდებულები და მოსეირნენი წავიდ – წამოვიდნენ, მოხუცმა მესაფლავემ ეს უთხრა ახალგაზრდას: „არც სიკვდილში ჰქონია გიორგი მეფეს ბედი“ “ (გვ. 382–383).

”His face twitched painfully and became still more death – like.” ... ”Then he exerted all his strength ...” (p. 412).

მოცემული პასაჟის გამოტოვება არ არის გამართლებული, რადგან მასში აღწერილია რომანის ერთ – ერთი მთავარი მოქმედი გმირის სიცოცხლის უკანასკნელი წუთები. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ბოლო ფრაზა, რომელსაც მოხუცი მესაფლავე წარმოთქვამს, რადგან მის ამ სიტყვებში გამოსჭვივის ადამიანის ცხოვრების მთელი ტრაგიზმი.

ინგლისური თარგმანისაგან განსხვავებით, რუსულ თარგმანში დედნის ზემოთ მითითებული პასაჟი სრულად არის წარმოდგენილი:

« – Теперь, Вамех, ступай и приведи мне кого – нибудь из священнослужителей ... В Кутаиси во время его похорон был страшный ветер и дождь. Когда разошлись плакальщики, велможи и праздные зрители, старый могильщик сказал молодому: – И в смерти оказался несчастливым царь Георгий» (стр. 299).

რუსული თარგმანი ორიგინალის აზრობრივი ინვარიანტია და ადეკვატურად ასახავს დედნის შესატყვის პასაჟს. მნიშვნელოვანია, რომ რუსულ თარგმანში ფრაზა:

„არც სიკვდილში ჰქონია გიორგი მეფეს ბედი“, ადეკვატურად გადადის თარგმანში: « – И в смерти оказался несчастливым царь Георгий! » და დედნის შესატყვისად გამოხატავს პერსონაჟის ტრაგიზმს. „პიპა“ რუსულ თარგმანში გადადის, როგორც „ვამეხი“.

უნდა აღვნიშნო, რომ მეფე გიორგის აღსარება, რომელიც თარგმანებში შეკვეცილია, მონოლოგის ნიმუშს წარმოადგენს.

უკვე განხილული კუპიურების გარდა, თარგმანებში გამოტოვებულია ეპიგრაფები. ინგლისური თარგმანი: გვ. 218 (XXVIII თავი), გვ. 231 (XXIX თავი), გვ. 237 (XXX თავი), გვ. 253 (XXXIII თავი); რუსული თარგმანი: გვ. 167 (XXIX თავი), გვ. 171 (XXX თავი), ხოლო გვ. 183 (XXXIII თავი) ეპიგრაფი არასრულად არის წარმოდგენილი.

§ 2. ინტერპოლაციები

კონსტანტინე გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში, გარდა გამოტოვებული ადგილებისა, გვხვდება ჩამატებული ადგილები, ანუ ინტერპოლაციები. ხშირ შემთხვევაში ასეთი ჩამატებული ადგილები, ინგლისურ თარგმანში, ემთხვევა რუსულ თარგმანში წარმოდგენილ ინტერპოლაციებს. მაგ.:

„ფხოვში თან გაჰყვეს და მუამბოხეთა გვერდით იბრძოლონ ორივემ?“ (გვ. 299).

დედანში მოცემული ამ ფრაზის შემდეგ ორივე თარგმანში არის წარმოდგენილი ჩამატებული ადგილი, რომელიც გრძელდება შემდეგ პასაჟამდე; „მოაგონდა ის საშინელი ღამე კვეტარის ციხეში...“ (გვ. 299).

“Must he follow her to Pkhovi and fight side by side with her in the ranks of the rebels?” (p. 330–331).

ინგლისურ თარგმანში ციტირებულ მონაკვეთს მოჰყვება ჩამატებული ადგილი:

“He would not try to dissuade her from her purpose, for he knew that she would not understand him... And then where were the rebels going to find forces?” (p. 331).

წარმოდგენილი ინტერპოლაცია გრძელდება შემდეგ პასაჟამდე:

“The terrible night in Kvetari Castle came back to his mind...”(p. 331).

«Сопровождать ее в Пхови и вступить вместе с ней в ряды мятежников?» (стр. 235).

ციტირებული პასაჟის შემდეგ რუსულ თარგმანში წარმოდგენილია ჩამატებული ადგილი:

«Он не стал ее отговаривать, потому что знал – она не поймет его ... и где же у мятежников силы?» (стр. 235).

მოცემული ინტერპოლაცია გრძელდება შემდეგ პასაჟამდე:

«Он вспомнил ужасную ночь в Кветарском замке» (стр. 235).

ინგლისურ თარგმანში ჩამატებული მონაკვეთი ემთხვევა რუსულ თარგმანში ჩამატებულ ადგილს. მითითებულ ნაწყვეტში ზედმეტი პათეტიკაა შემოტანილი და აღწერილია კონსტანტინე არსაკიძის ფიქრები, განცდები ამბოხებასა და საქართველოს ბედთან დაკავშირებით:

“... he was afraid that as a result of the Uprising Georgia would be rent asunder” (p. 331).

«... но боялся, что в результате восстания Грузию разорвут на части» (стр. 235).

მოცემულ ჩამატებულ პასაჟში, ორივე თარგმანში, ასევე გამოხატულია პერსონაჟის განცდები საქართველოს მომავალთან დაკავშირებით:

“Possibly the next King would be better than Giorgi, he thought. But he might be back to the old heathen ways, which would be the country’s undoing” (p. 331).

«Может быть, новый царь будет вести себя лучше Георгия ... Но он может вернуться и к языческим обычаям, а это погубит страну» (стр. 235).

ინგლისური და რუსული თარგმანების ზემოთ წარმოდგენილ ინტერპოლაციებში გამოხატულია არსაკიძის შიში, რომ მომავალი მეფე შეიძლება წარმართობას დაუბრუნდეს, რაც ქვეყნისთვის დამლუპველი იქნება. ვფიქრობ, ჩამატებული პასაჟი ზედმეტად პათეტიკურია, გაზვიადებულია, აზარალებს რომანის თარგმანების მხატვრულ მხარეს, ამიტომ გაუმართლებელია.

ჩამატებული ადგილი, ასევე გვხვდება ინგლისური თარგმანის LIX თავში და რუსული თარგმანის LVIII თავში, რომლებიც დედნის LXI თავის შესატყვისია.

ინტერპოლაცია მოცემულია ინგლისური თარგმანის LIX თავის დასაწყისშივე, ეპიგრაფის შემდეგ:

“Day by day Arsakidze’s health went from bad to worse. The sick man asked Nonai to call Bodokia... as she closed the door after him she heard him sobbing in the dark” (p.412–413).

ჩამატებული ადგილი გრძელდება შემდეგ პასაჟამდე:

“Night had pitched her tent of black felt in Rati’s garden...” (p. 413).

(„ღამეს ნაბდის კარავი დაედგა ხილნარში...“ (გვ. 383) LXI თავი.)

ინგლისურ თარგმანში ჩამატებული ადგილი ემთხვევა რუსულ თარგმანის LVIII თავში წარმოდგენილ ინტერპოლაციას: (რუსული თარგმანის LVIII თავი დედნის LXI თავის და ინგლისური თარგმანის LIX თავის შესატყვისია).

«Здоровье Арсакидзе изо дня в день ухудшалось. Больной попросил Нону позвать Бодокиа ... Когда она закрывала за ним дверь, слышала, как рыдал он в темноте» (стр. 299–300).

რუსული თარგმანის LVIII თავი, ეპიგრაფის შემდეგ, ზემოთ ციტირებული ჩამატებული პასაჟით იწყება და გრძელდება შემდეგ მონაკვეთამდე:

«Ночь раскинула в саду шалаши из бурки ... » (стр. 300).

(„ღამეს ნაბდის კარავი დაედგა ხილნარში...“ (გვ. 383). LXI თავი).

ჩამატებული პასაჟი, სხვა ინტერპოლაციების მსგავსად გადაჭარბებული პათეტიკით გამოირჩევა, აცდენილია ავტორის წერის მანერას, სტილს. მასში აღწერილია არსაკიძესა და ბოდოკიას შორის საუბარი. ახალგაზრდა არქიტექტორი სთხოვს ბოდოკიას, რომ ათი ოქრო მის დედას წაუღოს ფხოვში, ჩამოიყვანოს მასთან, რადგან კარგად არ გრძნობს თავს და მისი ნახვა სურს. ის სთხოვს ბოდოკიას, ხუთი ოქრო გადასცეს ნონაის, ხოლო ათი ოქრო – თავის შვილებს:

“Take ten gold pieces and give them to my mother in Pkhovi. Bring her here, tell her that I am unwell and would like to see her... Give five pieces to poor Nonai... Ten pieces to your children – may they grow up and prosper...” (p. 413).

« ... Десять золотых отнеси моей матери, в Пхови. Привези ее сюда, скажи, что я немного хвораю и хочу ее видеть ... Пять золотых отдай бедной Ноне ... Десять золотых отнеси твоим детям – пусть они растут и здравствуют» (стр. 300).

მთარგმნელების მიერ ჩამატებულ პასაჟში გაზვიადებულად არის აღწერილი ახალგაზრდა არქიტექტორის სიკეთე და დიდსულოვნება, რაც, ვფიქრობ, ბევრს ვერაფერს მატებს მის პერსონაჟს. პირიქით, ავტორის წერის მანერისგან აცდენილი სტილი, რაც ჩამატებულ პასაჟში თვალშისაცემია, სრულიად უადგილოდ მეჩვენება.

იგივე სულისკვეთება იგრძნობა თარგმანებში ჩამატებულ თავში (ინგლისური თარგმანი XLVII გვ. 351–360, რუსული თარგმანი XLVI გვ. 251–259).

ამ თავში მოთხრობილია, თუ როგორ მოჰკრა გიორგი მეფემ არსაკიძის გაცვეთილ ჩოხას თვალი, რაღაც უჩურჩულა მმართველს, რომელმაც მეფის დავალებით ახალგაზრდა არქიტექტორს მონეტებით სავსე ქისა გადასცა. შემდეგ მოთხრობილია იმის შესახებ, თუ როგორ მოძებნის არსაკიძე კირითხურო ბოდოკიას, რომელსაც ცოლი გარდაეცვალა და ათ ოქროს დაუტოვებს მოხუც, ბრმა ქალბატონს მისთვის გადასაცემად, ისე რომ თავის ვინაობას არ გაამჟღავნებს. ორი დღის შემდეგ ბოდოკია მოუყვება არსაკიძეს ღვთისგან გამოგზავნილი კაცის სიკეთეს. ამ ამბის გამგონე არსაკიძე გაკვირვებას გამოხატავს, რათა ბოდოკიას ეჭვები გაფანტოს.

ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში ჩამატებული თავი სრულიად ზედმეტია, რადგან თხრობა გაჭიანურებულია და პერსონაჟის ერთი დადებითი თვისების, სიკეთის, ჩვენებას ემსახურება. ამ მოქმედი, გმირის დახასიათებას ავტორი ისე ახერხებს ორიგინალში, რომ მკითხველისათვის ნათელია მისი დადებითი პიროვნული თვისებები, პროფესიონალიზმი, საქმისადმი თავდადება, ამიტომ ზედმეტი პათეტიკა მხოლოდ აზარალებს თარგმნებს და არც პერსონაჟზე გვიქმნის უკეთეს წარმოდგენას.

თ. ერისთავი მითითებულ ჩამატებულ თავს შემდეგნაირად აფასებს:

„XLVII თავის დამატება, რომელიც ხსენებულ ქართულ გამოცემაში (გულისხმობს რომანის 1953 წლის გამოცემას, რომლიდანაც შესრულდა ინგლისური თარგმანი) არ არის, მხოლოდ უნდა დავუმაძღვოთ მთარგმნელს, რომ სხვა გამოცემიდან შეუტანია იგი, რადგან ეს მეტად საინტერესო და ბევრის მოქმელი მონაკვეთია ნაწარმოებისა“ (ერისთავი 1960: „ცისკარი“ ჟურნალი „ცისკარი“ №7).

თ. ერისთავი ზემოთ ციტირებულ პასაჟში აფასებს ვ. ერისთავის მიერ შესრულებულ კ. გამსახურდიას რომანის ინგლისურ თარგმანს. ის წერს, რომ მთარგმნელმა მითითებული XLVII თავი სხვა გამოცემიდან შეიტანა, მაგრამ არ აკონკრეტებს, თუ რომელი გამოცემიდან. ის ასევე აღნიშნავს, რომ 1956 წელს გამოიცა ფ. თვალთვადის მიერ შესრულებული რომანის რუსული თარგმანი, რომლის მიხედვითაც რედაქცია გაუკეთებიათ ინგლისური თარგმანისათვის, მაგრამ არ აღნიშნავს იმ გარემოებას, რომ ინგლისურ თარგმანში ჩამატებული თავი ემთხვევა რუსულ თარგმანში ჩამატებულ თავს.

ლოგიკური იყო მოძებნა კ. გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ის გამოცემები, რომლებმაც დღის სინათლე იხილეს 1959 წლამდე, რათა აღმოეჩინა რომანის ის გამოცემა, სადაც წარმოდგენილი იქნებოდა მითითებული თავი.

ჩატარებულმა კვლევამ მიჩვენა, რომ თარგმანებში ჩამატებული თავი არ არის წარმოდგენილი ჟურნალ მნათობის მე-5 ნომერში, რომელიც 1939 წლის მაისში გამოვიდა (კ. გამსახურდიას რომანი „დიდოსტატის მარჯვენა“ სწორედ ჟურნალ „მნათობში“ ისტამბუბოდა თავების მიხედვით). მითითებული თავის არსებობის შემთხვევაში ის სწორედ ჟურნალ მნათობის 1939 წლის მე-5 ნომერში უნდა ყოფილიყო წარმოდგენილი.

აღნიშნული თავი ასევე არ არის წარმოდგენილი შემდეგ პუბლიკაციებში:

1. კონსტანტინე გამსახურდია, „დიდოსტატის მარჯვენა“ „რაინდული რომანი“. სახელგამი, ტფლისი, 1943. რედაქტორი ი. თავაძე.
2. კონსტანტინე გამსახურდია, „დიდოსტატის მარჯვენა“. მეორე გამოცემა. საბჭოთა მწერალი. თბილისი, 1947. რედაქტორი ალ. ჯიშიაშვილი.
3. კონსტანტინე გამსახურდია, „თხზულებათა კრებული“, ტომი მეორე. საქართველოს სსრ სახელმწიფო გამომცემლობა, თბილისი, 1948. რედაქტორი დ. ბენაშვილი.
4. კონსტანტინე გამსახურდია, „დიდოსტატის მარჯვენა“. გამომცემლობა საბჭოთა მწერალი, თბილისი, 1953. რედაქტორი ს. ჭილაია (სწორედ რომანის ამ გამოცემიდან შესრულდა ინგლისური თარგმანი).
5. კონსტანტინე გამსახურდია, „დიდოსტატის მარჯვენა“. გამომცემლობა საბჭოთა მწერალი, თბილისი, 1958. რედაქტორი ს. ჭილაია.

რადგან ინგლისურ თარგმანში წარმოდგენილი ჩამატებული თავი ემთხვევა რუსულ თარგმანში წარმოდგენილ თავს, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ აღნიშნული თავი 1956 წელს გამოცემული ფ. თვალთვადის მიერ შესრულებული რუსული თარგმანის გავლენით გადავიდა ინგლისურ თარგმანში, მით უფრო, რომ სავარაუდოდ ვ. ერისთავის მიერ შესრულებული რომანის ინგლისურ თარგმანს, რედაქტირება რუსული თარგმანის მიხედვით გაუკეთდა.

რომანის თარგმანებში ჩამატებულ ადგილთაგან საინტერესოა გიორგი პირველის სიკვდილის წინა ეპიზოდში მოცემული ინტერპოლაცია, რომელიც ასევე გადაჭარბებული პათეტიკით გამოირჩევა:

„უცნაურად დაემანჯა სახე, ისევ გადაედო მკვდრისფერი...“ (გვ. 382).

დედნის ციტირებული მონაკვეთის შემდეგ ორივე თარგმანში არის ჩამატებული ადგილი და ამჯერადაც ინგლისურ თარგმანში წარმოდგენილი ინტერპოლაცია ემთხვევა რუსულ თარგმანში წარმოდგენილ ჩამატებულ ადგილს:

“His face twitched painfully and became still more death – like” (p. 412).

შემდეგ ინგლისურ თარგმანში არის ჩამატებული ადგილი:

“Then he exerted all his strength, roused himself and continued:

When you go back home, Pipa, kiss Zviad for me, and say on my behalf that he was right after all in what he told me about the Armenians and the Greeks...” (p. 412).

«Лицо у него мучительно перекопилось и еще больше подернулось смертельной бледностью» (стр. 298).

მოცემული პასაჟის შემდეგ რუსულ თარგმანში არის ჩამატებული ადგილი:

«Потом он снова набрался сил, пришел в себя и продолжал: – Когда вернешься домой, Вамех, поцелуй Звиада – спасалара и скажи от меня, что он все же был прав в том, что говорил мне о греках» (стр. 298).

ჩამატებულ პასაჟში, როგორც ინგლისურ, ასევე რუსულ თარგმანებში, აღწერილია სიკვდილის წინ მეფის თხოვნა პიპას (ვამეხის) მიმართ, რომ მისულიყო ზვიადთან, ეკოცნა მისთვის და ეთქვა, რომ სწორი იყო რასაც, ბერძნების შესახებ ეუბნებოდა. მეფის სიკვდილის წინა ეპიზოდი ჩამატებული ადგილის გამო გაზვიადებულია. შინაარსობრივად ინგლისურ თარგმანში ჩამატებული ადგილი, როგორც უკვე აღვნიშნე, რუსულ თარგმანს ემთხვევა. მაგრამ მაინც არის მცირე განსხვავება. რუსულ თარგმანში მხოლოდ ბერძნებზეა საუბარი, ინგლისურ თარგმანში კი სომხებზე და ბერძნებზე (“Armenians and Greeks”).

მეფე იმავე ჩამატებულ პასაჟში თხოვს პიპას, რომელიც რუსულ თარგმანში ვამეხად არის მოხსენიებული, რომ დაეხმაროს ახალგაზრდა მეფისწულს ერისთავებთან ბრძოლაში, მიწების გაერთიანებაში და ა.შ.

“... tell Zviad to stand by my son in his struggle against the licentious governors, in his endeavours to unite the Georgian territories... As for people...” (p. 412).

«Скажи Звиаду, чтоб он помогал юному царевичу в борьбе с разнужданными эриставами, в собирании грузинских земель ... А народ ... » (стр. 298).

ამჯერადაც, ჩამატებულ პასაჟში ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში ზედმეტი პათეტიკა იგრძნობა, რაც მხოლოდ აზარალებს თარგმანების მხატვრულ მხარეს.

გაუგებარია რა საჭირო იყო პასაჟების ჩამატება მეფე გიორგის სიკვდილისწინა ეპიზოდში, როცა ძალიან მნიშვნელოვანი ადგილებია გამოტოვებული იმავე ეპიზოდში.

არის ისეთი შემთხვევები, როცა ჩამატებული ადგილი არის მხოლოდ რუსულ თარგმანში და არ არის ინგლისურ თარგმანში. ასეთია შემდეგი:

«... он верил нерушимо, что царь повелевает лишь землей, тогда как Христос – повелитель земли, неба и преисподней» (стр. 79).

შემდეგ რუსულ თარგმანში არის ჩართული ადგილი:

«Мелхиседек считал необходимым объединить все грузинские племена под знаком креста ... » (стр. 79).

„მოსაყდრეს ურყევად სჯეროდა, რომ „მეფე ქვეყანასა ზედა ხელმწიფეა, ხოლო ქრისტე – ზეცისა, ქვეყანისა და ქვესკნელისა“ (გვ. 97).

რუსულ თარგმანში აქ არის ჩამატებული ადგილი, რომელიც დედნის შემდეგ პასაჟამდე გრძელდება:

„ქართული ლაშქრის მიერ ოლთისის ეკლესიის შემთხვევით გადაწვას ...“ (გვ.97).

ინგლისურ თარგმანში, ამჯერად, განსხვავებით რუსული თარგმანებისაგან, არ არის ჩამატებული ადგილი:

“... the Vicar of Christ was firmly convinced that the King is the ruler of this world, whereas Christ is the ruler of heaven, the earth and the nether world” (p. 113).

ინგლისური თარგმანი დედნის შესატყვისად გრძელდება:

“Every year he would remind the King of the burning of the church of Oltisi by the Georgian army” (p. 113).

რუსულ თარგმანში ჩამატებულ ნაწყვეტში აღწერილია იმჟამინდელი ქრისტიანულ სამყაროში არსებული ვითარება და ამ ფონზე საქართველოში არსებული მდგომარეობა, რაც თბრობას ზედმეტად აჭიანურებს, განსხვავებით რომანის დედანში მოცემული გადახვევებისა, რომლებიც ყოველთვის ორგანულია და არ არის მოსაბეზრებელი მკითხველისათვის.

ამგვარად, კონსტანტინე გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისურსა და უფრო მეტად რუსულ თარგმანებში ბევრი გამოტოვებული ადგილი,

ანუ კუპიურაა. კუპიურების სიმრავლე განსაკუთრებით თვალშისაცემია რომანის რუსული თარგმანის პროლოგში, რომელშიც გამოტოვებულია ის მნიშვნელოვანი ადგილები, რომლებსაც ავტორი დედანში იდეურსა თუ მხატვრულ დატვირთვის ანიჭებს, რაც ხელს უშლის ნაწარმოების სათანადოდ აღქმას და აზარალებს მის მხატვრულ მხარეს.

რომანის თარგმანებში, როგორც ინგლისურში, ასევე რუსულში, შეინიშნება ჩამატებული ადგილები, ანუ ინტერპოლაციები. თარგმანებში ჩამატებული ადგილები ზედმეტად პათეტიკურია, გაზვიადებულია, აცდენილია ავტორის წერის მანერას, ამდენად გაუმართლებელია. ორივე თარგმანში ჩამატებულია ერთი თავი (ინგლისურ თარგმანში თავი XLVII, ხოლო რუსულ თარგმანში თავი XLVI). ინგლისურ თარგმანში ჩამატებული ადგილები, ისევე როგორც ზოგიერთი გამოტოვებული მონაკვეთი, ემთხვევა რუსული თარგმანის შესატყვის პასაჟებს, რადგან რომანის ინგლისური თარგმანის რედაქტირება რუსული თარგმანის მიხედვით შესრულდა.

დასკვნა

კონსტანტინე გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისური და რუსული თარგმანების განხილვამ ლინგვისტური თეორიების მიხედვით და თარგმანების ორიგინალთან შედარებამ გვიჩვენა, რომ ნაწარმოების ინგლისური და რუსული თარგმანების ზოგიერთ პასაჟში არის გარკვეული პრობლემები საწყისი შეტყობინების ფუნქციური შინაარსის შენარჩუნების კუთხით. ორივე თარგმანი შესრულებულია ორიგინალიდან, მაგრამ ზოგიერთი შეცვლილი ადგილი ინგლისურ თარგმანში ემთხვევა რუსული თარგმანის შესატყვის პასაჟს, რადგან რომანის ინგლისური თარგმანის რედაქტირება რუსული თარგმანის მიხედვით შესრულდა. გამოვლენილია პრობლემები „წყარო“ ენის კოდების „მიმღები“ ენის კოდებით ჩანაცვლების, სუბსტიტუციის კუთხით, რომლებიც მითითებული და გაანალიზებულია. შეინიშნება პრობლემები კონკრეტულ სიტუაციაში კონტექსტის გათვალისწინებით სწორი ლექსიკური ერთეულის შერჩევისა და სიტყვის პოლისემიური ბუნების პირობებში სწორი ლექსიკური ინვარიანტის მოძებნასთან დაკავშირებით. აღწერილია ე.წ. არასასურველი „დანაკარგები“, რომლებიც აზარალებენ თარგმანების მხატვრულ მხარეს და ცვლიან საწყისი შეტყობინების შინაარსს. ახსნილია მითითებული „დანაკარგების“ არაკანონზომიერება. ასევე გამოვლენილია ხარვეზები სოციალურ – კულტურული ასპექტების თვალსაზრისით, რომლებიც დეტალურად გაანალიზებულია. წარმოდგენილია ჩემ მიერ შესრულებული იმ პასაჟების ინგლისური და რუსული თარგმანები, რომლებიც არასწორად მივიჩნიე მათში არსებული პრობლემების გამო. მოცემულია ჩემ მიერ შესრულებული თარგმანების ანალიზიც.

თარგმანების შედარებამ ორიგინალთან გვიჩვენა, რომ კონსტანტინე გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში არის კარგად შესრულებული თარგმანების ნიმუშები, რომლებიც ინგლისურ თარგმანში უფრო მეტად არის წარმოდგენილი, ვიდრე რუსულში. თარგმანების ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ვ. ერისთავი ოსტატურად იყენებს ინგლისური ენის რესურსებს: იდიომებს, გამოთქმებს, ფრაზულ ზმნებს დედანში მოცემული ქართული მოხდენილი ფრაზების შესატყვისად. კარგად შესრულებული თარგმანების ზოგიერთი ნიმუში ნაჩვენებია ფ. თვალთვამის მიერ შესრულებული რუსული თარგმანის მაგალითზეც. რომანში ჩართული ლექსების

განხილვამ ცხადყო, რომ ისინი კარგად შესრულებული თარგმანის ნიმუშებია, თუმცა „ლაზის სიმღერის“ რუსული თარგმანი პჭკარედულია და არა პოეტური.

კ. გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისური და რუსული თარგმანების სტილისტურმა ანალიზმა გვიჩვენა, რომ რომანის კომპოზიცია ძირითადად თარგმანებშიც დედნის შესაბამისად გადადის. თარგმანებში, ისევე როგორც ორიგინალში, წარმოდგენილია ე.წ. გადახვევები, შეგონებები, ბუნების, პერსონაჟების, ვითარების აღწერა, ისტორიული სახის გადახვევები და სხვა. ისევე როგორც დედანში, ასეთი ტიპის გადახვევები არ არღვევს თხრობის დინამიკას, უწყვეტობას. თუმცა, ზოგიერთი პასაჟი თარგმანებში შეკვეცილია, ან გამოტოვებულია. ყველა ის ცვლილება, რომელიც ამ თვალსაზრისით შეიმჩნევა მითითებული და გაანალიზებულია. თარგმანების დედანთან შედარების საფუძველზე დადგინდა, რომ რომანის ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში, ძირითადად, უზრუნველყოფილია ორიგინალის მთავარი თემისა და თემატური მოტივების ასახვა და გაშლა – განვითარება, მაგრამ იმავდროულად გამოვლენილია მთელი რიგი ცვლილებები და ნაკლოვანებები. მინიშნებულია თარგმანებში შეკვეცილი თუ გამოტოვებული ადგილები, რომლებიც ხელს უშლიან მთავარი პერსონაჟების სახეების გახსნას და ამდენად, ძირითადი თუ დამხმარე თემების სრულფასოვან წარმოჩენას.

რომანის სიუჟეტის ყველა კომპონენტი: პროლოგი, ექსპოზიცია, კვანძის შეკვრა, ამბის განვითარება, კულმინაცია, კვანძის გახსნა და ეპილოგი ასახულია თარგმანებშიც, თუმცა რუსული თარგმანის პროლოგში ბევრი ისეთი გამოტოვებული ადგილია, რომელსაც მწერალი დედანში მნიშვნელოვან იდეურსა თუ მხატვრულ დატვირთვას ანიჭებს. ინგლისური თარგმანი უფრო ზუსტად მისდევს ორიგინალს.

ჩატარებულმა კვლევამ გვაჩვენა, რომ თხრობის სისტემის ფორმები თარგმანებშიც იგივე რჩება, რაც დედანშია. თარგმანებშიც, ისევე როგორც ორიგინალში, დიდი როლი ენიჭება ავტორისეულ თხრობას, რომელიც ხშირად პერსონაჟების დახასიათების საშუალებაა. გამოყენებულია აგრეთვე მეტყველების ისეთი ფორმები, როგორცაა დიალოგი და მონოლოგი. ვხვდებით რეკლიკებსაც. განხილულია ავტორისეული თხრობით ბუნების ხატვის ხერხები და ნაჩვენებია, რომ რიგ შემთხვევაში ვერ ხერხდება ორიგინალში მოცემული არაორდინალური ფერების თარგმანებში ზუსტად გადატანა.

ავტორისა და პერსონაჟების მეტყველების თავისებურებებისა და მათი თარგმანებში გადატანის საშუალებების ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ხშირ შემთხვევაში, თარგმანები დედნის შესატყვისი პასაჟების აზრობრივი ინვარიანტებია, მაგრამ, ზოგჯერ, მაინც ვერ ხერხდება მათში ორიგინალის განსაკუთრებული ეროვნული კოლორიტის სრულფასოვანი ასახვა, ავტორისა და პერსონაჟების მეტყველების მრავალფეროვნების სრულფასოვანი გადატანა.

ხარვეზები შეინიშნება ორიგინალში წარმოდგენილი სამხედრო სფეროსთან დაკავშირებული არქაული ლექსიკური ერთეულების, ასევე ფეოდალური სამეფოს მოხელეთა იერარქიის აღმნიშვნელი სიტყვების თარგმანებში გადატანის კუთხით. არქაული ლექსიკური ერთეულები დედანში გარკვეული კოლორიტის შექმნას ემსახურება, რაც ვერ ხერხდება თარგმანებში. გარდა ამისა, ავტორი ორიგინალში, ერთმანეთის გვერდით იყენებს როგორც თანამედროვე ლიტერატურულ ქართულში გავრცელებულ ლექსიკურ ერთეულებს, ასევე მათ სინონიმებს, შემოტანილს არქაული და დიალექტური ლექსიკიდან, რაც ფრაზას ექსპრესიულობას მატებს. ანალოგიური ეფექტის მიღება თარგმანებში ვერ ხერხდება. ფეოდალური სამეფოს მოხელეთა იერარქიის აღმნიშვნელი სიტყვები რუსულ თარგმანში უმეტესად უცვლელად გადადის და ახსნილია გვერდის ბოლოს სქოლიოში, ხოლო ინგლისურ თარგმანში უცვლელად გადატანილ სიტყვას იქვე აქვს განმარტება იმავე ლექსიკური ერთეულის სინონიმის საშუალებით. ინგლისურ თარგმანში ვ. ერისთავი ხშირად იყენებს ე.წ. სიტყვათმონაცვლეობის მეთოდს. ის ხან თარგმნის ზოგიერთ ლექსიკურ ერთეულს, ხან კი უცვლელად გადააქვს ტრანსლიტერაციის მეთოდის გამოყენებით. ნაწარმოებში ეს ორი ვარიანტი ანაცვლებს ერთმანეთს.

რომანის ორიგინალში წარმოდგენილი უცხო ენებიდან ნასესხები სიტყვები, თარგმანებში, ზოგიერთი გამონაკლისის გარდა, სრულად არის გადატანილი.

ენებს შორის არსებული მრავალი განსხვავების გამო რომანში წარმომადგენილი კომპოზიტები, კერძოდ, ნაირფუძიანი კომპოზიტები და რედუპლიკაციით მიღებული კომპოზიტები, თარგმანებში სათანადოდ ვერ აისახება. რაც შეეხება ორიგინალურ კომპოზიტებს, ორივე თარგმანში, როგორც ინგლისურში, ასევე რუსულში, შეძლებისდაგვარად მიახლოებულად აისახება.

ნაწარმოების თარგმანების შედარებამ ორიგინალთან გვიჩვენა, რომ ენის გამომსახველობითი საშუალებები, ტროპები (ეპითეტი, მეტაფორა, შედარება, განპიროვნება,

რონია, ჰიპერბოლა, მეტონიმია, პერიფრაზი, სიმბოლო, ალეგორია) თარგმანებში ხან აისახება, ხან კი ვერ აისახება ენებს შორის არსებული განსხვავების გამო. მთლიანობაში, თარგმანებში მოცემული ტროპებისაგან მიღებული შთაბეჭდილება ვერ უტოლდება დედანში მოცემული ტროპებისაგან მიღებულ შთაბეჭდილებას.

კ. გამსახურდია რომანში ანდაზებს ძირითადად გადამუშავებული სახით გვაწვდის. ასევე წარმოდგენილია ავტორის მიერ შექმნილი ანდაზებიც. მთარგმნელები არ ეძებენ რომანში მოცემული ანდაზების ანალოგებს, არამედ მათ მხატვრულ თარგმანს ამჯობინებენ. ინგლისურ თარგმანში შეინიშნება წინადადების ზრდის ტენდენცია, რაც ენებს შორის არსებული განსხვავებებით შეიძლება აიხსნას. ასეთი ტენდენცია რუსულ თარგმანში არ შეინიშნება.

რომანში წარმოდგენილი აფორიზმები, ძირითადად, ადეკვატურად არის თარგმნილი, მაგრამ ისინი ისეთი ექსპრესიულობით არ გამოირჩევიან, როგორც დედანში მოცემული აფორიზმები.

რაც შეეხება რომანის ორიგინალში წარმოდგენილ გამოთქმებს, მათი თარგმანებში გადატანისას, რიგ შემთხვევაში, შეინიშნება უზუსტობები. ვ. ერისთავი გამოთქმების თარგმნისას ხშირად იყენებს ინგლისურ ენაში დამკვიდრებულ ანალოგიური სემანტიკური დატვირთვის მქონე იდიომებს, რაც სწორი მიდგომაა. ფ. თვალთვაძე კი ხან ქართული გამოთქმის რუსულ ენაში დაკვიდრებულ შესატყვისს იყენებს, ხან დედნის შინაარსობრივ ინვარიანტს გვთავაზობს.

საკვლევი ტექსტების დედანთან შედარების საფუძველზე გამოვლენილია ე.წ. არაეკვივალენტური ლექსიკის თარგმანებში გადატანასთან დაკავშირებული პრობლემები. შეინიშნება ცდომილებები ტოპონიმების თარგმანებში გადატანის კუთხით, რაც გამოწვეულია, რიგ შემთხვევაში, ენების ფონეტიკურ სისტემებში არსებული განსხვავებებით, ხან კი მთარგმნელების მიერ არასწორად შერჩეული მეთოდით. რიგ თარგმანში წარმოდგენილია დედანში მოცემული ტოპონიმის თანამედროვე დასახელება ხან იმავე გეოგრაფიული ობიექტის სხვა დასახელება, რაც გაუმართლებელია, რადგან სირთულეებს ქმნის გაუთვინობიერებელი და უცხო მკითხველისათვის. პრობლემები შეინიშნება ასევე ანთროპონიმების გადატანის კუთხით. სასურველი იქნებოდა, რომ ქართული გვარები და სახელები ისე გადასულიყო თარგმანებში, რომ შენარჩუნებულიყო ერო-

ვნული კოლორიტი, რაც ყოველთვის ვერ ხერხდება კ. გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისურსა და რუსულ თარგმანებში.

ხარვეზები შეინიშნება ასევე ნაციონალური რეალიების გადატანისას თარგმანებში. ხშირად ვახტანგ ერისთავი და ფატმან თვალთვაძე არ იყენებენ ე.წ. ტრანსლიტერაციის მეთოდს, რაც ასეთ შემთხვევებში გამართლებულია და თარგმნიან ასეთი ტიპის სიტყვებს, რის გამოც ვერ ხერხდება ეროვნული კოლორიტის შენარჩუნება. ხშირად, ინგლისურ თარგმანში ვ. ერისთავს ტრანსლიტერაციის მეთოდით უცვლელად გადააქვს სიტყვა და იქვე დაურთავს განმარტებას. ასეთ შემთხვევაში ეროვნული კოლორიტის შენარჩუნება მიღწეულია, მაგრამ ირღვევა ორიგინალის სტილი. არის ისეთი შემთხვევები, გამონაკლისის სახით, როცა მითითებული მეთოდი გამართლებულია, რადგან სქოლიოში მოცემული განმარტება (ასეთი შემთხვევები რუსულ თარგმანში გვხვდება), ბევრს ვერაფერს ეუბნება მკითხველს.

კ. გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისურსა და უფრო მეტად რუსულ თარგმანებში ბევრი გამოტოვებული ადგილი, ანუ კუპიურაა. კუპიურების სიმრავლე განსაკუთრებით თვალშისაცემია რომანის რუსული თარგმანის პროლოგში, რომელშიც გამოტოვებულია ის მნიშვნელოვანი ადგილები, რომლებსაც ავტორი დედანში იდეურსა თუ მხატვრულ დატვირთვას ანიჭებს, რაც ხელს უშლის ნაწარმოების სათანადოდ აღქმას და აზარალებს მის მხატვრულ მხარეს.

რომანის თარგმანებში, როგორც ინგლისურში, ასევე რუსულში, შეინიშნება ჩამატებული ადგილები ანუ ინტერპოლაციები. თარგმანებში ჩამატებული ადგილები ზედმეტად პათეტიკურია, გაზვიადებულია, აცდენილია ავტორის წერის მანერას, ამდენად, გაუმართლებელია. ორივე თარგმანში ჩამატებულია ერთი თავი (ინგლისურ თარგმანში თავი XLVII, ხოლო რუსულ თარგმანში თავი XLVI). ინგლისურ თარგმანში ზოგიერთი კუპიურა და ინტერპოლაცია, ემთხვევა რუსული თარგმანის, შესატყვის პასაჟებს, რადგან რომანის ინგლისური თარგმანის რედაქტირება რუსული თარგმანის მიხედვით შესრულდა.

უნდა აღინიშნოს, რომ სადისერტაციო ნაშრომის კვლევის ფარგლებში მიღებული დასკვნები მნიშვნელოვანია, რადგან თარგმანის შეფასების თანამედროვე და ტრადიციულ კრიტერიუმებს ეყრდნობა. კონსტანტინე გამსახურდიას რომან „დიდოსტატის მარჯვენის“ ინგლისური და რუსული თარგმანების მრავალმხრივი და დეტალური

ანალიზის საფუძველზე წარმოდგენილი შედეგები სიახლეს წარმოადგენს და გარკვეული თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს.

გამოყენებული წყაროებისა და ლიტერატურის სია

1. არისტოტელე 1944: არისტოტელე, პოეტიკა, თბილისი, 1944.
2. გამსახურდია 1972: გამსახურდია ვ., დიდოსტატის მარჯვენა, თბილისი, 1972.
3. გამსახურდია 1943: გამსახურდია ვ., დიდოსტატის მარჯვენა, თბილისი, 1943.
4. გამსახურდია 1947: გამსახურდია ვ., დიდოსტატის მარჯვენა, თბილისი, 1947.
5. გამსახურდია 1948: გამსახურდია ვ., დიდოსტატის მარჯვენა, თბილისი, 1948.
6. გამსახურდია 1953: გამსახურდია ვ., დიდოსტატის მარჯვენა, თბილისი, 1953.
7. გამსახურდია 1958: გამსახურდია ვ., დიდოსტატის მარჯვენა, თბილისი, 1958.
8. გამსახურდია 1974: გამსახურდია ვ., თხზულებათა ანტომეული, ტ. II, თბილისი, 1953.
9. გამსახურდია 1976: გამსახურდია ვ., თხზულებათა ანტომეული, ტ. IV, თბილისი, 1976.
10. გამსახურდია 1985: გამსახურდია ვ., თხზულებათა ანტომეული, ტ. VIII, თბილისი, 1985.
11. გამსახურდია 1985: გამსახურდია ვ., თხზულებათა ანტომეული, ტ. IX, თბილისი, 1985.
12. გაჩეჩილაძე 1966: გაჩეჩილაძე გ., მხატვრული თარგმანის თეორიის შესავალი, თბილისი, 1966.
13. გაჩეჩილაძე 1958: გაჩეჩილაძე გ., მხატვრული თარგმანის თეორიის საკითხები. რეალისტური თარგმანის პრობლემა, თბილისი, 1958.
14. ენუქიძე 1984: ენუქიძე რ., დროულ – სივრცობრივ მიმართებათა ლინგვისტური ორგანიზაცია მხატვრულ ტექსტში, თბილისი 1984.
15. კიკაჩიშვილი 1997: კიკაჩიშვილი თ., კონსტანტინე გამსახურდიას „დიდოსტატის მარჯვენა“, თბილისი, 1997.
16. მერაბიშვილი 2005: მერაბიშვილი ი., პოეტური თარგმანის ლინგვისტიკა, თბილისი, 2005.
17. საყვარელიძე 2001: საყვარელიძე ნ., თარგმანის თეორიის საკითხები, თბილისი, 2001.
18. სერგია 1989: სერგია ვ., ტექსტის ლინგვისტიკა, თბილისი, 1989.

19. სიგუა 2011: სიგუა ს., მარტვილი და ალამდარი, ტ. I, თბილისი, 2011.
20. სიგუა 2003: სიგუა ს., მარტვილი და ალამდარი, ტ. I, თბილისი, 2003.
21. სიგუა 2001: სიგუა ს., მარტვილი და ალამდარი, ტ. II, თბილისი, 2001.
22. სიგუა 2003: სიგუა ს., მარტვილი და ალამდარი, ტ. III, თბილისი, 2003.
23. სირაძე 1982: სირაძე რ., სახისმეტყველება. საუბარი ქართულ ესთეტიკაზე. თბილისი, 1982.
24. ფანჯიკიძე 1988: ფანჯიკიძე დ., თარგმანის თეორია და პრაქტიკა, თბილისი, 1988.
25. ფანჯიკიძე 1995: ფანჯიკიძე დ., თარგმანის ახალი თეორიები და სტილის ეკვივალენტობის პრობლემა. თბილისი, 1995.
26. შუმანია 1976: შუმანია ე., კონსტანტინე გამსახურდია, თბილისი, 1976.
27. წიბახაშვილი 2000: წიბახაშვილი გ., თარგმანის თეორიისა და პრაქტიკის საკითხები. თბილისი, 2000.
28. ხიდაშელი 2005: ხიდაშელი მ., რიტუალი და სიმბოლო, თბილისი, 2005.
29. Бархударов 1975: Бархударов Л. С., Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода. Москва, 1975.
30. Бархударов 1984: Бархударов Л. С., Некоторые проблемы перевода английской поэзии на русский язык. Тетради переводчика. выпуск 21. Москва, 1984.
31. Брагина 1981: Брагина А. А., Лексика языка и культура страны, Москва, 1981.
32. Вине ... 1948: Вине Ж., Дарбелне Ж., Стилистика французского языка, Москва, 1948.
33. Влахов ... 1980: Влахов С., Флорин С., Непереводимое в переводе. Москва, 1980.
34. Гак ... 1970: Гак В. Г., Левин Ю. И., Курс перевода, Москва, 1970.
35. Гальперин 1974: Гальперин И. Р., О понятии текст, В. Я., 1974, №6.
36. Гальперин 1981: Гальперин И. Р., Текст как объект лингвистического исследования, Москва, 1981.
37. Гамсахурдия 1991: Гамсахурдия К., Десница Великого Мастера, Москва, 1991.
38. Егер 1979: Егер Г., Коммуникативная и функциональная эквивалентность. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. Международные отношения. Москва, 1979.
39. Каде 1978: Каде О., Проблемы перевода в свете теории коммуникации. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике, Москва, 1978.
40. Комиссаров 2002: Комиссаров В. Н., Современное Переводоведение. Москва, 2002.
41. Комиссаров 1990: Комиссаров В. Н., Теория перевода. Москва, 1990.

42. Комиссаров 1980: Комиссаров В. Н., Лингвистика перевода. Москва, 1980.
43. Крупнов 1979: Крупнов В. Н., Курс перевода, Москва, 1979.
44. Рецкер 1974: Рецкер И. И., Теории перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода. Москва, 1974.
45. Федоров 2002: Федоров А. В., Основы общей теории перевода. Лингвистические проблемы. Москва. 2002.
46. Чернявская 1976: Чернявская Л. А., Перевод и смысловая структура, Москва, 1976.
47. Швейцер 1973: Швейцер А. Д., Перевод и лингвистика. О газетно – информационном и военно – публицистическом переводе. Москва, 1973.
48. Ярцева 1981: Ярцева В. Н., Язык и общество, Москва, 1981.
49. Catford 1965: Catford J. A., Linguistic Theory of Translation, Oxford, 1965.
50. Friedrich 2013: Friedrich H., On the Art of Translation. In: Theories of Translation. An Anthology of Essays from Dryden to Derrida, USA Lexington, KY, 2013.
51. Galperin 1981: Galperin I. R., Stylistics, Moscow, 1981.
52. Gamsakhurdia 1959: Gamsakhurdia K., The Hand of a Great Master, Moscow, 1959.
53. Halliday 1966: Halliday M. A. K., Patterns of Language, London, 1966.
54. Humboldt 2013: Humboldt W. V., From the Introduction to His Translation of Agamemnon. In: Theories of Translation. An anthology of Essays from Dryden to Derrida. USA Lexington, KY, 2013.
55. Jakobson 2013: Jakobson R., On Linguistic Aspects of Translation. In: Theories of Translation. An Anthology of Essays from Dryden to Derrida. The University of USA Lexington, KY, 2013.
56. Lang 1971: Lang D. M., A Guide to Eastern Literatures, USA, 1971.
57. Nida 1975: Nida E. A., Linguistic Structure and Translation. Statford, 1975.
58. Nida ... 1969: Nida E., Taber Ch., The Theory and Practice of Translation, Leiden, 1969.
59. Nida ... 1974: Nida E., Taber Ch., The Theory and Practice of Translation, Leiden, 1974.
60. Nida ... 1964: Nida E. A., Toward a Science of Translation, Leiden, 1964.
61. Oettinger 1960: Oettinger A. G., Automatic Language Translation. Cambridge (Mass.) , 1960.
62. Rayfield 1994: Rayfield D., The Literature Georgia. A History, Oxford, 1994.
63. Savory 1968: Savory T., The Art of Translation, Boston, 1968.

64. გამსახურდია 1939: გამსახურდია კ., დიდოსტატის მარჯვენა, ჟურნალი „მნათობი“, 1939, №5.
65. ერისთავი 1960: ერისთავი თ., დიდოსტატის მარჯვენა ინგლისურ ენაზე, ჟურნალი „ცისკარი“, 1960, №7.
66. თაყაიშვილი 1960: თაყაიშვილი ა., ფრაზეოლოგიურ ერთეულთა თარგმნის საკითხისათვის, ჟურნალი „ცისკარი“, 1960, №8.
67. კაკაბაძე 1957: კაკაბაძე ნ., ჰაინეს პროზის პირველი ქართული თარგმანი, ჟურნალი „მნათობი“, თბილისი, 1957, №9.
68. ყაუხჩიშვილი 1959: ყაუხჩიშვილი ს., ქართლის ცხოვრება, ტ. II. თბილისი, 1959.
69. „თბილისი“ 1959: გაზეთი „თბილისი“, 1959, 6 ივლისი.
70. ახვლედიანი ... 1950: ახვლედიანი გ., თოფურია ვ., ქართულ – რუსული ლექსიკონი, თბილისი, 1950.
71. გვარჯალაძე ... 1979: გვარჯალაძე თ., გვარჯალაძე ი., ქართულ – ინგლისური ლექსიკონი, თბილისი, 1979.
72. გვარჯალაძე ... 2013: გვარჯალაძე თ., გვარჯალაძე ი., ინგლისურ – ქართული, ქართულ – ინგლისური ლექსიკონი, თბილისი, 1979.
73. მამისაშვილი ... 1993: მამისაშვილი ნ., ალბოროვა ფ., რუსულ – ქართული ლექსიკონი, თბილისი, 1993.
74. სიხარულიძე 1987: სიხარულიძე ი., ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. 11, თბილისი, 1987.
75. ჩიქობავა 1986: ჩიქობავა არნ., ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ერთტომეული, თბილისი, 1986.
76. Гальперин 1972: Гальперин И. Р., Большой Англо – русский словарь, Москва, 1972.
77. Даглиш 1966: Даглиш Р. К., Русско – английский словарь, Москва, 1966.
78. Лехина ... 1955: Лехина И. В., Петрова Ф. Н., Словарь иностранных слов, Москва, 1955.
79. Мюллер 1978: Мюллер В. К., Англо – русский словарь, Москва, 1978.
80. Hornby 2011: Hornby A. S., Oxford Advanced Learner’s Dictionary, Oxford, 2011.
81. Webster 1986: Webster M., Webster’s School Dictionary, Springfield, Massachusetts, U. S. A., 1986.

82. [www.incredibleart.Org/lessons/middle/color 2. htm](http://www.incredibleart.Org/lessons/middle/color%20.htm); [ka.wikipedia.prg/wiki/ფერების სიმბოლოზმი და ფსიქოლოგია](http://ka.wikipedia.prg/wiki/ფერების_სიმბოლოზმი_და_ფსიქოლოგია).
83. [www. Theoi.com](http://www.Theoi.com)